

josef toman
miroslava tomanová

socrate

**

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

josef toman
miroslava tomanová

socrate

În căutarea creatitudinli

★★

ROMAN

TRADUCERE DE MARGARETA GROSU ŞI
JEAN GROSU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1987
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

SOCRATE

ÎN CĂUTAREA BEATITUDINII

(continuare)

5

Soarele coboară în strălucirea crepusculară. Fulgere roșii împroașcă și colierul de diamante de pe gîtul Timandrei, această frumoasă fată, care prin dragoste se face și mai frumoasă. Buzele cărnoase tresar ușor la orice clipire, ochii mari sînt încărcați de o tristețe adîncă, nările fine se umflă ca niște unde micuțe sub valurile unui păr superb, al cărui parfum stăruie deasupra terasei ca norișorii aburului de seară.

Teodate i-a lăsat pe îndrăgostiți în singurătate. Stau amîndoi pe pernele întinse pe covor, apăsați de clipa grea a despărțirii.

Alcibiade se gîndește la întoarcerea sa :

— Rămîi în Atena, Timandra ? Nu ți-e dor de Efesul tău natal ? întreabă el.

— Nu, răspunde fata. Nu acolo e căminul meu. Căminul meu e acolo unde ești tu, scumpe Alcibiade.

— Așa va fi întotdeauna ?

— Cît voi trăi.

Îi sărută brațul, palma :

— Cînd te-am zărit aici pentru întîia oară, atît de plăpîndă, atît de fragilă și măruntică, mi s-a părut că

ești încă o copilă, dar atît de fermecătoare, încît îmi părea rău că nu ești decît o fetiță.

— Iar eu am crezut că ai venit la mama și inima mi s-a strîns de durere.

Îi sărută degetele subțiri.

— Abia cînd ai început să dansezi, mi-am dat seama că ești femeie și că te bucuri de acest lucru.

Da, iar tu nu te-ai uitat la mama, erai cu ochii numai pe mine.

— Și cum te-ai schimbat tu atunci în ochii mei ! M-ai amețit, ai pus pur și simplu stăpînire pe mine. Peito, zeița ispitei stă probabil de veghe la leagănul fiecărei femei. Îi sărută sfîrcurile sînilor, iar ea îl îmbrățișează cu înflăcărare și își cufundă degetele în cîrlionții părului său negru ca tăciunele.

— Îți amintești, întreabă el, ce-a spus atunci Socrate ?

— Nu-i bolnav cel ce iubește, bolnav e cel ce nu iubește, răspunse ea.

— Dar nu-i voluptate mai mare decît aceea de a iubi și de a fi iubit.

— Dacă mi-ai cere acum să mă ridic, cred că aș leșina. Să fie oare asta din dragoste, iubitul meu ?

— Da, din dragoste. Destinul mă înzestrează și-mi dăruiește totul din belșug, chiar din prea mult belșug. Uneori îmi pun întrebarea : e oare bine așa ?

— Am auzit despre tine că porți un scut poleit cu aur, și pe el e întipărit zeul Eros, cu fulgerul în mînă. Și am mai auzit că aceluia care te zărește în armură de aur și în mantia purpurie, i se aprinde inima. Bărbat ori femeie. Pe mine însă m-ai atins cu fulgerul ochilor tăi, cu fulgerul buzelor tale, cu fulgerul glasului tău...

Îi puse sub cap o pernă și o sărută.

Teodate trecu ușor, cu pas tîrșit, pe covorul moale, ocoli stîlpii felinarelor și stinse toate lămpile atîrnate de ele. Răsărise luna. O lună roșie. Timandra îi surprinse culoarea și se înfioră :

— De-ai fi cît mai repede înapoi ! La mine !

— Și dacă nu m-aș mai întoarce deloc, Timandro ?...

— Cînd vei coborî biruitor în Siracusa biruită, du-te să vezi izvorul Aretusei ce țîșnește de sub tufe de papirus și ferigi. Dacă nu te-ai întoarce, m-aș ruga Cibelei, mamei noastre atotputernice, să mă prefacă și pe mine într-un izvor, așa cum a prefăcut-o pe nimfa Aretusa. Dar tu te vei întoarce.

Se sculă de pe covor și aduse un trepied, în a cărui căldărușă dogoreau cărbuni încinși. Suflă în ei pînă cînd se stîrniră flăcările și întreținu focul cu rășină aromată. Cu slove murmurate în surdină, pe care Alcibiade nu le înțelegea, o evoca pe Cibele, mama atotputernică. Se ruga pentru dragostea ei. Pentru viața lui. O rugă să-l ajute să se întoarcă triumfător. Ca să-și stăpînească un strigăt de groază, își mușcă buzele pînă la sînge. Alcibiade simți tulburarea ei.

— Ce spune focul ? întrebă el, ridicîndu-se în picioare.

Timandra stinse tăciunii cu apă purificatoare și avu grijă să nu-i tremure nici mîna, nici vocea, în timp ce vorbea.

— Nimic rău, iubitul meu. Nebunia dragostei mele va pieri odată cu mine. Mulțumesc, mamă atotputernică !

Mîna ei gingașă făcu un semn magic deasupra amuletei de argint în care erau gravate simbolurile zodiacului. Apoi o atîrnă de gîtul lui Alcibiade. La rîndul său, acesta îi puse pe deget un inel cu o piatră de culoarea mării...

Luna plină deveni albă și ardea mai viu ; la lumina ei, Alcibiade îl surprinse pe Socrate tolănit pe banca de piatră din fața casei sale.

— Dormi ? întrebă el în șoaptă.

— Nu, nu dorm. Ce vrei de la mine ?

Alcibiade făcu sul mantia sa de mătase și încercă s-o strecoare sub capul filosofului. Socrate însă îi împinse

mîna morocănos şi tot morocănos îl întrebă pentru a doua oară :

— Ce vrei de la mine ?

— Am venit să-mi iau rămas bun...

— Nu-ţi lua nici un rămas bun şi pleacă !

— Fără binecuvîntarea ta, Socrate ? ! Făcă un cuvînt al dragostei ce ne leagă ?...

— Nu ne mai leagă.

— Fără îmbrăţişarea ta să pornesc la luptă...

— Pentru o cauză nedreaptă ? îi curmă vorba filosoful. Degeaba te-am învăţat că un conducător de oşti trebuie să se bată numai şi numai pentru o cauză dreaptă ?...

În vinele lui Alcibiade sîngele începu să clocotească.

— După mine e vorba de o cauză dreaptă. Segesta subjugată de Selinuta, care la rîndul ei e sprijinită de Siracuza, ne-a cerut să-i venim în ajutor. În ajutor, repet !

Socrate se ridică de pe bancă, fierbînd şi el de mînie.

— Cunosc eu compasiunea ta faţă de sărmana Segesta, mincinosule... Şi ştiu şi despre ce ajutor e vorba : ţi s-a făcut poftă de Siracuza...

— Şi tot minciună e şi recunoaşterea necesităţii acestui război de către adunare ? spuse Alcibiade sobru şi lapidar.

— Asta pentru că i-ai îmbrobodit tu cu discursurile tale nesfîrşite, pentru că ai momit în adunare nişte tineri trăzniţi, dornici de încăierări şi nişte marinari setoşi de jafuri şi pradă. Dar în felul ăsta nu te faci iubit de toţi atenienii.

— Nici eu nu-i iubesc pe toţi atenienii. Şi pentru asta ar trebui oare să renunţ la o expediţie atît de grandioasă ? replică strategul cu ironie în glas. M-ai văzut vreodată pe mine în criză de curaj ? Tu, cel puţin, nu te poţi îndoi de acest lucru, Socrate.

— De Atena să te îngrijești dacă ești un bun strateg ! se încruntă filosoful. Vrei să ajungi celebru, ca Pericle. Foarte bine. Dar Pericle a fost celebru prin ceea ce a înfăptuit în condiții de pace și nu prin felul său de a se război. Tu însă, dezlănțui războiul pentru setea ta de glorie. Și te mai pretinzi discipolul meu ? ! ?

Alcibiade trecu intenționat peste ultimele cuvinte ale dascălului său și exageră :

— Siracuza ni se urcă în cap. Încet, dar sigur, ocupă locul Atenei în lumea întreagă, din Indii și pînă în Spania. E de datoria mea să împiedic tirania Siracuzei, dacă vreau să fiu un strateg cum se cuvine.

— Altă minciună, tună Socrate. Tu vezi Siracuza ca pe o poartă în drumul tău războinic spre Africa, spre supunerea Cartaginei și, pe urmă, spre cucerirea Peloponezului. Încrezutule ! Tu vrei să domnești peste întreaga Eladă ? ! Și, cu amărăciune, adăugă : Zadarnic, zadarnic te-am învățat...

Tonul acesta amar avu darul să-l înfurie pe Alcibiade mai mult decît tunetele și fulgerele lui Socrate. Se simțea jignit și umilit :

— Sînt strateg atenian, izbucni el, și urmez cauza Atenei. Eu n-am nevoie să mă umilesc în fața ta. Nu mai sînt un școlar de zece ani. Iar ție, da, acum știu, ție ți-e frică de cîteva băltoace de sînge.

— Nu mi-e frică niciodată, se împotrivi Socrate cu voce fermă. În trei bătălii am văzut curgînd șiroaie de sînge omenesc. Dar acum nu vreau să văd ! Să comiți acte de violență și să asasinezi ? Rușine !

— Stai și odihnește-te pe banca ta. Ai îmbătrînit, spuse Alcibiade, rîzînd disprețuitor.

Între timp, Socrate se întinsese pe banca lui și nu-i mai răspunse. Din casă dădu buzna în curte micuțul Lamprocle, trezit din somn de strigătele celor doi. Se repezi la Alcibiade, pe care-l iubea, și-i spuse :

— Uite ce nucă mare am. Nu vrei să mi-o spargi ?

Alcibiade îl săltă în brațe și-l sărută pe obrăjiori.

Socrate, fără să se clintească de pe banca lui, îi spuse băiatului scurt și poruncitor :

— Nu te atinge de el ! Și treci imediat în casă !

Falnicul și trufașul Alcibiade rămase cîteva clipe într-o încremenire mută, de parcă ar fi primit o palmă pe obraz. Apoi, fără să rostească o vorbă, ieși din curte și sări în șa.

Socrate se ridică iute de pe bancă și, alergînd pînă în poartă, strigă în urma lui :

— Alcibiade ! Stai un pic ! Totuși...

Dar nu mai auzi decît un tropot de copite venind de departe.

6

Dacă Atena ar fi un cristal uriaș, s-ar răsfrînge în el toate culorile curcubeului. De la om la om diferă părerile cu privire la expediția siciliană, iar dacă aceste păreri nu diferă întru totul, de cele mai multe ori se deosebesc măcar cu ceva.

Ekklesia a ales în fruntea expediției trei comandanți : Alcibiade, Nicias și Lamahos. Însăși această selecție avu darul de a-l intriga pe Alcibiade, care fusese investit în funcția de comandant suprem. Lamahos, ce-i drept, a intervenit în favoarea planului propus de el și l-a și sprijinit, prin vot, împotriva lui Nicias ; Lamahos mai e și un războinic priceput și viteaz, dar înfocatului strateg nu i se părea destul de energic și agil. Dar, mă rog, fie. De ce însă i l-au băgat pe gît pe Nicias ? De ce i l-au impus cu tot dinadinsul ? Ca să-l ajute ? Ori ca să-l saboteze și să saboteze expediția ? Nicias s-a opus acestui război. Nu l-a vrut. De ce ar merge atunci să se bată cu entuziasm ? Orice hoplit știe că fără entuziasm nu se

poate face război ! Să nu știe oare asemenea lucru *ekklesia* noastră ! ?

Să vrea oare acest adept și propovăduitor al păcii în orice împrejurări să miște măcar un deget pentru victoria lui Alcibiade, pentru victoria adversarului său cel mai puternic ? Ce țeluri urmăresc cei ce l-au împins pe Nicias în conducerea expediției ? Ce țeluri urmărește Nicias ? Nu vrea, pînă la urmă, să zădărnicească expediția ? Alcibiade simțea, în atmosfera din jurul lui, o mare primejdie. De aceea, cel mai bun lucru ar fi să pornească în larg, și asta cît mai curînd !

Supraveghea personal încărcarea proviziilor și îmbarcarea soldaților în portul Pireu, socotea și măsura, ținea discursuri, adresîndu-se cînd armatei, cînd poporului, nu dormea și tot așa, mereu de la început. Cele o sută cincizeci de triere se încărcau cu oameni, armament și provizii. Încărcătura umană se ridica la multe mii de bărbați, bine instruiți. Argosul și Mantineia și-au anunțat participarea la expediție. Vestea avu darul să-i însuflețească și să-i încurajeze pe războinici.

Prezicerile însă nu erau favorabile expediției. Ochiul ager al strategului Alcibiade desluși în treaba asta mîna dușmanului. Cît au primit oare preoții lui Apolo și Pitia din Delfi, pentru ticluirea acestor rele prevestiri ? Și de la cine ?

— Ostași ! Entuziasmul și tăria noastră, hotărîrea și tenacitatea noastră, iată prevestirea noastră !

Uriașa adunare a soldaților de toate armele îl aplaudă furtunos. Iar Alcibiade obținu încuviințarea de a porni în larg, în ciuda prevestirilor nefavorabile.

Ultimile pregătiri, despărțirea. Dar, în aceeași noapte, la toate încrucișările de drumuri și în fața caselor din Atena, au fost profanate și deteriorate micile sanctuare în care se aflau depuse statuile cu chipul zeului Hermes. „Cine e vinovat de necinstirea acestor sanctuare în tot orașul ?" s-au întrebat oamenii, la revărsatul zorilor.

— Corintienii, ca să împiedice expediția împotriva Siracuzei prietene ?

— Adversarii democrației ?

— Nu, nu ! Alcibiade e făptașul !

Nimeni n-ar fi fost în stare să spună de unde venea acest zvon, ce țîșnea parcă din toate găurile și din toate văgăunile. Unde să fi luat el naștere ? Într-un bîrlog al oligarhilor ? În care din ele ? În toate se jură pe Zeus, stăpînul fulgerelor, moarte democrației ! Ce gură a rostit cea dintîi că distrugerea statuetelor lui Hermes e opera lui Alcibiade ?

— De ce ar fi făcut-o ? se întrebau oamenii.

Și parcă din toate văgăunile ar fi ieșit la suprafață unul și același răspuns : Îngîmfarea lui Alcibiade e mai puternică decît grija lui pentru țară. E un scandalagiu și un depravat incorigibil. Să săvîrșească o asemena ispravă înainte de a porni în larg ! Ce ticăloșie ! Dar, unde sînt martorii ? se întreabă oamenii.

Ca în fiecare dimineață, Socrate se închina soarelui :

— Fii binevenit, prietenul meu de aur. Te salut ! Și urcă, strecoară-te din roșeața zorilor, bunul meu frate. Inundă-ne cu strălucirea ta orbitoare și dătătoare de viață ! Tu ești viața noastră, cuptorul nostru, făclia noastră...

Dar Socrate n-apucă să-și isprăvească urarea de bun sosit adresată soarelui. Din spatele zidului, auzi voci agitate, vorbind despre cele întîmplate peste noapte cu statuetele lui Hermes și, îndată după aceea, înjurături, strigăte și blesteme. Și, pînă să se dezmeticească, au și venit la el Simon și Criton, care îi povestesc că de crima aceea nelegiuită sînt acuzați Alcibiade și tovarășii săi de petreceri.

Socrate, corpolent și puternic, desculț și cu barba încă zbîrlită de somn, aduce, în culmea mîniei ce clocotește

în el, cu unul dintre Titani. Strigă de furie, de durere, de groază, indignat de nedreptatea săvîrşită împotriva lui Alcibiade.

— Să fie oare cu putinţă ce spuneţi voi ? Comandantul suprem al unei expediţii războinice, omul care mai presus de toate doreşte să sporească gloria şi puterea patriei sale să fie în stare de o asemena faptă ? ! Şi glasul lui Socrate prinse să bubuie, ca un tunet : Omul care are în faţa ochilor săi un plan atît de măreţ, omul căruia cu cîteva ore înainte de a porni în larg îi plesneşte capul de grija flotei sale, omul ăsta să pună mîna pe o bîtă sau pe o rangă de fier şi să meargă ca un vagabond prin toată Atena, să spargă sanctuarele şi să-i rupă nasul, bărbia şi urechile celui mai des evocat dintre zeii grecilor ? ! Cine poate şi cine e dispus să creadă într-o asemenea minciună ? !

— Dar bine, îl întrerupse Criton, uitîndu-se cu mirare în sus, spre Socrate. Pe cîte ştiu, tu însuţi n-ai fost în favoarea acestei expediţii şi nu o dată ai încercat să-l convingi pe Alcibiade să renunţe la ea !

Socrate sări jos de pe lespedea de piatră şi începu să umble prin curte, ca un leu în cuşcă. În timpul ăsta îşi curăţa boabele lui de năut şi de atîta enervare se mai încurca şi, din cînd în cînd, în loc de miez, înghiţea cojile.

— Da, e adevărat, n-am fost în favoarea acestei expediţii, mărturisi el cinstit. L-am avertizat pe Alcibiade, sfătuindu-l să renunţe la o asemenea aventură, care nu are drept ţel doar cucerirea Siciliei, ci şi a Cartaginei şi, în cele din urmă, a Spartei. Mi-era teamă ca Alcibiade să nu declanşeze o uriaşă vărsare de sînge. Dar mai erau şi alţii care se temeau că după victorie, Alcibiade va instala în Sicilia democraţia în locul tiraniei şi, în felul ăsta, va consolida şi democraţia ateniană. Nu credeţi în sentinţele oracolelor, nu credeţi în stafii şi sperietori, dragii mei prieteni ! Şi daţi crezare raţiunii voastre ! Între-

bați-vă cine și ce interese are să zădărnicească expediția siciliană ! Și-l veți găsi pe vinovat !

Expediția era amenințată. Alcibiade trebuia adus în fața tribunalului. În schimb, cei o mie de pedestrași în armură grea, din Argos și Mantineia, au declarat că sînt dornici să pornească împotriva Siracuzei numai din dragoste și devotament față de Alcibiade și că se vor retrage pe loc din expediție, în cazul în care comandantul lor nu va fi tratat cu menajamente.

Alcibiade, iritat la culme, țipa, ca ieșit din minți, cerînd să se înceapă ancheta neîntîrziat.

Dar iată ! Arhonții nu erau de acord !

Poporul însă voia să cunoască adevărul.

Dar iată ! S-au găsit oratori iscusiți, care, dimpotrivă, au știut să liniștească poporul agitat : De ce să amînăm plecarea flotei ? Și mai cu seamă de ce s-o lipsim de un comandant atît de celebru și atît de înzestrat ? ! Îngrijorător și suspect ecou stîrnise în inimile oamenilor cuvintele lor de încheiere :

— Să pornească în larg, și norocul să-l însoțească ! După ce se va sfîrși războiul, să se prezinte singur în fața tribunalului, ca să dea socoteală de faptele sale !

Alcibiade își dădu seama că era vorba de un joc murdar ; cum se va desfășura, în continuare, acest joc, nu știa. Dar cu atît mai pătimaș i se împotrivea :

— E cumplit să las în urma mea asemenea acuzații și suspiciuni și în același timp să fiu trimis să lupt în fruntea unei asemenea forțe, ca să plutesc mereu în nesiguranță. Îmi merit moartea dacă nu mă dezvinovățesc. Iar dacă iese la iveală nevinovăția mea, și ea va ieși, trebuie să pornesc împotriva dușmanului, fără teama unor uneltiri mîrșave din partea unor denunțători ticăloși.

Urechi surde, ochi vicleni — acesta i-a fost auditoriul.

I-au ordonat să pornească în larg, fără nici o amînare, însoţit de Nicias şi Lamahos.

Alcibiade a înţeles că acum nu va izbuti să răpună acele forţe care îl împing în nesiguranţa depărtării şi a războiului. Cînd, la Pireu, în prezenţa celor mai înalţi funcţionari, s-a îmbarcat pe corabia sa, ochii i-au fulgerat de mînie : Nu-i nimic ! Vă arăt eu vouă, cînd mă întorc !

Aflînd că Alcibiade s-a supus, Socrate o rupse la fugă în jos, spre Pireu, ca să ajungă cît mai repede în portul militar. Pe drum, striga întruna, cît îl ţinea gura :

— Nedezvinovăţit să nu plece ! Nu trebuie ! Nu trebuie !

Cînd, în sfîrşit, ajunse pe dig şi se furişă prin mulţimea de curioşi, surprinse marea zbîrlită de triere, de sute şi sute de vîsle, de sute şi sute de catarge şi vergi.

Măreţia puterii.
Măreţia minţii omeneşti.
Măreţia frumosului.
Măreţia groazei.

Navă după navă, încărcate de luptători, se puneau în mişcare.

Întrebă de nava comandant. Pornise prima. Sta disperat pe digul înţesat de oameni şi privea, cu înmărmurire, trierele ce se îndepărtau. „Alcibiade al meu ! Comandantul acestei expediţii ! Şi în urma lui să lase nelămurită o poveste atît de înfiorătoare !“

Şi aici mai striga Socrate, cît îl ţineau plămînii, spre marea unduită, spre ceea ce purtau apele ei întinse, ştiind sau neştiind că totul e în zadar :

— Nedezvinovăţit să nu plece ! Nu trebuie ! Nu trebuie !

Cineva din mulţime întoarse capul spre el şi spuse, rîzînd batjocoritor :

— Ce tot trăncăneşti, moşule ? Cînd s-o întoarce victorios, n-o să mai fie nici o judecată, ci porţi triumfale !

Filosoful nu se îndepărtă de pe ţărm pînă cînd nu ridicară ancora toate trierele, pînă cînd nu se umflară toate pînzele şi nu se afundară în apă vîslele lor lungi şi puternice ; rămase aşa pînă cînd toate vasele părăsiră portul, pînă cînd ultima corabie se pierdu în zare.

— Eu n-am vrut ! N-am dorit această expediţie, dar acum nu-mi rămîne decît să-i urez din toată inima victorie deplină. A avut dreptate omul acela : dacă învinge, nimeni nu va mai îndrăzni să-l învinuiască pe nedrept. Şi, ridicînd mîna în direcţia mării, murmură : Du totul la bun sfîrşit, şi întoarce-te acoperit de glorie, băiatul meu drag !

7

A pornit în larg înainte de a se dezvinovăţi.

Să aşteptăm pînă cînd se va întoarce triumfător ?

Eteriile oligarhilor se întruneau zi de zi, în consfătuiri secrete. Ce să mai născocească împotriva lui Alcibiade, de vreme ce povestea cu statuetele lui Hermes a dat greş ? Multă vreme nu găsiră nimic care să prezinte destulă seriozitate şi garanţia reuşitei. Pînă cînd, într-o bună zi, Critias rosti îngîndurat :

— Misterele eleusine ? !

— Misterele ? murmurară cei de faţă, înspăimîntaţi. Dar bine, asta ar însemna !...

Nimeni nu rostise cu voce tare cumplitul cuvînt : moartea. Cu toate acestea, Critias găsi de cuviinţă să se apere :

— Eu n-am spus nimic. Am reflectat doar asupra uneia dintre posibilităţi. Nu, ferească zeii ! E ruda mea de sînge ! Pricepeţi ? ! Uitaţi ce-aţi auzit !

— Legăturile de rudenie nu pot avea nici un rol decisiv, scumpe Critias. Cinste ţie că nu vrei să-i faci rău lui Alcibiade, îi răspunseră. Dar propunerea ta e unica posibilitate. Iar tu ai depus un jurămînt. Ori poate vrei, împotriva jurămîntului...

— Nu, nu! izbucni Critias. Mă voi supune hotărîrii voastre.

Pierduţi cu firea de atîta bucurie, hotărîră numaidecît :

— Misterele! Oricine va înţelege că un asemenea nelegiuit va aduce expediţiei pierzania şi nicidecum victoria aşteptată. La lucru!

Vorbele lucrau, vorbele făgăduiau, vorbele cucereau, vorbele ameninţau. Argintul drahmelor zornăia. Sicofanţii roiau peste tot ca viespile. Găseau şi martori. Veneau cu născociri, dar ofereau şi un adevăr incontestabil.

La început, expediţia suferi un eşec. Strigătul prematur despre subjugarea Siciliei de către Atena răzbise pe insule înaintea soldaţilor atenieni. Cetăţile siciliene îşi închiseră porţile în faţa invadatorilor şi armatelor lor opuseră o rezistenţă îndîrjită. Abia în urma unor lovituri de şoc, izbutiră atenienii să cucerească Zanela şi Catane. În aceste condiţii, arhonţii trimiseră după Alcibiade în Sicilia corabia rapidă Salamina.

Alcibiade sta aplecat asupra hărţii, cînd solii atenieni intrară în cortul lui. Se uită la ei cu mirare şi-i întrebă :

— Cine sînteţi şi ce vreţi ? Şi cum de aţi intrat în cortul meu neanunţaţi ? Garda !

— Degeaba chemi garda, Alcibiade! Străjerii tăi sînt arestaţi, după cum te arestăm şi pe tine, în numele arhontelui eponim şi în numele poporului atenian. În ceea ce te priveşte, ordinul sună aşa : „Fără nici o amînare, Alcibiade se va îmbarca pe nava amiral, se va întoarce la Atena şi se va prezenta în faţa judecăţii tribunalului atenian“.

Consternat de această veste neaşteptată, rămase un timp ţintuit locului. Apoi explodă :

— Ce-i cu voi ! ? Aţi înnebunit ? Abia am început, totul e bine chibzuit... am răsfirat aici atîta oştire... şi eu s-o părăsesc ? Ce-o să se întîmple aici, fără mine, ai putea să-mi spui ? !...

Comandantul Salaminei îl întrebă, cu asprime :

— Porunca ţării n-ai auzit-o ?

Fără voia lui, Alcibiade duse mîna la spadă.

— Predă arma ! îi porunci comandantul navei.

Îşi încleştă dinţii şi-i întinse spada, şovăitor. Apoi, înconjurat de trimişii oficiali, porni spre puntea navei Salamina. În calea lui se îmbulziră grupuri de soldaţi şi se auziră strigăte de nedumerire :

— Ce se întîmplă, Alcibiade ?

— Unde-i conduci pe aceşti oameni ?

Alcibiade zîmbi şi avu grijă ca din vorbele lui să nu răzbată amărăciunea :

— Ei mă conduc pe mine, nu eu pe ei. Trebuie să fac o mică excursie pînă la Atena. În cîteva zile sînt înapoi. Rămîneţi cu bine, băieţi, şi fiţi voioşi !

După care grăbi pasul.

Pe corabie fu cazat în cea mai bună cabină şi i se lăsă libertatea de mişcare.

Sta pe punte şi, văzînd cum se pierde în zare ţărmul Siciliei, strînse balustrada cu atîta putere, de i se albiră degetele. Gongul anunţă ora mesei. Coborî în cabina lui, unde un tînăr marinar îl şi aştepta cu mîncarea. Începu să mănînce. Marinarul stătea lîngă el şi nu dădea deloc să plece. Alcibiade îi aruncă o privire ursuză.

— Ai ordin să mă păzeşti şi în timpul mesei ?

— Nu, stăpîne. Vreau să stau de vorbă cu tine, dacă-mi îngădui.

— Vorbeşte, băiete !

— Doi fraţi de-ai mei sînt pedestraşi în armata ta. Noi te iubim şi sîntem cu toţii alături de tine.

Albiciade mînca încet și în acest timp îl cerceta cu atenție pe marinar. Frumos flăcău, cu fața bătută de vînt și ochii sinceri de copil. Îi zîmbi și-i spuse :

— Bine. Ia loc și vorbește mai departe.

Pe chipul marinarului se așternu o umbră vecină cu groaza :

— Să iau loc... nu... nu... ascultă-mă așa. Și, înăbușindu-și vocea, continuă : Știi de ce te duci la Atena ?

— Da. Să răspund în fața tribunalului la niște acuzații.

— Și ce fel de acuzații, știi ?

— Desigur. Niște ticăloși, ca să pună piedici expediției, s-au apucat să profaneze în Atena sanctuarele lui Hermes și pe urmă au aruncat vina pe mine.

— E vorba de ceva mai rău, de ceva pentru care nu există decît o singură pedeapsă : moartea, îi șopti marinarul. Ai fost denunțat că ai prezentat în casa ta misterele eleusine.

Alcibiade sări în sus, de zburară vasele de pe masă ; vinele pe tîmple i se umflară și începură să zvîcnească :

— Dar bine, izbucni el, în cazul ăsta războiul e pierdut pentru noi ! Nimeni nu-l poate cîștiga în afară de mine !

— Nu striga, stăpîne ! Să nu ne audă cineva...

— Dă-mi pumnalul tău, flăcăule ! îi porunci Alcibiade.

— Îți dau ceva mai bun decît pumnalul. Și, aplecîndu-se la urechea lui, marinarul îl întrebă încet : Cunoști pe cineva în Turia ?

— Cum să nu. Cetatea asta a fost construită de unchiul meu, Pericle, și tot el a populat-o cu atenieni. Am acolo mulți cunoscuți.

— Asta-i bine. Mîine spre seară ancorăm în Turia și rămînem acolo peste noapte și a doua zi, ca să ne aprovizionăm cu apă și să-i lăsăm pe vîslași să se odihnească. Travestit, te pot scoate pe țărm...

„Mai are rost ?“ se întrebă Alcibiade în sinea lui. Apoi, deodată, se ridică drept ca o lumînare şi spuse, cu fermitate :

— Bine, băiete. Pregăteşte totul. Şi-ţi mulţumesc.

8

În Turia, se găsiră destui oameni să-l ia sub aripa lor ocrotitoare pe nepotul lui Pericle. Înduioşaţi de destinul său cumplit, îl adăpostiră şi-i dădură toate îngrijirile necesare.

Alcibiade însă nu era în stare să-şi revină. Ieri strateg, comandant al unei uriaşe şi excelente armate, ieri un om cu puteri depline asupra expediţiei siciliene — azi un neputincios, azvîrlit pe ţărm cu braţele goale, ca un naufragiat. Un fugar. Un milog. Cel mai amărît cerşetor din împărăţia soarelui.

O asemenea cădere din zborul spre glorie în abisul mizeriei şi umilinţei era chiar şi pentru robusteţea lui o lovitură mult prea grea. Şi, totuşi, îl aştepta alta şi mai grea.

Cînd Salamina se înapoie în ţară fără el, atenienii îl condamnară, în contumacie, pentru crimă de blasfemie, la pedeapsa cu moartea prin otrăvire. Averea, moştenită de la străbuni, îi fu sechestrată. În plus, fu luată hotărîrea ca toţi preoţii şi toate preotesele să-l blesteme pentru actul său nelegiuit. Singură Teano nu se supuse acestei decizii, declarînd că ea e preoteasă ca să se roage şi nicidecum ca să blesteme.

Cînd ştirea îngrozitoare îi ajunse la urechi, Alcibiade căzu la pat. Refuză hrana şi, cuprins de delir, se întoarse cu privirea în trecut.

În urmă cu ani, pe vremea tinereţii sale zvăpăiate, se furişase într-o procesiune de mii de capete, care mer-

geau în pelerinaj pe drumul sacru de la Atena la Eleusis. Își băgase în cap că, în calitate de nepot al ilustrului Pericle, avea dreptul să vadă noul sanctuar din Eleusis, reconstruit de Pericle pe locul fostelor sale ruine. Curiozitatea îl împinse să vadă sanctuarul tocmai în momentul tainicelor ritualuri.

În fruntea piosului cortegiu, în fața chipului zeului Dionysos, pășeau preoții și inițiații, înveșmîntați în mantii albe, lungi, și cu cununi de mirt pe cap. Unii țineau în mînă torțe aprinse, alții snopi de orz înspicat. Peste întregul alai răsunau cîntece sfinte, acoperite din cînd în cînd de voci puternice, care strigau cu însuflețire numele zeului fecundității, al zeului veseliei neînfrînate și al vinului aducător de veselie. Dionysos ! Bachus ! Dionysos ! Bachus ! Cortegiul ajunsese la Eleusis, domeniul sacru al zeiței Demeter, abia la lăsarea întunericului. Toți inițiații, misticii, se purificaseră, scăldîndu-se în apa golfului, apoi, cu torțele aprinse în mînă, se avîntaseră într-un vîrtej de dansuri exuberante, împînzind cu trupurile lor învolburate pajiștile de pe malul mării.

Sute și sute de flăcări pîlpîie pe tot întinsul pajiștei, dar nimeni nu-și dă seama că printre ele dansează și un intrus — neinițiatul Alcibiade. La un semnal sonor, transmis prin cornuri de bou, pelerinii sting torțele și trec, prin șase porți, din bezna nopții, în bezna uriașului pătrat al telesterului.

Se strecurase acolo și Alcibiade. În lăcașul spațios, printre șirurile de coloane ionice, domnește o liniște mormîntală. Întunericul intensifică încordarea, stîrnind groaza sacră. La un moment dat, o draperie e trasă într-o parte și, la lumina strălucitoare a unor făclii nevăzute, apare, în mijlocul sanctuarului, o scenă.

Totul e dirijat de preotul suprem, hierofantul, îmbrăcat într-o splendidă hlamidă de purpură, cu capul împodobit de cîrlionți lungi, peste care tronează o coroană regească. Începe prezentarea vechiului mit : corul poves-

tește cum zeița Demeter o caută pe Coré, frumoasa ei fiică. Mama rătăcește prin lume și zadarnic suspină după fata ei, zadarnic o strigă cu vocea-i disperată. În jalea ei nemărginită, Demeter trimite pe pămînt o secetă pîrjolitoare, ea însăși refuzînd hrana, pînă cînd, după îndelungatele și istovitoarele peregrinări în căutarea fiicei pierdute, poposește în cele din urmă, în casa lui Cheleos din Eleusis. Iată, Demeter — zeița fecundității, zeița care-i dăruiește omului roadele pămîntului și o viață tihnită, nu e în stare să-și găsească pentru ea liniștea dorită.

Se tîrăște pe scenă ca o umbră împleticită, și din gura ei țîșnește un tînguit jalnic, un strigăt de durere ce nu aduce nici cu glasul divin, nici cu glasul omenesc. E însuși strigătul singuratic al pămîntului, ce răzbate din adîncul prăpastiilor sale — o chemare chinuitoare, menită să sfîșie inimile oamenilor.

Alcibiade tremură din tot corpul.

Corul se plînge zeilor de suferințele Demetrei, aici, în casa lui Cheleos, unde sălășluiește acum zeița și în preajma căreia se află una dintre legendarele intrări în lumea de apoi.

Helios vede totul. L-a văzut pe Hades răpind-o și ducînd-o în infern pe Coré, în timp ce fata dansa cu nimfele. Rămîne înmărmurit în fața nefericitei mame și povestește tot ce știe despre destinul Corei. Demeter e disperată, zdrobită. De suferințe, foame și extenuare fizică, s-a transformat într-o arătare ce se clatină și se stinge, al cărei unic semn de viață sînt plînsul și suspinele.

Dar iată că Iambé, slujitoare în casa lui Cheleos, amintindu-i de actul voluptuoasei împerecheri și de fecundarea a tot ce e viu, o face totuși să se înveselească și, prin rîs, trezește în ea o nouă poftă de viață.

Pe scenă apare infernul, cu umbrele morților și, deodată, la porunca lui Zeus, soția lui Hades, Coré, fiica Demetrei și a lui Zeus, se întoarce pe pămînt.

Iese din Infern cu mare alai, în cîntecele și acordurile avîntate ale corului și orchestrei, cu brațele încărcate de flori. După o iarnă îndelungată, primăvara se întoarce iarăși pe pămînt. Viața renaște. Nu mai există moarte, ci numai veșnicie. Norișori de fum plăcut mirositor plutesc deasupra scenei. Sub privirile vrăjite ale inițiaților, în mijlocul flăcărilor pîlpîitoare ale torțelor, Zeus se îmbrățișează cu Demeter întru sfîntă comuniune, pentru ca fecundarea femeii pe brazda înaltă, de trei ori răsturnată, să aducă și fecunditatea pămîntului și roade bogate pămîntenilor.

Evocînd în mintea sa asemenea scene halucinante, Alcibiade se înfioară și acum și e tulburat la culme. Cu toate acestea, merge mai departe pe firul amintirilor...

În telesteriu răsună acordurile de aulosuri și chitare și, printr-un luminator, pătrund încet-încet zorii zilei. Nu există moarte — numai veșnicie.

Emoția profundă, stîrnită în el de spectacolul misterelor a rămas adînc întipărită în sufletul lui. După ani și ani, ea s-a transformat în cutezanța de a prezenta misterele, pe ascuns, în propria-i casă, pentru ca în felul acesta să retrezească în el puternicul simțămînt al forței telurice primitive, al neîncetatei pieiri a pămîntului și al veșniciei sale reînvieri.

A invitat atunci cîțiva prieteni — pe Socrate, de teamă să nu-l împiedice să-și realizeze intenția, nu l-a chemat — i-a pus să jure că vor păstra tăcerea absolută și sacrul ritual a început.

Însuși Alcibiade l-a interpretat pe marele preot — hierofantele, cu cununa regească pe cap —, iar pe preotul purtător de făclie, unul dintre prietenii săi.

Atmosfera de perdiție din casa lui Alcibiade, frumusețea Demetrei și vinul neamestecat, pe care-l băuseră în loc de *kikeon* — băutura misticilor — au avut însă darul

să împingă sacrul ritual al misterelor spre profanarea lui. Ameţit de băutură şi captivat de frumuseţea Demetrei, Alcibiade a aruncat de pe el hlamida lungă de purpură a hierofantelui şi, transformîndu-se în însuşi Zeus, a început, sub privirile uluite ale prietenilor, să se iubească nestingherit cu zeiţa fecundităţii, interpretată de o superbă ateniană.

Multă vreme au păstrat falşii mistici tăcerea absolută asupra acestei întîmplări, iar acum, după ani şi ani de zile, cineva a trădat. Cine ? !

Alcibiade se ridică brusc de pe sofa, de parc-ar fi vrut să se repeadă asupra acelui ticălos. O rupse la fugă prin încăpere, dar se opri în faţa draperiei. Ştia de ce anume a trădat necunoscutul, de ce a vorbit. Nu pentru a-l distruge pe Alcibiade, ci l-a distrus pe Alcibiade pentru ca în locul poziţiei democraţilor să fie consolidată poziţia oligarhiei. „Ce am ajuns ? Nu-mi vine să cred, dar asta e realitatea : un proscris ! Deposedat de tot ce am avut. Mi-au luat patria, mi-au jefuit averea, m-au despărţit de toţi prietenii mei dragi ! Ce-o fi făcînd soţia mea, Hîpareté ? Copiii ? S-o fi refugiat cu ei în casa fratelui său ? Nu va închide el acum uşa în faţa soţiei şi a copiilor unui condamnat la moarte ?"

Alcibiade îşi apasă tîmplele pe care pulsează cu putere vinele umflate. „Ce-o fi făcînd micuţa mea Timandra ? Se mai gîndeşte oare la mine ? Nu te mai gîndi ! Nu vreau să te mai gîndeşti ! Sînt un om de nimic ! O lepădătură ! Un blestemat !..." Sîngele clocoteşte în el de atîta mînie şi-i cotropeşte creierul înfierbîntat. Nu se mai poate stăpîni, începe să vorbească de unul singur, să strige în gura mare :

— Dar de ce ? ! De ce sînt blestemat ? ! De ce sînt condamnat ? ! De ce ? Să nu mă mintă nimeni că din cauza Demetrei şi a Corei ! Nu ! Toată nenorocirea mi se trage de la dorinţa mea de a face acelaşi lucru pe care a vrut să-l facă şi Pericle ! Dar nu, nu-i chiar acelaşi

lucru, Pericle n-a izbutit să obţină ceea ce am izbutit eu — ca la chemarea lui, toţi elenii să-şi trimită la Atena reprezentanţii, pentru a hotărî să se unească şi să se lege prin jurămînt că vor merge, cot la cot, să-i înfrunte pe duşmani."

Da, numai că Pericle intenţiona să înfăptuiască acest lucru pe calea înţelegerii şi a liberului consimţămînt, în timp ce Alcibiade voia să-l impună prin duritate şi violenţă. Nu se gîndise bine la o modalitate paşnică pentru înfăptuirea acestui deziderat. Ca să se apere, evocă vechiul său vis :

— Vedeam fericirea tuturor grecilor prin fuzionarea lor într-o singură şi invincibilă Eladă, în frunte cu Atena — cea mai frumoasă capitală pe care şi-ar fi putut-o dori ! Smintitul de mine ! Nechibzuitul !... Dar ştiu eu prea bine cine are interesul ca expediţia să fie zădărnicită !...

Se zvîrcoleşte în chinurile unor frămîntări şi presupuneri înfiorătoare şi, în starea lui de condamnat la moarte, se furişează, cu gîndul la cetatea ateniană ! Oligarhii — iată haita de ucigaşi, orbită de o ură neîmpăcată împotriva democraţiei... Din fragedă tinereţe a cunoscut el eteriile lor, aceste viziuni întunecate, în care se cuibăreau şi se sfătuiau cum să pună la cale reîntoarcerea lor şi răsturnarea orînduirii democratice. Da, acolo, în eteriile lor, se legau oligarhii, prin jurămînt, să submineze cu orice mijloace democraţia, ca apoi să pună mîna pe putere şi să anuleze toate cuceririle poporului atenian.

Cum să nu cunoască el aceste uneltiri, de vreme ce cu mulţi oligarhi, îndeosebi cu vîrfurile aristocratice, era apropiat prin legături de sînge. Cu mulţi dintre plutocraţii timpului venise în contact şi în calitatea sa de strateg, iar pe sofişti, pe acei sofişti ce se cuibăreau în eteriile oligarhilor, îi ştia prea bine din numeroasele încăierări şi dispute verbale avute cu ei.

Aceşti sofişti întîrziaţi nu se mai ridicau la valoarea lui Pitagora, Gorgias, Parmenide sau Hipias. Deveniseră

aroganți, priveau poporul de sus și încet-încet s-au transformat în niște aventurieri politici, păstrînd de la sofiștii inițiali doar ceea ce le convenea pentru subminarea democrației. Denigrau poporul, afirmînd despre el că ar fi alcătuit numai din oameni josnici, impertinenți și prostănaci. În schimb, pentru oligarhi, pentru cei puțini în comparație cu totalitatea atenienilor liberi, n-aveau decît cuvinte de laudă, prezentîndu-i ca pe bărbații cei mai capabili să guverneze țara...

Alcibiade vedea acum totul mult mai limpede decît atunci cînd se aflase în cetate. Nenorocirea lui arunca acum o lumină puternică asupra trecutului. Iar acest trecut îl înspăimînta.

Din fragedă tinerețe cunoscuse felul de a gîndi al oligarhilor, din fragedă tinerețe aflase ce atrocități sînt în stare să săvîrșească eteriile lor. N-a uitat nici cum s-au năpustit ca păsările de pradă asupra septuagenarului Pericle, cînd se declanșase războiul peloponesian prin invadarea și pustiirea Aticei de către spartani... „Eșecul în război, acesta e momentul cel mai prielnic pentru realizarea țelului lor mîrșav! Același lucru urmăresc și azi. Iată de ce acum sînt eu la rînd. Să nu fie îngăduită o victorie ateniană asupra Siracuzei! Să nu fie îngăduită victoria democrației! Iată de unde se trage acea prevestire nefavorabilă pentru expediția siciliană! Mîna lor ajunge departe, pînă în Sparta! De ce n-ar ajunge pînă la Delfi? Și dacă nu m-am lăsat intimidat nici cu asta, și m-am sprijinit pe popor și pe marinari, atunci au încercat să mă doboare direct! Alcibiade a necinstit sanctuarele lui Hermes! Ah! De ce mi-a spus Lamahos abia după ce ne-am apropiat de Sicilia ce se șoptea pe străzile Atenei?! În povestea cu sanctuarele lui Hermes, și-a vîrît coada Critias! De ce i-a fost teamă lui Lamahos că mă voi lua la harță cu Critias și, în felul ăsta, expediția va fi anulată? Mai întîi să curmi în fașă uneltirile tuturor însetaților de putere de acasă și abia pe urmă să pornești în

larg ! Așa ar fi trebuit să se întîmple ! Dealtfel, nu încape nici o îndoială că și denunțul în legătură cu profanarea misterelor eleusiene e tot isprava lui Critias. Aflase mai de mult despre întreaga poveste, dar a tăcut mîlc, așteptînd momentul potrivit. Și, ca întotdeauna, și acum i-a împins înainte pe alții, iar el a rămas nevăzut în spatele lor."

Alcibiade se cutremură de durere, de furie și de setea de răzbunare. Se îmbolnăvi și căzu din nou la pat. Gemea. Plîngea. Și țipa întruna, cuprins de o cumplită disperare :

— Nu-i nimic ! Vă arăt eu vouă ! Aveți răbdare ! Încă n-am băut cupa cu otravă pe care mi-ați pregătit-o ! Jur să mă răzbun pe toți cei ce ați vrut să mă cinstiți cu această otravă, pe toți cei ce m-ați condamnat ! Pe toți cei ce ați încuviințat condamnarea mea, pe toți cei ce nu i s-au împotrivit ! Jur să mă răzbun pe toată Atena ! Mă închin în fața voastră pentru asemenea manifestare a recunoștinței ! Pe toate trăznetele lui Dios ! O să vă arăt că și eu știu să fiu recunoscător ! O să vedeți voi, nătîngilor ! Descreieraților ! Teritoriile dependente de Atena s-au redus și se reduc neîncetat, iar eu, neisprăviților, eu am vrut să vă dăruiesc întreaga Eladă și chiar ceva în plus ! Ah, iar mă copleșește visul ! Gata, s-a terminat cu visele !

În acest timp, pe frontul sicilian, în absența îndrăgitului Alcibiade, inimile vitejilor marinari și hopliți cădeau pradă unei stări de toropeală. Iar conducerea șovăitoare a războiului de către un comandant lipsit de dinamism cum era Nicias îi făcea să-și piardă orice chef de a se mai război pe viață și pe moarte. „Am rămas singur ! Singur, răcnea spumegînd de furie disperatul Alcibiade ! Ce ați făcut voi din mine ? O stafie cu o cupă de otravă în mînă ? Nu vreau să fiu stafie ! Ba nu ! Nu așa ! Vreau să fiu stafie ! Dar

o stafie cu otrava în inimă. Am băut cupa voastră, nemernicilor !"

Oamenii din Turia, care se îngrijeau de el, îl găsiră cu pieptul sfîşiat pînă la sînge, cu ochii tulburi şi congestionaţi, cu buzele palide, aproape albe. E tare bolnav, îşi spuseră în şoaptă şi se grăbiră să-i caute un medic. Dar el părăsi în taină Turia şi aflară de soarta lui abia după ce fu primit de regele Spartei, Egist, căruia îi oferi serviciile sale.

Alcibiade, cuprins de setea de răzbunare, le cădea de minune spartanilor. Cine altul va şti să-i dea mai bine lovitura de graţie Atenei, decît cel ce a fost rănit de ea în asemenea hal ? ! Ce lipsiţi de perspicacitate sînt aceşti atenieni, de vreme ce se descotorosesc de un comandant de oşti atît de strălucit şi încă într-un moment în care se află în fruntea unei armate atît de puternice, încît Siracuza i-ar fi căzut în palmă ca o pară răscoaptă.

Regelui îi plăcu Alcibiade în starea lui de nestăpînită mînie, îi plăcu şi reginei şi tuturor spartanilor.

Expediţia siciliană înregistra eşec după eşec, ca pînă la urmă să cunoască deznodămîntul catastrofal. Nicias avea o atitudine indolentă, ba mai mult, era dezgustat de această campanie pe care el nu o dorise. Operaţiunile de război se amînau, se prelungeau şi orice tărăgănare spulbera încet, dar sigur speranţele atenienilor într-o victorie finală. Pe neaşteptate, împotriva asediatorilor Siracuzei apăru o forţă aducătoare de pierzanie, acea forţă de care se temuse Nicias toată viaţa : sclavii. Într-o singură noapte, vîslaşii părăsiră trierele ateniene şi astfel, această flotă excepţională, deveni dintr-o dată neputincioasă, incapabilă de a mai lupta. Nicias îşi dădu seama că situaţia era disperată. Cu trupele terestre Siracuza nu putea fi cucerită.

Dar asta n-a fost totul. Spartanii, sesizînd situaţia, au trimis de urgenţă în ajutorul Siracuzei oştile lor care,

străbătînd în marşuri forţate întreaga Sicilie, veniră buluc în spatele atenienilor. Sicilienii îşi reveniră, iar atenienii, împresuraţi din toate părţile, după zadarnice încercări de retragere, se lăsară în voia soartei.

Nicias căzu prizonier şi fu executat pe loc.

Supravieţuitorii celor şapte mii de luptători atenieni fură mînaţi în sclavie şi puşi la muncile cele mai grele, în minerit.

Spartanii aţîţară setea de răzbunare a înfierbîntatului Alcibiade, şi-i oferiră totul spre a distruge Atena. Şi astfel, fostul strateg atenian conduse oştile spartane în punctul cel mai vulnerabil al Atenei, în satul Deceleia, unde se fortificară şi de unde începură să întreprindă incursiuni pe teritoriul Aticii.

•

Socrate sta pe scaun aplecat în faţa lui Simon şi vocea lui deznădăjduită umplea micuţul atelier. Prietenul îl asculta cu atenţie, fără însă a se opri din munca sa.

— Tu eşti unul dintre discipolii mei, dragă Simon ! Şi fără îndoială, vezi prăpastia ce se deschide între fuga de moarte şi fuga în căutarea răzbunării ! Împotriva oraşului natal ! Împotriva noastră, a tuturor !

— Mda, îi răspunse Simon, cumpănit. O pietricică zboară de pe un povîrniş şi stîrneşte după ea pietricele şi pietre din ce în ce mai mari, pînă cînd toate astea se rostogolesc la val, aducînd bolovani.

Socrate se străduia să rupă o bucată de sîrmă; pînă cînd aceasta i se înfipse în deget şi în acest timp nu mai contenea să se văicărească :

— Omul cu care am mîncat din aceeaşi strachină şi am dormit în acelaşi cort. Discipolul meu cel mai drag.

Simon freacă pielea cu degetele, o moaie şi o întinde, dîndu-i forma dorită.

Socrate priveşte tunsoarea scurtă a discipolului său devotat şi silitor, care din fragedă tinereţe notează gîndu-

rile și ideile lui. Ce hodorog, în comparație cu înfățișarea de erou a lui Alcibiade ! Și totuși, cît de măreț e prin cinstea și bunătatea lui ! Și ce frumos știe să-și trăiască viața !

— Eu, dragă Simon, te invidiez uneori, îi spuse deodată, zîmbindu-i drăgăstos. Stai aici, în liniștea ta, îi încalți pe oameni, faci o treabă bună și folositoare ce nu-ți poate aduce nici un fel de neajunsuri, așa cum îmi aduce mie munca mea.

— Te înșeli, scumpul meu Socrate ! În munca mea contează foarte mult materia primă. Și eu primesc piele bună și piele proastă, și eu scot opinci bune cînd capăt o piele fină, moale și durabilă, iar din pielea proastă nu scot opinci bune. Așa e și la tine. Băieții care vin la tine să-i înveți nu sînt decît o materie primă, este ?... Păi vezi ? ! Asta nu-i o chestiune care ține numai de arta meșteșugarului, ci și de calitatea materialului pe care îl primești spre prelucrare. Asta e...

— Da, dragul meu, așa e, numai că tu îți dai seama numaidecît dacă pielea e proastă și nu te apuci să coși din ea opinci. Pe cînd eu, eu ce pot să fac ? Omul nu e o piele de încălțăminte. Depinde ce e sub pielea lui, și acolo eu nu pot să văd ce e.

— Ai dreptate. Primejdia asta există, dar cinstit vorbind, tu ai totuși mult mai multă materie de bună calitate, decît de proastă calitate. Și poți fi mîndru de cei pe care i-ai crescut.

— Da, mărturisi Socrate, dar fața nu i se lumină. Așa e. Am discipoli buni. Și ei sînt bucuria mea. Dar ajunge unul rău, ca să-mi strice toată bucuria. Iar tu știi cine a fost Alcibiade. Cel mai înzestrat, cel mai capabil, cel mai talentat în toate, mereu am crezut că se va potoli, că va deveni mai înțelept... mai cuminte... Eu... eu l-am iubit ca pe... ca pe propriul meu...

I se puse un nod în gît și amuți. Simon lăsă lucrul și ridicîndu-și privirea spre el, îl întrebă cu sfială :

— Tu plîngi, Socrate ? De la moartea părinților tăi, nu te-am văzut plîngînd...

Filosoful continuă, cu ochii lăsați în jos :

— Cică aş fi omul cel mai înțelept din întreaga Eladă. N-aş vrea să fiu cu păcat, dar asta e minciună. Da, dragul meu Simon, şi eu am, ca orice om, visurile mele naive şi nesăbuite...

— Nu te mai chinui, scumpe Socrate. În definitiv, la toată nenorocirea asta... începu Simon, dar numaidecît se opri, rotindu-şi privirea prin atelier, de parcă opincile din jurul lui ar fi putut răspîndi prin cetate vorbele sale. Apoi, cu voce scăzută, reluă : Da, cinstit vorbind, de supărarea lui Alcibiade şi de catastrofa din Sicilia sînt vinovați în mare parte şi atenienii noştri. Nici n-am fost în stare să socotim cîți duşmani ai poporului, trădători, jongleri ai cuvîntului şi ticăloşi de tot felul au fost părtaşi la această mîrşăvie.

— Dragul meu Simon, spuse filosoful oftînd, tu mereu îmi spui cîte ceva cu care vrei să mă mîngîi. Dar cunoaşterea spre care mă conduci acum îmi pricinuieşte aceeaşi durere ca şi trădarea lui Alcibiade..

INTERMEZZO III

— Uluitoare a fost adaptabilitatea cu care a ştiut Alcibiade să se deprindă cu instituțiile şi modul de viață al unora sau al altora, schimbîndu-şi atitudinea şi înfățişarea după împrejurări, mai iute ca un cameleon... In Sparta a dus o viață pur spartană... Purta părul lung, barba netunsă, se scălda în apa rece ca gheața, mînca turte de orz cu o zeamă subțire şi neagră, umbla în veşminte de pînză obişnuită, încît oamenilor nici nu le venea să creadă în acest mimetism, iar mulți se întrebau

dacă, într-adevăr, acest om a avut vreodată în casa lui un bucătar, dacă a văzut vreodată o pomadă aromată sau a purtat mantii și chiton de mătase...

Văzînd că Socrate nu scoate o vorbă, am continuat să citesc :

— În Sparta se dedica exercițiilor fizice, trăia simplu și trăsăturile feței lui trădau în permanență sobrietatea. În Ionia era exuberant, petrecăreț, ușuratic. În Tracia, băutor și execelent călăreț, iar în timpul scurtelor sale popasuri la satrapul persan Tisafern, umbrea cu extravaganța și eleganța sa costisitoare chiar și veselia și vestitele splendori vestimentare persane...

Cînd am terminat de citit, m-am întors spre Socrate cu o privire întrebătoare. Ședea neclintit în jilțul lui, cu ochii ațintiți undeva în depărtări, fața lui — veșnic veselă și luminoasă — era acum crispată într-o grimasă a durerii. Începu să vorbească, fără să se uite la mine :

— De bună seamă vrei să afli cum am suportat toate astea. Aparent, am trăit la fel ca înainte ; dregeam sufletele oamenilor, așa cum drege un cîrpaci încălțămintea scîlciată. Dar adevărul e că eu însumi eram scîlciat. Chemările oamenilor dornici de beatitudine aveau un ecou surd în tumultul războiului. Ce e beatitudinea ? Și de unde s-o fi luat eu după o lovitură atît de cumplită ? După durerea și amărăciunea pricinuite mie și lui însuși de Alcibiade ?

M-a privit o clipă cu niște ochi lucind de mînie, apoi a continuat :

— Pe toți demonii ! Ce-ar fi trebuit să fac ? Să-l înfierez, ori să-l iert ? S-a aplecat spre mine și, cu răsuflarea tăiată, mi-a spus : Da, asta am făcut în toți acești ani ! M-am străduit să dezleg această dilemă, m-am frămîntat, am cercetat și, crede-mă, nici azi nu știu ce să fac cu el. A fost și bun, și rău, a adus patriei și rău, și bine. A fost necredincios, dar și credincios. Toate se băteau

la el cap în cap. E destul să rostești numele lui Alcibiade și-ți sugerează numai fapte extremiste, iar modestie și cumpătare nici cît negru sub unghie... Vrei să auzi cîte ceva despre mine. Dar, oare, vorbind despre Alcibiade, nu vorbesc mereu despre mine ? Alcibiade, discipolul lui Socrate, dă bir cu fugiții, se alătură spartanilor și, împreună cu ei, lovește greu propria sa țară !... Alcibiade era departe, Socrate aproape — așa că oalele sparte eu le-am plătit. Pînă și prietenii mei au adoptat față de mine o atitudine mai rece. Iar dușmanii ? Ce să mai vorbesc. Pentru acele misterioase personaje cuibărite în văgăunile eteriilor, unde se puneau la cale toate comploturile împotriva democrației, eram o îmbucătură grozavă... Pînă atunci nu se încumetaseră niciodată să mă atace direct, dar, după aceea, prin Alcibiade ? !... Ehei ! Dacă fiecare cuvînt cu care au lovit în mine ar fi fost o piatră, ori o bîtă, crede-mă, m-ar fi răpus !... Pe urmă însă, totul s-a schimbat. Alcibiade a început să depună tot mai mult zel pentru binele țării. A ajutat flota ateniană să izbîndească în bătălia cu spartanii, în largul mării Ionice, și s-a înapoiat în patrie, acoperit de glorie. O, ceruri ! Trebuia să fi văzut acel grandios dans al urșilor !... Ca să nu mai vorbesc ce s-a întîmplat după aceea, cînd prin oraș s-a dus vestea că îndată după primirea triumfală și cuvîntarea lui în adunare, a alergat ca o vijelie și a dat buzna peste mine, ca să-mi cadă în genunchi și să-mi cerșească împăcarea !... Licon și Peisandros, care pînă atunci spumegaseră de mînie, tunînd și fulgerînd : „Mai vinovat decît Alcibiade e dascălul său ! Socrate l-a stricat ! El a momit speranțele națiunii pe o cale greșită !“ Ei bine, același Licon și același veșnic laș și coruptibil Peisandros, tăceau acum ca peștele. Lupul se făcuse mielușel. Pe vremea aceea însă Alcibiade nu era fericit, precum fericit nu poate fi nici un singuratic. Soția lui, Hipareté, murise de cîțiva ani. Atitudinea mea față de el nu mai era atît

de caldă ca înainte. Şi în nimeni altul, în toată Atena, nu mai avea încredere, decît în mine. Numai cu Timandra se simţea la largul lui.

Socrate a schiţat un zîmbet, un zîmbet firav ce putea fi citit doar în adîncul ochilor săi, apoi a reluat :

— Pe urmă, cînd duşmanii au izbutit din nou să-l denigreze pe Alcibiade — nu afirm că nu le-ar fi oferit şi el destule motive — şi să-l izgonească din patrie, ei bine, pe urmă să-i fi văzut cum s-au năpustit iar asupra mea, ca gărgăunii...

— Am impresia, mi-am îngăduit eu să-l întrerup, am impresia că întotdeauna ţi-ai subapreciat adversarii. Oare nu te-ai gîndit că ar fi în stare să-ţi pricinuiască foarte mult rău ?

— Niciodată nu m-am gîndit că m-ar putea învrednici cu un interes atît de mare.

— Cum văd, pînă şi măreţia ta are defectele ei... Atîta naivitate şi atîta subapreciere, n-am mai pomenit ! Tu ai fost doar pentru toţi nedrepţii, pentru toţi egoiştii, mincinoşii şi hrăpăreţii, cea mai mare primejdie şi cel mai puternic inamic !

— Da, pedestraş în armură grea de cînd lumea ! a rîs filosoful.

— Bine spus, am rîs şi eu, dar în sinea mea m-am gîndit că aici era vorba de puterea spiritului împotriva vicleniei, de puterea adevărului împotriva arginţilor, de puterea virtuţii împotriva patimei dezlănţuite.

— Şi cu cît e omul mai puternic, cu atît are mai mulţi duşmani, am adăugat după o scurtă pauză.

— Şi prieteni, scumpul meu, mi-a replicat Socrate. Pentru armonia perfectă, omul are nevoie şi de unii, şi de alţii. Prietenii, ca şi duşmanii, îi dau tărie.

În clipa aceea am început să-i enumăr în mine pe prietenii lui Socrate. Credincioşi îi rămăseseră. Criton,

vecinul Simon, Euclides din Megara, Antistene. Din cercul prietenilor săi mai făceau parte și adolescentul Apolodor și, în sfîrșit, Xenofon.

Ca și cînd mi-ar fi citit gîndurile, filosoful a spus pe neașteptate :

— Tu îmi cunoști bine și prietenii, și dușmanii, dar stai, pe lîngă aceștia mai sînt și tot felul de defăimători și bîrfitori răutăcioși și caustici. Mi-l amintești pe Aristofan... Desigur. Cum să nu-l știi, de vreme ce ai citit în scrierile lui Platon că el a fost primul care, în *Norii*, a întors la mine tot binele în rău. Ciudat om, acest Aristofan ! Crescut în Kidatenaios, demosul înaltei societăți, nu făcea totuși parte din înalta societate, dar cînd era vorba de democrați, avea o limbă mai tăioasă decît a aristocraților. Pe cît era de spiritual acest flăcău, pe atît era de obraznic, pe cît era de îndrăzneț și de mușcător, pe atît era de brutal și lipsit de scrupule. Și maestru peste maeștrii în toate. Și numai pe surzi nu-i făcea să rîdă...

— Dar și mai tîrziu, după mulți ani, s-a dat la tine, în piesa *Broaștele*.

— A, te referi la aluzia aceea ? a zîmbit ușor filosoful. Îți spun drept, a avut darul să mă bucure : în felul ăsta cel puțin m-a legat de prietenul meu, Euripide. Și după ce trase mai mult aer în piept, a reluat, oftînd : Mi-a părut rău însă că l-a ridiculizat pe Euripide la un timp atît de scurt de la moartea lui.

Mi-am adus aminte că grecii aveau credința că morții rămîn într-o permanentă și tainică legătură cu lumea celor vii și că pîngărirea memoriei lor e interzisă chiar de lege ; de aceea am înțeles cu atît mai mult indignarea lui Socrate. A dat din mînă iritat și a spus :

— Ce să-i faci, ăsta era Aristofan : conservator. Ataca fără milă tot ce era nou, indiferent cine ar fi fost inovatorul... Apoi, țintuindu-mă cu o privire aspră, s-a grăbit să adauge : Dar să nu-ți închipui că eu sînt perfecțiu-

nea însăși. Fără îndoială, mă încrunt la Aristofan mai mult decît o faceți voi, astăzi. Am făcut, ce-i drept, pe eroul la premiera lui cu comedia *Norii*, am arborat o mină, de parcă nici n-ar fi fost vorba de mine ; da, m-am prefăcut, dar pe toți demonii ! simțeam cum crapă fierea în mine ! Dealtfel, gîndește și tu ! Eu mă bat cu sofiștii pînă la sînge — știi doar că veșnica lor îndoială și veșnicul lor pesimism față de optimismul meu înnăscut se împacă întocmai ca apa cu focul — și dumnealui face din mine căpetenia acestor certăreți provocatori. Nici nu știu ce să mai cred. Să fi făcut asta din dorința de a distra publicul însetat de rîs, de m-a înfățișat plutind desculț și chel, printre nori, sau a lovit în mine pentru faptul că mă străduiam să instruiesc, spre binele Atenei, alți oameni ca Pericle și Anaxagora ? Mă rog, avea calitățile lui, vedea tot furnicarul atenian de sus, ca un dansator pe frînghie, și se pricepea să-l zugrăvească de minune.

— Și cum e cu atitudinea lui față de popor ? Era alături de el ?

— Asta n-aș putea să-ți spun, zîmbi filosoful. Știu și eu ? Uneori da, alteori nu. El era, înainte de toate, alături de comediile sale.

Și Socrate a început să recite ceva, poate exact, poate cu aproximație, dar eu mi-am dat seama numaidecît că erau cuvintele adresate poporului atenian de autorul *Cavalerilor* :

„O, Tu, Popor, frumoasă-i puterea în mîinile tale ! Totul se apleacă în fața ta și totul se cutremură de teamă ca în fața unui tiran. Dar ești supus ispitei, te încîntă lingușirile deșarte și lesne te lași amăgit. La cei ce cu vorba te năpădesc, caști gura de admirație, iar mintea-ți rătăcește undeva, departe..."

S-a oprit și, aruncîndu-mi o privire sfredelitoare, mi-a spus :

— Alege! Cîntărește singur cui ce i-a adus, nouă atunci și vouă astăzi. A tăcut un timp, apoi a reluat cu voce domoală: Perioada asta a fost pentru mine foarte grea; dar lasă că mai trec eu pe la tine și mai stăm de vorbă despre ea, pe îndelete.

Mă așteptam să fie posomorît la evocarea acestor amintiri, dar el, dimpotrivă, s-a luminat la față:

— Închipuiește-ți, dragul meu, eram pe atunci destul de bătrîior și, încet-încet, mă pregăteam să mă îndepărtez de vîltoarea vieții cînd, pe neașteptate, m-a atras din nou spre viață Mirto — un dar frumos, cu părul bălai, de la zeița Geea, mama Pămîntului.

Mi-am dat seama că mai voia să spună ceva, poate să mă avertizeze să nu intervin cu vreo observație la amintirea lui despre Mirto, și, de aceea, am rămas numai ochi și urechi.

— Dar n-a fost singură, trei ființe am căpătat atunci în dar: pe Mirto, pe Xenofon, un om foarte devotat mie, și, în sfîrșit, pe Platon. Platon era noua mea mare speranță, un tînăr care pentru a putea sta mereu de vorbă cu mine și în dorința lui de a medita cum să schimbe viața oamenilor, spre mai bine, a renunțat la poezie și la scrisul tragediilor, în ciuda faptului că avea pentru asta un talent cu totul ieșit din comun...

— Așa cum ai renunțat și tu, odinioară, la sculptură, mi-am îngăduit să menționez.

— Întocmai, întocmai, a încuviințat Socrate: cu singura deosebire că Platon a fost mai serios decît mine, din fragedă tinerețe. Și, închipuiește-ți, Platon se trăgea dintr-un neam străvechi, înrudit cu alcmeonizii. Da, da, era chiar nepotul lui Critias! Ca să vezi cît de diferiți pot fi vlăstarii unor neamuri de frunte, ce dăinuie de atîtea secole: Pericle! Alcibiade! Critias! Platon! În povestea asta nici demonul meu n-a știut să se descurce și să mă avertizeze...

IV

I

Chersonesul trac — patria urșilor, a lupilor, a cailor sălbatici, a flăcăilor bătăioși și a fetelor frumoase. Și, ciudat, așa se spune — a ditirambilor lui Dionysos și a lirei lui Orfeu. Patria muzicii și a codrilor seculari.

Chersonesul trac — peninsula în formă de sabie înfiptă între Marea Samotracică și strîmtoarea Helespontului. Peste sălbăticia prelungă și aspră a acestui ținut, care spintecă apele mării în două, șuieră un vînt turbat ce gonește zdrențele de nori pe un cer veșnic întunecat. Printre aceste zdrențe zgîlțîite de vitejie, se clatină semețe păsările de pradă. Stîncile abrupte ce străjuiesc țărmul mării stau pe jumătate în bătaia valurilor, pe jumătate în bătaia vîntului, iar sus, deasupra lor, țiuitul tînguitor nu mai contenește. Codrul secular a coborît din munți spre miazăzi, acoperind pămîntul cu o vegetație nebună, de-a dreptul haotică. Iar în acest haos, numai tracul e în stare să se descurce.

Noaptea e un crab negru ce se întinde sub bolta cerului. Coboară încet, împrăștiind negura miezului de noapte peste întregul peisaj. O singură lumină pîlpiie în bezna întunecată. E felinarul din fortăreața lui Alcibiade, aflată în Chersonesul trac, nu departe de rîul Aigospotamoi, rîul Caprei.

Aici, fostul strateg atenian i-a amenajat Timandrei un refugiu în stil trac, lipsit cu desăvîrșire de faimosul lux oriental. Priveliștea femeii delicate, cu maniere elegante, în mijlocul acestei atmosfere barbare, era de-a dreptul provocatoare. Lemn, lemn și iar lemn, fier, piele, rafie și mormane de blănuri de urși, vulpi și de rîși. Pe pat, pe lavițe, pe dușumea și printre spadele, arcurile și pumnalele atîrnate pe pereții de grinzi. În locul parfumurilor orientale, arăbești și indiene — miros de iuft, de mosc

și iz de iarbă putrezită. În cămin răsună vuietul nestrunit al vîntului, din grajduri răzbate nechezatul cailor, iar din împrejurimi, lătratul cîinilor și urletul lupilor.

În mijlocul acestei violente sălbăticii, Timandra — îmbrăcată într-un peplum de in brodat, prins în talie cu un brîu lat pe piele, bătut în aramă — pare o floare gingașă de munte, o harfă eoliană sensibilă. Pe jumătate întinsă, pe jumătate așezată printre blănuri, urmărește cu îngrijorare mișcările și mersul agitat al lui Alcibiade.

— Nu te înțeleg, comoara mea...

Alcibiade trase de pe perete o spadă scurtă, întoarse cu părul în jos o blană de vulpe tăbăcită și, cu vîrful lamei, contură în pielea netedă o hartă.

— Uite, astea sînt țărmurile strîmtorii Helespont. Aici sus se află orașul Lampsac, iar acolo staționează Lisandros cu flota sa. E bine adăpostit. Aici, sus, se varsă în Helespont apele fluviului Aigospotamoi. Acolo, la gurile lui, e ancorată flota ateniană. Imbecilii ăștia nu pricep...

— Cine nu pricepe, dragul meu ? îl întrerupe Timandra.

— Cine ! Imbecilii ăștia de comandanți atenieni, Tideus, Menandros, Adeimantos și știu eu cum îi mai cheamă pe ceilalți prostănaci, care nu sînt în stare să priceapă ce se poate întîmpla...

— Nu te supăra, dragule, dar iar nu te înțeleg... Despre ce primejdie e vorba aici ?

Alcibiade înfipse spada cu atîta putere în gurile fluviului Aigospotamoi, încît arma rămase împlîntată în lemn. Apoi sări în sus ca ars :

— Trebuie să mă duc la ei !

Timandra se ridică iute în picioare și rosti, cu spaimă în glas :

— Acum ? În toiul nopții ? Pe o asemenea beznă ? Să-ți frîngi gîtul ? ! Nu, te rog, nu te du, te rog...

— Calul meu cunoaște aici fiecare pietricică, o liniști el.

Dintr-un salt fu lîngă ea, o sărută pe buze și gata, ușa grea de stejar dudui în urma lui, iar în clipa următoare, din curte se auzi glasul său poruncitor :

— Băieți ! Înșeuați-mi calul ! Repede !

Își aruncă peste umăr mantia de lînă și fugi grăbită în curte. În întuneric, mai apucă să vadă doi bărbați, deschizînd cu greutate poarta masivă, prin care un călăreț se strecură la iuțeală, mistuindu-se în bezna groasă.

Alcibiade se aplecă peste coama calului, agită ușor cravașa și armăsarul zbură prin noapte ca o săgeată. Tropotul copitelor pe malul pietros însoțea galopul lui, ca bătăile de tobă ce acompaniază un pasionat cîntec barbar.

Pe nava amiral a flotei ateniene toată lumea dormea. La cererea stăruitoare a lui Alcibiade, soldatul de gardă îi trezi pe cei trei comandanți principali. Ieșiră pe punte, mahmuri de somn și căscînd zgomotos.

— Cine-i acolo ?

— Alcibiade.

— Și ce vrei ?

— Să stau de vorbă cu voi. Trimiteți-mi o luntre.

— Ia te uită ! spuse Menandros, căscînd plictisit. Și pentru asta a trebuit să ne trezești ? Nu puteai să aștepți pînă dimineața ?

— Nu puteam. E vorba de o chestiune urgentă.

— Da ? Și despre ce, mă rog ? îl întrebă Adeimantos.

Alcibiade scrîșni încet din dinți și, ca să-și stăpînească mînia, frînse cravașa bucățele-bucățele.

— Nu-i vorba de mine, ci de voi. Trimiteți-mi repede o luntre.

— De ce-i nevoie de luntre ? ! interveni comandantul principal Tideus. Te auzim foarte bine. Deșteptăciunea ta poți să ne-o spui de acolo de unde ești !

Alcibiade simți cum i se zbate inima tocmai în gîtlej, dar în același timp îi fulgeră prin minte că e mai bine să fie mai departe de acești oameni nechibzuiți. În felul ăsta,

cel puţin, nu va fi silit să săvîrşească vreun act de violenţă.

Vorbele se rostogolesc din gura lui ca o cascadă :

— Aţi ancorat greşit flota noastră ! Locul ăsta nu vă e deloc favorabil ! Nu sînteţi acoperiţi ! N-aveţi în spate un post pentru aprovizionarea trupei ! Pentru hrană ei trebuie să vă duceţi tocmai la Sestos !

— Ei da, asta într-adevăr e ceva, strigă Adeimantos, pe un ton batjocoritor.

Alcibiade azvîrlea cuvintele ca pe nişte cuţite de vînătoare .

— Şi deplasările voastre necugetate ! Dimineaţa tîrîţi toată flota spre Lampsac, îl provocaţi pe Lisandros să pornească bătălia, închipuindu-vă că vicleanul acela o să vă cadă în cursă ! Cînd vă daţi seama că nici prin gînd nu-i trece să se mişte, vă întoarceţi în locul ăsta îngrozitor, lăsaţi trupa să debarce şi să hoinărească pe unde i se năzăreşte ! Asta-i nebunie curată !

Tideus începu să rîdă în hohote şi ceilalţi doi tovarăşi i se alăturară.

— Oare nu pricepeţi că împotriva voastră se află o flotă învăţată să facă totul într-o linişte desăvîrşită şi la ordinul unui singur comandant ? ! Vă băgaţi singuri capul în laţ şi Atena o să plătească scump nechibzuinţa voastră!

— Atena ! ? exclamă Tideus, cu ironie. Ce-ţi pasă ţie de ea şi ce-i pasă Ei de tine ? Te-a numit cumva în funcţia de comandant suprem al flotei sale ?

— Pe toţi zeii ! strigă Alcibiade, cu patimă. Fiţi totuşi înţelegători şi ascultaţi-mi sfatul ! Nu expuneţi flota ateniană unei asemenea primejdii... Şi cu o voce mai puternică, se grăbi să adauge : Flota nu vă aparţine vouă, celor trei, ci patriei, Atenei...

— Pe care tu ai trădat-o ? ! îl întrerupse Tideus, atingîndu-l la coarda sensibilă

— Dar i-am fost şi de folos ! urlă Alcibiade. Iar voi, dacă nu mă ascultaţi, o împingeţi la pierzanie.

— Aici noi poruncim, se umflă în pene Tideus. Nu tu. Şi fă bine şi şterge-o de aici, cu sperietorile tale ! Ai înţeles ! ?

Şi, rostind aceste cuvinte, îi întoarse spatele.

Înjurăturile, amenințările și rugămințile lui Alcibiade continuară să zboare spre nava-amiral pînă la epuizare. Dar totul fu în zadar. Blestemă, întoarse calul în loc şi porni înapoi, spre fortăreață...

În timp ce-i povestea Timandrei cele întîmplate, se îneca de furie, de disperare și lacrimi. Nu l-au poftit pe punte, l-au lăsat să strige la ei peste apă, i-au răspuns cu rînjete batjocoritoare, cu jigniri — s-a simțit acolo ca o epavă aruncată la mal — inutil, nedemn de încredere.

Cînd îi vorbi de faptul că Tideus îi reproşase trădarea de patrie. fostul strateg își începu mărturisirea cu o voce precipitată :

— Atenienii m-au lipsit de visul vieții mele ! În fond, ce e visul meu ? Eu sînt un simplu muritor, nu voi dăinui veşnic pe acest pămînt. În schimb, Atena ar fi devenit capitala eternă a tuturor grecilor. M-au lipsit de meritul de a fi ridicată Atena pe culmea cea mai înaltă a întregii lumi. De fapt, pe ei înşişi s-au lipsit de această mîndrie. Mai bine pierzania totală. decît mie un pic de cinstire şi un pic de glorie ! Mai bine filistinismul străbun, decît domnia poporului, pe care am dus-o peste mări, cu navele mele.

Timandra, aşezată peste blănurile groase de rîs, îl asculta cu emoție crescîndă, iar inima ei bătea să-i spargă pieptul, nu alta.

— Ştiu, a fost din partea mea un act ruşinos. Dar, oare, din ruşinea asta n-am şters nimic ? ! Oricine ştie că i-am salvat Atenei tot ceea ce s-a mai putut salva ! Şi i-aş fi dat înapoi tot ce i-am luat şi tot ce mi-a luat ca mie.

Timandra îi atinse uşor mantia, ce flutura în preajma ei în timp ce Alcibiade umbla agitat prin odaie.

— Da, știu asta, dragul meu. Nimeni altul n-ar fi fost în stare s-o facă tu însă, da. De asta sînt sigură.

Alcibiade se opri din nou din mers și începu să vorbească, din ce în ce mai tulburat.

— Și atenienii au știut. M-au chemat înapoi. Dar eu n-am alergat la prima lor chemare. Mi-era dor de casă. Atena mi-a pătruns pentru totdeauna în minte și în inimă. Și pe tine tînjeam să te strîng în brațe !

— Am fost tristă la gîndul că nu te vei mai întoarce, murmură Timandra, cu duioșie.

— Mai întîi, însă, a trebuit să plătesc cu vîrf și îndesat tot răul pe care i l-am pricinuit.

Deodată își aminti de ceea ce-i fusese dat să audă cu puțin timp înainte, și vocea lui începu să prindă culoarea mîniei pătimașe :

— Cine mai îndrăznește azi să vorbească de trădarea mea ? Cine ? ! Numai un dușman al Atenei ! Numai un prostănac de teapa lui Tideus ! Bagă de seamă, Tideus, ai grijă să nu-i faci Atenei o pagubă mai mare decît i-am făcut eu !

Timandra vedea cum i se umflă și-i zvîcnesc vinele pe tîmple, vedea cum i se congestionează fața și — în ciuda faptului că-l vedea aproape, își dădea seama că era departe de ea. Cît de fericiți și de liniștiți ar putea fi ei împreună. Dar inima lui rămîne în Atena și se va chinui pentru ea, cît va fi în viață.

— Hai, dragul meu, vino și te așează lîngă mine. Mă simt atît de părăsită...

Se așeză lîngă ea, dar nu se liniști. Copleșit de tristețea și de durerea rănilor proaspete, pricinuite de cei trei comandanți ai giganticei flote ateniene, pe malul rîului Aigospotamoi, i se adresă, stăruitor :

— Timandra, răspunde-mi la întrebarea mea ! Mi-am spălat sau nu vechiul păcat ? Și oare nu în chipul cel mai firesc, așa cum se cuvenea din partea mea ? Nu m-am

mulțumit cu o singură înfrîngere a spartanilor, din insulă în insulă i-am izgonit pe acești tîlhari, i-am măturat și le-am dat foc corăbiilor care au ars în flăcări, ca un rug uriaș, și pe ele s-au rumenit de vii acești pradalnici, însetați de sînge și de putere ! Oare n-a însemnat nimic faptul că am curățat de ei și Marea Ionică, dînd astfel atenienilor posibilitatea să-și transporte iar în liniște și siguranță grînele de la Pontul Euxin ?

— Ba da, suspină Timandra. Ai făcut pentru Atena mai mult bine decît rău.

— Nici nu apucasem să ajung acasă, a fost de-ajuns să ajungă în Atena doar vestea despre întoarcerea invincibilului Alcibiade, ca atenienii să răstoarne oligarhia lui Teramenes și să restaureze democrația ! Ce zici, Timandra, nici cu asta nu mi-am plătit răul pe care îl pricinuisem Atenei ? Tu spui : da, l-ai plătit. Dar de ce alții tăgăduiesc acest lucru ? Ce-a mai vrut Atena de la mine ? Și ce mai vrea ? Ce ? Spune-mi, ce ? Vocea începu să-i tremure și tulburarea îi sugruma gîtlejul : I-aș fi dat ceea ce nici nu bănuia că ar fi putut să aibă. Iar acum nu pot face nimic, absolut nimic, decît să asist neputincios la nenorocirea care vine. Copleșit, strigă din adîncul deznădejdei sale : O, bunul meu Socrate ! Părintele meu clarvăzător ! De ce nu te-am ascultat ? Dacă te ascultam, altfel ar fi arătat acum lumea noastră elenă.

Istovit, amuți pentru o clipă.

Timandra îl mîngîia cu duioșie și degetele i se umezeau de transpirația lui. Simțea cum îi duduie coșul pieptului, sub bătăile grele ale inimii. Deodată, Alcibiade se ridică de pe blănuri și spuse :

— Trebuie iar să încalec, trebuie ! De teamă că în locul lor aș putea fi eu învingătorul, ăștia sînt în stare să ducă Atena la pierzanie.

Alergă spre perete, amenințînd cu pumnii.

— Proștilor ! Smintiților ! Comandanți sînteți voi ?

Şi, tremurînd de neputinţă, începu să ţipe: Lăsaţi-mă pe corabia voastră ! Să ies din caracatiţa asta uriaşă! Să mă înfrunt în larg cu Lisandros ! Da, o să-l silesc să-şi măsoare forţele cu mine ! Mă auziţi, încuiaţilor ? ! Eu îl voi învinge ! Eu voi salva Atena ! M-auziţi, voi, cei trei de pe nava amiral ! ? Eu voi salva şi capetele voastre de berbeci încăpăţînaţi !

— Se luminează de zi ! spuse Timandra.

Alcibiade, care avea senzaţia că stă pe malul rîului Aigospotemoi, se uită la Timandra — lividă în bătaia zorilor vineţii. Se aruncă pe jos, alături de ea şi, înfundîndu-şi faţa în blana de rîs, începu să geamă.

Ziua următoare aduse mărturia cumplită a justeţei sfaturilor date de Alcibiade comandanţilor flotei ateniene.

Lisandros, comandantul flotei spartane, tăbărî pe neaşteptate, cu toate forţele sale, asupra trierelor ateniene închise în golf ca într-o capcană. Doar opt dintre triere izbutiră să scape din blocadă şi să fugă. Celelalte, aproape trei sute de nave de război, au fost remorcate şi tîrîte în captivitate. Circa opt mii de soldaţi atenieni au fost capturaţi şi ucişi, pînă la unul, din ordinul lui Lisandros.

Cînd Alcibiade află că previziunea lui se împlinise şi încă în proporţii mai catastrofale decît se aşteptase, se trezi din nou în el sentimentul strategului atenian, care nu încetase nici o clipă să sălăşluiască în adîncul sufletului său :

— Atît timp cît trăiesc, Atena nu piere !

Timandrei nu-i venea să părăsească moşia lui Alcibidin Tracia, care le garanta o viaţă liniştită ; dar el nu ţinu seamă de rugăminţile ei stăruitoare şi, scoţînd-o pe sus din intimitatea cuibului lor, porniră la drum spre Bitinia. Necazurile şi primejdiile călătoriei ? Nu ştia ce înseamnă asta ! Trebuia să ajungă cu orice preţ pînă la regele persan Artaxerxe şi să obţină de la el ajutor pentru Atena ! Dar, mai întîi, trebuia cîştigat satrapul Farnabaz. Mă rog, fie !

— Ne stabilim într-un sat, nu departe de reşedinţa lui Farnabaz, în Frigia Mergi bucuroasă cu mine, nu-i aşa, Timandra ?

— Da, dragul meu, încuviinţă ea, dar ochii îi erau plini de tristeţe.

2

Înfrîngerea suferită de flota ateniană la Aigospotamoi, n-a însemnat sfîrşitul războiului. Cu ea a început catastrofa ateniană.

Lisandros s-a îndreptat cu flota sa victorioasă spre Atena şi în calea lui a subjugat, una cîte una, toate insulele aparţinînd ligii maritime ateniene ; a desfiinţat pretutindeni orînduirea democratică şi în locul reprezentanţilor acesteia, i-a impus în noile guverne pe oligarhi, simpatizanţii Spartei ; pe unde a trecut a lăsat cîte o garnizoană, pentru menţinerea ordinei publice. În acest timp, regele spartan Pausanias şi-a condus hopliţii pe uscat. Cînd, după drumul ei sîngeros, flota lui Lisandros a ajuns în faţa Pireului, Atena, cea mai puternică fortăreaţă a democraţiei, era împresurată din toate părţile.

Oligarhii se pronunţară pentru capitularea imediată, în schimb democraţii nu cedară, hotărînd să apere cetatea pînă în ultima clipă. Dar iată că, pe neaşteptate, apăru un alt factor decisiv şi mult mai perfid : foamea.

Foamea trecu de partea oligarhilor şi-i sprijini pe aceştia să tranşeze rivalitatea lor cu democraţii. Tratativele de pace cu Sparta fură încredinţate lui Teremenes, cunoscut susţinător al oligarhilor şi adversar înverşunat al democraţilor. Pacea era nimicitoare pentru Republica ateniană. Potrivit tratatului încheiat, Atena trebuia să predea întreaga flotă militară, să dărîme pînă în temelii fortificaţiile cetăţii, să doboare Zidul Lung şi să recunoască supremaţia Spartei asupra întregii Elade.

Cînd Atena deveni aproape neputincioasă, opera de distrugere fu desăvîrșită de oligarhi, sub severa supraveghere a spartanilor. În adunarea populară la ale cărei ședințe participa și Lisandros — acum comandantul garnizoanei spartane din Atena —, Teramenes propuse abolirea constituției democratice. În înțelegere cu Lisandros declară, înainte de a se trece la vot, că dacă propunerea lui Teramenes va fi respinsă, spartanii vor considera acest lucru drept o încălcare a tratatului de pace...

De aici și pînă la instaurarea stăpînirii celor treizeci de tirani, nu mai fu decît un pas, în Atena integrată acum în Liga peloponeziană. Și, spre uimirea tuturor, în fruntea tiranilor nu fu instalat Teramenes, verificatul gropar al democrației, ci cel ce a știut de-a lungul anilor să stea mereu în umbră : poetul elegiac, sofistul și zelosul oligarh Critias.

Acesta era încredințat că ieșise din bîrlogul oligarhic în momentul cel mai fericit. Dar abia apucă să se încălzească un pic în poziția sa de tiran, că vechile amărăciuni își și făcură apariția. Le întîmpină, însă, cu zîmbetul pe buze : „Ce-o fi zicînd oare dojenitorul meu Socrate că tocmai eu, discipolul fugar, am ajuns mai sus decît preferatul său Alcibiade ? Uneori, destinul își achită cu generozitate datoriile, în numele omului. Azi eu umblu în hlamida de purpură, în timp ce Alcibiade se ascunde în sălbăticia barbară, împreunîndu-se cu o hetairă, pe o blană de lup..."

Critias se pregătea să meargă la consiliu. Înainte de a ieși din casă, se mai uită o dată în oglinda de argint șlefuit : „Nu arăt bine. Dealtfel, ca toți acei ce nu-și refuză nimic, se grăbi să-și spună, în sinea lui, în timp ce-i zîmbea propriului său chip din argintul lucitor : Da, am profitat de viață și-o să mai profit !"

Și din nou gîndul îl purtă spre Socrate. Dar se felicită pentru curajul de a-l fi părăsit. Ani de-a rîndul, după aceea, a venit în contact cu crema societății ateniene și, îndeosebi, cu tinerele ei vlăstare, adunate în eteriile oli-

garhice. Ani de-a rîndul i-a instigat, din umbră, pe acești tineri, împotriva democrației, i-a unit și i-a pregătit pentru confruntarea decisivă. A durat mult pînă să se ajungă la asemenea confruntare. Între timp, a mai îmbătrînit, dar încă nu-i bătrîn.

Un sclav îi legă opincile aurite.

Critias păși mai departe pe firul amintirilor : bine a învățat el de la sofiști ; eristica lor i-a intrat în sînge ; în tehnica lor de a răsturna orice valoare, în cultul lor pentru individualism s-a complăcut în asemenea măsură, încît pînă la urmă a devenit el însuși cel mai zelos dintre sofiști. S-a descurcat bine în acele vremuri. Iar oligarhia spartană și cea băștinașă l-au apreciat după merit...

Curmă iute firul acestor gînduri. Era timpul să se arate în mijlocul acelora care-l așteptau...

Atenienii, potrivit condițiilor de pace, fac una cu pămîntul zidurile cetății. Dărîmătorii înjură, blestemă. Se ceartă și nu se ceartă :

— Critias ăsta e un monstru ! O pocitanie nenorocită !

— De ce, mă rog ?

— Cum adică, ție nu-ți pasă că face cîrdășie cu dușmanul împotriva propriului său popor ? !

— Ei, o fi și în asta vreun șiretlic : se dă cu ei de ochii lumii, ca pe urmă, împotriva lor, să-i apere pe ai săi.

— Eu unul n-aș prea zice că lucrurile stau chiar așa...

— De ce nu ? E sofist, și ăștia se pricep să facă mai mult cu papagalul, decît cu sabia...

— Asta, ce-i drept, așa e ; dar întrebarea se pune altfel, iubițelule ! Cine sînt *ai săi*, pe care îi va apăra ? Noi, cam greu...

Al doilea dărîmător nu mai răspunde și își încordează trupul, gata să lovească în zid.

— Mă doare inima numai la gîndul că trebuie să dărîm cetatea mea, oftează primul, dar se apleacă şi el să ridice barosul greu.

— Hai, nu mai plînge, prăpăditule, doar nu dărîmi cetatea. Spargi şi tu nişte ziduri...

— Pentru mine e totuna. Dacă ai dărîma un templu, crezi că altarul ar rămîne în picioare ?

— Ia mai isprăveşte odată cu povestea asta ! se supără al doilea dărîmător, nici el prea bucuros de despuierea cetăţii. Fără scutul zidurilor va fi, desigur, la bunul plac al oricărui aventurier dornic s-o păgubească... Pe mine m-ar interesa mai curînd să ştiu şi din ce-o să trăim noi, neavuţii, de vreme ce se desfiinţează ajutoarele, iar pentru funcţiile obşteşti nu vom mai căpăta nici măcar o para chioară. Trei oboli de cap, pe zi, ce-i drept, era puţin, dar nici unul e, ca să zic aşa, să-ţi dai duhul...

— Mi-e sufletul greu, de parcă aş îngropa pe cineva...

Trosc ! Şi un nor de praf se stîrneşte sub bucata de zid ce se rostogoleşte la vale. Şi, din nou, trosc ! ceva mai încolo, ca şi cînd ai sfărîma cu bîta o amforă uriaşă, din argilă arsă.

— Stai, nu te grăbi, mai vedem noi cine pe cine o să îngroape, ripostează al doilea dărîmător, nelăsîndu-se pradă deznădejdii.

Oligarhii prosperă. Se îmbulzesc în funcţii, devin demnitari. Se înghesuie unii peste alţii, jubilează : a sosit clipa noastră ! La vîsle ! La cîrmă ! Să profităm ! Avem o vacă de muls ! Nenorocirea Atenei le prieşte de minune. Sînt pătrunşi de sofistică, întăriţi în convingerea lor că întotdeauna cel mai tare are dreptate, se pricep să întoarcă subjugarea umilitoare a Atenei în favoarea şi spre binele lor. Aceşti falşi izbăvitori ai Atenei promit cetăţenilor flămînziţi bunăstarea, dar pînă una-alta, se asigură pe ei — în definitiv şi ei sînt atenieni —, pe urmă, o să mai vadă...

Sînt de mult adepţii şi propovăduitorii unei noi religii, care restrînge pleiada zeilor principali la trei idoli : banii, influenţa, puterea...

Care poţi, treci la această credinţă ! Practică, aşa cum practicăm şi noi, cultul aceluia dintre zei care se numeşte Plutos, zeul bogăţiei. Oare pe tine nu te încîntă vechiul cuplet : „Printre zei cel mai fermecător, o, Plutos, cu tine ispititorule, omul se simte înălţat, oricît de josnic ar fi".

Zbirii însoţesc un bogătaş arestat mai mult pentru faptul de a fi bogătaş şi mai puţin pentru vina de a fi fost de partea democraţilor. Bogătaşul îi roagă să-i dea drumul, făgăduindu-le, în schimb, arginţi grei. Un picior în fund îl face să amuţească. Zbirii ştiu că Anaofeles, denunţătorul bogătaşului, îşi urmăreşte victima de la distanţă, să vadă dacă va fi predată, aşa cum se cuvine, în mîinile tiranilor, cu alte cuvinte, în braţele morţii. Şi în afară de asta, promisiunea cu arginţii e oricum deşartă. De arginţi au avut grijă alţii, şi acum ei au luat drumul, sub escortă specială, spre locul cel mai potrivit, să zicem spre visteria statului, administrată de cei treizeci.

Socrate stă neclintit şi priveşte acest prăpăd.

Oamenii il recunosc şi-l evită, în tăcere, ca să nu-l tulbure din meditaţia sa. Nici Platon nu se încumetă să se apropie de el. Îi dă tîrcoale de la distanţă, înfăşurat în mantia sa de mătase.

Peste oraşul ciuntit, se lasă noaptea. Socrate stă nemişcat în acelaşi loc. Cum ar putea să se gîndească la somn ? Cum ar putea să doarmă ? Trăieşte alături de Atena ceasurile ei cele mai grele. Stă la căpătîiul unui bolnav, care noaptea se simte cel mai rău şi e năpădit de tristeţea morţii. Din întuneric se aude o voce disperată de femeie. Rugăciune ? Blasfemie ?

— Fecioară Atena ! Atenă ocrotitoare ! Ce grozăvie ! Blestemato ! De ce n-ai ocrotit cetatea cu paladiul tău ? Vocea femeii se frînge : Îndură-te, îndură-te măcar de noi, oamenii ! Nu le îngădui să-mi ucidă şi băieţii ! Băr-

batul mi l-au luat, acum vor să-mi ia şi băieţii... Ajută-ne! Ajută-ne ! Apără-ne !...

Pe stradă răsună deodată un zgomot surd de paşi grei şi grăbiţi. Doi bărbaţi ? Trei ? Bezna nopţii e spintecată de un strigăt înfiorător de femeie. Rugăciunea nu se mai aude. Caldarîmul e bătut de opinci şi tălpi goale. O convorbire nedesluşită alternează cu răcnete de furie şi de durere. Cineva izbucneşte într-un hohot de rîs nestăvilit. Ue descreierat ? Un beţiv ? Ori poate un fericit care a pus mîna pe aurul celui executat ? Cine plînge ? Un copil ? Cine suspină ? Laurii, chiparoşii şi oleandrii, care au încetat să-şi mai împrăştie parfumul ? Vîntul aduce dinspre mal un fum înecăcios. Îţi îmbîcseşte plămînii, te sufocă. Marea nu mai saltă pe luciul ei falnicile triere ateniene. Epavele mocnite, tot ce-a mai rămas din ele, se freacă unele de altele, în legănatul valurilor, şi nu le vine nici să ardă pînă la capăt, nici să se scufunde. Tărăgănează îndeplinirea ordinului dat de spartani, cu privire la nimicirea lor.

Socrate percepe cu toate simţurile scena prost luminată de secera lunii şi, din cînd în cînd, de torţe fumegînde; scenă pe care mimii se mişcă fără mască. În cetate se adună de mai multe zile oameni din provinciile străbătute şi pustiite de hoardele lui Pausanias. Îşi caută acum existenţa în oraş, la fel cu acei cărora, odinioară, regele Arhidamos şi mai tîrziu spartanii cu asalturile lor neaşteptate de la Deceleia, le-au jefuit turmele şi cirezile, le-au dat foc gospodăriilor şi le-au distrus crîngurile de măslini.

Lipsiţilor de pămînt, îngrămădiţi în Atena mai mult decît e nevoie, invalizilor de război, infirmilor şi neputincioşilor, sărăcimii ce vegetează aici şi lînceze̦şte într-o mizerie de nedescris, i se alătură o nouă gloată de săraci şi cerşetori, cu mîinile goale, care nu ştiu unde să-şi pună capul. Atena se umflă, aidoma unei femei diforme, cu burta la nas. Şi care va fi rodul acestei fecundări nedorite ? Un om ce-şi pierde omenia.

Noii refugiați pîndesc casele și grădinile părăsite de democrați, se înghesuie în ele, adună de pe jos tot ce altul a aruncat ori a pierdut din zăpăceală, se dau drept felceri, prezicători, se îmbulzesc prin locuințele rudelor de la oraș.

Sentimentele atenienilor capătă însă un sens cu totul contrar. Se tem de acești semeni parazitari, veniți aici să fure din străchinile flămînde mai abitir decît spartanii, care nu împart cu ei mizeria, ci se înfruptă în altă parte, în alt fel și mai bine.

Nopțile nu se liniștesc. Nici asta de azi nu se liniștește. Prinde viață. Mîinile care pînă nu de mult mai munceau pămîntul — mîinile noilor tîlhari — se întîlnesc la hoție cu mîinile vechilor tîlhari.

Dar mimii acestor nopți mai sînt în același timp și spectatorii unei tragedii mai mari decît aceea pe care o prezintă ei. Pe măsură ce noaptea înaintează, Platon se apropie din ce în ce mai mult de dascălul său.

— Socrate ! strigă el.

— Te aud, Platon.

— Pot să vin lîngă tine ?

— Tu, băiete, oricînd. Dar de ce vii noaptea ?

— Mă aflu aici de aseară, dar n-am îndrăznit. Erai îngîndurat...

— Vrei ceva ?

— Mi-e sufletul greu, Socrate. M-a cuprins o spaimă cumplită. Sînt îngrozit. Am căutat un sprijin, o reconfortare, dar știu că astea nu le pot găsi decît la tine. Am văzut însă că și tu ești abătut și mi-a fost teamă că de data asta nici tu nu mai poți îmbărbăta... Și deodată, izbucni : Mi-e teamă pentru tine !

— Din pricina lui Critias ? zîmbi Socrate.

— Nici nu știi cît poate fi de crud acest om. De cînd era copil se distra legînd pisicilor de coadă un fuior de

cînepă, căruia îi dădea foc, iar atunci cînd pisica alerga înnebunită, urlînd de durere, el sărea în sus de plăcere. Și cu mine are o veche răfuială. A încercat să mă atragă în eteria lui, în dorința de a mă determina să îmbrățișez cariera politică ; dar eu — așa cum spune el — l-am trădat și m-am dat de partea ta...

— Cu alte cuvinte, și pe tine i te-am răpit, nu-i așa ?

— Și pentru asta îți poartă pică.

— Are el mai multe motive să-mi poarte pică. Dar tu spuneai mai înainte că ai nevoie de îmbărbătare. Ești destul de puternic, băiete, și, desigur, mă ai și pe mine. Dar Atena ? Pe cine are Atena ? Pe nimeni ! Vezi ruinele din sufletul oamenilor.

Îl cuprinse cu brațele de după umeri și porni cu el, încet, spre casă ; începea să se lumineze de ziuă. La un moment dat, Socrate spuse cu voce scăzută :

— Nici n-am pierdut bine domnia poporului și s-a instaurat domnia teroarei.

— Cumplit, cumplit, încuviință Platon, dar fu întrerupt de un rîs năvalnic.

— De ce rîzi ? îl întrebă înmărmurit.

Socrate mai rîse un timp, apoi îi răspunse :

— Ai auzit ce-a spus regele Pausanias ?

— Am auzit...

— În veci, zicea el, va fi Atena subjugată Spartei ! Pe toți demonii ! Să însemne oare Aigospotamoi și momentul de fată pieirea măreției spirituale a Atenei ? Nu, scumpul meu Platon, Atena va dăinui pentru eternitate ca o mare putere a spiritului omenesc, iar Sparta, această fortăreață cazonă și lipsită de duh, va rămîne în mințile oamenilor ca o mustrare de cuget. N-avem nici un motiv, băiete, să cădem pradă deznădejdii. Acum multe vor depinde de noi. Va trebui să reclădim în om ceea ce s-a năruit !

— Da, da, se entuziasmă Platon, îmbrățișîndu-și prietenul. Sînt fericit că pot fi în preajma ta. De-aş putea fi şi eu tarde şi luminos ca tine, bunul meu dascăl.

— Dascăl, ai spus ? Bine, atunci să te întreb ceva : Ştii prin ce se deosebeşte omul înțelept de cel neînțelept ? Prin speranța în bine.

3

Pe treptele din fața Partenonului, Socrate şedea înconjurat de prietenii săi. Lua gustarea de prînz : brînză de capră, turtă de orz şi cîteva măsline, pe care le stropea cu cîte o duşcă de vin, sorbită pe îndelete, dintr-o ploscă mică de piele.

La ora aceea, premergătoare amiezii, Acropola era aproape pustie. Dar deodată răzleții aflați aici începură să se adune şi să se îngrămădească de-a lungul propileelor, în care își făcuse apariția un grup de bărbați ce urcau pe Acropolă.

În frunte păşea, îndreptîndu-se spre intrarea Partenonului, Critias, înveşmîntat în mantia-i de purpură, iar în urma lui, cîțiva membri ai guvernului celor treizeci, însoțiți de două şiruri de străjeri. Critias îl surprinse pe Socrate în tovărăşia discipolilor săi, dar întoarse capul într-o parte, prefăcîndu-se că nu-i vede. Aceştia ii plătiră cu aceeaşi monedă.

Critias şi ai săi intrară în templu, să-i înalțe o jertfă zeiței Atena.

— Se duce să se închine şi să-i înalțe jertfă Atenei şi, în acelaşi timp, pretinde că religia e o născocire pentru îmblînzirea şi dominarea mulțimilor de proştănaci, ținu să sublinieze Xenofon.

— Nu vă spun eu întotdeauna că orice om are în el ceva frumos ? spuse Socrate, rîzînd.

— Şi ce frumuseţe vezi tu în faptul că un necredincios se duce să jertfească ? obiectă Xenofon.

— În faptul că se duce să jertfească, nu văd, într-adevăr, nici o frumuseţe, răspunse Socrate. În schimb, o văd în faptul că e necredincios.

Îi pufni pe toţi rîsul, iar Platon îşi aruncă privirile în jur, să vadă dacă nu cumva era cineva pe aproape, să-i audă.

— Oricum, Critias e cel mai nefericit om din întreaga Atenă, adăugă Socrate.

— Critias ? ! întrebă cu uimirie tînărul Anitos. Şi de ce, mă rog ? Are tot ce-şi poate dori un muritor. Dispune de o avere incomensurabilă, de puterea supremă în stat, ca să nu mai vorbim de faptul că e un sofist instruit şi un strălucit orator.

— Ba, mai mult, are şi talent, se grăbi să adauge Euclide. Scrie poeme şi tragedii elegiace. Şi atunci ce-i lipseşte, dragă Socrate ?

— *Sofrosyné,* cumpătare, moderaţie, scumpul meu. Asta-i lipseşte, spuse filosoful. Şi apoi voi aţi vorbit aici numai de calităţile lui.

— Adevărat, încuviinţă Antistene. Limitarea numărului cetăţenilor atenieni la trei mii dintre cei mai avuţi e totuşi o ruşine. După el, din toţi cîţi ne aflăm aici, cetăţeni adevăraţi sînt numai Critias, Platon şi Xenofon.

— Da. Şi tot după el, teroarea e un mijloc de a stăpîni, fără de care nici un guvern nu se poate descurca, menţionă Platon, cu indignare. Şi iată, deşi guvernează doar de trei săptămîni, vedem consecinţele acestei concepţii : asasinat după asasinat, confiscarea bunurilor, impozite exorbitante, rechiziţii...

— Gata, au început să iasă din templu, interveni Xenofon. Iar Critias se uită ţintă spre noi. Ce zici, Socrate, n-ar fi mai bine să pleci de aici ?

— De ce să plec ? Nu vezi ? Îmi iau prînzul, răspunse filosoful.

— Eu unul am plecat, spuse Xenofon. N-am chef de asemenea intilnire.

Ceilalţi îl insoţiră, lăsîndu-l pe Socrate singur.

Critias işi scoase mantia de purpură, o aruncă în braţele unuia dintre străjeri şi spuse :

— Duceţi-vă cu toţii inainte. Vă ajung din urmă. Apoi, apropiindu-se de Socrate care işi vedea liniştit de masa lui, îl salută. *Chaire*, Socrate.

— Fii fericit, Critias, ii răspunse filosoful.

— Îmi dai voie să şed un pic lingă tine ?

— Nu numai că-ţi dau voie, zimbi Socrate, dar îţi ofer şi o bucată de brinză cu o turtă de orz. Precum vezi, sînt tocmai la masa de prînz.

— Sărac prinz, observă Critias, în timp ce se aşeza pe treapta de piatră. Nu iau, dar, oricum, iţi mulţumesc.

— Păcat. Ştii doar ce turte de orz face Xantipa ! O poemă !

— Stai aici ca un cerşetor, spuse Critias. Cel puţin aşa mi se pare mie. Ţi-aş putea fi un binefăcător mai generos decît Criton. Fireşte, numai dacă ţii la acest lucru. Eu n-am uitat că ai fost dascălul meu.

— E mult de atunci, il corectă Socrate, pe un ton jovial. Dar să ştii că te înşeli, dacă vezi în mine un amărît. Dacă dintre noi doi, unul ar trebui să se numească aşa, acela n-aş fi eu...

Critias tresări jignit :

— Şi de ce eu ? Ai putea să-mi spui ? întrebă el laconic.

— Pe toţi demonii ! E cît se poate de simplu ! Eu stau aici, deasupra oraşului, la răcoare, respir aerul proaspăt al mării, mă delectez cu brînză de capră, cu turtă de orz şi usturoi verde, şi degust deliciosul vinişor de Gudi. Dar, ştiu, pe tine te aşteaptă un festin. Ţipari, sturzişori umpluţi, tocătură de ficat de gîscă amestecată cu fistic, coptură cu miere şi vin de Chios. Excelent. Minunat. Numai că pe lîngă toate bunătăţile astea, mănînci şi o delicatesă nu prea gustoasă...

— Care ? izbucni, nerăbdător, tiranul.
— Frica, replică Socrate.
— Ai înnebunit ? De ce și de cine să-mi fie frică ? rîse Cristian incisiv, ca întotdeauna cînd se simțea încolțit.
— Uită-te acasă în oglindă și-ai să vezi cît ești de galben și de trecut. Se citește pe fața ta îngrijorarea. De fapt nici nu e de mirare. Nici un dumicat nu-l poți degusta cu plăcere. Nici dușca de vin răcită la gheață n-o poți înghiți ca să-ți placă. Știu. Pretutindeni ai sclavi care trebuie să guste dinainte tot ce e pregătit pentru tine. Dar dacă otrava își face efectul abia după o jumătate de zi ?
— Încetează ! strigă Critias.
— Crede-mă, există și asemenea otrăvuri ; nu născocesc nimic. Și nu numai asta. Ai în preajma ta un cîrd întreg de adulatori. Petrecerea este în toi, dar de unde știi tu care dintre prietenii tăi — ciudat cuvînt ! — să spunem mai bine care dintre comeseni, ține ascuns sub chiton pumnalul pregătit pentru tine ?
— De treaba asta trebuie să țină seama azi oricine...
— Oricine nu, îl întrerupse Socrate. Eu, de pildă, nu, pentru că prietenii mei nu pot aștepta de la mine vreun rău, și nici eu de la ei. În timp ce tu, îmi închipui că nici eu de la ei. În timp ce tu, îmi închipui că nici să dormi în tihnă nu poți. Sărăcuțul de tine.
— Ajunge ! izbucni Critias, sărind în picioare. Ești incorigibil. Cîndva, din pricina lui Eutidemos, m-ai băgat printre porci, iar acum îndrăznești să-mi spui asta !... Dar, stai ! Mi-am adus aminte că am vrut să te întreb ceva. A, da, despre Salamina. Îți mai amintești de ea ?
— Cum să nu. Mă duceam acolo la pieptul meu Euripide.
— Și pe Leontes nu-l cunoști ?
— Pe bogătașul acela ? ! spuse Socrate, privindu-l cu nedumerire.
— Moșier, îl corectă Critias.
— Și ce vrei de la el ? întrebă Socrate.

— Să vină la mine, să stăm de vorbă.

Filosoful scutură îngîndurat firimiturile de turtă de pe chitonul său, apoi spuse :

— Ţie îţi place să despoi... Dar numaidecît se corectă : Ţie îţi place să te distrezi cu democraţii bogaţi...

— Pantofarii sau olarii săraci nu sînt atît de periculoşi, răspunse Critias, tăios. Mă întrec cu Carmides într-o vînătoare.

— Aş cunoaşte pentru tine o altă întrecere, în care te-aş sprijini bucuros...

Socrate se opri, şovăitor.

— Hai, vorbeşte, bătrîne, îl încurajă Critias. Pînă la urmă tot o să ne înţelegem.

Filosoful rosti încet :

— Să te întreci, în calitate de domnitor al Atenei, cu domnitorii altor state, pentru ca Atena să fie dintre toate cea mai fericită. Asta ar fi o întrecere pe cinste, pentru care te-ar invidia întreaga omenire !

— Predici ! explodă Critias. Păstrează-le pentru tine. Pe scurt ! Vreau să-l aduci la mine pe Leontes din Salamina !

Socrate mai trase o duşcă din ploscă şi, după ce-şi şterse bine barba, spuse cu glas domol :

— Asemenea misiune nu mi se potriveşte mie. Nu te supăra, dar în treaba asta nu te pot sprijini...

Lui Critias începu să-i tremure vocea de mînie.

— Îţi dai seama ce spui ? !

— Cum să nu ? Spun, ca întotdeauna, ceea ce gîndesc.

— Şi despre toate astea discuţi tu cu discipolii tăi ?

— De ce nu ? se minună. Socrate. Asemenea lucruri interesează azi pe orice atenian, nu crezi ?

Dar în loc de răspuns, Critias porni cu paşi mari prin propilee, grăbindu-se în jos, spre oraş

— Acum e cazul să-mi fac eu rost de un degustător de mîncăruri şi băuturi şi să-l pîndesc pe acela care as-

cunde pumnalul pregătit pentru mine ! rîse Socrate și, potrivit vechiului său obicei, se duse să vadă friza lui Fidias de pe frontonul Partenonului.

— Încă unul care a scăpat de viață. E gata, poți să-l duci, spuse otrăvitorul. Dar, după ce se uită mai atent la chipul palid al bărbatului întins pe sofa și văzu că se mai zărește în ochii lui o sclipire de viață, adăugă : o clipă, cu ăsta mai așteaptă puțin.

Ajutorul dă din mînă, plictisit :

— Ce să mai aștept. O să-și dea duhul pe targă și basta. Doar știi că ni s-a dat poruncă să nu ne mocăim cu povestea asta.

Otrăvitorul însă nu se grăbește. Vorba ceea, își făcea el meseria cum scrie la carte atunci cînd avea în față un criminal de rînd ; de ce s-o facă de mîntuială tocmai acum, cînd e vorba de o victimă nevinovată ? Nu, nu se poate. Se uită mereu în ochii muribundului, din care viața tot nu se stinge.

— Pe ăsta l-am cunoscut bine. Era un om drept și foarte înțelept. Vorbea în agora, la colonada mică...

— Și-atunci, de ce au trebuit să... asta..

Otrăvitorul :

— Vorbea prea mult.

— Ciudat lucru, spuse ajutorul clătinînd din cap. Să fii înțelept și totuși atît de prost...

Critias în consiliul celor treizeci de tirani :

— Munca noastră e binecuvîntată de zei !

O voce .

— Munca ?

— Cine a spus asta ? ! strigă Critias, iritat.

Tăcere.

Critias :

— Cu sprijinul Spartei, vom ridica Atena pe culmile înfloririi și prosperității. Sparta, dușmanul nostru de veacuri ? Nu ! Sparta e salvatoarea noastră ! Iar cel ce nu vrea să înțeleagă acest lucru...

Voci :

— Glorie Spartei ! Glorie regelui Pausanias ! Glorie... — numele lui Lisandros se strecură cu greu din gura celor treizeci de tirani.

Critias îi urmărește cu sete pe cei ce nu-l aprobă cu destul zel și încearcă să-i țină minte.

Critias :

— Ce mai au pritanii de supus aprobării Consiliului ?

Un pritan :

— Noile sentințe de condamnare la moarte, pronunțate ieri, spre a fi semnate.

Pritanul citește numele condamnaților, după care Critias se grăbește să spună :

— Supun la vot !

Dar semnează înainte de a avea asentimentul Consiliului.

O voce :

— Se spune că ieri ai poruncit executarea lui Lesios și Tedisios, fără judecată.

Tăcere. De afară răzbat plînsete și țipete deznădăjduite.

Teramenes :

— Mi-e teamă că exagerezi, dragă Critias, sîngele omenesc nu e apă din Ilisos. Tedisios a fost un cetățean onorabil, iar ție ți-a fost de-ajuns să-l dai pe mîna otrăvitorului pentru simplul motiv că un sicofant oarecare ți-a șoptit ceva la ureche, poate chiar o minciună ? !

Critias se făcu livid la față. Lăsă stilul din mînă și, sfredelindu-l pe Teramenes cu privirea, spuse spumegînd de mînie :

— Da ! Mie mi-a fost de-ajuns.

Teramenes :

— Bine, dar tu nu întruchipezi guvernul celor treizeci !

Critias :

— Nu mi-ați dat chiar voi dreptul ca, în unele cazuri, să hotărăsc de unul singur ?

Teramenes :

— Asta a fost în primele zile de guvernare, și numai pentru cazurile urgente. Lesios și Tedisios, și alții pe care i-ai înlăturat, n-au fost totuși niște „cazuri urgente" !

Critias :

— De cîteva ori s-au făcut auzite voci recalcitrante. Și, în primul rînd, a ta, Teremenes... Dar să continuăm dezbaterile. După ce terminăm, toată lumea iese, cu excepția lui Teramenes.

Oligarhii nu conteneau să se adune, din cînd în cînd, în eteriile lor, unde analizau situația actuală. E atît de bine pe cît se pare ? E atît de rău cum încearcă unii să-i sperie ?

Nu erau în stare să ajungă la o înțelegere, să hotărască drumul de urmat, să stabilească cine era acum la rînd, spre a fi împins mai sus și cine spre a fi lichidat. Unii se arătau de partea lui Critias — poporul e numeros, ei sînt puțini — și pînă și mîna asasină a primului tiran pentru nimicirea și intimidarea puzderiei de adversari li se părea insuficient de activă. Alții sînt alături de Teramenes. Recomandă rațiunea și prudența. Spre a nu întărîta poporul. Iar alții nu sînt nici de o parte, nici de alta, și nu știu ce și cum.

Eteriile oligarhilor aveau înainte vreme aproape întotdeauna aceeași desfășurare. Mai întîi discuții despre ceea ce îi sîcîia și-i asmuțea cel mai mult : democrația. Fiecare venea aici cu tot ce știa, iar propunerile referi-

toare la modalitatea și mijloacele de șubrezire a acestei orînduiri urîte de moarte, curgeau cu duiumul. Abia după aceea urma un chef pe cinste, cu de toate, din belșug. Aceasta avea darul să-i reîmpace pe mai toți participanții, adeseori certați de moarte pentru deosebirile lor de vederi... Numai cel ce nu se dăruia cu totul acestui desfrîu și nu era in stare să-și stîrnească așa cum se cuvine propriile instinete ori pe ale celorlalți, ca apoi să le potolească în aceeași măsură — numai acela dădea de bănuit.

Acum însă. în nici o eterie nu se mai ajungea la acea fericită împăcare și nici măcar vinul cel mai greu nu mai avea efectul dorit. Certurile și gîlceava se țineau lanț, chiar și în toiul libidinoaselor destrăbălări cu femei ușoare, ori cu drăgălașii amorezi. Critias ? Teramenes ? Care procedeu e mai bun ? Duritatea ? Moderația ?

Dar nici fiecare, luat în parte, nu dădea dovadă de fermitate și statornicie în părerile sale. Întorceau vorba la iuțeală. în funcție de persoana ce se învîrtea în preajma lor. Și, totuși, intr-o privință, toți oligarhii, toți simpatizanții cuibăriți în eteriile lor și însuși guvernul celor treizeci de tirani, se asemănau ca două picături de apă, toți erau cuprinși din ce în ce mai mult de spaima pe care o băga în ei poporul atenian, în timp ce teama poporului de guvernarea groazei descreștea de la o zi la alta.

Înspăimîntat de democrație, Critias nu înceta să ucidă, în schimb, în fața opiniei publice se străduia să înfrumusețeze cruzimea guvernării tiranice. Oratori pentru asemenea serviciu bine plătit se găseau destui în rîndurile sofiștilor.

În *stoa poikile* — colonada pictată — retorii se perindă unul după altul ; limbile lor îi spală de păcate pe tirani, iar aceștia, purificați și radioși, urcă apoi treptele colonadei ca niște adevărați izbăvitori ai nefericitei cetăți ateniene.

Apare aici și retorul Licon. Vorbește magistral și cu atîta înflăcărare, de i se încing încheieturile maxilarelor.

Dar rostește cuvintele în așa fel, încît oligarhilor discursul lui li se pare în favoarea lor, iar poporului, dimpotrivă.

Critias lui Teramenes :

— Nu ești mulțumit ? Ți-am atribuit o vilă superbă, plină de obiecte prețioase, rămasă de la un... ei, știi tu... de la cine... Mereu nu sîntem pe placul cuiva, chiar și al unora dintre aristocrați. Nimeni dintre cei treizeci n-a căpătat atîta cît ai căpătat tu, și totuși ești nemulțumit ! Vrei mai mult ? Sclavi ! Spune, ce vrei ! ?

Teramenes :

— Nimic de genul ăsta. Dar mie nu-mi place culoarea neagră și somnul mi-e ușor. Aud, nopți în șir, plînsete și tînguiri. Nu-mi plac lacrimile, și ochii multora sînt plini de ele...

Critias :

— Și de ce-mi spui mie asta ?

Teramenes :

— Cînd Pericle se afla pe patul de moarte, a spus că pentru el fericirea cea mai mare era că din pricina lui nici un cetățean al Atenei nu a trebuit să îmbrace haina de doliu. Ce vom spune noi, înainte de a muri ?

Critias, iritat :

— De ce spui *noi* ? În fața Consiliului ai spus că nu ești de acord cu ceea ce fac eu ! Nu șovăi !

Teramenes :

— Bine, mai cu seamă tu...

Critias :

— Eu știu ce am de făcut și știu și cine îmi zădărnicește mie munca. Pe mine n-are voie să mă împiedice...

Teramenes :

— Dar pentru numele lui Zeus, ai ajuns să înlături mii...

Critias :

— Dacă vei continua în felul ăsta, te voi socoti şi pe tine printre potrivnicii noştri...
Teramenes :
— Dar tu îi omori pe bogătaşi numai ca să le sechestrezi averile.
Critias :
— Cum poţi băga în aceeaşi oală două lucruri atît de diferite ? Pe bogătaşii care aţîţă împotriva noastră. Iar sechestrarea averii lor ?... Oare tu nu ştii cum arată visteria noastră ? Trebuie să fim neînduplecaţi, nemiloşi, să confiscăm moşiile, să sporim impozitele, să rechiziţionăm ..
Teramenes :
— Bine, bine, Critias, dar eu, vrînd-nevrînd, mă arăt totuşi printre oameni, sînt unul din cei treizeci de călăi, cum ne numeşte poporul, şi la oricare mă uit, îşi întoarce privirea de la mine. Iar noaptea, visele mele sînt bîntuite numai de monştri, de oameni cu care ieri am petrecut la aceeaşi masă...
Critias :
— Eşti un căcăcios, Teramenes. Iar pe sentimentele tale mărunte, fac ceva. Spartanii poruncesc...
Teramenes, exploziv :
— Spartanii nu ne silesc să-i ucidem pe ai noştri, în ciuda faptului că nu le displace să vadă cum îi nimicim...
Critias, furios :
— Îţi permiţi prea mult, Teramenes ! Eu trebuie să ucid ! Dintr-o raţiune superioară şi nu din propriul meu interes. Ori vrei poate să aşteptăm pînă cînd alţii vor începe să ne omoare pe noi ? !
Teramenes :
— Cînd se afla în fruntea Atenei Alcibiade, n-a făcut nimănui nici un rău, dimpotrivă, a organizat ospeţe pentru cei săraci şi sub Acropole era veselie şi...
Critias :
— Cum ! ? Pînă şi tu ai vrea să-l instalezi în locul meu pe Alcibiade ? !

Teramenes ocolește răspunsul direct :

— Cum poți tu, poet cu sensibilitate, să ridici asemenea hecatombe ? Oare tu n-ai fost discipolul lui Socrate ?

Critias :

— O să-i vină și lui rîndul !

Teramenes :

— Sînt sigur că ai să te răzgîndești !

Critias :

— Gata, ajunge ! Ești singur împotriva celorlalți douăzeci și nouă. Mîine te prezinți în Consiliu și declari în fața tuturor că retractezi tot ce ai spus vreodată împotriva mea și a spartanilor !

Teramenes :

— Și dacă nu retractez ?

Critias nu-i răspunse și părăsi sala de consiliu.

După asfințitul soarelui, în penumbra celulei, pîlpîia flacăra felinarului. Condamnatului la moarte îi îngheață trupul ; amorțește încet, de la picioare spre inimă.

Otrăvitorul meditează cu voce tare :

— Da, dragul meu, trăim pe ruine. Și cine face aceste ruine ! Dacă ar fi numai spartanii ! Dar și ai noștri... da, sîntem cu toții niște distrugători... chiar și noi, noi doi, îi spuse el ajutorului său, arătînd cu capul spre sofaua pe care sta întins muribundul.

Deodată se cutremură și arborează o mină respectuoasă. Căci în celulă își face apariția Critias, învăluit într-o mantie lungă de mătase purpurie.

Fără să dea binețe, tiranul întreabă :

— Cum merge treaba ?

Otrăvitorul se codește :

— Păi cum să meargă... Avem cam mult și... și nu prea facem față. Mai dă-ne și nouă puțin răgaz, stăpîne.

— Cum îndrăzneşti ! Ce vrei să spui cu acest mai dă-ne răgaz ? ! Ce, eu sînt singur ? ! Ai vrut poate să spui mai daţi-ne un răgaz !

Otrăvitorul îşi cere scuze :

— Da, ai dreptate, m-a luat gura pe dinainte...

Critias nu e mulţumit şi după ce face un pas înapoi, ţipă ca ieşit din minţi :

— Şi de ce, mă rog, nu puteţi face faţă ? Dinadins ? !

— Nu, stăpîne. Noi ne dăm toată silinţa. Dar munca noastră durează şi dacă n-avem destulă cucută, durează şi mai mult. Nopţi în şir nu ştim ce-i somnul.

— Cîţi sînteţi în stare să faceţi pe noapte ?

— Asta depinde, îi explică otrăvitorul pe ocolite. Dar nu de noi... Cîte unul din ăştia — ne înţelegem, nu-i aşa ? — e mort pe jumătate din clipa în care ni-l aduc ! De spaimă, fireşte... Iar altul, arată cu ochii spre sofa, are în el nouă vieţi, ca pisica... Aşa încît unuia nu-i ajunge o singură cupă ca să-şi dea duhul...

Critias îşi îndreaptă şi el privirea în direcţia în care se uită otrăvitorul şi rosteşte, scrîşnind printre dinţi :

— Şi alt procedeu nu cunoşti ? !

Otrăvitorul tace.

Critias îi întoarce spatele şi dă să plece. Otrăvitorul ştie ce înseamnă asta pentru el şi de aceea se grăbeşte să spună :

— Sugrumarea.

Înghesuială mare în faţa închisorii. Lăzi uriaşe, şi în ele mereu aceeaşi tăcere înspăimîntătoare : cei aduşi au gura astupată cu un căluş — cei scoşi, nu mai au nevoie de căluş. Acest fioros cortegiu al cărătorilor de moarte se strecoară pe culoarul alcătuit din străjeri.

Voci :

— Dacă l-ar fi ascultat pe Alcibiade, am fi ieşit biruitori la Aigospotamoi.

— Dacă Alcibiade ar fi în Atena, masacrul ăsta n-ar fi cu putință.

— În loc de lacrimi, ar curge vin.

— Alcibiade !

Un tainic ecou repetă acest nume prin tot orașul.

Ajutorul otrăvitorului preia de la cărători o nouă victimă. Otrăvitorul, ca de obicei, îl măsoară din priviri și pe proaspătul adus. De bună seamă, s-a împotrivit. E lac de sînge. Și, totuși, îl recunoaște.

— Pe Zeus ! îi alunecă din gură cuvintele, fără voia lui. Tu ești stăpîne, Teramenes ? !

Teramenes nu răspunde. Gura lui e astupată.

Otrăvitorul însă, continuă să-i vorbească :

— Va să zică, ați început să vă trimiteți unul pe altul în brațele lui Hades ! Îngrozitor ! Dar, de fapt, ce tot spun ? De ce îngrozitor ?

Ajutorul îl întrerupe, șoptindu-i la ureche :

— Ai spus că pe următorul îl gîtui eu... dar pe ăsta nu pot... O să trebuiască tot tu să-l...

— Liniștește-te, băiete, îl calmează otrăvitorul, cu zîmbetul pe buze. Pe ăsta n-o să-l atingă nici unul din noi. Ăstuia o să-i dăm de băut, de-ar fi să dureze nu știu cît.

Dimineața, devreme, Socrate se plimba în fiecare zi de-a lungul Ilisosului, pe acele locuri pe unde umbla odinioară, ca flăcău, alături de Anaxagora și unde își dădea întîlnire cu Corina.

La întoarcere, se oprea de fiecare dată sub un pîlc de pini, nu departe de căsuța în care locuia nepotul marelui om de stat, Aristide, supranumit „cel mai onest dintre oameni".

Nepotul nu ieșea din casă decît dimineața, cînd se ducea să distribuie marfa confecționată cu o zi înainte. In

condițiile de scumpete ale acelor vremuri, își agonisea traiul din greu, împletind coșulețe și tăvițe rotunde din rafie, ca să-și poată hrăni, de bine de rău, nevasta, copiii și pe sora sa, Mirto.

Mirto mînca la masa săracă a fratelui ei și era nevoită să asculte grosolăniile și răutățile cumnatei sale. Dimineața, cînd fratele și soția lui se duceau cu marfa la piață, ieșea cu chitara în grădina lor neîngrădită și cînta melodii cunoscute pe improvizații proprii.

Știa că la umbra pinilor zăbovea, de obicei, Socrate. Și azi era tot acolo.

Se apropie de ea și o întrebă :

— Tu ești nepoata lui Aristide ?

— Da, Socrate. Eu sînt Mirto.

— Adeseori te aud cîntînd...

— Da, cînt întotdeauna cînd te știu aici, la umbra pinilor.

— Îmi place să te ascult, și-mi place să te văd... O apucă ușor de bărbie și-i săltă fața în sus, cu grijă și gingășie : Tu plîngi, Mirto ?

Îi povesti despre necazurile ei. Socrate stătea și cumpănea. Se gîndea la Criton care, la rugămintea lui, ar lua-o, fără îndoială, pe Mirto în casa sa bogată. Dar, în aceeași clipă, deveni gelos pe Criton. Numai la gîndul că acesta ar urma să aibă în preajma lui o fată atît de fermecătoare. Se minună el însuși de acest simțămînt, încercă să-l izgonească, dar nu izbuti. Începu să rîdă în hohote.

— Mi-e îngăduit să știu de ce rîzi, Socrate ?

— Mereu îmi dau mie și altora cîte un sfat ce sună aproape a poruncă. Cunoaște-te pe tine însuți ! Și cum văd, nici pînă acum n-am izbutit să mă cunosc. Ba, mai mult, în mine, în sufletul meu, găsesc uneori niște unghere ascunse, despre care aș fi în stare să jur pe rîul Stix că nu sînt ale mele. Și, mîngîindu-i cu blîndețe părul

auriu, o întrebă : Ești atît de fermecătoare... Cum se face că nu te-ai măritat ?

— N-am zestre. Nici măcar un obol, răspunse fata. Și apoi, nici mie nu-mi place oricine...

— Ca să vezi, cîteva drahme te-au făcut să pierzi o parte din viață !.. Vai nouă, tuturor !

— Nici nu știi cît mă chinuiesc. Fiecare îmbucătură îmi rămîne în gît numai la gîndul că o iau de la gura copiilor. Iar fratelui și cumnatei le citesc în ochi același gînd.

— O să încerc să fac ceva pentru tine, Mirto, spuse filosoful.

În ultima vreme Xantipa era suferindă. De aceea primi cu bucurie ideea că Mirto s-o ajute la gospodărie, ba mai mult, îi luă apărarea, ca o adevărată mamă. Se duse deci numaidecît la ea și-i oferi adăpost.

— Gîndește-te însă că treci de la o sărăcie la alta. Să știi că și noi sîntem oameni săraci...

— Dar buni și cumsecade. Și asta e mai mult decît orice bogăție

Mirto însă nu trecea numai de la o sărăcie la alta, ci și de la un pericol la altul.

Ședea în palestră, pe marginea bazinului, înconjurat de tineri și adulți.

Oamenii se simt dornici de o perspectivă mai luminoasă ; de aceea, se strîng în jurul lui Socrate, omul în stare să le spună un cuvînt care să le însenineze măcar un pic aceste zile posomorîte de crimă și jaf.

— Cum ?! Tu continui să-i înveți pe tineri, în ciuda deciziei celor treizeci de magnifici. Tu nu ții seama de lege ? întreabă Anofeles, care se furișase în spatele discipolilor lui Socrate.

— Cum să nu țin, scumpe Anofeles. Citește bine această lege, afișată pe pritaneu. Acolo scrie că pe tineri n-am voie să-i învăț arta dezbaterii, în schimb nu scrie că n-aș avea voie să stau de vorbă cu cineva, ceea ce, de altfel, tocmai făceam aici. Pe cîte știu, eu nu vă învăț pe nici unul dintre voi, dragii mei prieteni. Vă aflați aici mai toți acei cu care adeseori stau de vorbă. Spuneți : am luat eu vreodată de la cineva vreun ban, așa cum s-ar cuveni să i se plătească unui dascăl ? Măcar un obol ? Nu. Ai auzit, scumpe prieten ? ! Iar gura, iertat să-mi fie, legea nu mi-a cusut-o...

Mulțimea rîde și-l aplaudă pe filosof. După care, discipolii îl conduseră pe dascălul lor într-un colț mai liniștit al palestrei, unde sperau să fie numai cu el. Era un loc încîntător, totul mirosea aici a cimbrișor, iar pîrîiașul ce curgea pe aproape clipocea în surdină, spălînd în drumul său pietrele ieșite în afară. Deasupra pîrîului, aerul era străbătut de libelule...

— Cîndva am povestit cum trebuie să fie un bun conducător, spuse Socrate. Erau atunci de față Alcibiade și Critias, nu-i așa, Criton ? Dar Xenofon, Apolodor, Anitos și tu, Platon, nu știți despre ce-i vorba. Așa că o să vă spun acum.

— Aici ? întrebă Criton, rotindu-și privirea împrejur.

— Oriunde, răspunse calm Socrate.

Și începu să povestească, în ciuda faptului că-l zărise pe Anofeles strecurîndu-se în albia pîrîului, de bună seamă vrînd și el să învețe ceva.

— I-am pomenit pe Alcibiade și Critias. Da, cu amîndoi am discutat despre măreața și înălțătoarea misiune de a-ți guverna propria ta țară. Arta guvernării este cea mai exigentă îndeletnicire a omului. Un asemenea om, pus în fruntea obștei, e dator să știe multe, să fie cumpătat și îndrăzneț, iar mintea și inima lui trebuie să se armonizeze cu binele și frumosul... Poate fi învățată arta guvernării ? Cîndva, eram încredințat că da. Azi, judecați voi singuri !

Veți spune, desigur, că un conducător trebuie să fie, înainte de toate, un om drept, un apărător al justiției. Dar oare acest lucru e atît de simplu ? Binele nu e o pasăre ce zboară în văzduh ; binele pentru o anume cauză poate însemna contrariul, adică răul, pentru altă cauză. La fel e și cu justiția. Da, și justiția trebuie cercetată, înainte de a ne pronunța în privința ei, e nevoie să aflăm în spatele cui, sau în spatele căror oameni trebuie să stea, spre a se putea numi justiție.

Platon se uita țintă și cu fața tot mai gravă la dascălul său, care aborda problema cea mai periculoasă. Au înțeles cu toții : o justiție valabilă pentru toți cetățenii nu poate fi valabilă pentru Critias.

Creștetul ciufulit al lui Anofeles se zbîrlea pe malul pîrîului, unde denunțătorul stătea pe o piatră și grava pe tăblie măcar cîte un crîmpei din cuvintele lui Socrate. Fraza întreagă nu pridide a să o scrie și, chiar dacă ar fi prididit, tot nu înțelegea sensul tuturor cuvintelor.

Dar Socrate, așa cum avea obiceiul, alese pentru meditația sa și comparații din viața sătească, spre a fi cît mai pe înțeles. Spuse :

— E ambiția multor atenieni să se ridice în fruntea obștei și să aibă în grija lor soarta miilor de cetățeni. Dar să se proslăvească ? Asta vine de la sine, dacă vrem să înțelegem verbul „a se proslăvi" în sensul mai larg al cuvîntului, fără să ne punem întrebarea : cum ? Cum trebuie să se poarte un stăpînitor, un gospodar, pentru ca acestei dorinți de a se proslăvi să nu i se poată da decît un singur atribut ? Să ne gîndim la păstorul care are în grija lui o turmă de oi. Dacă își va împuțina turma, nu va fi oare pentru ea mai curînd un lup, decît un bun păstor ?

Prietenii filosofului se strînseră și mai mult în jurul lui, îndemnați de simțămîntul subconștient ca tot ce vorbește el să rămînă numai între ei. În același timp dădură

cu toții din cap, aprobator, și inimile lor începură să bată mai ușurate.

— Va să zică sînteți de acord cu mine, spuse Socrate, zîmbind bucuros. Bine, dar dacă devine lup, se mai poate spune despre el că ar fi păstor? Nu? Și eu sînt de aceeași părere cu voi. Scrii bine, Anofeles? Vezi să nu greșești!

Platon șopti înspăimîntat:

— Cum, Anofeles aude toate astea?!

Își îndreptară cu toții privirile speriate spre pîrîu. Socrate, însă, continuă pe un ton cît se poate de calm:

— Și acum, ar mai fi de adăugat: Dacă face acest lucru un domnitor, se mai poate numi el domnitor?

Prietenii filosofului simțeau cum îi trec fiori de gheață prin tot corpul.

Iar filosoful încheie:

— Izvorul cu apă curată Kalirhoe, i-a fost dăruit Atenei de mama natură, în schimb, izvorul de sînge omenesc a fost deschis în Atena de mîna omului...

Anofeles o rupse la fugă cu spinarea încovoiată, sărind de pe o piatră pe alta, prin albia pîrîului.

6

Să mă fălesc cu ce aș putea să mă arăt în lume? își spuse Anofeles, în sinea lui. Nu! Pentru asta mai e destul timp! De aceea, gonește pe străzile orașului în vechile sale zdrențe și strigă în gura mare:

— Oameni buni! Libertate! Fiecare face ce vrea! Nu mai avem nici un stăpînitor!...

— Ce-i cu tine, măscăriciule? Ai înnebunit?! se minunează bărbații.

— N-avem stăpînitor! N-avem stăpînitor! continuă să răcnească Anofeles.

— Nu-ţi bate joc de necazurile noastre ! se răstesc la el femeile.

— Nici o bătaie de joc. Socrate a spus : cine nu ştie să domnească nu e stăpînitor.

— Tacă-ţi fleanca ! Aiuritule !

— Ce, vreţi poate să spuneţi că n-are dreptate înţeleptul Socrate ? Cine nu ştie să coasă nu e croitor, cine nu ştie să gătească nu e bucătar ! Ori, poate, nu ?

Anofeles zîmbea, aşteptînd efectul vorbirii sale. Şi iată că dorinţa i se împlini. Un bărbat din mulţime începu să bombăne, supărat :

— Da, domnia asta a teroarei n-o să ţină mult.

— Te nemulţumşte ceva ? îl iscodeşte Anofeles. Ce-ţi lipseşte ?

— Despre ce avem, e mai bine să nu vorbim. Ne înghesuim în Atena ca scrumbiile în butoi. Iar ce n-avem ? Pîine, carne, bani, pămînt, de lucru şi un locşor unde să punem capul, asta n-avem ! Da, şi democraţie, rosti cu glas mai potolit. Ne lipseşte democraţia, care ar face din noi iar oameni...

— Şi totusi, avem un proţap la căruţă, spuse încurajator un alt cetăţean. Pe Trasibulos, ascuns la File. Pe urmă, ar mai fi şi al doilea : democraţii din Teba. Iar dacă ne gîndim bine, îl avem şi pe al treilea, iar ăsta, ce să mai vorbim, e cel mai tare !

— Cine ? Care ? Hai, spune odată ! insistă Anolefes.

— Cum cine ! Îl avem doar pe Alcibiade, îi răspunde săracul dîndu-i crezare săracului de paradă.

— Bine, bine, dar cum ar putea asta să ne ajute ? îşi manifestă îndoiala Anofeles. Cine ştie pe unde mai umblă ?

— Eu ştiu unde e, se laudă un marinar infirm. A întins-o cu Timandra lui în Asia şi stă la masă cu regele Persiei. În fiecare zi stoarce de la ei cîte o trieră. Şi cum adună două sute, cum e-aici !

— Numai de-ar veni odată ! exclamă patetic Anofeles şi, rîzînd pe înfundate, se face nevăzut.

În superba vilă a tiranului Critias, un sclav îi anunţă stăpînului său sosirea lui Anofeles.

„Ce-o fi vrînd de la mine ploşniţa asta ? Să cerşească ? Ori să denunţe pe cineva ?"

— Lasă-l să intre.

Anofeles se strecură în încăpere ca o şopîrlă şi se opri respectuos în pragul uşii. Critias îşi cercetă oaspetele cu o privire glacială :

— Ai venit să ceri de pomană ? Pentru asta puteai să te adresezi portarului.

— Distinse şi înălţate stăpîne ! Nu vreau nimic. Am venit doar să mă închin ţie, eu, vechiul tău cunoscut şi admirator. Prin tine, Atena se bucura, în fruntea ei, de un bărbat cu mînă forte. Şi, ridicînd braţele în sus, ca în extazul prezicerii, continuă : Văd Atena, purificată de tine, ridicîndu-se spre culmile unei glorii fără precedent. Văd înălţîndu-se pe Acropolă, alături de Atena lui Fidias, statuia ta strălucitoare...

— Încetează. Nu mă grăbesc să mor, ca să mi se înalţe o statuie.

— Ferească zeii... nu m-am gîndit la asta... ştii, eu numai din respect...

— Gata, m-ai linguşit destul. Ce vrei în schimb ?

— Ferească zeii ! Eu n-am venit să cerşesc. Ţi-am adus ceva mai preţios decît s-ar putea plăti cu arginţi.

— Pe cine ai venit să denunţi, Anofeles ?

— Ferească zeii ! Departe de mine acest gînd. Delaţiunea mă scîrbeşte, e împotriva firii mele... Dar ce fel de cetăţean onest aş fi dacă aş privi pasiv... Da, nici gurii nu-i vine să rostească, atît de cumplit mi se pare cînd aud pe cineva spunînd despre tine că nu eşti un bun conducător, cu alte cuvinte, nu eşti deloc conducător.

— Ce vrei să-mi torni tu aici ? izbucni Critias. Hai, repede !

— Nu te grăbi, înălţate stăpîn. E vorba de un lucru grav... Periculos... Oamenii au şi început să-l repete după

el. Iar pe ziduri, văd cum apar inscripţii ruşinoase: „E păstorul păstor dacă-şi împuţinează turma ? E oare Critias conducător, de vreme ce taie capetele cetăţenilor săi ? Critias nu ştie să conducă — Alcibiade ştie ! Să se întoarcă Alcibiade !“

— Îţi închipui poate că nu ştiu cît de numeroşi sînt duşmanii mei ? Mă interesează însă comparaţia aceea cu păstorul. Cine-i nătîngul care a născocit-o ?

Anofeles tăcea ca o fiară la pîndă.

Critias scoase dintr-un sipet o pungă şi o aruncă pe tăblia de marmoră a mesei. Argintul răsună îmbietor.

Într-o clipă, Anofeles schimbă şapte feţe.

— Nătîng ai spus ? Nu, stăpîne. Nu. Însuşi oracolul de la Delfi l-a declarat pe acest om cel mai înţelept dintre...

— Cum ? ! explodă Critias, roşind ca racul. Fostul meu...

Va să zică, nu-i ajunge că m-a porcit ? ! Acum pretinde că nu sînt conducător ? ! Şi din nou îi pregăteşte terenul lui Alcibiade ? ! Favoritului său !...

— Mda, un nebun flecar ! spuse el cu indiferenţă şi, fără să-i adreseze o vorbă, îi azvîrli lui Anofeles punga cu arginţi.

7

Un scit înarmat pînă în dinţi sări iute din şa şi bătu sălbatic de trei ori cu spada sa scurtă în poarta de lemn. Socrate tocmai îşi lua gustarea de dimineaţă, în timp ce Mirto stropea florile.

— Cine-i bădăranul care dă buzna peste noi ?

Scitul pătrunse în curte:

— Trebuie să mergi imediat, însoţit de mine, la cancelaria lui Critias, primul dintre cei mai buni treizeci.

— Ia te uită, rîse Socrate. Însoţit de acest luptător cu spada în mînă. Ce cinste pentru mine.

Cu calmul cel mai desăvîrşit, continuă să muşte din turta unsă cu miere, udînd fiecare dumicat cu o duşcă de lapte.

— Şi, spune-mi, flăcăule, luminăţia sa mă aşteaptă singur, ori sînt acolo mai multe capete luminate ?

— Te aşteaptă împreună cu Carmides.

— Excelent, băiete... Amîndoi sînt învăţăceii mei şi cînd o să mă prezint în faţa lor, potrivit indicaţiei, se vor afla într-o societate aleasă.

— Nu te du ! strigă Xantipa.

— Ceva e, în propunerea ta, Xantipa...

— Porunca supremului, începu scitul, sună aşa...

Dar Socrate continuă, făcînd totală abstracţie de prezenţa lui :

— Da, n-ar trebui să mă duc pentru că distinsul Critias a uitat să trimită după mine lectica sa. Dar el a fost întotdeauna certat un pic cu bunele maniere. O să-l iert totuşi şi o să mă duc.

— Toată Atena o să vadă... încercă să spună ceva Xantipa, dar se înecă.

— O să vadă gloria mea, adăugă Socrate şi porni.

Prin fereastra deschisă a buleuterionului, locul dezbaterilor, Critias îl zări pe Socrate şi blestemă. Îşi dăduse seama prea tîrziu că greşise. În urma filosofului condus de scitul înarmat pînă în dinţi, venea buluc o mulţime de atenieni — bărbaţi, femei, tineri. Înaintau năvalnic şi din rîndurile lor se ridica un murmur ameninţător.

Instalat într-un jilţ suspendat pe un postament, Critias îi făcu semn lui Socrate să se aşeze pe un scăunel foarte scund.

Filosoful nu aşteptă să i se vorbească şi măsură din ochi cu cît şedea Critias mai sus decît el.

— Înălţate Critias, începu el. La invitaţia ta am venit în această încăpere atît de primitoare. Ai vreo noutate pentru mine ?

În loc de răspuns, tiranul îi întinse o foaie de papirus. Era scrisă pe ea legea prin care i se interzicea lui Socrate să predea arta dezbaterii în gimnaziu, *in stoa* şi pe locurile virane de utilitate publică.

— Cunoşti asta ? întrebă Critias, după un timp de tăcere.

— Cum să nu ! E afişată şi jos, ca s-o poată citi oricine. Pe ambele papirusuri, aceeaşi greşeală. Uite aici ! În loc de omega, ar trebui să fie omikron.

Critias tresări furios şi îşi încruntă sprîncenele.

— Nu mă reţine din treburi. Eu n-am timp de pierdut. Aşadar, cunoşti...

— Cunosc. Dar nu pricep ce are asta comun cu mine ?

— Nu fă pe prostul, măreţe filosof ! se aprinse Critias, fulgerîndu-l cu o privire încărcată de mînie.

— De vreme ce tu te joci de-a despotul, înălţate slujbaş...

— Cum ? ! Slujbaş ? ! Eu ? ! zbieră Critias jignit, dar evită numaidecît această chestiune delicată.

— Ştim, începu el tăios, că te întîlneşti cu tineretul şi îl iniţiezi în arta dezbaterii !

Socrate se sculă de pe scaun şi, parcă fără voia lui, se apropie de fereastră, ca să fie auzit de cei de-afară.

— Admir priceperea ta în toate. Pur şi simplu mă uimeşti. Cît timp ai fost discipolul meu, nu te-ai manifestat ca atare. Izvoarele ei sînt însă de bună seamă secrete, căci înălţimile ascund adeseori multe taine. În definitiv, şi Olimpul e învăluit în nori, pentru ca Helios să nu poată vedea ce se petrece acolo. Dar să trecem la obiect. Aşa cum spuneai, tu n-ai timp de pierdut, iar eu sînt încredinţat că într-adevăr, ai puţin timp...

— Ce vrei să spui cu asta ? îl întrerupse tiranul.

— Treaba asta desluşeşte-o de unul singur. Deocamdată să revenim la învăţătura aceea... Te înşeli...

— Nu ! ripostă Critias. Ştiu că practici această învăţătură. Cunosc eu celebra ta *„techné maieutiké“* şi toate vicleniile ce se ascund în spatele ei.

— A, da, frumoasă e filosofia care naşte din oameni idei. Dar pe cîte ştiu, voi nu îmbrăţişaţi ideea ca poporul atenian să nască idei.

Sub ferestrele buleuterionului răsună o explozie de rîs nestăvilit.

— Aici ! porunci Critias, arătîndu-i filosofului scăunelul, după care se duse să tragă peste fereastră draperia din ţesătură grea. Îşi răşchiră degetele în faţa lui Socrate, apoi strînse pumnul : Ei bine, reluă el, dacă îţi place atît de mult să naşti în oameni idei, am să-ţi spun ce idee ai născut în mine, distinsă moaşă. O să emit o nouă interdicţie. „Lui Socrate i se interzice, cu desăvîrşire, să stea de vorbă cu tineretul.“

— Remarcabilă interdicţie, nimic de zis. A mai fost emisă vreodată o asemenea măsură ?

— Bagă de seamă, Socrate ! Dacă nu te astîmperi, ai s-o păţeşti ! Mereu te cruţ.

Chiar şi prin draperia groasă, Critias auzea clocotul mulţimii de sub ferestre, de aceea se grăbi să spună :

— Te cruţ fiindcă mi-ai fost dascăl, dar dacă nu te cuminţeşti, te aşteaptă călăul.

Strigătele de nerăbdare ce răzbeau din agora, nu mai conteneau.

— Socrate ! Ce se întîmplă cu Socrate ? Daţi-i drumul imediat ! Socrate !

Critias îngălbeni.

Socrate observă acest lucru şi-i spuse pe un ton mîngîietor :

— Nu-ţi fie teamă, dragul meu, te ajut eu.

Se sculă din nou de pe scaun şi, legănîndu-se cu pasul său de raţă, pînă la fereastră, trase draperia într-o parte.

Fu întîmpinat de un răcnet de bucurie. Filosoful ridică brațul și în stradă se făcu liniște.

— Aici sînt, scumpii mei prieteni ! Şi mă simt cît se poate de bine. Preaînaltul mă ospătează cu generozitate şi chiar în clipa asta îmi făgăduieşte o mare cinstire...

— Încetează ! izbucni Critias.

Socrate se retrase de la fereastră și întrebă :

— Pînă la ce vîrstă socoteşti tu tineretul cu care n-am voie să stau de vorbă ?

— Pînă la treizeci.

— Pe gîtul lebedei tale, frumoasă Leda ! Cum văd, voi ţineţi grozav la acest treizeci. Dar, de fapt, acum numai la douăzecişinouă. Slavă zeilor, e destul... Și, spune-mi, nu s-ar mai putea reduce asta, să zicem, cu zece ani ?

— Ajunge ! M-am săturat de glumele tale ! urlă tiranul.

Filosoful însă nu se astîmpără și continuă cu întrebările :

— Dar ce mă fac cu vînzătorul de măsline din piață ? Dacă nu e trecut de treizeci de ani ? Să zicem că nu-i pot plăti pe loc, știi doar că prețurile saltă de la o zi la alta, de vorbit n-am voie să-i vorbesc, spre a-l face să înțeleagă că restul i-l aduc mîine, plec, și el pune scitul să mă fugărească prin tot orașul, ca pe un tîlhar de rînd ? !

— Născocești tot felul de nerozii...

— Deloc ! Încearcă să te duci azi în piață fără o lățcaie în buzunar. Nici un pumn de mazăre uscată nu ți se dă pe datorie. Dar ce mă fac dacă întîlnesc un tînăr care mi se adresează așa : „Cetățene, nu știi unde l-aș putea găsi pe slăvitul Critias ?" Nici la întrebarea asta n-am voie să răspund ?

Tiranul îşi dădu seama că filosoful nu-i vorbeşte ca unui conducător și, în felul acesta, vine să întărească spusele lui Anofeles. Se ridică în picioare și, cu un gest categoric, îi arătă lui Socrate draperia din fața lui, unde se afla ușa ce dădea afară.

Cînd părăsi clădirea Consiliului, filosoful căzu în brațele discipolilor săi. Întrebările se rostogoleau, ca o avalanșă.

— Distinsul Critias m-a onorat cu o nouă interdicție. N-am voie deloc să stau de vorbă cu tinerii sub treizeci de ani.

— Asta pentru că l-ai asemuit cu un porc, atunci cînd se freca de Eutidemos, spuse Criton.

— Ba eu aș crede mai curînd că din pricina răspîndirii prin toată Atena a ideii că un conducător nu e conducător, atîta timp cît își împuținează turma, ca un păstor nepriceput, îl contrazise Xenofon.

— Iar eu sînt sigur că asta i se trage numai din spaima pe care Socrate o trezește în sufletul lui Critias, interveni Platon.

— Și noi care doream atît de mult să ne vorbești, se tîngui tînărul Apolodor.

— Ce să fac ? îi răspunse Socrate, rîzînd în batjocură. Eu n-am voie să stau de vorbă decît cu tinerii de peste treizeci de ani, cum sînt, de pildă, Criton sau Simon. Cu cei sub această vîrstă, legea îmi interzice să vorbesc. Dar stați ! Nu vă indignați, nu vă revoltați și ascultați-mă cu atenție : legea nu vă oprește pe voi, cei mai tineri, să trageți cu urechea, în timp ce stau de vorbă cu cei mai vîrstnici. Asta, pe blana lui Cerber ! nu scrie în legea lui Critias.

Se reped la el, îl îmbrățișează și glasurile lor se contopesc într-un cor al veseliei exuberante.

După ce Socrate părăsi sala Consiliului, o draperie fu trasă într-o parte și în încăpere își făcu apariția Carmides.

— Ai auzit bine, Carmides ?

— Fiecare cuvînt și, mai cu seamă, cuvintele lui. Dar sînt sigur că nici acum nu se astîmpără. Spuneai să băgăm spaima în el. N-ai văzut ? Încăpățînatul ăsta îndărătnic

habar n-are ce-i frica. Mi-e teamă că mai curînd bagă el spaima în noi.

— Uneori mă întreb dacă n-ar fi cel mai bine să-l aducem în fața tribunalului, pe motiv că instigă poporul împotriva stăpînirii. Un martor am și găsit, alții găsim jucîndu-ne, pe urmă o cupă de cucută și-am scăpat de-o grijă.

— N-am scăpa, scumpe Critias, spuse Carmides.

— Ai dreptate, ăsta și mort o să ne facă necazuri. Poate chiar mai multe decît în viață. Pe noi, atenienii ne urăsc, pe el îl iubesc. Și totuși, parcă aș fi mai liniștit dacă n-ar mai fi...

— Încetează odată ! Socrate n-a fost numai dascălul tău, ci și al meu, se răsti Carmides, dezgustat de atitudinea lui Critias.

— Nu, pe el deocamdată, nu. Acum ne amenință mai mult Alcibiade decît Socrate. Poporul îl reclamă cu frenezie și dacă smintitul izbutește să-l cîștige împotriva noastră pe regele Persiei, o să avem serios de furcă atît cu el, cît și cu cei de-acasă. Atîta vreme cît Alcibiade trăiește, nu sîntem siguri de viața noastră.

— Și ce-ai de gînd să faci ? întrebă Carmides, cu o voce trădînd mînia și revolta deopotrivă. Și el e favoritul atenienilor. Și să nu uităm : e vărul meu și al tău.

— Bine. Treaba asta o las pe seama spartanilor. Mă duc să vorbesc cu Lisandros. Iar pe Socrate îl pun sub supraveghere.

— Fă ce crezi, eu unul nu vreau să am nimic comun cu afacerea asta... Dar bagă de seamă, băiete, ceea ce ți-a reproșat Teramenes îți reproșează acum, după asasinarea lui, alții, din rîndurile celor douăzeci și nouă rămași. Chibzuiește bine ! Chiar dacă-i faci inofensivi pe Socrate și Alcibiade, putem fi oricînd striviți de neînțelegerile din sînul Consiliului nostru.

Critias îl fulgeră din ochi :

— Da, îmi dai o povaţă bună. Cum văd, pe Socrate va trebui să-l lichidăm. Faptul că împuţinăm turma e numai o parte de adevăr. Dar care e adevărul integral ? S-o scăpăm de oile rîioase, iar dacă rîia se întinde cu repeziciune, înseamnă că noi trebuie să fim mai iuţi...

8

„Nu-i totul pierdut pentru atenieni atîta vreme cît trăieşte Alcibiade. Dealtfel, nici în timpul primului său surghiun nu s-a mulţumit să ducă o viaţă tihnită şi inactivă. De aceea şi acum, dacă asta va sta cît de puţin în puterile lui, el nu va îndura îngîmfarea lacedemonienilor şi destrăbălarea euforică a celor treizeci de tirani.

Acest vis al oamenilor din popor nu e cu totul neîndreptăţit."

PLUTARH

Această idee avu darul să-i înspăimînte din ce în ce mai mult pe tirani. Cînd primul dintre ei se prezentă la Lisandros, acest necioplit înfumurat îl primi pe Critias, poetul, sofistul şi conducătorul tiranilor, fără să se ridice în picioare, şi-l ascultă fără să-l poftească să ia loc.

— Spartanii nu vor fi stăpîni pe situaţie atîta timp cît trăieşte Alcibiade, îşi încheie Critias doleanţa sa.

Lisandros clătină din cap, aprobator, şi-l expedie pe Critias, fără să-i mai adreseze un cuvînt. În schimb, se grăbi să trimită un emisar la satrapul Farnabaz, aflat în cetatea Deschileia, din Propontida, ca să aranjeze cele necesare.

Ziua aceea avea o culoare stranie. Stranii erau şi sunetele şi mirosurile ce stăruiau în atmosferă. Vîntul sufla dinspre munţii tracici, unde sălăşluia Sabazios, aşa cum i

se spunea pe aceste meleaguri zeului Dionysos. Un vînt rece, sălbatec, tulburător. Pe coama lui șuierătoare gonea o melodie amorțită, subțire, mereu aceeași și mereu la fel de pătrunzătoare.

Ziua avea culoarea negurii ce se tîra la firul ierbii, țîșnind mișelește din crăpăturile pămîntului și îmbibînd tot ce întîlnea în cale.

Alcibiade avusese un vis urît. Visase că era îmbrăcat în veșmintele iubitei, iar Timandra îl farda, ca și cînd ar fi fost o femeie...

Umbla agitat prin odaie, cu fața posomorîtă. Cu o zi înainte, cinase la Farnabaz, dar acesta se arătase surdo-mut la toate aluziile lui de a-i pune la dispoziție o armată persană, spre a porni cît mai repede în fruntea ei ca să elibereze Atena de teroarea spartanilor și a celor treizeci de tirani.

— Trebuie totuși să trimită după mine ! Trebuie să iau comanda trupelor persane ! De ce tărăgănează lucrurile acest Farnabaz ? Cine altul, în afară de mine, mai poate salva Atena ?

Timandra urmărea de mai multe zile, cu îngrijorare, zbuciumul lui Alcibiade. Nici ei nu-i plăceau tergiversările satrapului, iar acum, auzind vocea deznădăjduită a iubitului ei, se cutremură toată. Adoratul meu e atît de chinuit, își spunea în sinea ei. Cum să-l ajut, cum să-l liniștesc ?

— Ce poate să însemne acest vis, Timandra ? întrebă el, pe neașteptate.

Fiori de gheață începură să-i furnice picioarele, furișîndu-i-se pînă în vîrful degetelor ce străluceau cu unghiile de culoarea cinabrului. Timandra era superstițioasă și se temea de visele urîte. Cu toate acestea, spuse cu gingășie în glas :

— Asta înseamnă că tu ești eu, iar eu sînt tu. Amîndoi sîntem unul și același, înțelegi ?

Îl trase lîngă ea pe blănurile întinse în fața căminului și-l mîngîie cu duioșie.

— Eu te iubesc nespus de mult, scumpul meu! Și nici nu poți ști cît de mult tînjesc să mă iubești și tu cu aceeași dragoste.

Ochii ei de culoarea agatei, întotdeauna amețitori, pîlpîiau azi în gol.

— Satrapul Farnabaz e un barbar viclean, spuse Alcibiade. Iar regele Persiei e cu atît mai viclean cu cît e mai puternic. Apoi izbucni : Cît timp aveți de gînd să vă mai jucați cu mine de-a v-ați ascunselea? Cînd o să vă învredniciți să stați de vorbă cu mine? Cînd o să vă hotărîți să-mi dați sprijinul de care am nevoie?

Îi puse mîna pe piept și începu, pe un ton tînguitor :

— Cum, tu nici măcar n-o alinți azi pe micuța ta Timandra? Tu nu mă mai iubești, scumpul meu?

— Cum să-mi explic ezitările regelui persan? Nu-l îndrăgește oare, iarăși, pe spartani mai mult decît pe noi?

Timandra tremura de tristețe și îngrijorare. De ce să se frămînte atît cu povestea asta? De ce nu-i ajunge mica noastră fericire?

— Fără dezmierdările tale, mă ia cu frig, murmură ea. Iar tu ai avut azi noapte un vis atît de frumos, tu erai eu, iar eu eram tu...

— Auzi sunetul acela? o întrerupse el.

— Ce sunet, iubitul meu?!

— Un țiuit subțire și prelung ce nu se mai sfîrșește...

Timandra își ascuți auzul.

— N-aud nimic. Țiuitul ăsta răsună în tine, din pricina chinuitoarei tale așteptări.

Alergă iute peste blănuri, luă chitara și prinse să-i ciupească strunele :

— Îndată n-ai să-l mai auzi. Și începu să cînte.

„Nenorocirile se produc într-o clipită, de apropiat însă, se apropie încet, își spuse Alcibiade în sinea lui. Dar ce fel de nenorocire și pentru ce? Poate fi oare nenorocire

mai mare pentru mine, decît să aştept ca un milog aici, la porţile palatului unui satrap nesuferit ? Şi, totuşi, eu trebuie să mă reîntorc la Atena ! Şi încă acoperit de glorie ! Da, aud de pe acum uralele de bucurie ale miilor de cetăţeni, văd flăcările pîlpîitoare ale torţelor..."

Ghitara Timandrei răsuna în acorduri fierbinţi şi întunecate, vocea ei tremura de teamă şi zadarnic se străduia s-o învioreze cu dorinţa pătimaşă a iubirii. Simţea că o îneacă plînsul şi încetă să mai cînte. Lăsă ghitara din mînă şi, repezindu-se la Alcibiade, începu să-l strîngă în braţe şi să-l sărute.

— Iubeşte-mă, iubeşte-mă ! Fără dragostea ta mă sting ! murmurau buzele ei.

O îmbrăţişă şi el şi o sărută.

— Doar ştii bine că te iubesc, dar tu vei înceta curînd să mă mai iubeşti pe mine, un biet cerşetor. Ah, cum i-aş cădea în genunchi regelui Persiei şi cum l-aş îmbuna cu lacrimi, dacă m-ar primi să-i vorbesc ! Dar nu mă primeşte.

— Alcibiade, spuse încet Timandra, arătînd spre draperia ce acoperea o ferestruică aflată lîngă plafon. Priveşte ! Niciodată n-am văzut un amurg atît de sîngeriu.

— Aici, în nord, soarele apune mai frumos decît la Atena, spuse el.

Dar iată că vălul acela purpuriu de pe draperie începu deodată să tresară.

Alcibiade sări în picioare.

— O, zei ! strigă el îngrozit. Priveşte ! Roşeaţa asta pîlpîie şi la răsărit. Asta nu e soarele, Timandra ! Arde casa !

Casa de lemn înaltă, construită în stil rustic, era asaltată din toate părţile de flăcări puternice.

O înşfăcă pe Timandra ca pe un copil şi o scoase afară. Apoi, dintr-un salt, fu înapoi în casă. Îşi înfăşură mîna stîngă cu mantia, iar cu dreapta apucă spada, căci se aşteptase să primească luptători, nicidecum ucigaşi pe la spate. Alergă printre flăcări, în întîmpinarea vrăjmaşului.

Luminat de strălucirea nemilosului pojar, sta în fața casei, cu spada scăpărătoare în mînă, ca un demon dezlănțuit și înfiorător. Ucigașii cumpărați, care se strînseseră în jurul casei aprinse, se retrăgeau acum, spre pădure. Numele lui Alcibiade îi înspăimînta. Alcibiade în carne și oase stîrnea în ei o groază nețărmurită.

Sta în fața casei învăluită de flăcări, înconjurat din cînd în cînd de un nor de fum.

— Veniți încoace, tîlharilor ! Înfruntați-mă, dacă aveți curaj. Unul nu va rămîne cu capul neretezat !

Deodată, i se păru că aude, de departe, glasul deznădăjduit al Timandrei :

— Alcibiade !

Vocea lui acoperi trosnetul focului și al acoperișului ce se prăbușea în flăcări :

— Nu-ți fie teamă, Timandra ! Pe mine nimeni nu mă doboară !

Umbrele mișelești de la marginea pădurii, începură să arunce asupra lui o ploaie de lănci și săgeți. Alcibiade căzu la pămînt. Fără viață.

Peste învolburarea pojarului, șuiera vîntul aspru de la munte. Umbrele mercenarilor lui Farnabaz se retraseră în beznă și se contopiră cu noaptea.

Casa se mistuia în ultimele zvîcniri ale flăcărilor, cînd Timandra își găsi iubitul răpus de lănci și săgeți. Izbucni într-un hohot de plîns sfîșietor și așa stătu de veghe la căpătîiul iubitului, pînă se crăpă de ziuă.

Dimineața, îi unse trupul neînsuflețit cu uleiuri aromate, îl înfășurară în veșmîntul ei alb, iar capul i-l împodobi cu o cunună din frunze de țelină.

La înmormîntarea lui, în fruntea puțin numerosului cortegiu funebru, fu purtată sulița sa, ca un semn că urmașii săi aveau datoria să-l răzbune.

„Hai, cu toții azi vîrtos să bem,
pe Critias noi nu-l mai avem."
Inscripție pe zidurile Atenei.

Ca să scape de urgia tiranilor, mulți democrați atenieni părăsiră cetatea și Atica, refugiindu-se în Teba și în fortăreața Fîle, aflată pe frontieră.

Cînd, după lunile de teroare, sosi clipa în care Critias stătea pe înaltul piedestal alcătuit din mii de cadavre, cînd tiranii nu mai fură în stare să se înțeleagă între ei în ce măsură să extindă ori să restrîngă masacrul, pe cine să ucidă și de ce, cui să-i confiște și cui să-i atribuie anumite bunuri, cînd unii atenieni instalați în casele și vilele luxoase ale democraților asasinați aclamau tirania, iar alții, cuibăriți prin gunoaie, cerșeau dreptate, Trasibulos, neînfricatul luptător pentru libertate și adept devotat al guvernării poporului, porni în fruntea democraților împotriva Pireului și Munychiei și, zdrobindu-i pe oligarhi, izbăvi țara de urgia ucigașilor însetați de sînge și avere.

În această bătălie, Critias căzu răpus de numeroase lovituri primite din față și din spate...

Pe drumul ce duce spre agora, înaintează un cortegiu, în frunte cu Trasibulos și Anitos. Un om ciudat, zbenguindu-se și țopăind de bucurie, însoțește acest cortegiu ; gătit pe cap cu o cunună din care flutură bentițe multicolore, ciudatul personaj dă din mîini agitat și strigă cu însuflețire :

— Trăiască democrația ! Trăiască Trasibulos, eliberatorul !

E Anofeles. Cetățenii îl întîmpină cu veselie, ca pe un măscărici ce ține de tabloul orașului.

Socrate, însoțit de discipolii săi, e primit cu același entuziasm cu care e primit Trasibulos. Ca întotdeauna, e

desculț și îmbrăcat cu unica sa mantie, de toate zilele. În schimb, fața lui iradiază o lumină sărbătorească. O tînără fată aleargă spre el, cu o coroană de trandafiri. Un cetățean îi întinde clondirul :

— Cinstește-te, Socrate ! Azi e neamestecat.

Filosoful trage o dușcă și strigă :

— Pentru o viață fericită !

La tribună, în același loc în care pînă nu de mult perorau Pausanias, Lisandros, împreună cu Critias, se aflau acum Trasibulos, demagogul Anitos, și oratorul Licon. Piața era înțesată de atîta omenire, încît cu greu s-ar fi putut strecura prin ea o măslină.

Împodobitul Anofeles se întoarse deodată spre filosof și-l întrebă :

— De ce tu, marele Socrate, nu te afla printre vorbitori, într-o zi atît de glorioasă ?

Filosoful apucă una din panglicile ce atîrna de pe cununa lui Anofeles și, după ce o frecă ușor cu degetele, îi răspunse tot cu o întrebare :

— Și de ce crezi tu că ar trebui să fac asta ?

— Cum de ce ? izbucni Anofeles, lăudăros. Ai dat cea mai înaltă pildă a neînfricării tale față de domnia teroarei, față de Critias, cel mai fioros reprezentant al ei. Întreaga Atenă știe acest lucru.

— Și asta nu ajunge ? ! se miră Socrate. Mai e oare nevoie să-i spun tocmai eu, acum, acest lucru ?

Bătrînul soldat Trasibulos s-ar bate mai bucuros cu o hoardă de dușmani, decît să rostească două-trei fraze cu bătaie aleasă. Vorbește scurt și cuprinzător.

Anitos își dă seama că laconismul lui Trasibulos n-ar avea darul să dea strălucirea dorită măreției acestei clipe, prilejuită de memorabila victorie împotriva tiranilor. De aceea adoptă un ton aprins în solemna sa cuvîntare, evocînd dizgrația temporară a zeilor și brutalitatea spartanilor, întrecută doar de brutalitatea feroce a oligarhiei ate-

niene, condusă de sîngerosul Critias. Şi iată şi promisiunile :

— Cei arestaţi de guvernul celor treizeci vor fi puşi în libertate, averile confiscate vor fi restituite. Vom restaura glorioasa noastră democraţie. Vom reinstitui *ekklesia,* buleuterionul şi *heliaia.* Vom face în aşa fel, încît arhonţii şi pritanii să fie iar aleşi din rîndurile cetăţenilor cu drepturi depline, prin tragere la sorţi. Vom reintroduce compensaţia pentru intrarea gratuită în teatre şi diurnele pentru activitatea depusă în favoarea obştei. Vom distribui ajutoare cetăţenilor pauperizaţi...

Anitos vorbi îndelung, făcînd multe promisiuni şi, în uralele însufleţite ale mulţimii, puse piatră peste piatră la temelia templului democraţiei reînnoite ce va domni în cetatea ateniană.

Licon, meşter iscusit şi încercat în ale oratoriei, o luă cu îndemînare, de la Homer, ca să ajungă, în sfîrşit la sărbătorescul eveniment al zilei. Discursul său culmină cu o frază bombastică şi plină de infatuare :

— Cetăţeni ai Atenei ! Prieteni ! Democraţia noastră vă va ajuta să realizaţi tot ceea ce pînă acum vi s-a părut a fi irealizabil !

Mulţimea se dă într-o parte pentru a face loc sclavilor ce apar în piaţă, ducînd pe umeri amfore cu vin. Primul lucru irealizabil pentru sărăcime, era realizat...

INTERMEZZO IV

Nici n-a intrat bine în odaia mea şi s-a aşezat, fără să-mi adreseze o vorbă, în jilţul pe care i l-am oferit întotdeauna — şi m-am şi repezit la el cu o întrebare ce mă frămînta de mai multă vreme :

— Cum e cu putință, bunul meu Socrate, că ai supraviețuit domniei tiranilor ? Ai respectat întocmai interdicția lui Critias și ai încetat să mai stai de vorbă cu tineretul ?

Burta rotundă a filosofului a început să salte de rîs :

— Cum ți-a putut trece prin minte una ca asta, scumpul meu nordic ? ! Doar mă cunoști de-acum, dacă nu prea bine, măcar un pic. Puteam eu să întrerup discuțiile cu oamenii ? Pentru asta ar fi trebuit să încetez mai întîi să respir... Dar iată cum s-au petrecut lucrurile : Porneam, ca de obicei, să hoinăresc prin oraș — întîlnesc un tînăr cunoscut și vreau să înnod cu el firul unei convorbiri ; el însă, duce degetele la gură și, într-o clipită, se îndepărtează. Eu bolborosesc mai departe în legea mea, strig în urma lui, dar aș, de unde, pînă și discipolii mei cei mai devotați nu mai voiau să mă cunoască. Suflete nobile, ei mă fereau de mine însumi. De ce să te mint, atitudinea lor mă ungea la inimă, dar timpul, timpul se scurgea pentru mine fără nici o mîngîiere. Critias își închipuia că sicofanții lui aveau să mă surprindă, într-un moment cînd îi instig pe tineri împotriva tiraniei și asta avea să mă coste capul. Nu s-a întîmplat așa. Dar trebuie să-ți mărturisesc că a tăcea, în timp ce Critias asasina sute de oameni din rîndurile propriului său popor, era pentru mine o adevărată tortură... În schimb, cu un an mai tîrziu, m-am despăgubit cu vîrf și îndesat.

— Da, știu, m-am grăbit să-l întrerup. După ce Atena a devenit iar liberă, i-ai atacat pînă și pe conducătorii democrați...

— Eroare, prietene ! exclamă filosoful. De atacat, l-am atacat pe Critias, în timp ce democrația am criticat-o din dorința de a o vedea din ce în ce mai bună. Amintește-ți : drepturi egale femeilor, ușurarea condițiilor de viață a sclavilor și instruirea temeinică a fiecărui cetățean... Puteam oare să tac, urmărindu-l și auzindu-l pe Anitos ? Dar n-aș vrea să-l nedreptățesc nici pe el, cum

nu vreau să nedreptățesc pe nimeni. Moștenise situația nenorocită a războiului peloponesian. Erau vremuri grele. Puternica și sclipitoarea capitală a ligii ateniene devenise o țărișoară zdrelită pînă la os și, de bună seamă, nu era deloc ușor să administrezi un stat amărît; numai că demagogul Anitos și alții de felul lui au scăpat cu totul frînele din mînă, și ceea ce a fost pe urmă numai ordine nu se mai putea numi; în toate domneau bunul plac și descompunerea. De aceea, nu te supăra că te corectez, dar despre oameni ca Anitos nu se mai putea spune că ar fi democrați. Erau pur și simplu demagogi, contaminați de sofistică. Se pricepeau de minune să le explice oamenilor orice, dar să rezolve nu erau în stare mai nimic. În schimb, pentru ei, adunau tot ce se putea și de unde se putea, ca toți scandalagiii arțăgoși, care răsăriseră atunci în Atena ca ciupercile după ploaie. Aș prefera să nu mă întrebi în ce măsură i-am indignat cu felul meu de a trăi și cu îndemnul de a-i face și pe ei să ducă o viață modestă și cumpătată... Cu vîrstnici și tineri, deopotrivă, discutam fără ocolișuri despre ce e și despre ce ar trebui și n-ar trebui să fie...

— Am citit despre așa-numiții plutocrați, care adunaseră mai multe avuții decît adunaseră vreodată vechii aristocrați, am ținut eu să menționez. Lisias îi judeca astfel pe acești îmbogățiți: „Acești oameni își găseau patria în orice țară ori comună unde li se oferea posibilitatea unor profituri grase. Ei nu văd patria în propria lor țară sau comună, ci în averea lor".

— Excelent a redat situația acest Lisias, se desfătă Socrate. Atît de concludent și de convingător nici eu n-aș fi în stare s-o formulez. Dar mai trebuie să-ți spun ce anume le convenea acestor hîrciogi strîngători, inclusiv lui Anitos, din toată filosofia sofisticii.

Își petrecu degetele prin barbă și începu să enumere: Nu există, chipurile, adevărul obiectiv. Depinde de individ ca să-i convingă pe ceilalți că opinia lui întruchi-

pează adevărul. Unica autoritate e individul însuși. Puterea și dreptul sînt totuna ! Moral e ceea ce-l favorizează pe cel puternic ! Chiar și o cuvîntare viclean alcătuită poate fi un instrument al puterii !...

— Ești destul de atent la ce-ți spun ? mă întrebă deodată Socrate, pe un ton stăruitor. Înțelegi în ce scop abuzează ei de arta retorică ? Cu vorba iscusită, chipurile, reușești mai mult în viață, decît cu înțelepciunea și cu virtutea. Iar *sofrosyné*, adică moderațiunea și cumpătarea, ar fi, după ei, o nerozie născocită de Socrate, acest moșulică ciudat și caraghios. Dumnealor, dimpotrivă, mai presus de toate denumesc bucuria vieții puterea și lipsa de modestie. Bădărănia și insensibilitatea ar ține, chipurile, și ele de atractivitatea oamenilor aleși. Îngîmfarea lor, simplă conștiință de sine. Iar indisciplina o ridică la rangul de libertate... Samavolnicia, veșnic propovăduită de ei, a dus, treptat, la consecințe din ce în ce mai cumplite...

Ședea cu capul lăsat în jos, cu mîinile sprijinite ușor pe genunchi, iar mie mi se părea nespus de palid. Pe neașteptate însă obrajii i se îmbujorară și Socrate începu, precipitat :

— Să-ți spun acum cît de grele au fost acele timpuri. Speculanții de grîne și de alte produse, storceau fără milă ultimul obol de la cetățenii cei mai amărîți. Iar mica mea familie n-o ducea cu nimic mai bine. Și tocmai atunci s-a petrecut un lucru îngrozitor, încît în clipa aceea, aș fi preferat să nu mai exist. Asta mi s-a întîmplat din cauza Xantipei...

De mult mă pregăteam să-l întreb de soția lui, dar am ezitat. Acum însă, cuvintele mi-au zburat de pe buze, fără voia mea :

— E adevărat că Xantipa a fost o femeie certăreață și rea ?

— Pe dinții rînjiți ai fiorosului Cerber ! blestemă Socrate cu o voce tunătoare. Ca să vezi în ce hal au fost în stare gurile acelea clevetitoare să mi-o bîrfească pe sărmana mea Xantipa ! Au făcut din ea o hîrcă ! Da, o hîrcă ! Dar, de fapt, împotriva mea trebuiau ei să-și ascută limba. Eu am fost încăpățînatul ! Ea a avut de îndurat de la mine, nu eu de la ea !

— Ah, Socrate ! am exclamat eu. Iar exagerezi ? ! Cum văd, nu ești în stare să-l dezminți pe grecul pătimaș care sălășluiește în tine.

— Ușurel, ușurel ! se burzului filosoful.

Se ridică din fotoliu și începu să umble cu tălpile goale, cînd într-o liniște desăvîrșită, cînd pleoscăind zgomotos pe parchetul odăii mele de lucru.

— Îți voi răspunde, începu el, cu o poveste care, sper, te va ajuta să-ți formezi o imagine adevărată despre căsnicia noastră. Și oprindu-se în fața mea, continuă : Xantipa trecuse de cincizeci de ani și era veșnic suferindă. Toată treaba în gospodărie o făcea în locul ei Mirto. Xantipa era fericită că o luaserăm pe Mirto la noi, o îndrăgise din prima clipă și niciodată nu i-a spus un cuvînt de ocară ; dar așa cum se întîmplă, de obicei, la toate femeile, suporta greu ideea că-mi împărțeam inima în două ; mă rog, e adevărat, jumătate i-o lăsam Xantipei, iar cealaltă i-o dăruiam Mirtei. Firește, povestea asta n-avea darul să sporească bucuria și buna dispoziție a soției mele și așa se face că, din cînd în cînd, mă muștruluia zdravăn. Dar eu, crede-mă, nu mă simțeam cu nimic vinovat — știi doar cum merg treburile ; în privința asta, bărbatul e întotdeauna nevinovat, spuse el, arborînd o mină gravă, dar cu un ochi îmi clipi ștrengărește.

L-am aprobat tot cu o mină gravă, dar cine știe, s-ar putea ca și pe mine să mă fi trădat un ochi și să-i fi clipit și eu ștrengărește.

— Pe urmă, însă, reluă Socrate posomorît, da, pe urmă s-a întîmplat o poveste tare urîtă. Fostul meu discipol, Aristip din Cirene a întemeiat acolo, în Africa lui, o școală. A preluat de la mine ideea că instruirea îi dă omului sentimentul satisfacției supreme. Numai că vulpoiul a pus pe primul plan plăcerea, pretinzînd că *hédoné* reprezintă, de fapt, adevăratul sens al vieții. În felul ăsta și-a cîștigat uriașe simpatii, în ciuda faptului că în același timp afirma, ce-i drept, mai cu sfială, că în orice plăcere trebuie să existe al meu *sofrosyné*, adică moderația și cumpătarea. Isteț băiat, acest Aristip, ce-i al lui e-al lui : încet-încet, luînd taxe grase pentru învățătura lui, s-a îmbogățit. Și de aici s-a tras, de fapt, toată nenorocirea. Da, acest hedonic n-a ținut seama de principiul meu a nu lua bani de la nimeni pentru convorbirile mele, și ce-o fi spus : „Eu trăiesc aici ca în Eleusis, în timp ce Socrate duce o viață de cîine ! Ei bine, o să am eu grijă ca fostul meu dascăl să nu ducă lipsă de nimic, acum, la bătrînețe". Și, fără îndoială, bine intenționat, s-a apucat să-mi trimită cu un curier special, douăzeci de mine ! Și rostind aceste cuvinte, filosoful izbucni, violent : Știi tu, omul meu din viitorul îndepărtat, ce însemnau pe atunci douăzeci de mine ? Nu știi. Două mii de drahme ! Da, două mii de drahme, iar două mii de drahme întreceau de nu știu cîte ori toată averea mea... Pricepi ?... Așadar, douăzeci de mine intră pe neașteptate în casa noastră — gata, s-a zis cu sărăcia, cu viața chinuită, bătrînețea noastră e luminată de strălucirea argintului ; Xantipa a și început să mulțumească zeilor — da, banii ăștia au venit ca la comandă ; știu, știu totul și mai cu seamă știu că, în primul rînd, suferindei Xantipa i-ar fi fost viața mai ușoară... Eu însă, tremur ca varga, de parcă m-ar fi cuprins frigurile și nu, și nu ! Nu pot primi

acest dar. Căluțul îmi aruncă o privire rugătoare, întinde spre mine brațele ei plăpînde, dar degeaba, o țin pe a mea : îi trimit înapoi lui Aristip darul său regesc... Lamprocles și Mirto au trebuit s-o întindă pe Xantipa în pat, o luase cu leșin... Cu toate acestea, eu tot l-am lăsat pe curier să plece cu punga plină de arginți... Ei, ce părere ai de povestea asta, tu cunoscutul meu necunoscut din nordul îndepărtat, pe care nu știu la a cîta olimpiadă îl vizitez ?...

De atîta enervare, am început și eu să mă bîlbîi în sinea mea. În definitiv, Aristip a izbutit să întemeieze la Cirene o școală atît de căutată și să se îmbogățească de pe urma ei, datorită în primul rînd fostului său dascăl. În clipa aceea însă îl cunoșteam pe filosoful Socrate în asemenea măsură, încît am înțeles cît de greu i-a fost să ia o asemenea hotărîre, care să-i păgubească pe ai săi, dar, în același timp, mi-am dat seama că nu putea să facă altfel.

Văzînd că nu mă pronunț într-o chestiune pentru el atît de dureroasă, Socrate nu mai putu să rabde și întrebă :

— Ei, ce zici de povestea asta, tu care poți privi lucrurile cu detașarea unui timp atît de îndelungat ? Trebuia să înhaț grămada aceea de arginți, de vreme ce toată viața n-am luat un ban pentru strădania mea de a-i împinge pe oameni cu un fuscel mai sus pe scara vieții ?

— Nu, tu nu puteai să primești grămada aceea de arginți ! am strigat aproape.

— Bine. Mă bucur că recunoști acest lucru. Dar, ținînd seama de situația Xantipei, atitudinea mea a fost brutală și lipsită de scrupule. De atunci, am avut pentru ea toată înțelegerea, cînd îmi arunca în obraz cele douăzeci de mine și se rățoia, de se adunau toți vecinii ca la foc, ori de cîte ori n-avea cu ce să pregătească o cină. Așadar, mie să-mi dai crezare și nimănui altuia : Căluțul meu a fost o femeie bună și cumsecade. Alta în locul ei s-ar fi repezit în clipa aceea la mine ca Harpia, zeița

vîntului sălbatic, și ar fi început să mă zgîrie și să bocească și nu m-ar fi lăsat în pace pînă cînd n-aş fi luat acei arginţi, între noi fie vorba, oarecum meritaţi. Da, dar dacă-i luam, eu n-aş mai fi fost pentru nimeni Socrate cel pe care-l cunoaşteţi voi astăzi. Suspină : Şi asta încă nu-i totul, mai tîrziu i-am pricinuit Xantipei şi alor mei necazuri și mai mari. De aceea, după ce m-am convins că eşti prietenul meu, aş fi bucuros să aflu că nu vei merge pe drumul acelor cinici care au făcut din Căluţul meu o femeie a dracului. Să scrii adevărul adevărat, aşa cum a fost : în atelajul nostru conjugal, buestraşul nărăvaş n-a fost niciodată Xantipa, ci întotdeauna eu.

V

I

Printre tufele scunde de tamarisc, pe pămîntul uscat, un bărbat şi o femeie se iubesc, fără sfială. În jurul lor, din trei părţi, mormane de moloz şi de gunoaie ; a patra latură este închisă de dărîmtăurile zidului, năpădite acum de bălării.

La un stadion de cei doi, stă neclintit Socrate, înconjurat de discipolii săi, aşezaţi pe ruine.

Un scit, înarmat pînă în dinţi, ce făcea aici pe stăpînul, se apropie cu băgare de seamă. Vede. Dar nu intervine. Se uită cu poftă la cei doi, la coapsele săltate ale femeii şi se înfierbîntă privind scena împreunării. O pietricică scrîşni sub opinca scitului şi în clipa aceea bărbatul îl surprinse pe străjerul înarmat. Actul iubirii fu întrerupt...

— Asta-i neruşinare ! Încălcaţi legea moralităţii ! tună vocea străjerului. Stîrniţi indignarea publică. Tirfa asta îşi ridică aici picioarele, de parcă ar fi la ea acasă !

Femeia își trase peplumul în jos, se săltă în capul oaselor și începu să strige :

— Eu tîrfă ! Auziți, o, zei ? ! Eu tîrfă !

Cetățeanul se sculă în picioare și-l luă la zor pe străjer :

— Cum ai spus ? Moralitate ? Tîrfă ? ! Cum îți îngădui, barbar păduchios, s-o faci tîrfă pe nevasta mea ? Da, așa cum ai auzit, nevasta mea ! Iar nerușinat ești tu, că stai aici și caști gura la noi și-ți permiți să mă tulburi în îndeplinirea îndatoririlor mele conjugale.

— În locurile publice asemenea legături sînt interzise de lege... Aici nu sînteți acasă la voi...

— Noi n-avem casă. Aici e casa noastră. Și ăsta-i palatul nostru, ripostează cetățeanul, arătînd furios cu brațele în jurul lui. Acest pietroi e masa noastră, iar bolovanul de colo de jilțul meu. Uite, vezi, ăsta-i peristilul cu flori superbe, îi arătă smocurile de scaieți, tufele de tamarisc și arbuștii de nopal. Apoi, zărindu-l pe Socrate cu prietenii săi, se grăbi să adauge : Iar acolo sînt statuile. Da, statui vii, le vezi, barbarule ? Și arătă spre neclintitul filosof, înconjurat de discipoli.

Scitul n-are de gînd să cedeze. E de datoria lui să-și păstreze demnitatea :

— Știu, cunosc eu !... Sînteți niște haimanale. Niște vagabonzi trîndavi, care mîncați pîinea de pomană ! Ploșnițele Atenei, asta sînteți ...

— Gura, palavragiule ! Eu sînt aici la mine acasă, pricepi ? Iar tu, vezi de-o întinde cît mai grabnic de pe moșia mea !

Scitul își zăngăni, neînțelept, spada și, tot neînțelept, se referi la arestarea și amendarea celor doi soți.

Tufișurile din jur prind deodată să se miște și dintre dărîmăturile zidului se ridică mereu alte voci tînguitoare.

— Cine zbiară aici ? întrebă străjerul.

— Eu. Dar abia acum încep ! izbucnește bărbatul, simțind în spatele său un sprijin numeros. Te învăț eu minte să-mi zornăi aici cu spada ! Îți trag eu o scuturătură, de-o să-ți zornăie ție toate oasele și-o să rămîi fără ele. Îl vedeți pe nerușinatul ăsta ? ! se adresă el apoi tovarășilor săi. Ar vrea să mă pedepsească pentru că n-avem unde trăi. Dă-ne și nouă o casă ca a lui Anitos și cînd o să vii să ne vizitezi, o să te cinstim arătîndu-ți pereții goi sau fundul gol. Avem, chipurile, libertate ! Ce să zic, frumoasă libertate, de vreme ce ne goniți pînă și de pe gunoaiele noastre...

Locuitorii ruinelor răsar unul cîte unul din spatele dărîmăturilor. Un pîlc de zdrențăroși se apropie de străjer, care bate în retragere :

— Eu... eu n-am făcut nimic, cetățeni. Am vrut doar să le atrag atenția soților să... nu... știți... Eu n-am fost rău intenționat... Am vrut așa, în interesul lor, să... Uitați-vă, moșneagul ăsta poate să vă spună...

Văzînd însă că Socrate stă neclintit și nu scoate o vorbă, socoti că e mai bine s-o șteargă și, într-o clipită, se făcu nevăzut.

Zdrențăroșii își întorc ochii spre Socrate. Acesta însă nu rostește nici un cuvînt și se îndepărtează încet, însoțit de discipolii săi

Pe drum discută cu ei despre cele văzute și auzite printre ruine : oameni fără adăpost, trăiesc și se iubesc în gropile de gunoi, care le țin loc de cămin. Legea nu îngăduie acest lucru În schimb, îngăduie ca oamenii să nu aibă unde să-și pună capul.

— Și cine-i vinovatul ? întreabă Xenofon. Omul acela n-are altă posibilitate decît să trăiască printre ruine și în gropile de gunoi. El nu poate fi vinovat... Și atunci ?...

Socrate îl privi posomorît, apoi spuse :

— Să mergem mai departe...

2.

Se opiră la izvorul Calirhoe. Socrate se așeză pe malul pîrîiașului prin care se scrugea apa din bazinul în care se scaldă miresele înainte de nuntă. Își spală picioarele și își întîmpină prietenii.

— Ați venit la timp, li se adresă el noilor veniți. În felul ăsta, puteți vedea cîtă murdărie iese de pe picioarele mele. Uitați-vă, apa o și duce la vale... Și, ridicîndu-și ochii spre ei, se grăbește să adauge : Cine o să ducă la vale murdăria Atenei ?

— Murdăria e un cuvînt urît, atunci cînd e rostit în legătură cu Atena, bunul meu dascăl, îi replică Platon.

— N-o cunoști, nu-i așa ? spuse Socrate, ridicîndu-se în picioare. Bine, haideți să mergem acolo unde v-am făgăduit...

— Unde ?

— Într-un loc de unde să puteți vedea..

— Bine, mergem, dar te-am intrebat unde ?

— În Tartar.

— Ce-o mai fi și asta ? îi șopti Faidon lui Antistene. Și porniră pe urmele filosofului.

Cu cît pătrundeau mai adînc în sectorul în care se așezaseră țăranii lipsiți de pămînt, străduțele erau tot mai înguste și mai întortocheate, iar colibele amărîte se înșirau pe ele din ce in ce mai rar, ca niște dinți într-o gură știrbă

Peste ruine, cîteva colibe dărăpănate, pe un morman de cărămidă cresc bălării, dar sub toate astea se află un beci. În beci — beznă, șobolani și șoareci, foame ; deasupra lui — gunoaie și scursori urît mirositoare.

— Ridică-ți mantia, n-o mai tîrî prin toată porcăria asta.

O intersecție. Încotro ?

— Aici e intrarea în Tartar, spuse Socrate, arătînd cu mîna spre ulicioarele pe care mișunau cîrduri de nevoiași, femei într-o stare deplorabilă și copii rahitici : ăsta e Stixul, fluviul groazei, ăsta e Aheron, fluviul suspinelor, iar acolo, Kocit, fluviul plîngerii... Miroase aici a gunoi în descompunere...

— Mai lipsește Lethe, fluviul uitării, ținu să menționeze Antistene.

— Asta e întotdeauna la urmă, preciză Faidon.

— Eu zic să ne aruncăm în valurile Aheronului, spuse Socrate.

Porniră agale. Pe ulicioara cotropită de talazurile suspinelor, pășeau niște arătări ciudate, venite de pe altă lume.

— Unde ești tu, viișoara mea, întinsă pe coasta muntelui ? O fi crescut oare pe vița ta măcar un strugure, măcar un bob ? Ori te-au strivit în picioare vrăjmașii neînduplecați ?

— Eu am fost stăpîn. Am avut pămînt, pășuni, o fermă și o vie. Am avut cirezi de vite, am avut de toate din belșug... iar azi n-am căpătat, din cerșit, nici măcar de-i turtă de orz.

— Ah, livada mea de măslini ! Ce dulce era răcoarea la umbra ta. Și cînd măslinele se făceau, ce plăcut era să le culegi ! Iar acum ? Acum nu văd în fața mea decît slūțenia scîrboasă și dezgustătoare.

— Încetează odată cu văicărelile ! Mai bine să ne aruncăm în apă, să ne înecăm.

Dintr-o groapă de gunoi răsună un rîs hîrîit :

— Unde să te îneci ?! Cel mult în murdărie, asta, ce-i drept, curge aici mai multă decît în toată apa Ilisosului.

— Mă doare ! Mă doare cumplit ! Buboiul ăsta crește de la o zi la alta. Ce mi s-o fi întîmplat oare ? O, tu, măreață Hera, ajută-ne, izbăvește-ne !

Deodată, cei ce suspinau văzură trecînd prin albia Aheronului un pîlc de umbre. Oameni ?! Unii dintre ei sînt frumos îmbrăcați, chiar în veșminte de mătase, dar tînărul de colo are mantia găurită și toți sînt conduși de un moșneag îmbrăcat într-un himation ponosit.

— Ce caută aici ? Ce vor ?

— Ce vreți voi aici ? strigă o voce violentă. Sînteți de-ai noștri ? Dacă ați fi, ați arăta altfel.

— Cărați-vă de aici, țipă o femeie.

Și totul începu din nou să se unduiască în puhoiul suspinelor.

Intrușii o cotiră la dreapta, pe altă ulicioară.

— Ce fluviu e ăsta, Socrate ? întrebă Apolodor.

— Nici eu nu știu, răspunse filosoful. O să vedem. Chiar în marginea ulicioarei se întinde un loc viran, rămas de pe urma unor cocioabe dărîmate. Din toate, supraviețuiește aici un măslin, și în el atîrnă un fruct neobișnuit.

— Un spînzurat ! strigă Platon, îngrozit. Înfiorător ! Sub măslin zăcea o femeie care plîngea.

Socrate se apropie de ea și o întreabă încet :

— Pot să știu ce s-a întîmplat ?

— Bărbatul meu s-a spînzurat. Avem cinci copii. Pricepi ?

— Pricep, răspunse în locul lui Socrate Platon, strecurînd, cu discreție, o monedă în palma femeii.

Femeia se uită ce ține în mînă și rămîne cu gura căscată de uimire.

— Să mergem, spuse Platon.

Un calic îmbrăcat în zdrențe se strecoară de-a lungul unui zid, și în urma lui se furișează un alt zdrențăros, cu un cuțit în mînă.

Primul se întoarse brusc și-i prinde mîna în aer. I-o strînge cu putere, i-o sucește și cuțitul cade la pămînt.

— Tu erai, Bason ? Ai vrut să mă omori ? De ce ?

Bason, cu mîna scrîntită, scrîşneşte de durere. Gîfîie şi vorbeşte precipitat.

— Ai căpătat trei oboli ! Şi n-ai cheltuit nici unul ! Ştiu, te-am urmărit !...

Din ochi i se preling lacrimi : de durere ? de ruşine ?

În întîmpinarea grupului, aleargă de zor o femeie plîngînd. În urma ei, doi copii.

— Mămico, mămico, ia-ne şi pe noi ! Nu ne lăsa !

— Nu sînt mămica voastră.

— Ba eşti ! Eşti mămica noastră ! Nu tăgădui ! De cînd ne ştim, cu tine am fost.

— Căutaţi-vă altă mamă. Una care să vă poată hrăni gurile flămînde ! strigă femeia, gonind pe cărarea ce şerpuia printre cocioabele dărăpănate.

Copiii, plîngînd, alegară după ea.

— Asta e Stixul, fluviul groazei, e de părere Apolodor.

La uşa închisă a unei cocioabe ciocăneşte o bătrînă :

— Deschide, Eliade, eu sînt

O voce dinăuntru :

— Aşteaptă pînă mă caţăr.

Bătrîna :

— Azi am avut noroc ! Opt oboli !...

Vocea dinăuntru :

— Pe toţi zeii ! Taci ! Să nu te audă cineva !

Uşa se crapă uşor. Bătrîna strecoară mîna înăuntru :

— Na, ţine tu cinci, mie îmi ajung trei.

Platon :

— Mă ia cu frig. N-am putea merge mai repede, Socrate ?

Apolodor :

— Fluviul Stix curge încet.

Grăbiră pasul. În faţa lor, se clatină un bărbat mai în vîrstă. Deodată se poticneşte şi cade cu fruntea la pămînt.

Socrate îngenunchează lîngă el :

— Ce-i cu tine ? Ce ți s-a întîmplat ?

— Nu mai pot. Nu mai sînt în stare să merg. Mi se taie răsuflarea. Dați-mi să beau ! Să beau !

Faidon dă fuga în căsuța cea mai apropiată :

— Veniți repede, a căzut un om ! Vrea ceva de băut !

— Ce cauți tu aici ? se răstește la el o voce groasă de bărbat.

Faidon :

— Dă-i ceva de băut. Poate că trage să moară.

— Asta-i treaba noastră. Nu a ta ! Șterge-o !

— Fluviul groazei, repetă Apolodor.

Se abat pe altă ulicioară. Înserarea se lasă cu repeziciune. Peste puțin timp se întunecă de-a binelea. Din toate părțile strigăte, văicăreli, blesteme, tînguiri, țipete deznădăjduite.

— De ce se aud aici atîtea văicăreli ? îl întreabă Socrate pe un bărbat ce stă în fața unei cocioabe amărîte.

— Bolnavi. Molimă. Toți sînt numai o rană, numai buboaie și puroi Le aduc apă rece. Altceva nu mai e de făcut...

— Să mergem, spuse Platon. Pe toți zeii, haideți odată !

Treceau prin preajma unui loc îngrădit. Din spatele gardului se auzea un plîns sfîșietor. Deschiseră ușor poarta și surprinseră în curte o stîrpitură de om închinîndu-se respectuos în fața unei namile de bărbat care sta acolo cu picioarele crăcănate și urina ca un bivol.

Lîngă omuleț, o fetiță în pielea goală, cu fața roșie de rușine. Nu știe ce să acopere mai întîi cu mînuțele ei plăpînde.

— Marfă a-ntîia, despote. Calitate excepțională. Pune mîna să te convingi. Iar pentru tine, numai o sută de drahme. Ce zici ? Merită patru sute... Mai am una. Abia a făcut zece ani. Strălucitoare. Ce mai, un giuvaer... O aduc numaidecît.

— Calitate excepţională ! rîse cumpărătorul în batjocură şi, ca să-i mai treacă de urît, se apucă să plesnească fetiţa peste sîni şi peste pîntece, cu o biciuşcă scurtă.

Fetiţa se văita şi plîngea cu suspine. Cu o smucitură puternică, Socrate deschise poarta şi smulse biciuşca din mîna namilei.

— Priviţi-l, distinşi stăpîni, pe acest erou ! Da, un nou erou, un Ahile al zilelor noastre !

Namila se cutremură de mînie. Apoi chemă sclavii şi le porunci să se năpustească asupra lui Socrate şi a prietenilor săi.

Sclavilor însă li se făcu frică şi rămaseră pe loc. De sub şopronul din spatele curţii, stîrpitura tîrî o altă victimă.

— Să plecăm de aici cît mai repede, spuse cu glas rugător Antistene. Stixul e un fluviu înspăimîntător !...

La urmă, după ce întunericul se mai îngroşă, Socrate îi conduse în apele fluviului Lethe — apele uitării. Trupuri de oameni adormiţi sau încă treji zăceau tolănite de-a lungul întregii ulicioare. Printre ele mai zăcea şi cîte un mort. Majoritatea bărbaţi şi, mai toţi, ameţiţi de băutură, căci în vin e uitarea.

— O să intru la faraon, da, la regele egiptean o să intru, şi n-o să-i fac nici o plecăciune... mă auziţi... nici o plecăciune, bolboroseşte un beţiv.

— E foarte frumos aici, îl îngînă un altul, scărpinîndu-se de rîie. Numai că şobolanii ăştia care-mi umblă pe faţă sînt cam umezi... Dar nu-i nimic, mă răcoresc...

— Ce bine-ar fi să-i putem prinde şi să-i mîncăm...

— Jertfeşte-i lui Pan un ied, aşa s-ar cădea într-o zi de sărbătoare...

— Stăpîne, se auzi dintr-o cocioabă un glas de femeie tînără ! Cumpără-mă pentru o clipă ! Numai pe cinci drahme.

Glasul acesta avu darul să trezească toată ulicioara. Undeva, mai departe, cineva începu să ciupească strunele unei chitare și să cînte o melodie de o tristețe sfîșietoare.

Vocile se învălmășeau, acoperindu-se una pe alta ; femeile apăreau din beznă, mereu altele — tinere, mai coapte, bătrîne.

— Mi-e foame, stăpîne, ia-mă !

— Nu, stăpîne, pe mine să mă cumperi. Ea a mîncat ieri ! Și-apoi, eu sînt mai tînără ! strigă una, repezindu-se la Antistene. Tu nu pari bogat, dar cinci drahme tot îmi dai...

— Nu vreau ! îi răspunse Antistene, retrăgîndu-se dezgustat.

Dintr-o cocioabă, dădu buzna în stradă un bărbat :

— De ce n-o vrei, stăpîne ? E nevasta mea și crede-mă, se pricepe. Cumpăr-o ! Avem patru copii de hrănit. Uite, ți-o las cu patru drahme. O drahmă de fiecare copil. Îndură-te !

Între timp, o tînără ca din vise se apropie de Platon și, adulmecîndu-i mantia ce mirosea a parfum, începu :

— Ah, ce parfum, ce parfum ! Așa mirosea cîndva și peplumul meu. Ia-mă, frumosule, ia-mă pentru o clipă. Hai, vino cu mine. O să aprind felinarul, ca să vezi cît sînt de frumoasă. O să te iubesc cum știu mai bine ! Și-i șopti la ureche, încet : Pe gratis ! Nu vreau nimic. Nu vreau decît să uit ! Să uit...

Îl strînse cu putere în brațele ei uscățive, care luminau întunericul cu albeața lor.

Platon se smulse din îmbrățișarea ei și, alergă spre Socrate :

— Hai, pe Zeus, te implor ! Să mergem, nu mai pot să rămîn aici, în acest infern.

Se împleticiră prin beznă, pînă cînd ieşiră din Tartar şi zăriră minunea de marmoră a Acropolei, sclipind de albeaţă în bătaia clarului de lună.

3

Lîngă zidul luxoasei vile a lui Anitos, se tolăneşte la umbră o droaie de oameni fără lucru. Aceşti pierde-vară siliţi la trîndăvie, lipiţi de oraş ca lipitorile, îşi omoară timpul jucînd barbut, arşice şi făcînd glume deocheate, ori amintindu-şi de cămilele lor şi înjurînd situaţia generală.

Nu departe de ei, în dogoarea soarelui, stă Socrate şi meditează. Se uită toţi la el, cu uimire şi nelinişte. Cine e !? Şi ce caută aici ?! Un pîrlit desculţ, într-o mantie slinoasă şi jerpelită ; un nebun ce cască gura aici de atîta vreme, cu dovleacul neacoperit, în bătaia soarelui...

Un tînăr din grup cercetează poziţia soarelui. Deodată se ridică şi priveşte spre centrul oraşului.

— Hei, încotro, Chirone ?

— La lucru. M-au angajat la construcţia unui hambar.

— Ia te uită ! L-au angajat ! Pe Demeter şi Coré ! De ce tocmai pe el şi nu pe mine ? Ei, da, el e tînăr şi voinic. De noi, ăştia mai vîrstnici, nu mai au nevoie. Noi putem să crăpăm de foame...

— Taci, nu crîcni, capeţi în fiecare zi o supă !

— Fac ceva pe lăturile lor ! Ne-au făgăduit marea şi sarea şi cînd colo, ciu-ciu !

— Şi ce te miri, îi răspunde un izgonit din paradisul măslinilor şi al viilor celuilalt izgonit, sîntem prea mulţi !

— Uite așa vreau eu să mă mir! E al patrulea an de cînd acești iubitori de oameni țin cîrma țării, dar pentru noi n-au mișcat un deget. În schimb, au dat din gură. Și-i dau mereu, spunînd că ne bucurăm de libertate. Da, libertate, dar pentru cine? Și amenințînd cu pumnul spre casa lui Anitos, sărăntocul continuă: Dar lasă! Dacă-i vorba că mă bucur de libertate, o să mă ating nițel de punga ta, pe care ai îndesat-o pe spinarea sclavilor! Palavragiule!

— Hai, nu mai fă pe grozavul și vezi-ți de zarurile tale, îl dojenește unul din jucători, supărat că zarul stă pe loc. Mîniosul apucă zarurile, le scutură bine, apoi le aruncă pe jos: Trei, doi, patru! Nouă!... Am cîștigat... Mda, adu-ți aminte cum a fost în Corint, tărtăcuțo! Și în Argos. Flămînzii au dat buzna peste cei bogați, i-au căsăpit și gata...

— Da, dar cu ce s-au ales, asta nu mai spui. În loc să cîștige ceva, s-au ales cu capetele tăiate.

— Ei, fir-ar să fie! Pe toate copitele satirilor! strigă deodată Biron. Omul ăsta mă scoate din sărite. Hei, tu, ăla de stai înfipt acolo și-ți prăjești tărtăcuța la soare. Nu mai sta acolo ca un pilon ce răsare din zidul doborît de spartani...

Socrate îl aude și se mișcă un pic.

— Hai, vino încoace, cumetre! Cum văd, ești de-ai noștri, ori poate mă înșel.

Socrate se apropie de ei și le dă binețe.

Oamenii îl cercetează cu atenție. Desculț. Mantia ponosită. Veșmintele lor sînt dintr-o țesătură mai bună, amintind de timpuri mai bune, și pe deasupra mai au și opinci de piele.

— Cum văd, tu stai mai rău ca noi!

— Zdreanța de pe tine, ce-i drept, e frumoasă, nimic de zis. Dar desculț?

— Am tălpile mele, răspunde Socrate, zîmbind. Tot de piele și rezistente...

Rîd cu toţii.

— Parcă te-am mai văzut eu pe undeva. Nu cumva umbli cu cerşitul prin oraş ?

— Nu, prietene...

— Uite ce, pe mine să nu mă iei aşa ! Nici nu ne cunoaştem şi gata, m-ai şi luat cu „prietene" ! Ştii tu ce-i aia prieten, prietenie ?

— Cum să nu ! Temeiul şi temelia vieţii, răspunse Socrate cu promptitudine. Ori dacă vrei, bogăţia şi partea pozitivă a vieţii, ori...

— Ce tot spui ? ! Pe Caron, vorbeşte desluşit !

— Dacă nu mă înşel, te-am mai auzit vorbind pe undeva... Ori poate mă înşel ? interveni un altul.

— Nu cumva eşti unul din ăia... ei, cum naiba le zice... a, da, sofişti... Din ăia de umblă cu cerşitul.

— Pe cîte ştiu, sofiştii nu sînt cerşetori, ripostează Socrate, încercînd să apere onoarea adversarilor săi. Se poate spune despre ei, cel mul, că-şi vînd ştiinţa.

— Aşa ştiinţă, eu, unul, nu m-aş grăbi să cumpăr ! Ceva de care nu te poţi atinge !...

— Mă rog, dar să ştii, cetăţean al Atenei, că asta are uneori mai multă valoare decît ceva de care te poţi atinge, spuse Socrate.

— Ştii ce, moşule, batjocura păstreaz-o pentru tine ! Eu sînt, într-adevăr, cetăţean al Atenei, şi ce am din asta ? Ne-au făgăduit marea şi sarea. Vorbe goale, aruncate în vînt. Ce-i drept, plăcute la auz. Cel puţin are omul, pentru o clipă, sentimentul că se face ceva pentru Atena, ca să fie mai bine...

Socrate nu mai avu răbdare şi-i curmă vorba :

— Şi ştii tu ce ar trebui să se facă pentru asta ?

— De unde să ştiu ? Asta e treaba lor, nu a noastră. Noi ne pricepem să muncim pămîntul, să nu mînuim banii.

— Ah, pe Hestia, ocrotitoarea căminului nostru ! Unde-s timpurile cînd aveam o casă, turma mea de oi şi

pămîntul meu înmiresmat ! Cînd în jurul meu unduia lanul de orz auriu...

— Iar ceva mai încolo, albăstreau strugurii de vin și înverzeau măslinele. Ah, dureroasă amintire. Praful și pulberea s-au ales din toate, nimic nu ne-au lăsat ticăloșii de spartani !...

— Da, frățioare, bune timpuri au fost alea ! Sclavii mei o duceau mai bine decît o duc eu acum...

— Și nu vă mai puteți întoarce acolo ? întrebă Socrate.

— Unde ? La străini ? Toate astea de mult nu mai sînt ale noastre. A trebuit să le vindem pe nimica toată, ca să nu crăpăm de foame. Și, vorba ceea, hrăpăreți care să le cumpere de pomană s-au găsit cu duiumul ! Cînd mă gîndesc că orzul meu dă acum spice de aur pentru un asemenea zgîrciob, îmi vine să !...

— Mda, e timpul să mă duc la stăpînul meu... îl întrerupe un alt sărăntoc. Se uită în jos și cuvintele abia îi ies din gură.

— Cum adică, la stăpîn ? îl iscodește Socrate.

— Ce te miri așa ? intervine un al treilea. Da, se duce să-l slujească. Să-i lucreze cu ziua, ca un salahor.

— Atenian la atenian ! ? se înspăimîntă Socrate.

— Și ce să fac ? Altceva mai bun nu am...

— Să-ți pierzi demnitatea de cetățean ?

— Să-mi pierd foamea ! strigă furios sinistratul. Și dacă izbutesc să scot cu spinarea întreaga încărcătură de pe corabia lui, își pierde foamea și familia mea.

Din peristilul casei lui Anitos răzbat acorduri de chitară. În salonul de petreceri, deschis spre peristil, festinul e în toi, iar peste gardul de zid se revarsă mirosul bucatelor servite la masă.

După ecouri și după aromele plăcute, sărăntocii își imaginează cam ce se întîmplă înăuntru în clipa aceea și, mai cu seamă, ce se mănîncă.

— Acum miroase a sitar umplut cu gălbenuşuri de ou, spuse Socrate.

— Ai dreptate, bătrîne. Aşa e, sitari...

— Că ne dăm seama de asta noi, foştii agricultori, nu e de mirare. Dar tu ?...

— Ei, uneori mă duc şi eu la cîte un ospăţ.

— Aha. Am înţeles. Stai în pragul uşii şi reciţi din Homer ? Este ?

— Cam aşa, răspunse Socrate, zîmbind.

— Pe ţapul lui Pan ! Îmi lasă gura apă...

— Ăsta îşi trăieşte viaţa, nu glumă !

— Cine anume ?

— Cum cine ? ! Anitos ! Conducătorul poporului. Conducătorul nostru.

— Hahaha ! Al nostru ! Se preface că e de-ai noştri, dar de fapt, nu-i decît băşcălie, ca în comedia lui Cratinos.

— Duhneşte a piei ca o tăbăcărie. Dar cine o să-i pună şi lui, odată, pielea în saramură ?

— Ăstuia ? Greu. Tu ai putea, de pildă, să faci o plîngere împotriva lui, dar judecătorul tot el va fi. Aşa că mai bine să-ţi ţii gura...

— Cunosc eu o forţă foarte puternică, în stare să-i aducă şi unui astfel de om căderea, surghiunul şi moartea, interveni Socrate.

— Ce forţă, înţeleptule ? O cunosc şi eu ?

— O cunoşti. N-o simţiţi în mirosul ăsta ce se revarsă încoace, peste zid ? Această forţă se numeşte lipsa de cumpătare şi asta îl însoţeşte şi îl înrobeşte pe om mai mult decît robia.

— Nu mai spune !

— Un moment ! În clipa asta se aduce la masă calcan prăjit, spuse Socrate.

— Isprăveşte odată ! Şi stăpîneşte-ţi nasul, iscoadă de bucătărie ! Pe mine mă interesa acum lipsa aceea de cumpătare. Cum poate duce pe cineva în robie o asemenea însuşire ?

— În robia patimei, dragul meu. Şi rămîne în ea, pînă se nenoroceşte... Deodată Socrate adulmecă din nou, şi plescăi din limbă, pofticios : Pe toţi demonii ! Acum, sclavii lui Anitos aduc la masă purcei umpluţi, cu şoriciul atît de bine rumenit, parcă ar fi de aur.

— Pe toate fulgerele şi tunetele lui Zeus, blestemă Biron. Te descurci în povestea asta, de parcă ai fi acolo, la masă, dar pun rămăşag pe o pereche de tauri, că în viaţa ta n-ai pus gura pe un asemenea purcel.

— Dacă ai putea fi luat în serios şi ai mai avea la dispoziţia ta fermişoara, atunci perechea de tauri ar fi a mea.

— Nu mai vorbi de ferma mea ! Şi mai scuteşte-mă de amintirea ei, nesuferitule ! Că de nu, să ştii că-mi pierd răbdarea şi acuşi mă reped la palavragiul ăsta îmbogăţit...

Xyron îl întărîtă şi mai mult, şoptindu-i la ureche :

— Băiatul unui fost sclav de-al meu e sclavul lui Anitos şi de la el ştiu cît bănet are ascuns şi cît îi mai curge mereu... O sută de oameni ar putea trăi din el regeşte, pînă la moarte...

După ce mîncară şi băură pe săturate, oaspeţii plecară, nu de alta, dar nu e în obiceiul casei lui Anitos să cultive sindrofiile filosofice. A mai rămas aici doar tînărul poet Meletos, ca să-i ţină companie tînărului Anitos. Stă într-o pitorească poză, sub un palmier ce creşte într-un ghiveci uriaş şi, ameţit de băutură, îi recită prietenului ultimele sale versuri. Anitos junior, o idee mai beat decît poetul, nu se pricepe la versurile lui, dar Socrate i le defăimase în public şi asta era de-ajuns pentru el. Le ascultă ca pe un bîzîit de muscă. Ce să mai vorbim, gîndeşte despre el Meletos. Un bădăran lipsit de orice fantezie. Îmi pierd vremea de pomană, explicîndu-i

versurile mele... Dar, mă rog, ducă-se, de pomană totuşi nu e niciodată...

— Ai băgat de seamă, scumpe Anitos, cum alternez metrul ? La trei spondee, intercalez un dactil. E un act novator, pe care nici un poet înaintea mea...

— Şi nici după tine nu-l va realiza, bolborosi Anitos junior. Tu întemeiezi o nouă eră... ori o modă, cum i se mai spune, nu-i aşa ? !

Aşezat într-un jilţ de marmoră, peste care era aruncată o blană de vulpe, frumos colorată, se răsuci spre sclava aflată în preajma lor :

— Nu vreau asta, îi spuse, dîndu-i înapoi o sticluţă. Are un miros prea searbăd, aş zice chiar pudic. Şi, ciupind-o de burtă, o întrebă : Ei, de ce nechezi ? Rîzi de pudicitatea mea, nu-i aşa ? Asta nu-i de tine... Adu-mi repede alta. Glichera. Luă din mîna ei o altă sticluţă. Nici asta n-o vreau. Prea înţepătoare. Alta !

— Ce selectiv eşti, dragă Anitos, spuse Meletos, întorcîndu-se cu faţa spre el. Dar nu ! Selectivitatea e un semn distinctiv al spiritelor nobile ce domină această epocă...

— Taci, behăitorule ! Parfumul îl aleg pentru tine !...

Meletos se apropie de el, împleticindu-se, şi-l fixă cu ochii săi spălăciţi. Eu, behăitor ? ! Dar nu se împotrivi.

— Glichera, adu-mi parfumul acela arăbesc ! strigă Anitos. Da, ăsta cred că ţi se potriveşte ţie, Meletos. Are în el zece arome. Hai, fugi, Glichera, şi adu-l repede ! Îl găseşti în dormitorul mamei...

Sclava o rupse la fugă şi apucă prima sticluţă pe care o zări în dormitorul stăpînei. Conţinea un ulei de trandafir.

Anitos nu suporta mirosul de trandafir. Duse sticluţa la nas şi în aceeaşi clipă dădu cu ea de pardoseala de marmoră.

— Cap de oaie ! Asta-i trandafir !

Glichera se trînti pe pardoseală printre cioburile de sticlă. Nu-i pasă că se poate răni, își moaie degetele în uleiul aromat și își frecționează cu el obrajii și tot corpul.

Meletos stă țeapăn și murmură cu ochii holbați :

— O picătură de ulei de trandafir costă zeii știu cîți arginți... și sticluța asta era plină... Mii de arginți...

— N-are importanță, Meletos, îl întrerupse Anitos, dînd din mînă cu un aer de superioritate : aroma de trandafir e pentru mine la fel de dezgustătoare ca duhoarea pieilor argăsite ale distinsului meu tată. Prin toată casa duhnesc. Pînă și noi sîntem îmbibați de duhoarea lor și duhnim de mi-e și rușine să mai vorbesc de toate astea...

Cu un zîmbet slugarnic, Meletos făcu un gest de împotrivire și în sinea lui își spuse că, într-adevăr, pieile duhnesc în această casă, dar că arginții lui Anitos nu au miros.

— Pe fulgerul lui Zeus ! Ce parfum ! Ca pe vremuri, în grădina mea de trandafiri.

Oamenii din spatele zidului adulmecă mirosul. Măcar ceva. Dacă nu au ce pune în gură, măcar să tragă pe nas.

Deodată însă, ce să vadă ! Sclavii deschid poarta și în stradă își face apariția însuși Anitos, fruntașul politic, îmbrăcat modest, ba chiar sărăcăcios. În gesturi și în comportament însă nu-l dezminte pe guvernantul de frunte al Atenei. Îi surprinde pe trîndavii tolăniți de-a lungul zidului și, în clipa aceea, închide singur poarta în urma lui. Trecînd prin preajma lor, le dă binețe zgomotos :

— Salut, bărbați ai Atenei !

E întîmpinat cu însuflețire. Aplauze și ovații :

— Trăiască Anitos ! Trăiască Anitos, conducătorul poporului ! Slavă demagogilor !

După ce Anitos se îndepărtă, sărăntocul Biron începu să se răstească la tovarășii săi :

— În spate îl înjurați și cum se arată, îl aplaudați de mama focului !... Ce să zic, halal eroi ! Niște căcăcioși, asta sînteți.

— Și tu l-ai aplaudat ! izbucni Xyron. Te-am văzut !...

— Păi te cred ! Dacă nu l-aș aplauda, m-ar observa, m-ar ține minte și cît oi trăi nu mai apuc să mă înfrupt din nimic. Dar, dacă vreți să știți, eu n-am aplaudat. M-am prefăcut doar că aplaud.

Anitos înaintează agale, întîmpinat pretutindeni cu urale și ovații. Sărăntocii se ridică și ei și pornesc după el, spre cantina comunală, din fața pritaneului. Socrate îi însoțește.

— Democrații sînt băieți de ispravă, spuse Xyron, de parcă ar vrea să-și justifice comportarea diferită de cea anterioară. Ne dau cel puțin o supă ! Aristocraților puțin le-ar păsa de soarta noastră...

— Vezi, ai grijă, Xyron, să nu te împiedici de laudele tale. Conducătorii poporului au tot ce le poftește inima și poate chiar mai mult decît le poftește inima : lipsa de cumpătare ! La asta s-a gîndit sărăntocul ăsta, spuse arătînd spre Socrate. Da, în treburile astea, dumnealor se pricep de minune : acasă se îndoapă pînă nu mai pot, iar aici, la noi, sînt lipsiți de cumpătare pînă și în puținul pe care ni-l dau.

Sub cazane, flăcările ce țîșnesc din butucii de lemn bat cu putere, în timp ce bucătarii amestecă de zor.

Demagogii Muharos și Susios, însoțiți de oratorul Licon, gustă supa și plescăie din limbă zgomotos, în semn că zeama e delicioasă. Toată lumea îl așteaptă pe Anitos.

Iată-l, sosește, purtîndu-și trupul cu gravă solemnitate, în himatonul ponosit. Se salută scurt cu prietenii și, numaidecît, se apropie de cazane. Gustă, își mijește ochii meditativ, își linge buzele și mai gustă o dată.

— Excelentă supă, bucătarilor. Excelentă !

Și, rostind aceste cuvinte, apucă el însuși polonicul și umple strachinile primilor flămînzi.

— Pe toți demonii ! cum zice zdrențărosul ăla, se aprinde Xyron. Iar o porcărie, o zeamă subțire, fără nici un gust...

Deodată însă, surprinse privirea severă a demagogului Anitos și amuți, ca peste cîteva clipe să reia :

— Da, e bună, foarte bună, excelentă ! Trăiască Anitos ! Trăiască democrația !

Anitos dă dovadă de o memorie de-a dreptul uluitoare. Îi spune fiecăruia pe nume. Întreabă de soție, de copii, de fratele bolnav. E, într-adevăr, un iubitor de oameni. Și are totul bine pregătit : îi face semn unui pritan, acesta apare numaidecît în fața mulțimii de ciorbagii și citește numele acelora care au ieșit la sorți de pe lista celor lipsiți de mijloace, urmînd să primească ajutorul bănesc din visteria statului. Promite că încet-încet vor ajunge să se bucure cu toții de acest ajutor mărinimos. Beneficiarii sorților jubilează. Și din nou se strigă glorie conducătorilor poporului.

Anitos se înalță deasupra cazanelor, cu pieptul umflat de mîndrie. Arată măreț. Se vede limpede că se pregătește să țină o cuvîntare. Deodată ochii lui îi întîlnesc pe cei ai lui Socrate. Să i se taie răsuflarea, nu alta : ochii mari ai filosofului nu trădează, ca de obicei, veselie și bunăvoință. Deși rotunzi, ei înțeapă ca niște sulițe ascuțite ochii demagogului. Mîinile lui Anitos cad neputincioase de-a lungul trupului și măreția ținutei sale s-a dus într-o clipită. Ce caută aici acest vagabond ? Ce vrea ? Să fi venit și el pentru o strachină de supă ? Exclus. Pînă acolo n-ar coborî. Mă supraveghează ? Da, asta trebuie să fie. E în stare să mă dea peste cap în timp ce vorbesc... Și ce caută el aici cu acești oameni ? Ce are comun cu ei ? Mda, un pîrlit între pîrliți... Te pomenești că începe aici o discuție despre desfrîul și risipa noastră, a demagogilor ?... Nu. N-o va face. E destul însă dacă stă aici în țoalele lui jerpelite și se uită la mine atît de iscoditor.

Socrate îl țintui cu o privire și mai ascuțită. Demagogului începură să-i tremure mîinile și picioarele. Nu mai știe cum să stea. I se pun noduri în gît. O, zei, ce mă fac ? Toți ăștia înseamnă voturi ! Voturi la tribunal și în tot ce se votează, mai cu seamă în alegeri. Ar trebui să le vorbesc !

Freamătul mulțimii crește de nerăbdare. Anitos însă nu-i în stare să scoată o vorbă din gîtlejul sugrumat de emoție. Mii de cerberi să-l sfîșie pe acest moșneag afurisit ! Ce forță cumplită zace în ochii lui ! M-a făcut să înlemnesc ! Și totuși, pînă la urmă, se îmbărbătă :

— Scumpii mei prieteni, aș fi vrut să vă vorbesc în calitatea mea de demagog al Atenei, prinse el să rostească și, în clipa următoare, pătrunse cu iscusință în apele tonalității oratorice : Din păcate, însă, mi s-a comunicat chiar acum că trebuie să mă prezint neîntîrziat la buleuterion, pentru o consfătuire foarte importantă. Îmi cer scuze și vă urez poftă bună. *Chairete*, prieteni !

Mulțimea tace, înmărmurită : ce s-o fi întîmplat ? Anitos pornește grăbit și, în urma lui, aude cunoscutul rîs al lui Socrate.

4

La a patra aniversare a înfrîngerii guvernului celor treizeci de tirani și a victoriei democrației în Atena, demagogul Anitos, conducătorul partidei democratice, se adresează poporului. Nu-i vine ușor să vorbească, în ciuda faptului că e un orator încercat și se pricepe să acorde tonul și compoziția frazelor sale cu cele ale graiului popular. Vorbește despre rănile orașului, care se vindecă atît de încet, dar, în același timp, mintea lui socotește cît de repede i se umple buzunarul de pe urma sclavilor săi.

— Noi, bărbați atenieni, am fost aleși de popor și facem totul pentru popor. Pentru binele poporului, pentru fericirea poporului, pentru înflorirea Atenei...

E întrerupt de aplauze reci și de aceea se grăbește să le pună capăt cît mai repede :

— Situația în cetatea noastră se îmbunătățește de la o zi la alta...

— Vrem înapoi conacele și ogoarele noastre...

— Vrem... vrem...

Îndrăzneala de a-l tulbura pe vorbitor nu intră în obiceiurile atenienilor. Anitos își șterse sudoarea de pe frunte și reluă :

— Răbdare, bărbați atenieni. Vom reda Atenei strălucirea, bogăția și puterea de altădată...

— Cum anume ? strigă o voce.

— Și cînd anume ? i se alătură altă voce.

Anitos trecu peste neplăcutele întrebări, fără să le ia în seamă.

— Poporul este stăpînul suprem al țării. Al tuturor autorităților în stat, al nostru și chiar al legilor...

În clipa aceea, demagogului i se păru că-l vede în mijlocul mulțimii pe Socrate, cu ochii săi mari, ațintiți asupra lui. Își îndreptă încet privirea în altă parte... Cumplit ! Îl vede iar pe Socrate, țintuindu-l cu ochii săi mari, la fel de pătrunzători, ca în clipa precedentă. Și din nou își mută privirea, și tot așa, mereu, din loc în loc și pretutindeni nu-l vede decît pe Socrate, cu ochii lui mari, ațintiți asupra lui...

— Bărbați atenieni... înflorirea cetății... înflorirea cetății în mîinile noastre... dreptul la vot... la vot...

Anitos se încurcă, Licon își dă seama de acest lucru și-i șoptește, cu disperare :

— Scurtează discursul, repede !

Cu cîteva fraze pompoase, demagogul încheie festivitatea prilejuită de cea de a patra aniversare a eliberării Atenei de sub domnia tiranilor și invită poporul să vină seara în fața pritaneului, unde se va distribui vinul pentru cinstirea acestui eveniment.

Băştinaşii şi cei veniţi mai de curînd primiră această comunicare cu o neobişnuită răceală. Mulţimea se împrăştie, dezamăgită. Promisiuni şi iar promisiuni...

Instalat într-un jilţ, în sala de consiliu, Anitos nu mai pridideşte să-şi şteargă sudoarea de pe frunte :

— Nu ţi-e bine ?

La întrebare, răspunde tot cu o întrebare :

— L-ai văzut în mulţime pe Socrate ?

— Nu, nu l-am văzut, îl asigură Licon.

Aha. Mă minte, nu se poate să nu-l fi văzut.

Rotindu-şi privirea, Licon se asigură că se aflau singuri în sala de consiliu :

— Tu crezi în ce-ai spus ? Crezi, într-adevăr, într-o nouă înflorire a Atenei ?

— De ce nu ? ! se burzului Anitos.

— Nu mai e nimeni aici, rosti sec oratorul.

Anitos se mută mai aproape de el şi îşi domoli vocea :

— Aş putea oare să spun poporului că o să ajungem în sapă de lemn ? Pericle şi noi ! Gîndul ăsta mă îngrozeşte... Să spun poporului că visteria noastră e goală ? Că suflă prin ea vîntul ? Că zadarnic stoarcem biruri de la străini şi de la tîrgoveţi ? Că nici taxele vamale pe care le încasăm la Pireu nu ajung să...

Se opri şi cercetă cu atenţie faţa lui Licon ; i se păru că surprinde pe ea un rînjet înţepător. Sări în sus ca fript :

— Să te atac pe tine că nu ne dai nici o mînă de ajutor şi că, dimpotrivă, subminezi autoritatea statului ?...

Sări şi Licon din jilţul său şi se împotrivi cu îndîrjire :

— Cum ? ! Eu subminez autoritatea statului ? ! De unde şi pînă unde ?...

— De ani de zile, voi, sofiştii, strigaţi în gura mare că vreţi libertate deplină. Poftim, dorinţa ţi s-a împlinit ! Ai auzit doar cu urechile tale, acum cîteva zile, cum au

strigat la ruine oamenii, cerînd cutare sau cutare lucru. S-a mai întîmplat vreodată așa ceva, în cetatea noastră ?... Și să știi, de la strigăte la atac nu e decît un pas... Mai întîi voi, sofiștii, i-ați disprețuit pe acești dezdărăcinați de la țară, și chiar și sărăcimea orașului ați disprețuit-o... dar, după ce i-ați numărat și ați văzut cît sînt de mulți, ați început să le căutați în coarne și, numaidecît, ați dat drumul la îndemnurile voastre : individul are dreptul să aibă ceea ce vrea. Iar dreptul îl are cel mai puternic. Pe toți demonii înfocați ! Azi, nimeni nu se mai sinchisește de lege. Și ce iese din asta ? Voi și gloata pretindeți deopotrivă că sînteți alături de democrați, dar de fapt, voi, sofiștii, sînteți împotriva democrației !

Licon izbucnește, uitîndu-se la el cu ochii holbați :

— Pe Zeus olimpianul ! Ce te repezi așa la mine, dragul meu ? ! Ești oare tu acela care respectă legile întocmai ?

— Cum adică ? ! se rățoi Anitos furios : vrei să spui, poate, că le încalc ?

— Asta tu trebuie s-o știi mai bine, replică Licon, schițînd un zîmbet plin de viclenie. Poporul însă crede că democrația înseamnă și grija față de om.

Mînios la culme, Anitos începu să ridice glasul :

— Și ce-ai vrea să fac ? Pot să le dau pămîntul înapoi acestor oameni ? Să fie bucuroși că l-am cumpărat de la ei ; în felul ăsta, cel puțin s-au ales cu ceva. Dealtfel, scumpe Licon, și tu ai cumpărat niște tarlale de toată frumusețea.

— Și ce ? se umflă în pene sofistul. Oare n-am făcut o treabă meritorie ? Sper că vei recunoaște acest lucru. Am ridicat acolo o nouă așezare, am cumpărat vite, am lucrat pămîntul, am plantat măslini. Obștea poate să ne mulțumească nouă, Liconilor, pentru că am făcut să prospere pustietatea aceea și, în plus, hrănim Atena.

— Ai dreptate, mărturisi Anitos. Și atunci ce mai vrei de la noi ? Ai vrea poate să pun zbirii să-i scoată

cu biciul pe acești paraziți dincolo de porțile Atenei ? Asta ar însemna să ai grijă de oameni ? Cea de care îmi vorbeai ? Iar obolii, de unde să-i iau pentru ei ? Știi bine că visteria statului nu poate face față atîtor flămînzi...

Licon își păstră buna dispoziție :

— Păi vezi, în sfîrșit, am ajuns exact acolo unde trebuia. Așadar, Atena e ințesată de flămînzi, iar tu, cum bine spuneai, nu poți face nimic pentru ei. Viața se scumpește mereu. Din toate se face negoț. Dobînzile cămătărești urcă pînă la cer...

— Asta vrea să fie o aluzie la împrumutul pe care ți l-am oferit ? îi curmă vorba demagogul, roșu de mînie. Dar eu, la rîndul meu, n-am fost oare de folos obștei, făcînd să rodească din nou pămîntul ?

— Da, bineînțeles, scumpe prieten, încuviință Licon, cu o voce dulceagă. Și, știi, tocmai voiam să-ți spun că o să mai am nevoie... Știi, trebuie să mai cumpăr cîteva pășuni...

Anitos își încreți fruntea :

— Mda, e în interesul statului ; vei primi acest împrumut... Și, după ce oftă din adînc, reluă : Crede-mă, dragă Licon, mă doare nespus faptul că atîția cetățeni ai Atenei devin salahori. Da, sînt nevoiți să se angajeze la muncile cele mai grele și, cinstit vorbind, o duc mai rău decît sclavii mei.

— Într-adevăr, e o situație tristă, spuse Licon cu mîhnire în glas. Da, e în firea noastră, a atenienilor, de a ne purta cu sclavii mai binevoitor decît în alte părți. Pare de necrezut, dar așa e : cetățenii liberi o duc mai prost decît sclavii. Și-atunci îmi pun întrebarea : ce e de făcut cu ei ? Oare, în cele din urmă, nu vor porni împotriva noastră ?

— Păi vezi ! E tocmai ceea ce vă reproșez eu cel mai mult, vouă, oratorilor. Cu sofistica voastră nu faceți nimic altceva decît să vă tînguiți și să cobiți. Ce răspîn-

diţi voi printre oameni ? Ceva folositor ? Nici gînd. Melancolia, depresiunea, deznădejdea, neîncrederea în viitor, asta răspîndiţi voi în cetate. Tuturor acelora care vă ascultă, le înnegriţi ochii, iar ei se uită şi nu mai văd în jurul lor nimic, decît nimicnicie. Voi vă pricepeţi, cel mult, să răsturnaţi valorile, nu să le creaţi. Puneţi beţe în roate oricărei autorităţi. Şi încotro credeţi voi că împingeţi lucrurile ? Spre un haos care, într-o bună zi, ne va distruge pe toţi.

Anitos se lăsă în jilţ, istovit, şi amuţi. Licon rămase în picioare, în faţa lui, şi-i spuse, cu îngăduinţă :

— Uşurează-ţi inima, dragul meu Anitos. Spune tot ce ai pe suflet... Nu uita, însă, că tu eşti acela care flutură cel mai mult sofistica pe la nasul oamenilor...

Şi în sinea lui îşi spuse : „Noi doi o să ne apucăm o dată de beregată, acum însă avem alte griji". Sofistul reluă, sofisticat :

— Ţi-ai ieşit din fire, dragul meu Anitos. Şi pentru ce ? Pentru că l-ai văzut în mulţime pe omul care-ţi sapă mormîntul ? Pe Socrate ? adăugă el sec.

Sesizînd adevărul rostit de sofist, Anitos bătu în retragere :

— Ce tot vorbeşti, Licon ? Ai vrut poate să spui : omul care te ia peste picior, care îşi bate joc de incultura ta, care il dă pe fiul tău drept un exemplu înfiorător al desfrîului, dar nu omul care îţi sapă mormîntul !...

Licon se aşeză în faţa lui şi-i zîmbi, prieteneşte :

— Bine, n-o să mai adaug nimic, o să repet doar cuvintele lui Socrate către sărăcime, pe care, întîmplător le-am auzit. Iată ce-a spus : Nu sînt, bărbaţi atenieni, nici matematician, nici econom, ca să pot socoti cu cît se va îngrăşa visteria obştei şi cu cît se vor îngrăşa, în aceeaşi perioadă, pungile unora dintre demagogi. Sînt un om simplu, în schimb sînt înzestrat cu o vedere bună — vedeţi ochii mei mari, ieşiţi din orbite ?

La amintirea ochilor lui Socrate, Anitos se înfioră, dar Licon nu se opri, ci continuă să redea întocmai cuvintele filosofului :

— Sînt înzestrat și cu urechi bune, care aud de la demagogi promisiunile lor și pe urmă, de la popor, ce anume au înfăptuit. Sînt cîrtița care scormonește sub pămînt. Sînt trăsnetul care bate în arborii înalți. Sînt vîntul care risipește ceața, praful și norii, vîntul care purifică aerul. N-am nici o vină că unii oameni se tem de vînt și de trăsnete. Vă învăț, dragii mei, să vedeți și să auziți, dar totodată, vă învăț să gîndiți și să comparați...

Anitos se străduia să-și păstreze calmul, făcînd un mare efort de voință.

— Asta s-a întîmplat nu de mult, în cartierul Keramicos, unde a vorbit în fața olarilor, ținu să precizeze Licon. Am ascultat finalul cuvîntării și am văzut ce efect a avut asupra micilor meșteșugari, care în aceste vremuri nu stau nici ei pe roze.

— Și ce-a spus ? întrebă Anitos, nemaiputîndu-se stăpîni.

Iar Licon, cu o voce voit indiferentă, își țesu mai departe minciuna sa sfruntată :

— Ceva despre tine. Mai bine zis despre fiul tău care, zicea el, trăiește în risipă și desfrîu, ca un fecior de rege, cînd, de fapt, nu-i deocamdată decît fiul unui tăbăcar obișnuit, neobișnuit doar prin aceea că are sipetele îndesate cu arginți.

— Ce vor de la mine ? izbucni Anitos, pătimaș. Ar vrea, poate, să cerșesc și eu pentru simplul motiv că Atena e plină de cerșetori ? Ar vrea, poate, să mă las de tăbăcitul pieilor și să mă duc să stau în groapa de gunoi, pentru că Atena e plină de trîndavi și de pierde-vară ? Să pun în libertate sclavii, să sporesc astfel numărul amărîților care n-au unde să-și pună capul ? Să-mi părăsesc casa și să mă tolănesc cu gloata în bîrlogurile lor păduchioase, pline de șoareci și șobolani ? Ce vor ?

— Ah, ce repede îţi ieşi din fire, dragul meu Anitos. Ţi-am spus şi eu ce-am auzit. N-a fost în intenţia mea să te supăr sau să te jignesc.

— În intenţia ta, sper că nu. Dar acest vagabond palavragiu vrea cu tot dinadinsul să mă jignească ! Da, să mă răscolească, să mă sfredelească şi să scoată măruntaiele din mine, asta vrea acest Socrate. Iar eu, împotriva lui sînt neputincios, căci el e îndrăgitul poporului.

Licon strînse din umeri, cu aerul omului nerăbdător şi, plictisit, se ridică în picioare :

— E timpul să mergem printre oameni, să serbăm evenimentul.

Anitos îşi petrecu palmele peste faţa posomorîtă, îşi trase pe umăr un colţ al mantiei de gală şi ieşi primul din sala de consiliu.

Înaintează amîndoi prin *stoa*, de-a lungul agorei. Nu departe de ei, în dreptul unei coloane, un bărbat spătos, desculţ, cu ţeasta pleşuvă, îmbrăcat într-un himation ponosit, stă de vorbă cu un grup de cetăţeni. Anitos tresări şi schimbă direcţia. Dar, peste puţin timp, îl zări din nou pe acelaşi bărbat bătrîior, spătos, cu chelie, discutînd cu alt grup de oameni. Anitos ezită o clipă. Apoi, se opri descumpănit şi, întorcîndu-şi privirea spre Licon, îi spuse :

— Să ascultăm şi noi şi să vedem cum e cu vestita sa artă de a moşi !

Îşi acoperiră obrazul cu mantiile şi traseră cu urechea O voce puternică făcea să răsune colonada :

— Sînt cîrtiţa ce scormoneşte sub pămînt. Sînt trăsnetul ce se abate peste arborii înalţi. Sînt vîntul ce risipeşte ceaţa şi purifică văzduhul. De ce oare, bărbaţi atenieni, se tem unii de trăsnete şi vînt ?

Punînd această întrebare, vorbitorul se răsuci puţin şi, astfel, Anitos îşi dădu seama că deşi folosea cuvintele lui Socrate, acest om nu era Socrate.

5

După ce-și luă gustarea de dimineață, Socrate porni spre gimnaziul Academos, unde se ducea adeseori să stea de vorbă cu prietenii și să-și înfrunte adversarii.

Străbătînd cartierul Limnai, trecu pe lîngă teatrul lui Dionysos. Se opri și se întoarse, cu gîndul la vremurile de odinioară. Cîți ani s-au scurs de cînd Aristofan l-a persiflat aici în comedia *Norii*, făcînd din el un sofist înfocat ? Douăzeci și patru !... Multe s-au schimbat în perioada dintre *Norii* lui Aristofan și negura acestor zile. Cîte furtuni s-au abătut asupra cetății ! Și cîți prieteni am pierdut ! Ah, dragul meu Alcibiade ! Nici nu știi cum mi-a sîngerat inima din pricina drumului tău întortocheat și a sfîrșitului tău atît de tragic. Și alți prieteni dragi m-au părăsit : Pericle, Anaxagoras, Euripide, pe care Hades i-a chemat în Eleusis ; și Xenofon, care a plecat în Persia. Dispariția lor a sărăcit Atena. Numai eu, moșneagul, am rămas aici, să hoinăresc mereu pe străzile orașului, ca să-mi expun ideile prin care nu urmăresc decît un singur lucru : să-l schimb pe om, să-l fac mai bun și mai înțelept. E oare prea mult, de reușesc atît de puțin ?

Porni mai departe. În clipa aceea, însă, răsună în el acea voce lăuntrică. Demonul lui îl previne să nu se ducă la Academos, Se opri. „De ce, pe toți demonii ! ? Ce primejdie mă pîndește acolo ? Să-mi fi venit oare și mie rîndul ? Mda, de ce nu ? Dar am spus oare tot ce am vrut să spun ? Ce am vrut, se poate... Se pune însă întrebarea dacă am spus și tot ce ar fi trebuit să spun !... Multe din cele exprimate de mine în trecut au acum un efect mai mare ca atunci, și-l vor avea și în viitor. Timpul e un socotitor neînduplecat : păzește și urmărește mereu tot ce s-a înfăptuit pînă acum și ce a mai rămas de înfăptuit. În contul meu mai rămîn încă multe, foarte multe de făcut."

Grăbi pasul! „Da, e nevoie să scot iar la lumină cele rostite cîndva, dar neînfăptuite pînă acum."

Străbătu agora prin *stoa poikile*, apoi o luă pe drumul sacru, îndreptîndu-se spre Poarta Dipylon; ieşi în afara zidurilor şi se apropie de Academos. Ajunsese la cîţiva paşi de ea, cînd, deodată, răsună din nou vocea lăuntrică a demonului său: Nu te du acolo! Este gata-gata să se oprească, dar în clipa aceea îi surprinse în poarta gimnaziului pe Meletos şi pe fiul lui Anitos, care îl salută mai mult decît respectuos.

Intră şi el.

Ia te uită ce primire i-au pregătit Licon şi adepţii săi. Entuziasm exagerat, ovaţii linguşitoare, urale şi aplauze peste măsură.

Se salută cu prietenii şi nici nu băgă de seamă cît sînt de palizi şi de tulburaţi. Nu observă nici semnele pe care şi le făceau cu ochiul Licon, fiul lui Anitos şi Spechion, elevul lui Antifon, stabilind astfel ordinea în care urmau să ia cuvîntul.

Peste capul pleşuv al filosofului, se îngrămădesc cuvinte bombastice de laudă, de linguşire şi slugărnicie deşănţată.

Oratorul Licon afirmă că superioritatea lui Socrate faţă de toţi bărbaţii atenieni nu poate fi tăgăduită, căci vorbele sale se confundă cu fapta. Fiul lui Anitos, un tînăr viclean, viciat de atmosfera casei părinteşti, erou al risipei şi al desfrîului, vorbeşte la început cît se poate de veridic: în timp ce mulţi încasează bani grei pentru sfaturi mărunte, menite să le asigure succesul personal, Socrate împărtăşeşte înţelepciunea sa — confirmată de zeul de la Delfi — tuturor, fără să ia un ban de la nimeni. Ba, mai mult, o împărtăşeşte chiar şi acelora care nu ţin s-o afle, arătîndu-le cum să devină mai buni şi mai fericiţi.

Platon urmăreşte cu atenţie ce se vorbeşte, cine vorbeşte şi cum se vorbeşte şi e din ce în ce mai neliniştit. Îl vede pe Licon făcînd un semn cu ochiul şi, în aceeaşi clipă,

Spechion — înverşunatul sofist modern şi adversarul lui Socrate, aşa cum dealtfel a fost şi dascălul său Antifon — ia cuvîntul, zîmbind micros, cu faţa sa aspră şi rigidă. Atacul lui începe cu prefăcută părere de rău :

— Şi totuşi, precum vezi, distinse Socrate, se mai găsesc şi oameni nerecunoscători, care nu ştiu să aprecieze mărinimia ta şi repetă, luîndu-se unul după altul, că dacă tu însuţi nu-ţi preţuieşti sfaturile, aceste sfaturi n-au nici un rost.

— Nu spui însă pentru cine, răspunse Socrate. Pentru cei cu care stau de vorbă, pentru mine, ori pentru Atena ? Pe mine mă interesază ca un număr cît mai mare dintre discipolii ori adepţii mei să-şi însuşească acele virtuţi pe care se sprijină fericirea familiei şi a obştii. Socoteşti că a multiplica numărul bărbaţilor vrednici şi destoinici e un lucru nefolositor şi periculos ?

— Pe Zeus, nu cred asta ! exclamă Spechion. Eu n-am făcut decît să repet ce spun alţii.

— Ai repetat asta pentru că tu însuţi aveai îndoieli. Iar eu iţi repet ţie şi vouă, tuturor celor care vă aflaţi aici, că nu primesc plată de la nimeni pentru simplul motiv că nu mă vînd...

Şi fără să ţină seama de indignarea ce se citea pe chipul lui Spechion, Socrate continuă :

— Nu vreau să devin un sclav, cu obligaţia de a sta de vorbă cu cel ce mă plăteşte. Vreau să fiu un om liber. Vreau să discut liber şi degajat cu prietenii mei, ca să găsim şi să ne însuşim împreună ceea ce îl face pe om mai desăvîrşit. Răsplata mea e conştiinţa că sporesc numărul oamenilor mai buni şi mai bine pregătiţi.

Cu un gest de filfizon, Meletos îşi trecu peste umăr un colţ al hlamidei şi, arucîndu-i filosofului o privire impertinentă, începu :

— Vrei să spui prin asta că acei ce învaţă la sofişti, pe bani, fireşte, nu rîvnesc virtutea şi perfecţiunea, ci numai prosperitatea personală ? Nu ţi se pare că o astfel

de afirmație îi jignește pe sofiști, pe discipolii lor și pe mulți dintre cei prezenți ? Dacă pe tine, care predai învățătura fără plată, nu te consideri un sclav — repet asta textual — e limpede ca lumina zilei că-i consideri pe ceilalți dascăli de înțelepciune niște sclavi, iar pe discipolii lor, proprietari de sclavi.

Prima lovitură fu neașteptat de puternică. Prietenii lui Socrate își ațintiră ochii asupra maestrului lor, cu îngrijorare. Acesta însă răspunse liniștit.

— Acei ce primesc bani de la cineva, sînt datori să facă acest lucru, pentru care sînt pregătiți și plătiți. Ori poate greșesc și lucrurile stau altfel decît spun eu aici ?

Licon își frecă barba țepoasă ca un mănunchi de iarbă uscată. Dădu din mînă cu un aer de stăpîn, dar își frînse în două gestul său autoritar și preferă să-și strîmbe buzele subțiri într-un zîmbet fariseic, simulînd umilința și respectul :

— Nimeni dintre noi nu se poate compara cu Socrate în privința modestiei. Socrate e cel mai modest om sub soare. Nu ia de la nimeni bani, ca să nu devină sclavul nimănui, în schimb se mulțumește cu mîncarea, băutura și îmbrăcămintea cu care nimeni n-ar putea nici măcar pe sclav să-l mulțumească. Nici eu — mărturisesc cinstit — n-aș fi în stare să-mi reduc nevoile sub nivelul de trai al sclavului... Și, cu un rînjet caustic, adăugă : Nu știu să umblu desculț, pe jumătate gol, flămînd și însetat.

Meletos, Anitos și Spechion izbucniră într-un hohot de rîs răutăcios.

Socrate însă, mereu bine dispus, nu se lăsă intimidat și se apucă să vorbească :

— Mulți oameni își închipuie că mulțumirea și fericirea — și, mă rog, cine nu tînjește după ele ! — ar consta în lux, în fast și în strălucirea exterioară. Dar eu socotesc că a nu avea nevoie de nimic, e divin. A avea nevoie de cît mai puțin e cel mai aproape de divin. Și ce este cel mai aproape de divin e și cel mai aproape de omul cel mai bun.

— Excelent ! se aud mai multe glasuri.

— Excelent, îi șopti Licon poetului Meletos. Încet-încet, intră singur în capcana noastră. Acum e rîndul tău, băiete. Ridiculizează-mă cum te pricepi mai bine.

Meletos își desfăcu brațele și începu :

— Vai, distinsul meu Licon ! Ce lovitură cumplită ai primit. Așadar, tu ești cel mai departe de cel mai bun ! Scoate-ți repede opincile, dezbracă-te de hlamidă, să nu rămîi nici măcar o clipă cu această rușine.

— Și cu mine cum rămîne, Socrate ? întrebă cu prefăcută inocență Anitos junior. Să mă despoi pînă la piele ? Și eu vreau să mă apropii de divin.

— Ești foarte aproape de el dragul meu, interveni Licon. Mai-mai să-l atingi. Căci Socrate e singurul dintre noi pe care-l vizitează zeii și stau de vorbă cu el. Și a sta de vorbă cu zeii, asta n-o poate face decît tot un zeu !

Lovitura fu atît de perfidă și de neîndurătoare, încît Socrate văzu fulgere pe dinaintea ochilor. Își depărtă picioarele, ca să stea mai bine. În jurul lui totul încremenise într-o tăcere mută și încordată, pricinuită de acuzația clară a oratorului Licon. Și, în clipa acea, filosoful pricepu că se află în mijlocul unor dușmani care vor ceva mai mult decît să-l umilească și să-l ridiculizeze.

Meletos sparse tăcerea, spunînd cu o uimire bine jucată :

— Cum așa ? Pe Zeus ! Cel mai modest om sub soare — un zeu ! ?

— Am glumit, prietene, interveni Licon.

— Nu întru totul, distinse Licon, ținu să precizeze Spechion. Dar eu aș pune o întrebare : cine dintre oameni se poate mîndri că se însoțește în permanență cu demonii ! ?... Ah, iertați-mă, am vrut să spun cu demonul lui... Și plimbîndu-și ochii săi verzi peste chipurile celor prezenți, îi întrebă : Nimeni dintre voi ? Așteptă cîteva clipe, apoi reluă : Nimeni ! Toată admirația mea, Socrate ! Mi-e greu să rostesc ceea ce gîndesc toți cei aflați aici, de teamă

să nu mă pedepsească zeii, de vreme ce întreții cu ei o prietenie atît de intimă... Ori, mai știu eu, să nu mă condamne la moarte, fiindcă nu vreau să recunosc divinitatea ta !...

— Asta-i ticăloșie, Spechion ! izbucni Platon, cu indignare. Ceea ce faci tu e o încercare de a răsturna și de a răstălmăci totul împotriva lui Socrate.

— Cine e acest june ? ! se miră Spechion, făcînd pe neștiutorul. Ah, da, nepotul sîngerosului Critias, omul de funestă amintire...

— Asta-i o ticăloșie și mai mare ! strigă Criton. Într-adevăr, îi faci cinste dascălului tău Antifon, pe care îl și întreci în arta ticăloșiei. Dar, bagă de seamă, să nu-l întreci și în privința destinului și să nu ajungi pe mîinile călăului mai repede decît a ajuns el.

Spechion și Licon ar vrea să se năpustească asupra lui Criton, dar Antistene e mai iute și, împreună cu Socrate, îi sar în ajutor prietenului.

— Priviți cum se comportă un epigon al sofiștilor ! Asta nu mai e un iubitor de înțelepciune, ci un iubitor al răstălmăcirii și al denaturării. Nu rostește bine cuvîntul și gata cu reversul lui ! În ce scop ?

Socrate făcu un pas înainte și-i ațînu calea :

— Liniștește-te, dragul meu, lasă-l să vorbească în voie, jongleria asta de cuvinte nu e totuși lipsită de interes. În felul ăsta, învățăm și noi ce-i sofistica ; spune-ți gîndul pînă la capăt, dragă Spechion, te rog...

— Nu-l mai spun ! se burzului Spechion, subțiindu-și ochii săi verzi. Dar vreau să-ți pun o întrebare și te rog să-mi răspunzi fără ocolișuri. E adevărat că propovăduiești în Atena o nouă religie ?

Prietenii lui Socrate se înspăimîntară, în timp ce dușmanii lui se umflară în pene. Din nou tăcere încremenită. La întrebarea lui Spechion, Socrate simți cum îl trec fiori de gheață pe șira spinării. Își dă seama că e prins în laț. Ochii săi, ușor ieșiți din orbite, căpătă o lucire puternică ;

privirea lui alunecă încet peste mulțime, surprinzînd fețele îngrijorate ale prietenilor și fețele răutăcioase ale dușmanilor, rînjind în așteptarea unui deznodămînt. Pe chipul lor se citește întrebarea : va izbuti oare să scape din capcana ce i-a fost întinsă ? În cele din urmă, voința birui emoția. Socrate își stăpîni sentimentele în asemenea măsură, încît vocea lui rămase la fel de calmă și de fermă :

— Sînt bucuros, dragul meu, că ai exprimat un lucru neclar pentru tine și, de bună seamă și pentru unii din cei de față. Gîndiți-vă, prieteni, cîte vietăți care trăiesc pe pămînt, în ape și în aer au fost create de zei. Dar numai pe om l-au făcut după chipul și asemănarea lor. I-au dăruit un trup desăvîrșit, dar mai presus de toate, un suflet, adică bunul cel mai de preț dintre toate bunurile. Simțul omenesc și, împreună cu el, mintea omenească, cu capacitatea de a crea. Și creează nu numai lucruri necesare vieții de toate zilele, ci și opere artistice, făurite din idei și cuvinte, din marmoră și culori, din sunete și voci, din lumini și umbre...

Uralele prietenilor îi însoțesc cuvintele. Dar lațul capcanei se strînge și se înfige tot mai mult în beregata lui Socrate.

— Se poate înțelege din asta că Socrate îl situează pe om la nivelul zeilor ? întreabă, cu perfidie, Licon.

— N-a spus așa ceva ! explodă Antistene.

— Întorci cuvintele și le răsucești așa cum își sucește vipera coada, strigă iritat Apolodor.

— Asta e interogatoriu, nu discuție, strigă mînios Faidon.

— Interogatoriu ? întrebă Licon, zîmbind satisfăcut ? De unde pînă unde acest cuvînt ? Vă sperie ceva, scumpii mei socratiști ? De ce ? Ne bucurăm doar de libertatea nelimitată a cuvîntului !... O lume întreagă ne invidiază și ne laudă pentru acest drept. Și voi sînteți cuprinși, în zilele noastre, de aceeași teamă ca pe vremea tiraniei ? De ce ? Ce se întîmplă ?

În acest timp, Socrate își strînse mantia mai aproape de corp, ca și cînd ar fi vrut să se apere împotriva unor noi atacuri. Apoi, văzînd că toți ochii celor prezenți erau ațintiți spre buzele lui, își adună toate puterile și începu:

— Unii oameni se înșală socotind că se pricep să înțeleagă toate treburile omenești și nu mai au nevoie să cugete și să chibzuiască asupra lor. Mie însă mi se pare că zeii le-au dat oamenilor posibilitatea să gospodărească totul și să hotărască în toate pe temeiul cunoașterii. De aceea trebuie să avem grijă ca mintea omenască să fie condusă mereu spre o asemenea cunoaștere, încît să deslușească folosul de pagubă și cinstea de necinste. Dar, înainte de toate, omul trebuie să se cunoască pe sine. După aceea abia își va da seama dacă e capabil de cutare ori cutare muncă, de împlinirea unei misiuni ce i-a fost încredințată, sau a oricărei alte activități ce urmează să-i fie încredințată.

Respirînd mai în voie, Socrate își spori glasul:

— Introspecția e la fel de necesară ca privitul în jurul tău. În el însuși trebuie să asculte omul cu atenție, ca să audă acea voce lăuntrică, prin intermediul căreia se face auzită puterea aceea divină care îl avertizează în fața unei primejdii în care, altfel, s-ar arunca orbește. La mine, acea voce nu constituie o superioritate a mea, un dar al meu. Superioritatea mea constă numai în faptul că am urechea ascuțită și mă pricep să ascult...

Mișcarea în rîndurile prietenilor lui Socrate dezvăluie doar atenția și interesul pentru cele spuse de dascălul lor și nicidecum o reducere a încordării.

Meletos îl întreabă în șoaptă pe Licon ce vrea să spună Socrate cu acest demon al său. E un privilegiu al lui, ori demonul ne frecventează deopotrivă, pe toți? Licon scutură din capul lui țuguiat. Nu știe. Meletos îl mai întreabă, tot în șoaptă, dacă prin asta Socrate îi îndeamnă pe toți cei de față să recunoască noua sa religie!

— Ai enunțat o idee nespus de prețioasă, Meletos, îi răspunse Licon, împingîndu-i brațul cu degetele sale osoase. Dar deocamdată să isprăvim cu demonul lui ; ni l-a sugerat mai mult decît aveam nevoie... Și, aruncîndu-i o privire tăioasă, îi suflă ceva la ureche ; în clipa următoare, Spechion îl întrebă pe Socrate :

— Cu alte cuvinte, omul nu știe singur ce e folositor și ce e cinstit ? .

Iar la un semn al lui Licon se dezlănțuie o adevărată ploaie de întrebări, țîșnite din gurile altor prieteni și învățăcei ai sofistului :

— Așadar, cine nu e discipolul lui Socrate e un ignorant și riscă să se arunce în foc ori în valurile mării ca un sinucigaș sau ca un om ieșit din minți ?

Rîsete izolate.

Și din nou, un alt june venit aici să lovească în Socrate cu speranța de a culege măcar o petală de glorie îndoielnică strigă, exaltat :

— Fără el sîntem fiii pierzanici și...

Dar glasul incisiv al încercatului orator îi curmă vorba la mijloc :

— Liniște, prieteni ! Nu permit să ridiculizați în felul acesta un om demn de respectul tuturor elenilor ! Și, întorcîndu-se spre Socrate, continuă, punînd accentul pe semnificația unei misterioase pluralități : Pe noi ne interesază ce gîndește Socrate despre bărbații care conduc azi destinele obștii. Știu ei să deslușească folosul de pagubă și cinstea de necinste, în ciuda faptului că n-au fost elevii tăi ?

În rîndurile auditoriului rumoare și emoție. Oamenii au sentimentul că Socrate a pierdut. Acesta însă își biruie teama ce-l cuprinsese la un moment dat și intervine vesel, așa cum face întotdeauna cînd e silit să lupte cu un dușman :

— Știți, dragii mei, ce este conștiința ? Dacă nu mă înșel, acest cuvînt a fost născocit și adus pe lume de

prietenul meu Euripide. De la o zi la alta, prețuiesc tot mai mult această noțiune și-i chem pe toți cei pe care Licon i-a indicat prin cuvîntul „noi" să-și cerceteze singuri conștiința. Și dacă nu știu nici pînă azi ce e cinstit și folositor pentru obște, cu toate că de cincizeci de ani explic acest lucru pe străzile Atenei, atunci sînt bucuros să le-o mai spun o dată, acum. Știu că printre conducătorii poporului — printre demagogi — sînt oratori străluciți, și aici Socrate își indreptă ochii săi ieșiți din orbite spre Licon, da, oratori străluciți, care se străduiesc să cîștige dragostea oamenilor cu cuvinte frumoase, alese și bine meșteșugite. Dar arta oratoriei, fără o conștiință care să discearnă ce e folositor obștii, e pentru obște nefolositoare, înșelătoare și dăunătoare.

Strigătele de încuviințare sînt din ce în ce mai numeroase decît strigătele de nemulțumire. Socrate se lasă antrenat de clocotul mulțimii. Nu se mai ferește și vocea lui e tot mai puternică :

— Demagogul trebuie să fie spada și lancea poporului, ca să fie în stare să-i cucerească o viață demnă. Cel ce vrea să fie folositor obștii, trebuie să fie preocupat de prosperitatea ei și nu de prosperitatea sa personală.

Furtuna de aplauze și strigăte aprobatoare se extinde și în tabăra adversarilor lui Socrate.

Meletos calmează vacarmul, ridicînd mîinile și strigînd în gura mare :

— Liniște ! Liniște ! Are cuvîntul demagogul Licon !

Licon așteptă pînă cînd mulțimea se liniștește de tot și, în tăcerea încordată, vorbește grav și apăsat :

— Făcînd această afirmație, ești desigur încredințat că actualii conducători ai obștii se îngrijesc mai mult de profitul personal decît de cel al Atenei și, de bună seamă, îl ai în vedere, în primul rînd pe Anitos, căpetenia partidei democratice...

Aici amuți intenționat. Tăcerea fu spartă de întrebarea înțepătoare a lui Socrate :

— Cum așa, Licon ? ! Atît de urît îl suspectezi tu pe Anitos al nostru, iubitorul de oameni ?

Prietenii filosofului izbucniră în hohote de rîs. Licon se face verde-cenușiu la față și explodează :

— Tu îl suspectezi !

— Pe cîte știu, scumpe Licon, eu n-am rostit nici un nume, nici pe al tău, nici pe al lui Anitos.

Vijelie de rîs în rîndurile adepților lui Socrate, care știu că Licon se angajează ușor la orice, de-ar fi să meargă chiar și împotriva Atenei democratice.

Socrate trece la ofensivă :

— Tu n-ai ochi, distincte Licon, ca să vezi dacă treburile merg bine sau nu în obștea noastră ? Spune, pe zeița justiției, pe zeița Diké, cea mai des evocată dintre zeițe, dacă aici, în cetatea noastră, merge măcar ceva spre mai bine sau dacă totul merge spre mai rău ?

— Spre mai rău ! Spre mai rău ! strigară numeroase voci din mulțime.

Vocile acestea vorbesc în favoarea lui Socrate și nicidecum într-a lui Licon. Se pare că demagogul e prins la înghesuială și întregul turnir se va încheia cu victoria lui Socrate. Palid și cu obrajii căzuți de atîta încordare, Licon ridică totuși brațul în sus și își înălță glasul :

— Auzi, Socrate ? ! Auzi unde duc discuțiile tale ? ! La instigare împotriva autorității statului, la haos ! ! Pricepe, dragul meu, și nu te speria de faptul că-ți spun un adevăr adevărat, dar eu sînt animat de cele mai bune intenții față de tine, căci adevărul nu face rău nimănui, dimpotrivă, ajută pe oricine ; deci, precum singur poți să constați, tu nu educi tineretul nostru în spiritul cinstei ci, dimpotrivă, îl strici, îndepărtîndu-l de această virtute !

Anitos-junior, Meletos și Spechion au amuțit și ei, uimiți de iscusința și abilitatea lui Licon, iar admirația lor față de puterea sofisticii, care e în stare să vopsească binele în rău, e acum mult mai mare decît înainte de a veni aici.

— Mi-e teamă pentru Socrate, îi spune Apolodor în şoaptă lui Criton.

— Mi-e teamă pentru Atena, rosteşte cu voce tare Socrate, care a auzit aceste cuvinte.

6

Anitos-junior şi Meletos poetul pătrunseseră în casa amorului.

— Te salut, amorez al regeştii fetiţe Psyche! spuse Anitos, zîmbind spre statuia zeului Eros. Mă înclin în faţa ta, chiar dacă necredinciosul Socrate te-a coborît, făcîndu-te din zeu demon!

— Hei, Demonasa! se adresă el patrioanei luxosului paradis al amorului... Vrem să-i înălţăm o jertfă.

Demonasa le întinse oaspeţilor flori de oleandru.

— Iar eu, în onoarea voastră, scumpii mei oaspeţi, o voi cinsti, ca de obicei, pe superba Afrodita.

Se apropie de statuia zeiţei şi aprinse, în vasul aflat la picioarele ei, grăunţe de răşină arăbească. Apoi îi pofti pe oaspeţi să ia loc în salon şi bătu de trei ori din palme. Draperiile din ţesătură grea se desfăcură ca prin farmec şi în încăpere îşi făcură apariţia faimoasele frumuseţi ale acestei case:

— Şapte stele de primă mărime pe cerul nocturn al Atenei, spuse cu mîndrie Demonasa.

— Şapte aştri ce se învîrtesc ca nişte firave luminiţe în jurul chipului tău fermecător, o, Demonasa, care cu frumuseţea ta eclipsezi toate stelele — frumoasă, frumoasă dar neîntrecută — improviză Meletos, curtenitor.

Anitos o cercetă cu ochii întredeschişi pe Demonasa şi, deodată, în imaginea acestei femei coapte şi atrăgătoare, o descoperi pe vrăjitoarea Circe, aceea care-l ospătase cîndva pe Ulise, regele Itacăi.

Circe, Circe, fiica lui Helios, zeul soarelui. Auzise, nu demult, rostindu-se numele acestei vrăjitoare. „Unde ? Cînd ? Şi de cine ? Aha ! De Socrate, de omul din pricina căruia l-am cărat aici pe acest măgar — făcător de versuri."

Cu un gest de nemulţumire, Meletos o expedie pe prima fată care se gudura pe lîngă el.

— Nu. Nu mă tulbura. Alta !

O păstră pe Neira, fiica deşertului, o făptură oacheşă şi înfocată ca o dogoare neagră.

— Asta va fi a mea, eşti de acord ? întrebă el, tremurînd de poftă.

Anitos îl dispreţuia pe acest parazit, care de ani şi ani trăia pe spinarea familiei lor, fără să realizeze însă că şi el era un parazit al tatălui său ; dar ca tovarăş de petreceri şi desfrîu, nu-şi putea dori un altul mai bun.

— Nu, răspunse el. A mea va fi !

Amintirea lui Socrate îi suferă o idee. Se ridică şi porni spre încăperile din spatele casei, unde lucrau sclavii eunuci. Se întoarse curînd, înfăşurat într-o mantie lungă.

— Mi-e un pic rece, spuse el, aşezîndu-se în jilţ.

Între timp, Meletos continuase cu cercetatul fetelor, se interesase dacă sînt sănătoase şi, în cele din urmă, o alesese pe Carina, o leoaică blondă-aurie, graţioasă şi atrăgătoare.

Anitos îşi începe jocul, pe care nimeni nu-l intuieşte : Se întunecă la faţă şi arborează o mină de om necăjit.

— N-ai dormit bine azi noapte, dragul meu ? îl întreabă grijuliu Meletos, dar cu mai multă teamă pentru voluptăţile Afroditei decît pentru Anitos. Eşti cumva prost dispus ? insistă el.

— Dimpotrivă ! Pe Zeus ! Sînt într-o dispoziţie de zile mari, într-o dispoziţie nemaipomenită, cum nu-ţi poţi închipui...

Apoi, aruncînd de pe el mantia largă, apăru într-o bluză de pînză aspră, nealbită, aşa cum poartă sclavii şi,

fără să-i pese de uimirea celor prezenţi îşi scoase şi opnicile şi rămase desculţ.

— E de-a dreptul inutilă delicateţea de a pune peste o piele altă piele, ţinu el să precizeze.

Meletos se uita la el cercetător. Bluză aspră ? ! Şi desculţ ? ! Capriciile unui bogătaş ?

Stăpîna casei le oferă oaspeţilor tot felul de bunătăţi, din cele mai alese.

Anitos s-a trîntit în jilţ, întinzîndu-şi comod picioarele desculţe.

— Supă de broască ţestoasă ? Nu, nu vreau. Nici friptură de berbec cu sos de vin. Scrumbie cu capere ? Viţel în sos picant ? Ouă cu icre ? Nu, să nu văd nimic din toate astea !

— Dar ce-i cu tine, te-ai ghiftuit ? Ţi-e stomacul deranjat ? întrebă Meletos, vibrînd de dorinţa de a se înfrupta din toate.

— Dimpotrivă. Sînt flămînd. Şi am o poftă de mîncare nemaipomenită. De aceea aş dori — şi aici se întoarse cu faţa spre Demonasa — da, aş dori, pentru toată lumea, brînză de capră şi turtă de orz.

— Ce tot îndrugi ? ripostează Meletos, înmărmurit.

— Un moment, distinse oaspe, interveni Demonasa. Mai am aici o tocătură de ficat, cu trufe şi migdale, foarte bine codimentată...

— Nu, nu, nici un excitant ! se revoltă Anitos.

Meletos e curpins de mînie. Ia te uită, domnişorul ! Face pe amfitrionul, dar nu întreabă pe nimeni ce dorinţă are...

— În cazul ăsta, eu nu mănînc nimic, ripostează el, cu îndîrjire.

— Zău ! ? În cazul ăsta, mai curînd tu eşti ghiftuitul cu stomacul deranjat, de vreme ce simţi nevoia să-ţi aţîţi pofta şi să mănînci numai lucruri care alterează trupul şi sufletul. Fii te rog bună, scumpă Demonasa, şi porun-

ceşte să se aducă ce-am comandat: brînză de capră şi turtă de orz.

Fetele îi zîmbesc drăgăstos, dar zîmbetul lor trădează deopotrivă nedumerirea şi amărăciunea care le-a cuprins. Ce l-a apucat ? Să fi înţărcat bălaia ?

Spre dezamăgirea tuturor, mîncarea e adusă la masă. Ciupesc pe rînd din turtă şi brînză, rostogolesc dumicatul pe limbă şi nu-s în stare să-l înghită, căci dinspre bucătărie se revarsă spre ei mirosul de friptură şi sosuri codimentate. În schimb, Anitos plescăie de plăcere şi laudă brînza şi turta : ce gustoase sînt şi ce sănătoase ! Şi ce bine se doarme după aceea !...

„Ce-i cu el ? De ce ne execută în felul ăsta ? se întreabă în sinea ei Neira. Şi ce ochi fioroşi are în seara asta ! Să mă drăgostesc cu el acum, nu-i nici o bucurie, dar trebuie să simulez dorinţa, că de nu, îmi scoate sufletul.

— De ce atîta modestie în seara asta ? De ce te lipseşti de o mare plăcere ? îl întreabă pe Anitos stăpîna casei.

— Te înşeli, scumpă doamnă. Mă delectez de minune. Iar dacă ne mai serveşti şi cu apă de izvor, plăcerea mea va fi desăvîrşită.

— Uiţi unde ne aflăm, dragă Anitos, izbucni Meletos, izbind furios cu pumnul în masă : Să se aducă vin ! De Chios, ca de obicei !

— Ce-i cu tine, Meletos ? se tîngui Anitos. În ce prăpastie te prăbuşeşti, bunul meu prieten ? Mai întîi mîncăruri excitante, acum vin greu de Chios şi, pînă la urmă, te pomeneşti că o să vrei şi o femeie în braţe ?

Holbară ochii la el, cu credinţa că într-adevăr şi-a ieşit din minţi. Dar Anitos continuă pătimaş :

— Adu-ţi aminte, Meletos, de vrăjitoarea Circe care le-a dat prietenilor lui Ulise să bea o băutură fermecată, şi ce altceva era acea băutură decît un vin greu ? —

și i-a tratat cu delicatese foarte picante, ca pînă la urmă să-i prefacă în porci...

— Și această Circe sînt eu ? întrebă jignită Demonasa, sărind ca arsă din jilțul ei.

Apoi le făcu semn și fetelor să se ridice. Lumina discretă a felinarelor dezvălui, sub țesătura străvezie, niște forme ispititoare.

Meletos nu se mai putu stăpîni, atît era de dornic să bea, să mănînce și să strîngă o femeie în brațe. O apucă pe Demonasa de mînă și începu s-o roage :

— Frumoasă stăpînă, fii vrăjitoarea noastră Circe ! Îmbată-ne ! Hrănește-ne ! Oferă-ne, în palatul tău, cele mai suave femei ! Dacă prietenul și binefăcătorul meu se împotrivește azi plăcerilor, vi le îngădui eu, vouă și mie. Privește această agrafă de aur, Circe. Ți-o las amanet, Circe, iar tu, în schimb, poruncește să ni se aducă tot ce ne-ai oferit la început. E mai bine să devii porc după ce te-ai înfruptat din toate bunătățile și te-ai bucurat de toate deliciile, decît să renunți la ele, ca un cerșetor.

Așeză din nou fetele pe scaun și, în acest timp, le pipăi cu lăcomie.

— Ce ziceți, splendidele mele purcelușe ? Gustați cu mine tocătură de ficat bine condimentată, friptură de miel, sitari umpluți și vin greu de Chios ? Și, grohăind ca un porc, adaugă : Sînteți pentru viața dulce a purceilor sau pentru viața amară a pesimiștilor ?

Fetele intră în joc și guiță ca purcelușii de lapte :

— Dulce, duuulce !

— Le auzi, Anitos ? i se adresează Meletos, întorcîndu-se spre el. A refuza darurile divinei Demeter și ale divinului Dionysos e curată nebunie ; asta o poate face numai un nelegiuit și un descreierat.

— Nimeni altul ? întreabă Anitos, cu o voce străină.

Și, ridicîndu-se în picioare, începu să umble, cu pas legănat, ca o rață, plescăind cu tălpile goale pe pardo-

seala de mozaic a salonului. Văzînd că nu-i răspunde nimeni, se grăbi să spună :

— Știți voi oare, dragii mei, că pînă și în casa Afroditei trebuie cinstită cumpătarea ? !

— Socrate ! izbucni Meletos și toți începură să aplaude. Mare comediant mai e și acest Anitos ! Ce-i al lui e-al lui ! A reușit să-l tragă în casa plăcerilor pe Socrate cu cumpătarea lui !

Și, tăvălindu-se de rîs, o cuprinse pe Carine în brațele sale și se apucă s-o sărute de zor.

— Nefericitule ! exclamă Anitos, continuînd să-l imite pe Socrate. Ce faci aici ? ! Sugi otravă de pe buzele ei !

— Pe Hercule, strigă Meletos. Ce forță cumplită atribui tu sărutului, dragă Socrate !

— Cum ? Tu nu știi că păianjenii veninoși, da, niște păianjeni mai mici decît o jumătate de obol, dacă se înfig în pielea omului îl sleiesc de puteri și-l lasă fără simțuri ? Tu nu știi că acel animal, care-și spune femeie, e mai cumplit decît păianjenul veninos, pentru că atingerea buzelor ei te scoate din minți ? ! Fugi, fugi de lîngă ea, cît mai e timp, așa cum fac eu ! Cu ochii înverșunați de mînie o smulge pe Carine din brațele lui Meletos : Nu, nici un fel de dragoste ! Nimic !

Răcnește :

— Ce destrăbălare ! Ce decadență ! Toate fetele afară !

Demonasa interveni pe un ton sec, în fața căruia orice împotrivire e zadarnică :

— Mă vei ierta, sper, distinse Anitos, dacă voi închēia întîlnirea de azi altfel. Carina, adu hlamidele stăpînilor și condu-i pînă la poartă !

Anitos izbucni într-un hohot de rîs nestăvilit, de data asta în stilul caracteristic familiei sale.

— Scumpa, draga mea Demonasa, cum văd și pe tine am izbutit să te înșel ! Și, întorcîndu-se spre ceilalți, continuă : Va să zică, voi toți ați crezut că Socrate, în

strădania lui de a-i schimba pe oameni, m-a schimbat și pe mine, transformîndu-mă într-un tînăr plin de virtuți !?

Începu să umble prin încăpere în lung și-n lat și să urle ca un smintit :

— Așa, va să zică, ați crezut că o să renunț la plăcerile trupești, la bucuriile vieții și o să mă îmbrac ca un sărăntoc ? Că Socrate a reușit să facă din mine o sfrijitură de om, așa cum a făcut din Antistene ? Sau că o să ajung la fel cu Platon, care, deși tînăr, are apucături de moșneag ? Sau poate vă închipuiți că dacă Simon stă toată ziulica în fund și ciubotărește, ar trebui să stau și eu, de dimineața pînă seara să argăsesc și să frec niște piei împuțite.

Aruncă de pe el bluza aspră, sub care purta un chiton de mătase trandafirie și, desfăcîndu-și larg brațele — pînă și gestul acesta îl moștenise de la tatăl său — se învîrti în loc, de parcă ar fi vrut să-i cuprindă pe toți :

— Nu vă fie teamă, drăgălașelor ! Eu nu i-am reușit lui Socrate. Eu nu mă număr printre stricații lui. Da, precum vedeți, Socrate strică tineretul ! Bătrînul ăsta morocănos m-a umflat atît de mult cu *areté*-ul lui, încît, pînă la urmă, m-a cuprins o dorință nebună de a face, pe bună dreptate, tocmai contrariul.

— Frumos rezultat al învățăturii acestui bătrîn care strică tineretul, rînji Meletos.

Antios ia de la Demonasa agrafa de aur și i-o restituie poetului.

— În sfîrșit, îl recunosc. Anitos, e iar Anitos ! și Meletos își îmbrățișă prietenul. Dealtfel, era și timpul, căci gîtul mi s-a făcut iască. Și am o poftă nebună de o friptură strașnică și de atingerile Carinei, se înflăcărează poetul.

— Stai puțin, amice, e o clipă doar, îi curmă Anitos entuziasmul dezlănțuit. Apoi întorcîndu-se către stăpîna casei, îi spuse : Scumpă Demonasa poruncește să ni se

pregătească un ospăț demn de tine și de persoanele noastre. Între timp, eu și Meletos ne ducem să tragem în piept parfumul de crini din minunatul tău peristil.

— Dar bine... eu ! se împotrivi Meletos. De ce atîtea tergiversări !...

Anitos îl luă de braț și, fără să-i adreseze o vorbă, ieși cu el în peristil, unde se așezară amîndoi pe o bancă de piatră.

— De ce m-ai adus aici ? izbucni nerăbdător Meletos.

— Îți aduci aminte ce-a spus Socrate despre tatăl meu la gimnaziul Academos ?

— Cum să nu ! ? Boșorogul l-a atacat zdravăn ! Apoi, coborîndu-și glasul, Meletos întrebă : și tatăl tău are de gînd să tacă ?

— Să tacă ? răspunse Anitos, rostogolind cuvintele pe limbă. Nimeni dintre noi, cei atacați, nu poate să tacă. Nici tu, Meletos !

— Eu, atacat ! ?

— Și încă cel mai rău dintre toți. Socrate te distruge ca poet, bătîndu-și joc de arta ta.

— De fapt, ai dreptate. Așa e. Mă distruge.

— Și pe nedrept ! se înfierbîntă Anitos. Eu nu sînt un cunoscător în ale poeziei, dar atîta cît să pot afirma cu cugetul împăcat că tu, Meletos, dai o nouă orientare poeziei elene, tot mă pricep. Versurile tale, cred eu, au în ele ceva aparte, ceva atît de deosebit, încît nu oricine e în stare să le înțeleagă. Semnificația lor adîncă poate fi deslușită numai de cei mai instruiți... hmmm... hmm... Și, după ce tuși ca să-și dreagă glasul, continuă : Iar ideile lor, dacă ne gîndim bine, diferă... Și, amenințîndu-l în glumă cu degetul, încheie : Da, da, da ! Ești deștept, Meletos ! Eu unul, sînt pur și simplu uluit la cîte interpretări se pretează versurile tale...

— Nu mai spune ! respinge Meletos cuvintele de măgulire.

Dar cu atît mai stăruitor devine Anitos.

— Mi te-ai destăinuit cîndva că vrei să demonstrezi mai multă măiestrie decît mucegăiţii Homer, Alecu ori Safo. Şi te-ar răbda inima să-l laşi pe Socrate să ridiculizeze în public strădania ta novatoare ? !

În culmea iritării, Meletos nu e în stare să spună, ca altădată, ce ar dori să creadă oamenii despre el şi spune acum ceea ce crede el însuşi despre sine :

— Mă îndoiesc... eu... nu ştiu cum să mă exprim... Mă cunoşti, nu ?... Eşti doar prietenul meu...

— Şi oare recunoaşterea mea nu e destul de palpabilă ? ! rîse Anitos, frecîndu-şi degetele de la mîna dreaptă...

— Ba da, ba da, se grăbi să-l asigure poetul. Şi tocmai de aceea îţi fac o nouă confidenţă : mie grozav îmi place să experimentez... ştii, un lucru pe care nu l-a mai făcut nimeni înaintea mea. Înţelegi ? asta e mîndria mea. Eu trebuie, trebuie să răstorn tot ce-i învechit, să reneg tot ce-a fost, căci altfel nu se poate ; dar, pe şerpii lui Laokoon ! cum adică, vrei să-ţi surprinzi ascultătorii. Să-i surprinzi e prea puţin. Să-i înmărmureşti, să-i faci să înlemnească de admiraţie. Altfel toată povestea nu face nici cît o ceapă degerată. Stai un pic ! Nu te ridica ! Lasă-mă să termin ce am de spus ! Azi noi îi avem în minte pe sofişti, tendinţa lor de a întoarce totul cu picioarele în sus, aşa cum fac ei. Versurile mele sînt de la un capăt la altul nişte încercări. Ţie ţi se par, pe ici pe colo, frumoase ! ? Da de unde ! Sînt urîte ; da, urîte sînt. Pe ici pe colo ţi se par urîte... Aş ! Eroare ! Eu şi urîţenia lor vreau să văd frumosul. Unde o să ajungem cu valorile încremenite ? ! Cu cele mai obişnuite şi cele mai fireşti ! ? Eu ador haosul. În lirică, în dramă, în toate. Îmi frămînt capul şi mă zbucium, dar de fiecare dată simt că tot ce aduc nu e încă acea adevărată, acea fericită, acea măreaţă idee. Aici Meletos se posomorî şi vocea începu să-i tremure : Tu spui că vesrurile mele sint spirituale. Dar eu, nu te supăra, nu cred acest lucru. Eu văd plăsmuirile mele cu ochii

acestui bătrîn fioros, da, cu ochii lui Socrate și nu cu ai mei, sau cu ai tăi, scumpe Anitos. Tu ești mult prea bun cu mine.

Anitos îl ascultă cu încordare, aproape ținîndu-și răsuflarea. Mărturisirea poetului îl copleșește de uimire și-l leagă pe Meletos și mai mult de familia lui Anitos.

— Dragul meu Meletos, începu Anitos, care avea despre versurile lui o părere mai proastă decît Socrate și autorul lor la un loc. De ce te necăjește pe tine judecata unui dușman și nu te bucură lauda și răsplata cu care te copleșește un prieten ?

Meletos rămase abătut :

— Eu, scumpe Anitos, tot timpul aud numai glasul lui, care veșnic răsună în adîncul sufletului meu.

— Socrate e un duh rău. Un vrăjitor care face farmece ! se aprinse Anitos. Așa se explică de ce are și asupra ta atîta putere. Da, el ar vrea să-l aibă sub puterea lui și pe tatăl meu și pe mulți dintre noi, care dispunem de avere și trăim așa cum ne dictează firea noastră.

Meletos răsuflă mai ușurat și începu să mîngîie mîna lui Anitos, lăsată pe genunchii săi.

Glasul lui Anitos căpătă deodată un ton confidențial :

— Să știi, însă, că tatăl meu nu-i căzut în cap. El înțelege prea bine împotriva cui sînt îndreptate așa-numitele discuții ale înțeleptului Socrate. Da. Și cunoaște toate calomniile ce se răspîndesc la adresa lui. Cică n-ar fi un adevărat democrat. Ce altceva mai rău s-ar putea spune despre el ? Hohoti, apoi continuă : De la cine pretinde Socrate virtuțile lui ? Modestie, sobrietate, cumpătare ? De la sărăntocii cu fundul gol ? Da de unde ! La noi, ăștia avuții, se referă el. Pe noi ne atacă ! Dar tatăl meu nu-și poate îngădui să tacă, nici să aștepte...

Aici Anitos tresări.

— Ce să aștepte ? întrebă Meletos, strîngîndu-i mîna cu putere.

— Să zicem un nou Corint, sau un nou Argos. Da, nu-şi poate îngădui să aştepte pînă cînd sclavii noştri se vor uni cu gloata de sărăntoci, ca apoi să ne masacreze.

— Tu crezi că Socrate instigă sărăcimea împotriva noastră ?

— Nu, asta n-o face, spuse Anitos, încleştîndu-şi buzele de mînie. Apoi, scrîştind din dinţi, adăugă cu ură : E de-ajuns că hoinăreşte prin Atena, acest desculţ, acest coate-goale, frate al cerşetorilor... şi le explică amărîţilor ce e drept şi ce nu e drept.

— Da, asta e de-ajuns, încuviinţă Meletos, posomorît. Pentru mine e de-ajuns chiar şi mai puţin. Da, dispreţul lui, rîsul lui batjocoritor... Şi izbucni cu violenţă : E cel mai cumplit atac...

— Bineînţeles. Un atac cumplit, îl întrerupse Anitos. Şi tu n-ai de gînd să te aperi ?

— Mai întîi ar trebui să se apere tatăl tău.

— Nici o grijă. O să se apere. Îţi închipui oare că stau de vorbă cu tine aici numai aşa, ca să mă amuz ? Vreau să aflu dacă eşti dispus să-l ajuţi ?

Meletos sări de pe bancă.

— Eu, pe tatăl tău ? ! Cum, în ce fel ? !

Se ridică şi Anitos şi-l bătu pe umăr, prieteneşte :

— Cum ? Auzi întrebare ! Ca poet ! Ca orator....

Meletos a amuţit. Nu e în stare să-şi revină.

— Recompensa va fi mare, Meletos...

Tăcere.

— Pot să-i transmit tatei că poate conta pe tine, prietenul meu cel mai bun ?

Tăcere.

Anitos se uită la părul lung, pînă mai jos de umeri şi năclăit de sudoare, al poetului. Nasul mare, umflat ca de plîns, îi răsărea ca o ciupercă pe faţa palidă şi epuizată.

Fiul bogătaşului începu să bată nerăbdător din picioare.

Meletos își înalță brațul ca la jurămînt...

— Îți mulțumesc, prietene, spuse Anitos, îmbrățișîndu-l cu căldură. Ai văzut, Socrate aruncă lumină peste toate. Și, apucîndu-l de braț, adăugînd rîzînd : Acum să mergem la licuricii noștri...

Pe mese erau pregătite gustări reci, vin de la gheață, iar sclavele aduceau fripturile aburinde.

Cei doi oaspeți și favoritele lor se năpustiră asupra delicateselor, stropind dumicatul cu cîte o înghițitură de vin greu. Alternară friptura de pasăre cu cea de miel și iar băură. Urmară apoi dulciurile, fructele și din nou fripturile, și vinul, și ficatul de gîscă, și iar vinul, și scrumbiile, și iar vinul...

Anitos era într-o stare atît de euforică, încît nici Demonasa, care-l vedea aici atît de des, nu era în stare să-l recunoască. Serbează ceva, acest tinerel ? se întreabă ea. Noaptea asta o să-l coste scump de tot. De plată însă nu trebuie să-i fie teamă ; dacă n-o să aibă destul asupra lui, completează tăticul.

Anitos nu mai contenea cu poruncile. Demonasa le împlinea ori nu le împlinea, dar pe tăbliță înscria de fiecare dată suma respectivă. După vinul greu și dulce, feciorului de bani gata începu să i se împleticească limba, și i se împleticea și lui Meletos, care nu izbutea, nici în ruptul capului, să cînte în versuri urechile ca scoica ale frumoasei Carina.

Fetele se înțeleseră cu Demonasa dintr-o privire : da, prada în drahme pentru destrăbălarea lor va fi nemaipomenit de grasă. Să ne mulțumim cu atît, ca să nu chemăm asupra noastră mînia bătrînului Anitos.

— Acum putem să le săturăm și cealaltă foame ! șopti încet Neira.

Și simulară, suspinînd în cor, dorința dragostei.

Cu pas nesigur, însoţiţi de licuricii lor, Anitos şi Meletos se retraseră în încăperile alăturate, mai intime şi mai întunecate. Meletos se strecură ultimul.

— N-ai tras draperia, scumpişorul meu, spuse Carina, aruncîndu-se pe pat.

Neira, care mergea în urma lui Anitos, îşi întoarse privirea.

— Nu-i nimic, o linişti Meletos. Priveliştea plăcerii nu supără pe nimeni.

Şi totuşi, Neira trase draperia. În aceeaşi clipă, o chitară şi o tobă se dezlănţuiră într-un ritm alert şi, odată cu ele, ca un fundal sonor, acordurile alunecoase ale unui aulos.

Jocul dragostei : Rîsete. Sărituri. Gemete de voluptate. Strigăte înăbuşite.

Cu forţa-i tinerească, Anitos o îmblînzeşte pe Neira care într-adevăr se lipeşte de el — ca acel paianjen veninos al lui Socrate şi-i cotropeşte toate simţurile.

— Îţi plac, purceluşul meu ?

— Care din voi e mai iscusită, tu, Neira, ori tu Carina ? întrebă Anitos.

Carina o laudă pe Neira, Neira pe Carina.

— Ei nu, în felul ăsta n-o scoatem la capăt, spuse Anitos. Facem schimb de fete şi în felul ăsta dezlegăm misterul.

Anitos strînge acum în braţe un trup durduliu, şoldurile rotunde se leagănă, se învîrtesc...

Meletos e asaltat de senzuala Neira ; o adevărată stihie, se zbate, se zvîrcoleşte, biciuieşte simţurile poetului, dar acesta e gata înfiorat şi o roagă, cu glas tremurător : ajunge ! ajunge !

Amîndoi fleşcăiţi, istoviţi, nici măcar să vorbească nu mai sînt în stare. Doar să bolborosească. Stomacul îndesat şi burta umflată, beţi turtă, abia sesizează vocile altor tîrfe, despre care habar n-au cum şi-au făcut apariţia în iatacul desfrîului lor.

— Hai, scumpişorule, eu sînt Idaia, Idaia ta...
— Iubeşte-o pe drăguţa de Nefele !...
— Hai, deschide ochii să vezi cît sînt de frumoasă...
Spre dimineaţă, pătrunse aici divina vrăjitoare Circe, cu un şirag de perle palide în jurul gîtului.
Trupurile zăceau acum claie peste grămadă. Anitos tolănit în braţele lui Meletos. Covoarele şi sofalele erau murdare de vărsături şi toată încăperea duhnea îngrozitor.
— Porcilor ! strigă Circe şi trase la loc draperia.

7

Acolo unde rîul Ilios ajunge sub poalele colinelor Museion, Anitos-tatăl şi-a clădit pe malul lui un atelier mare de prelucrat pieile brute.
Pieile se moaie în vană şi se spală cu apă curgătoare. Se jumulesc şi se curăţă de păr cu scoici ori cu cuţitul. Se piuesc şi se argăsesc cu tanin din scoarţă de stejar, cu alaun şi cu unsoare de tăbăcit.
Orice meserie îşi are neajunsurile ei, iar argăsitul şi tăbăcitul pieilor, unul din cele mai simţite : duhoarea nemiloasă, care pătrunde în îmbrăcămintea şi în pielea oricui străbate numai o singură dată atelierul.
Anitos şi-a construit şi o vilă cu grădină şi, pe măsură ce s-a îmbogăţit, şi-a îmbogăţit şi interiorul casei. Azi are oaspeţi de seamă : pe Licon şi pe Meletos. Analizează împreună ce-a spus Socrate la liceul Akademos.
Anitos îi ascultă pe cei doi cum se indignează, tace şi ar fi cel mai fericit dacă întreaga poveste ar rămîne sub tăcere. Dar nu se poate. Prea mulţi oameni l-au auzit pe Socrate atacîndu-i pe demagogii Atenei şi îndeosebi pe el, chiar dacă nu i-a rostit numele. Nu, Anitos, nu-şi poate îngădui să tacă, trebuie să găsească o modalitate de a se apăra în public.

— Nu va fi prea greu, spuse Licon, încurajator. Ne-a picat în capcană, ca să zic așa, la țanc.

Anitos se întunecă la față.

În clipa aceea se desfăcu draperia și în încăpere își făcu apariția Anitos-junior.

— Fericirea e un țel, spune Socrate. Cunoaștem și noi acest lucru. Spune drept, Meletos, cum ți s-a părut Neira ? Grozavă, nu-i așa ? Ai avut-o și tu — vioaie, isteață, elastică... jucăușă...

— Încetează ! strigă Anitos-senior. Iar umbli cu vorbe din astea, derbedeule !

— Eu umblu cu vorbe filosofice.

— Asta te învață Socrate ? Să te destrăbălezi ? Să-ți pierzi nopțile cu tîrfele ? Cum rămîne atunci cu moderația și cumpătarea lui ?

— Pentru Socrate e valabilă moderațiunea socratică; pentru mine... cea anitosică. Măsura tuturor lucrurilor este omul, nu-i așa ? Ei bine, eu am altă măsură decît acest moșneag hodorogit...

Anitos simte că feciorul îi dă apă la moară să ia atitudine împotriva lui Socrate și intră numaidecît în joc:

— De ce, nefericitul de mine, l-am trimis să învețe la acest dăunător al bunelor moravuri ? ! Speram să-mi pregătesc băiatul pentru cariera politică, spre a-mi fi un urmaș demn...

— Demn ? îl pufni rîsul pe tînărul Anitos. Apoi, rîzînd batjocoritor, adăugă : Umbli printre oameni în zdrențe de sac, ca măcar pe dinafară să nu te deosebești de ei. Eu sînt demn, nu tu ! Eu nu mă prefac, așa cum te prefaci tu, tată.

— Cum îți permiți să-mi vorbești astfel, mucosule ?

— Lasă, tăticule ! Nu te mai necăji. De fapt, tu m-ai trimis la Socrate ca să facă din mine un om mai înțelept decît tine. Iar eu cred că a reușit...

— Obraznicule ! izbucni Anitos.

Licon îl apucă de mînă, cu blîndețe :

— Nu-l certa! El nu e de vină. E limpede, dragă Anitos, că asta e opera lui Socrate. Da, Socrate ţi-a stricat feciorul.

— Aşa cum a făcut şi cu Alcibiade, şi cu Critias, rosti cu amărăciune Anitos-senior. Nimic de zis, frumoase păsări îşi iau zborul din cuibul lui. Se făleşte că dintr-un măr viermănos face unul sănătos şi, cînd colo, are asupra tineretului o influenţă nesănătoasă.

— Eu viermănos? spuse feciorul rîzînd cu neobrăzare. Adică da! M-au năpădit viermii din pieile tatei. Haha! Îi simt cum mişună în mine şi-mi cer întruna să beau, să beau... şi să înfulec...

Anitos-senior îşi expedie fiul din încăpere. Dar numele lui Socrate rămase aici, stăruitor, ţişnind din toate ungherele, ca o ameninţare.

— Astuia va fi greu să-i astupăm gura, îl contrazise Anitos pe Licon. Socrate trăieşte sărăcăcios ca toţi sărăntocii şi un asemenea om îi poate acuza pe cei bogaţi!

Licon socoteşte că problema proastei gospodăriri a demagogilor trebuie înlocuită neapărat cu problema religioasă:

— Bine, bine, dar Socrate propovăduieşte la noi credinţa într-o nouă zeitate, declarînd că aude în el o voce divină, un demon divin, care-l conduce în toate, ca şi cînd prin intermediul lui ar vorbi însăşi divinitatea.

Tăcere şi bucurie mută.

— Îţi dai seama cum seamănă şi cum dezvoltă necredinţa în rîndurile poporului?!

— Un om care se ridică singur deasupra divinităţii! Un nelegiuit, un îngîmfat, plin de sine! strigă Meleton.

— Nelegiuit! Îngîmfat! repetă după el demagogul Licon. Da, de asta va trebui să ne ţinem!

— Va trebui — ce spuneaţi că va trebui? întrebă Anitos, zăpăcit.

— Să intervenim în concordanţă cu legea! spuse Licon cu fermitate — şi să-l aducem în faţa tribunalului!...

— Pe Zeus, nu ! Asta nu ! se înspăimîntă Anitos. Socrate e un bărbat distins și prețios. Eu însumi îl respect și îl iubesc.

— Sentimentele tale nobile și înălțătoare nu te pot însă împiedica să-ți îndeplinești datoria, insistă Licon. Dealtfel, chiar tu ai spus — pe Zeus îl iau drept martor — că te simți vinovat de faptul că i-ai încredințat feciorul.

— Bineînțeles. Dar să nu uităm, totuși, că Socrate e mîndria Atenei. E cunoscut și apreciat peste hotare...

— Da, dar tu știi...

— Pe zeița Atena, fii îndurător, Licon, și nu-mi cere acest lucru ! Să trădez o veche prietenie ! Pe omul care, cine știe, s-ar putea să aibă, într-adevăr, o misiune divină...

— Trebuie să cureți Atena de acest duh rău ! strigă Licon pe un ton categoric.

— Cine își asumă cumplitul rol al acuzatorului ? strigă Anitos, sfîșiindu-și chitonul.

— Eu, răspunse Meletos, cu glasul sugrumat de emoție. Chiar azi voi scrie...

— Nu, nu ! explodă Anitos. Plecați ! Plecați ! Lăsați-mă singur cu tristețea mea. Și strigătele lui se întețiră : Nefericitul de mine ! Nenorocitul ! Amărîtul...

Licon și Meletos părăsiră încăperea, dar și pe coridor mai auziră văicărelile lui Anitos. Sclavul aflat în pragul ușii îi întrebă dacă, la nevoie, poate să intre la stăpînul său.

— Nu, nu intra. Stăpînul jelește și vrea să fie singur cu jalea lui.

La ieșire, pe chipul celor doi se puteau citi limpede liniștea și mulțumirea. Meletos îi zîmbi portarului. Licon mîngîie cîinele legat în lanț în fața intrării.

Rămas singur în încăpere, Anitos trase cu urechea să audă dacă pașii celor doi s-au îndepărtat. Apoi se așeză la masă, bău restul de vin din cupa lui Licon și, în

micuța băltoacă de vin de pe tăblia mesei, înscrise cu degetul cuvîntul ΣΩΚΡΑΤΗΣ (Socrate).

În acest timp, dincolo de poarta Diplyos, în parcul public cu mici sanctuare și altare, printre măslinii sacri, se văd, întinse la uscat, tot felul de zdrențe. O femeie stă pe treptele altarului lui Hefaistos și-i cîntă un cîntec de leagăn unui prunc, care gungurește în brațele ei alintătoare.

Bărbatul ei se întoarce din oraș, însoțit de alți doi sărăntoci. Rîde zgomotos.

Femeia îl privește cercetător :

— Cum văd, iar ai avut o zi norocoasă, Forchinos.

— Și eu am avut noroc, se mîndrește Hiperion. Da, și eu am fost ales, prin tragere la sorți, membru al juriului.

— Și, mă rog, pe cine o să judecați ?

— Ce știm noi, interveni Chiparisos. Eu am ieșit la sorți pentru întîia oară, dar vă spun cinstit, nu prea am chef să mă bag în povestea asta.

— Da ? Te pomenești că oi fi avînd de toate și nu-ți mai trebuie nimic ? se rățoi la el, cu asprime, Forchinos.

— Nu știu cum să spun, dar mie povestea asta nu-mi miroase a bine, replică Chiparisos, foindu-se nervos. Poftim, ți-am adus aici un om necunoscut, judecă-l ! Și vorba ceea, te pomenești că tocmai bobul meu trage în cumpănă și omul acela, poate nevinovat, își pierde capul.

— Ai dreptate, îl aprobă femeia. Cine ar vrea să trimită la moarte un om nevinovat !... În cazul ăsta, pui și tu bobul alb, Chiparisos, că doar nimeni nu te silește să-l pui pe cel negru.

— Da, sfatul ăsta prețuiește cît aurul, rîse cu amărăciune Chiparisos. Îl pun pe cel alb — și te pomenești că tocmai bobul meu trage în cumpănă și pun în libertate un ucigaș.

De data asta, femeia nu mai spuse nimic. Se aplecă asupra copilului și, cu un colț al peplumului ponosit în care era înfășurat, îi umbri fața, să i-o ferească de bătaia soarelui.

— Eu unul, de mult nu-mi mai frămînt capul pe chestia asta, se făli Forchinos. Moarte ori grațiere, cîștig și eu un ban ca să nu mă usuc de tot, și mai am și eu o distracție.

— Nu știu ce distracție poate fi și asta, ripostă Chiparisos, întunecîndu-se la față.

— E distracție, dragul meu, și încă ce distracție, ca la teatru, ținu să-l instruiască Forchinos. Plînsete și rîsete — cînd Sofocle, cînd Aristofan...

— Asta așa e, se amestecă în dispută Hyperion. Eu unul, cel puțin, sînt întotdeauna încordat ca un arc cînd aștept rezultatul judecății. Ce se va întîmpla cu acuzatul? mă întreb tot timpul. Și de încordare, mă trec toate nădușelile. Cu sînge !

— Nimic de zis, frumoasă recomandare. Dar doresc eu oare să nădușesc cu sînge ?

Și rostind aceste cuvinte, Chiparisos luă de pe pămîntul pe care ședea două pietricele și le frecă în palmă, îngîndurat.

Forchinos îl apucă de ceafă :

— Gîndește-te, băiete, că la tribunal joacă toți fără mască. Pînă și obrajii lor joacă, iar lacrimile sînt adevărate. Iar cupa care-l așteaptă pe comandant nu-i goală, ca pe scenă, e plină cu otravă adevărată, de aceea victima se zvîrcolește mai mult, în Heliaia, decît actorul la teatrul lui Dionysos.

— Ce tot îndrugi, găligan însetat de sînge ! explodă Chiparisos. Și fă bine de-mi dă drumul ! Ai înțeles ?

Forchinos își întoarse brațul spre altarul lui Hefaistos și începu să tune și să fulgere :

— Pe Hefaistos, schilodul ! Pe făurarul ăsta de foc ! Bagă de seamă, băiete ! Eu nu îngădui nimănui să înjure

în fața mea tribunalul, atîta timp cît tribunalul e hrana noastră cea de toate zilele. Pricepi ? !

— Uite ce, Chiparisos, îl luă cu binișorul Hyperion. Trebuie să ții seamă și tu cîți oameni ciugulesc de pe urma asta. O inimă plăpîndă n-ar hrăni pe nimeni în țara asta. Gîndește-te : un sicofant înșfacă pe unul în timp ce săvîrșește o tîlhărie și gata procesul. Știi tu cîți oameni hrănește un asemenea caz ? Să-i luăm pe rînd : sicofantul, scribul, pritanul, sciții, arhontele, cinci sute de jurați din rîndul poporului — adică noi —, paznicii închisorii și, în cele din urmă, călăul. Numai că pentru noi, sărăntocii, procesele sînt prea puține.

Chiparisos îl țintuiește pe Hyperion cu privirea — acum nu-l mai vede, l-a pierdut din raza ochilor săi, se uită undeva peste depărtarea îndepărtată, dar obolii făgăduiți nu-s în stare să-i stîrnească nici în ruptul capului fericirea.

— Ce-o să mă fac eu acolo ? întreabă el, cu o voce stinsă.

— Nimic mai simplu, îi răspunse un infirm, cu brațele retezate de la cot. O să votezi. Și cînd o să te întorci acasă cu buzunarul plin, o să-ți aduci aminte de cei care n-au avut noroc cînd s-a făcut tragerea la sorți. Asta-i tot...

Chiparisos simte că e împins în mod inevitabil să participe la aceste judecăți, nu numai de sorți, ci și de oamenii care nu de mult îl luaseră sub aripa lor ocrotitoare, după ce încercase zadarnic să-și agonisească traiul pe bucățica lui de pămînt.

— Ei, da, vouă vă e ușor să vorbiți. Dar eu, eu cum să mă descurc ? E vinovat sau nevinovat ? Și, deodată, categoric, lui Forchinos : Tu după ce te orientezi, înainte de a vota ?

— După ceea ce aud despre acuzat.

— Auzi actul de acuzare și cuvîntul apărării. Cum îți dai seama care spune adevărul ? Dar pe acuzat cum îl cîntărești ?

Pruncul din brațele femeii începu să plîngă.

— Of, iarăși vrea... se văicări femeia.

— Ai răbdare, mîine o să ai de toate, o liniști Forchinos, așezîndu-se lîngă ea. Apoi, adresîndu-i-se lui Chiparisos, se grăbi să adauge : De fapt, dacă vrei să știi, eu de cele mai multe ori habar n-am cine-i acuzatul. Îl văd acolo pentru prima oară în viața mea. Actul de acuzare spune : ticălos, cel ce-i ia apărarea spune : om cumsecade. Și-atunci, ce-i de făcut ?

Femeia începe din nou să-i cînte copilulului, cu vocea scăzută.

— Păi, în cazul ăsta, munca ta, de jurat, a fost munca cea mai grea pe care ai făcut-o vreodată, spuse încet Chiparisos.

— Pun bobul alb, ori pe cel negru, murmură Forchinos, totuna e ; trei oboli pică oricum. Și-atunci, mă întreb : de ce să-mi mai frămînt mintea de pomană ?

— Bine a zis, spuse Hyperion, acoperind cu vocea sa cîntul liniștitor al femeii. Cea mai grea muncă...

— Eu unul, nu mă duc ! răbufni Chiparisos, aruncînd cît colo cele două pietricele.

— Nu fi muiere fricoasă ! se răsti la el Forchinos.

— Nu mă duc și gata ! N-am de gînd, pentru trei oboli, să ucid un nevinovat și nici să pun în libertate un răufăcător !

— Prima dată e mai greu. Pe urmă, te obișnuiești !

— Nu mă obișnuiesc !

— Atunci trebuie s-o faci pentru noi toți. Din povestea asta nu scapi.

Chiparisos amuți. Cîntecul de leagăn al femeii răsuna, în liniștea ce se lăsase, mai tare și mai dulceag.

— Gata, se înmuie deodată Forchinos. Am găsit. Știu cum o scoatem la capăt.

— S-auzim, spuse Chiparisos, pe un ton domol.

— Tragem la sorți, înțelegi ? Și, numaidecît scoase din chimir un bănuț legat într-o cîrpă. Tu ești bufnița — adică negrul, iar eu Atena — albul.

Aruncă în sus bănuțul asupra căruia erau ațintiți în clipa aceea, toți ochii.

— Atena ! Albul ! strigă cel dintîi Hyperion.

— Gata, să știi că s-a făcut, rîse Forchinos. Eu pun bobul alb, iar tu bobul negru. Și s-a isprăvit cu necazul.

Rîd cu toții de felul în care, printr-o simplă aruncare a bănuțului, povara răspunderii a căzut de pe spinarea juraților pe întîmplare, cu alte cuvinte, pe seama zeiței Tyche.

Femeia încetă să mai cînte și își spuse în sinea ei : va să zică așa se hotărăște soarta omului, viața sau moartea lui, Atena sau bufnița... Bobul alb sau bobul negru. Cum se nimerește...

8

Socrate stă cu spatele sprijinit de zid. În jurul lui se joacă o droaie de copii. Soarele dă să coboare în asfințit. În bătaia luminii crepusculare, Socrate, clipind din ochi, zărește o lectică superbă, purtată de patru sclavi.

La porunca stăpînului, lectica se oprește și din ea coboară un bărbat care poartă veșminte din țesături scumpe și se apropie de Socrate cu pas săltat. Un zîmbet caustic îi încrețește fața. Toate mișcările lui tind să arate cît e de conștient de superioritatea sa asupra filosofului Socrate.

— *Chaire*, distinsul meu Socrate !

Socrate își duce mîna streașină la ochi să se apere de soare, dar tot nu-i în stare să-l recunoască pe străin. Îi răspunde, totuși, cu glas domol :

— *Chaire !* Dar nu înțeleg de ce-mi spui „distinse".

— Pentru că sînt convins că în afara Atenei, nici un alt oraș din lume nu are un Socrate.

— Nu-mi dau seama dacă vorbele tale vor să mă ridiculizeze ori să mă flateze.

— Cînd îți vei da seama cine le rostește, vei înțelege că nu e vorba nici de una, nici de alta, ci pur și simplu vreau să te cinstesc.

— Nu știu cine ești. Iartă-mă, dar în bătaia soarelui, nu văd bine.

Elegantul bărbat flutură din mînă. Mișcarea aceasta avu darul să răscolească parfumul cu care erau îmbibate pieptănătura, pielea și îmbrăcămintea lui.

— Eu sînt un sărăntoc disprețuit, o haimana. Golanii strigau cîndva în urma mea : Țînțarul, țînțarul ! Mulți dintre ei scuipau cu scîrbă în mîna mea întinsă, în loc să-mi pună în ea un obol. Tu însuți nu m-ai privit niciodată cu bunăvoință. Cine știe, poate și de numele meu îți era silă... Eu sînt...

— Anofeles, rosti Socrate numele în locul lui.

— Da. Țînțarul. Va să zică, pînă la urmă, tot ți-ai dat seama cine sînt. Și o să-ți mai dai seama că nu se poate exprima o judecată dreaptă despre un om la anii adolescenței, și că abia la vîrsta maturității omul poate arăta cum a reușit sau cum n-a reușt în viață.

— Și care-i judecata ta despre tine, din acest punct de vedere ? îl întrebă Socrate. Ai reușit ?

Anofeles își scutură mantia de mătase și spuse rînjind :

— Ții neapărat să-ți răspund la această întrebare ?

— Te rog, stărui Socrate, simțindu-se deodată în apele lui.

— Îți voi satisface capricioasa curiozitate, deși nu prea îmi place să abordez această chestiune.

— Amintiri neplăcute ? aruncă pe un ton aluziv filosoful.

— A, nu ! Mai curînd vechea durere a nedreptății... Îți amintești, poate, că pe vremea domniei tiranilor, se răspîndise despre mine zvonul că aș fi sicofant ?

— Şi n-ai fost ? întrebă Socrate, cu o naivitate puerilă.

Anofeles trecu peste jignire şi reluă, senin :

— Am stat de vorbă cu stăpînitorii şi cu cei puternici, ceea ce faci şi tu. Să fie oare asta o muncă de sicofant ?

— Depinde despre cine ai stat de vorbă cu ei şi, mai cu seamă, cum. Chiar şi aceluia care umblă cu calomnii în spatele calomniatului şi, cu un singur cuvînt, îl ponegreşte pe nedrept în faţa despoţilor, făcîndu-i să-şi schimbe părerea despre cel calomniat, oamenii îi spun sicofant sau, cu un alt cuvînt, denunţător.

— Îţi mulţumesc pentru această lecţie, ripostează Anofeles cu ironie. Cum văd, sînt destul de mulţi cei ce mă invidiază ! Slavă zeilor ! Niciodată n-am sperat într-un succes mai mare.

— Şi cu ce măsori tu amploarea acestui succes ?

— Cu tine, Socrate. Tu eşti pentru mine măsura cea mai concludentă. Ai fost întotdeauna un om sărac, azi eşti şi mai sărac. Mantia ta e gata să se destrame, tălpile tale desculţe sînt roase de murdărie. Acasă n-ai mîncat niciodată pe săturate nici cînd erai singur. Acum mai ai pe cap o nevastă, un fecior şi, colac peste pupăză, pe cerşetoarea aceea de Mirto. Casa ta a ajuns un fel de ruină, din arta ta de sculptor nu au mai rămas decît două-trei bucăţi de piatră, care zac prin curte, în neştire. Bătrîneţea te prinde într-o mizerie mai mare decît mizeria mea din tinereţe. Astăzi — te rog să-mi ierţi sinceritatea — îmi apari ca un calic vagabond şi pisălog, care se adresează pe stradă oricui...

— Foarte exact, îi răspunse vioi filosoful. M-ai surprins cum nu se poate mai bine. Sînt un calic. N-am arginţi, nici aur, nici vilă, nici sclavi. Sînt un vagabond ; hoinăresc prin oraş de dimineaţa pînă seara. Şi mai sînt şi pisălog. Pisălogesc pe cine pot, dar, spre deosebire de alţii, nu iau de la nimeni nimic pentru mine ci, dimpotrivă, dau...

— Știu ! Dai ! izbucni Anofeles, în hohote de rîs. Mîinile goale împart niște cuvinte care nu satură pe nimeni și se risipesc ca fumul...

— Nu mă întrerupe, Anofeles ! Am spus : cicălesc și pisălogesc oamenii și, ca o moașă, scot din ei tot ce se poate scoate din ascunzișul minții fiecăruia. Da, stau de vorbă cu oamenii și-i încurajez să descopere singuri că orice virtute poate deveni pentru ei o deprindere.

Cuvintele răsună din gura lui Socrate simplu și veridic, de parcă în loc de virtute ar rosti pîine.

— Ce-i al tău, e-al tău, urmărești mai-binele, sublimul, îl lăudă Anofeles. Și totuși, nu ești decît un dascăl al sărăcimii. Pe sofiști i-ai subapreciat, învățătura lor ai respins-o fățiș. Și iată, sofiștii, al căror adept mă declar și eu azi, au dat dovadă de simț practic : cu toții am dobîndit importante bunuri personale, am făcut avere, ne-am înfrățit cu demagogii, și unii dețin înalte posturi de demnitari. Și o duc excelent.

Deodată, lui Anofeles i se pare că fostul sculptor Socrate se transformă într-o statuie de piatră ; faldurile himationului încremenesc, doar mîinile lui mai au viață, mișcîndu-se ca mîinile unei moașe ce vor să scoată ceva din Anofeles.

— Dar de ce stăm aici ? îl îndeamnă el pe Socrate cu înflăcărare. Să ne urcăm în lectică și să mergem să continuăm convorbirea în vila mea. E tocmai momentul să ne gîndim și la o cină bună. Ce zici ?

Văzînd că Socrate nu se clintește, îl apucă de braț și reia stăruitor :

— Hai, dragul meu. Masa mea e destul de bogată ca să-ți desfete gusturile.

Socrate își desprinse ușor brațul din strînsoarea degetelor lui și-i spuse, zîmbind :

— Îți mulțumesc, Anofeles, dar azi sînt invitat în altă parte.

Anofeles găsi la iuțeală o nouă cale :

— Atunci să te ajut cu o mînă, două. Tu primești acest dar de la mine, iar eu voi socoti asta ca un dar primit de la tine.

— Tu, distinse Anofeles, n-ai nevoie să primești nimic de la Socrate, îi răspunse scurt filosoful și rîse vesel.

9

Adeseori omului îi rămîne din tinerețe ceva care-l însoțește pe tot parcursul vieții ; un gest, un cuvînt, o melodie, un sunet. Din copilărie, Mirto a deprins în casa bunicului obiceiul de a îmbrăca la cină haina de sărbătoare și a rămas credincioasă acestui obicei.

În peplumul ei lung, de culoare albă, încălțată cu niște opinci ușoare, umblă tăcută în jurul mesei, împărțind mesenilor peștele și vinul.

La rîndul ei, Xantipa le oferea oaspeților, la pește, turte de orz. Lumina ce aluneca pe părul ei negru și lucios îi scotea și mai mult în evidență chipul brăzdat de cute. În stînga ei ședea Lamprocles, iar în dreapta, fiul lui Anitos. În jurul lui Socrate stăteau Apolodor și Platon, în fața lui, Criton și Simon.

În preajma mesei țopăia o oaie dresată, ce se milogea, cerșind de la fiecare cîte un dumicat.

Curtea vuiește de rîsete și veselie. Un singur oaspete nu rîde, dar se preface că rîde : Anitos-junior. Căci el știe un lucru pe care nimeni dintre cei prezenți nu-l știe încă. A venit azi la Socrate numai spre a-și savura triumful asupra acestui dojenitor al moravurilor sale. Stă ca pe ace ; cu o ureche ascultă povestea lui Socrate despre întîlnirea lui cu Anofeles, fostul cerșetor, care l-a invitat pe filosof pentru seara asta să ia cina în vila lui, iar cu cealaltă recepționează sunetele din stradă, așteptînd cu nerăbdare să audă un tropăit de copite.

— Din cele ce spui, reiese că acest îmbogățit peste noapte a denunțat oameni cu duiumul, spuse la un moment dat Mirto.

— Denunțătorii și calomniatorii nu sînt demni să poarte numele de om, ținu să sublinieze Socrate.

Numai cu prețul unui mare efort izbuti Anitos să-și stăpînească enervarea.

— Fraza asta, Socrate, ai rostit-o în urmă cu șase olimpiade.

— Cum poți ști cu atîta precizie ? întrebă Apolodor.

— Cinstit vorbind, nici eu nu știu cînd am spus asta, interveni Socrate, cu mirare.

Simon se strecură prin crăpătura zidului în casa lui și, peste puține clipe, se întoarse aducînd în brațe un vraf întreg cu suluri de papirus.

— Aveți nițică răbdare, că-l găsesc eu numaidecît, spuse el, căutînd de zor.

— Pe toți demonii, că multe mai ai ! izbucni uluit Socrate și se apucă și el să cerceteze sulurile, unul cîte unul. Ia te uită : Despre bine. Despre frumos. Despre poezie. Despre zei. Despre dragoste. Despre filosofie. Despre buna dispoziție. Despre muncă. Despre cinste.

— Gata, am găsit, strigă deodată Simon : Uite, aici, vezi ? Denunțătorul și calomniatorul nu sînt demni să poarte numele de om...

— Ascultă Simon, de cînd îți notezi tu toate astea ? întrebă uimit Apolodor.

— De cînd eram tînăr m-a interesat ce spunea Socrate. Vorba ceea, cînd stă omul, toată ziulica pe trepiedul lui de cizmar și ciubotărește, mai găsește el puțin timp să se gîndească și la ceea ce aude. Pe vremea aceea, Socrate mă învăța, și mai învăța și el de la vechii sofiști, dar ceea ce spunea el, nu spunea nici unul. Așa se face că m-a atras și am început să scriu. Dealtfel, și Criton, și Simias și Cheebes notează ce aud de la el.

— Şi eu, mărturisi Platon. Seară de seară scriu. Şi Xenofon a notat multe din meditaţiile lui. Şi ceilalţi.

— Şi de ce, scumpul nostru dascăl, te-ai ocupat de un om în alt fel decît s-au ocupat alţii ? întrebă Apolodor.

— Eu sînt un om simplu, răspunse Socrate, zîmbindu-i binevoitor. Obişnuit şi simplu, Eu prefer să-l compun pe om decît să-l descompun. Se înţelege că mai întîi îl cercetez amănunţit, bucăţică cu bucăţică, dar numaidecît îl adun la loc. Sculptorii aleg de la zece bărbaţi sau de la zece femei tot ce e mai bun şi îngrămădesc totul-într-o singură statuie. Aşa am tînjit şi eu să fac cu omul viu, cu gîndirea şi simţirea lui. Un lucru m-a frămîntat tot timpul şi nu mă lasă în pace : mama mea aducea pe lume nişte gîndăcei neputincioşi — tata cioplea în piatră oameni maturi, care atingeau perfecţiunea ; şi nimeni pe lume nu se interesa de ceea ce se află între aceste două extremităţi : de evoluţia lăuntrică, pornind de la acel gîndăcel neputincios şi pînă la bărbatul matur. Cine va investi în om cunoaşterea, cine-l va învăţa să gîndească, cine-l va învăţa să fie cinstit şi-l va conduce spre o adevărată fericire. Ei bine, asta am încercat eu să fac.

Fiecare cuvînt se aude cu claritate şi are darul să neliniştească pe Anitos-junior ; i se pare că fiecare cuvînt al filosofului e îndreptat spre el. Deodată, bătrînul filosof i se uită drept în ochi. Anitos se face roşu ca par şi îşi aţinteşte privirea asupra mesei.

— Sînt dascăli de înţelepciune, continuă Socrate, care şi-au propus să descompună, să dărîme, să distrugă. Dorinţa mea cea mai mare e să compun şi să întregesc. Sculptorul clădeşte. De aceea, odinioară, cînd, cu inima grea, am renunţat la sculptură, am contnuat să-i respect şi să-i cinstesc cu credinţă esenţa, adică principiul de a crea, de a clădi. Iar munca asta o fac de o bună bucată de vreme — şi nu-mi pare rău.

Se ridică în picioare şi varsă din pahar cîteva picături de vin :

— Picur întru cinstirea celor trei chipuri dragi mie, care au mers credincioase alături de mine. Primul e Apolo, dătătorul de lumină, al doilea, Dionysos, însufletitorul, iar al treilea, vînătorița Artemis.

Deodată Anitos auzi din stradă un tropăit de cal în galop. Păli, se ridică de pe bancă și picură și el, întru cinstirea zeilor, cu toți mesenii. Mîna însă îi tremura și vinul se revărsă din pahar. La cuvintele calme ale bătrînului filosof, în fața siguranței acestuia, în fața uriașei consistențe a vieții și ideilor lui, Anitos se simțea un om de nimic, o lepădătură. Tot ce mai rămăsese bun în el pînă în acea clipă, se revolta acum împotriva a tot ceea ce avea să urmeze peste puține clipe. Pe neașteptate, începu să-i fie silă de propria sa trădare, de tatăl său și de fapta lui Meletos. Dar era prea tîrziu. Nemaiputînd să suporte tensiunea care-l apăsa pe tîmple, Anitos sări în sus, ca ars și, fără să sufle o vorbă, o rupse la fugă, ieșind din curte în stradă.

— Încotro aleargă ? Ce i s-a întîmplat ? întrebară mesenii înspăimîntați.

Socrate zîmbi liniștit și spuse :

— Nu vă îngrijorați, dragii mei. Uneori și într-un om rău scapără, pentru o clipă, scînteia conștiinței sau a rușinii.

— Om rău ? Ce tot vorbești, bunul nostru dascăl ? întreabă uluit Apolodor. Ce rău ți-a făcut Anitos ?

— Liniștește-te, dragul meu. Mie nu mi se poate întîmpla nimic rău.

— Și totuși, în ultimele zile, mi s-a părut tare ciudat, cinstit vorbind nu mi-a plăcut, interveni Criton

— Criton are dreptate, i se alătură Platon. Nici mie nu mi-a plăcut.

Socrate dădu din mînă, cu aerul omului lipsit de griji. În clipa aceea chiar, în curte își făcu apariția un scit înarmat. Salută și spuse :

— Arhon basileus îi trimite lui Socrate această scrisoare. Mi s-a poruncit să aştept răspunsul.

Mirto începu să tremure toată, ochii înspăimîntaţi ai Xantipei încremeniră pe chipul trimisului, în timp ce prietenii se uitau cu încordare la Socrate. Acesta desfăcu sulul şi citi, cu glas tare :

— Arhon basileus, prin prezentul act, îl citează în faţa heliadiei, în a cincea zi de la primirea prezentei, la al treilea cîntat al cocoşului, pe Socrate, fiul lui Sofroniscos din demosul Alopeche, pentru a răspunde la acuzaţia de a nu recunoaşte zeii recunoscuţi de stat şi de a propovădui cultul altor zeităţi, precum şi pentru învinuirea de a fi dăunător educaţiei tinerilor atenieni.

Tăcerea mormîntală fu spartă de strigătul de groază al tînărului Apolodor :

— Socrate ! Bunul meu Socrate !

Acesta îl împinse uşor înapoi pe scaun şi-i spuse trimisului :

— Transmite-i arhontelui că mă voi prezenta la timp. *Chaire.*

Şi din nou se lăsă o tăcere ucigătoare.

— Fiţi liniştiţi şi nu vă stricaţi buna dispoziţie, bunii mei prieteni, îi încurajă Socrate. Atena îi va asculta pe acuzatorii mei, dar în acelaşi timp mă va asculta şi pe mine.

Criton îl apucă de braţ pe vechiul său prieten :

— Da, dar gîndeşte-te, în asemenea cazuri, dreptul atenian...

— Ştiu ce vrei să spui, dragă Criton, îl întrerupse cu violenţă Socrate, aruncîndu-i o privire dojenitoare.

În curte tăcerea e încordată. Pereţii casei strălucesc de albeaţă, răsfrîngînd dogoarea soarelui, absorbită în timpul zilei. Roua începe să se lase peste tufele de oleandru şi, de pretutindeni, se revarsă un parfum ameţitor.

Nimeni nu băgă de seamă frumuseţea înserării.

— Şi ce se va întîmpla cu tine? întrebă deodată Simon, exprimînd îngrijorarea care-i cuprinsese pe toţi.

— Nu de persoana mea e vorba, dragii mei. E vorba de ideile mele şi de ce se va întîmpla cu ele. Lupta dintre viclenie şi înţelepciune nu va pieri niciodată pe această lume. Odată precumpăneşte una, odată alta. Dar oricît ar dura asemenea oscilaţie a cîntarului, pînă la urmă talerul vicleniei se arată a fi mai uşor. Şi, mîngîind părul cîrlionţat al lui Apolodor, continuă: Înţelepciunea nu e o bucată de marmoră încremenită. Înţelepciunea e un foc viu ce trebuie veşnic întreţinut şi alimentat. Iar asta e sarcina voastră, prieteni.

Apolodor nu-şi mai desprinde ochii de pe chipul lui şi-l ascultă cu evlavie.

— Şi a ta, nu-i aşa, micuţul meu prieten, îi spuse Socrate, zîmbind.

VI

În viaţa lui, Socrate şi-a petrecut de multe ori revărsatul zorilor sub cerul liber, aşteptînd să răsară soarele.

Îi plăcea nespus de mult liniştea aceea netulburată în care gîndul, de nimeni stingherit, rătăcea în voie pe atît de frecventele poteci în timpul zilei. Noaptea de azi, a petrecut-o din nou sub cerul liber.

S-a urcat pe o lespede de marmoră, ca să vadă mai bine Himetul, în spatele căruia se înalţă în fiecare dimineaţă iubitul său naş — soarele.

Dar azi n-a fost linişte, ca de obicei. Din căsuţele înghesuite ale demosului Alopeche, au început să răzbată, cu mult înainte de revărsatul zorilor, crîmpeie de glasuri emoţionate — de aici, de dincolo, de pretutindeni.

În noaptea asta, sub acoperişurile Atenei, Hipnos nu şi-a găsit locul. În spatele multor ferestre cu gemuleţe pătrate, numeroşi cetăţeni au stat de vorbă, cu vocea înfiorată de emoţie — căci a doua zi dimineaţa urma să fie adus în faţa justiţiei cel mai bun dintre cetăţenii Atenei, Socrate.

Acesta stă nemişcat, pe lespedea sa de marmoră. Aude toată agitaţia, aude glasurile acelea înspăimîntate, aude, aude şi îşi dă seama că în noaptea asta oraşul nu poate dormi. „Iată beatitudinea, îşi spune în sinea lui şi zîmbeşte fericit. Nu sînt singur într-o clipă atît de grea."

Peste parfumul oleandrilor şi al chiparoşilor dă năvală un miros de fum. Undeva, oamenii se şi dau jos din pat, fierb laptele de dimineaţă, coc turte, nu de alta, dar judecata o să dureze pînă diseară. Se grăbesc să nu întîrzie, dornici să-l vadă, să-l audă, să fie cu el.

Şi Xantipa şi Mirto sînt treze, Mirto s-a furişat desculţă în curte şi, pe fundalul cerului, vede silueta încremenită a filosofului Socrate. Xantipa iese şi ea în pragul casei. Sentimentul înfricoşării le lipeşte una de alta pe cele două femei. Văd cum în jurul siluetei lui Socrate, cerul începe să pălească.

— Ce bine ar fi să nu răsară azi soarele ! rosteşte în şoaptă Mirto...

Meletos i-a poruncit Abisei să-l trezească în zorii zilei. Altădată, cînd venea să-l trezească, părul ei era despletit, aşa cum îi plăcea stăpînului. Azi însă Abisa şi-a răsucit bine părul şi l-a strîns într-un coc mare pe care l-a legat cu o fundă colorată. Ştie unde se pregăteşte să meargă azi stăpînul ei şi de aceea nu s-a întins lîngă el, aşa cum face de obicei, ca să-i îndulcească primele clipe ale zilei.

Îl sărută cu gingăşie şi-i spune :

— Stăpînul meu, se luminează de ziuă. Ai în fața ta o zi măreață.

Îi răsplăti gingășia cu un act de cruzime : o ciupi de sîn cu atîta putere, încît o făcu să plîngă cu sughițuri.

— Da, Abisa, îi răspunse, ridicîndu-se în capul oaselor. O zi măreață. A mea și a lui Socrate. A lui Socrate și a mea.

Abisa îl privi drept în față. Ce mult a îmbătrînit peste noapte ! Ori poate numai ochii i-au îmbătrînit ? Dar de ce ? ! Doar nu el va fi cel judecat...

— Cada e pregătită ?

— Bineînțeles, despote, răspunse femeia și, însoțindu-l spre camera de baie, îl întrebă : Ce ținută să-ți pregătesc ?

Reconstitui în gînd darurile primite ieri, ca avans, de la Anitos și strigă din cadă :

— Chitonul de culoarea teracotei, brățara de aur și... ce mantie să-mi pun oare ?

— De purpură ? întrebă Abisa.

— Nu ! Ar spune că-l imit pe Alcibiade.

— Atunci cea nouă, de culoare verde, cusută cu fir de aur.

— Asta e ! Nou-nouț, din cap pînă în picioare.

După baie s-a îmbrăcat, iar acum își ia gustarea de dimineață. În acest timp, Abisa îi povestește despre agitația ce domnește în tot orașul. Meletos e însă cu gîndul în areopag.

După ce isprăvi de mîncat, se apucă să repete cuvîntul său acuzator, urmărindu-se cu atenție în oglindă, să vadă dacă folosește cu rigurozitate gesturile și mimica artei retorice.

Pe neașteptate, din gîtlejul lui țîșni un rîs fioros : „Îți arăt eu ție, bătrîne filosof ! Eu, poetul transformat de vrăjitoarea Circe în porc, o să te fac azi să te saturi de grohăit !“

Vulturii cuibăriţi pe crestele Himetului s-au înălţat spre cer şi au pornit în zbor planat spre miazănoapte. Se trezeau întotdeauna cu o clipă înainte de a da Febus poruncă să i se scoată din grajd armăsarii de aur.

Pe acoperişul drept al casei sale, sta brutarul Merinos şi îşi freca ochii, somnoros. Deodată zări vulturii ce pluteau spre Pentelic.

— Se luminează de ziuă, spuse el în gol, căci elenii sînt atît de vorbăreţi, încît vorbesc chiar şi atunci cînd n-au cu cine.

Dar iată că din curticica vecinului răsună o voce :

— Mda, e timpul să ne pregătim, ţinu să menţioneze Lustratos şi numaidecît se grăbi să adauge : Vezi, ai grijă, nu uita să iei ceva de-ale gurii şi pentru mine.

— O să iau nişte turte. Le-am gata coapte. De vîndut o să vîndă azi nevasta şi băiatul. Tu ia o ploscă mare cu vin, căci azi o să fie o zi afurisit de fierbinte.

— Tare nu-mi place că am ieşit la sorţi pe lista juraţilor, spuse supărat Lustratos.

— Iar eu tremur de nerăbdare. Un ochi n-am închis în noaptea asta, spuse Merinos, şi iar îşi frecă ochii obosiţi de nesomn.

— Nici eu, îi răspunse Lustratos, proţăpit pe acoperişul lui. Şi, agitînd mîna în aer, întrebă necăjit : Ce mă fac însă cu răspunderea asta cumplită ? Zău dacă ştiu cum să procedez...

— Asta o să vedem acolo, îl linişti Merinos.

Lustratos tresări şi tăbărî cu gura pe el :

— Ce altceva vrei să mai vezi acolo faţă de ce vezi acum ? Zăpăceală. Înghesuială. Harababură. Învălmăşeală. L-am auzit deunăzi, cu urechile mele, cum îl îndemna pe unul să se bizuie mai mult pe mintea lui decît pe sentinţele lui Apolo. Îi spuneau să nu mai alerge mereu cu întrebările la Delfi şi să caute să-şi dea singur răspunsul. Ceva, cum să-ţi spun, cam în sensul că în felul ăsta o brodeşte mai bine. Mă rog, poate n-a zis chiar aşa, dar noi,

cei care stăteam în jurul lui, așa am înțeles ; că mintea omenească face mai mult decît mintea divinității. E de rău, nu-i așa ? Și tot așa, cu urechile mele, l-am auzit spunînd că asta ne trebuie cel mai mult nouă, atenienilor. Și acum stai și alege ce e mai important.

— Ce rost are să te frămînți dinainte ? îl întrerupse rîzînd Merinos, care nu împărtășea grijile vecinului. Dealtfel, o să fie acolo Xantipa, și ține minte că ea va fi aceea care va hotărî totul. Parcă o văd ce tărăboi o să facă. De data asta, lui Socrate o să-i prindă bine limbuția ei. O să vezi cum o să cadă în genunchi și o să ne roage plîngînd să fim îndurători cu omul ei. Și frumusețea de păr o să și-o smulgă din cap, ca să ne înduplece. Da, da, ține minte ce-ți spun : asta o să ne înduioșeze și o să ne răscolească pe toți în asemenea hal, încît o să ne fleșcăim pînă la unul. În definitiv, sînt niște amărîți. Gîndește-te și tu, are un băiat și o mai are și pe cealaltă femeie pe pe cap. Și atunci, cum o să votăm noi ca să i se mai stoarcă poate și o amendă ? Sau să-l trimită în surghiun ? Omul ăsta iubește Atena ca ochii din cap și noi să-l... A, nu, nici gînd !

— Nu știu, nu știu ce să spun, situația e tare încurcată, spuse Lustratos, clătinînd din cap neliniștit. Orice-ai spune, bătrînul ăsta are destule bube în cap, crede-mă. Și nu fiecare ia lucrurile așa ușor cum le iei tu.

— Faci rămășag cu mine că n-o să plătească nici o amendă și că n-o să fie alungat din țară ?

— Nu fac.

La răsărit, orizontul se lumina tot mai mult într-un arc de cerc auriu, care, încet-încet, se înălța tot mai sus.

— Lăudată fie apariția ta, o, soare ! murmură Socrate, ridicîndu-și brațele în semn de salut. Fii binevenită cu măreția ta, lumină !

Făcu o plecăciune adîncă, apoi se întoarse și porni să ocolească piatră după piatră. Trece pe lîngă ele încet, uneori le atinge ușor, mîngîie suprafața lor aspră. Un bloc de granit străvechi își înfrumuseță deodată fețele netede, poleite de razele trandafirii ale soarelui de dimineață.

— Ia te uită, Momos ! Bunul și vechiul meu prieten, Momos ! Ce mai faci tu, zeflemistule ? Unchiul și dascălul meu din tinerețe ? Cum văd, și azi te strîmbi la mine cu toate că știi ce mă așteaptă. Da, frățioare, ai rămas la mijlocul drumului. N-ai înțeles că a zeflemisi e mai puțin decît a rîde. Se întoarse spre Artemis și îngenunche în fața frumuseții ei. Iubita mea ! Tu m-ai ocrotit la naștere, cînd soarele se afla în culmea drumului său peste împărăția cerului. Tu ai salutat primul meu hohot de rîs...

Amuți și sărută, ca întotdeauna, genunchii ei frumoși.

La poalele Himetului au și început să roiască albinele aurii.

— E timpul să mă duc, spuse Socrate, ridicîndu-se de la gustarea de dimineață.

— Să mergem, rostiră în același timp Xantipa și Mirto.

— Voi nu mergeți cu mine.

Nu-i răspunse nici una și își luă fiecare tolba de mult pregătită.

Ieșiră din curte înaintea lui. Xantipa se întoarse spre Mirto și-i spuse în șoaptă :

— Lamprocles vine direct acolo, cu tatăl meu.

— Te rog, Xantipa ! Și pe tine, Mirto ! Vă rog stăruitor, nu veniți, rămîneți acasă.

— Îți duc niște turte, Socrate, cine știe, s-ar putea să dureze mult, murmură Xantipa.

Surprinse un zîmbet trist pe chipul ei și se grăbi s-o liniștească :

— Înainte de apusul soarelui sînt înapoi. Gîndiţi-vă mai bine cum să mă primiţi cu o cină pe cinste.

— Ce bine ar fi să te putem primi cu o cină pe cinste, bîigui Xantipa.

— De ce ţi-e teamă ? întrebă Socrate.

— E oare puţin ce eşti acuzat de crima de încălcare a religiei ? Cum vrei să scapi din povestea asta ? Nimeni nu ştie mai bine ca mine că tu nu crezi în zei. Îţi baţi joc de ei. Cu această Artemis de marmoră discuţi şi-ţi pierzi vremea numai pentru că e femeie.

— Cum văd, dacă judecătorul meu ar fi Xantipa, s-a zis cu mine, rîse vesel filosoful. Da, m-aş duce direct pe urmele lui Anaxagora... Mă întrebai cum o să scap din povestea asta ? Tu, draga mea, nu poţi spune despre mine multe lucruri bune. Dar, crede-mă, eu nu le-am făcut pe toate chiar aşa de rău. Şi Atena ştie acest lucru. Am auzit-o în noaptea asta...

Nu-i răspunseră.

Deodată se auzi un ciocănit. În spatele porţii se iviră sciţii.

— Arhon basileus ne trimite să...

— Ştiu, sînt gata, îi întrerupse Socrate.

Ieşi în stradă, unde se şi adunase o droaie de curioşi. Cele două femei se strecurară în urma lui.

— Bine, însoţiţi-mă o bucată de drum, le spuse împăciuitor. Dar ce duci tu în tolba asta mare, dragă Mirto ?

Femeia îşi retrase mîna, dar el i-o prinse şi desfăcu tolba.

— Pe toţi demonii ! Ce vrea să însemne asta ? O cunună de trandafiri !...

Îi zîmbi cu duioşie şi în sinea lui îşi spuse : Iată cum vrea să mă întîmpine cînd voi ieşi de la judecată, liber şi nevătămat ! Cu o coroană de trandafiri ! Da, o coroană de trandafiri pe fruntea mea îmbătrînită. Zărind însă mulţimea de spectatori, spuse :

— Ce drăguț din partea ta că vrei să te împodobești cu o coroană de trandafiri în cinstea mea, atunci cînd voi ieși de la judecată.

Nici demagogul Anitos n-a izbutit să doarmă toată noaptea. Patul lui nu stătea fix pe dușumeaua de mozaic. Se legăna pe un balansoar. Zadarnic însă a încercat el să cheme somnul cu ajutorul balansoarului. La fiecare legănat îl vedea pe Socrate. Se întorcea pe partea dreaptă — patul se legăna mai puternic, dar în fața lui apărea iar Socrate. Se întorcea pe partea stîngă, și i se ivea același Socrate, cu același chip ironic ca atunci cînd le spunea oamenilor în agora : bogatul vrea să fie mare bogătaș, demagogul vrea să fie arhimandrit, Anitos — Arhianitos. Ce monstruos e să-l am mereu înaintea ochilor ! Simt că înnebunesc !

Mai era mult pînă să se lumineze de ziuă, dar bătrînul Anitos nu mai avea somn, nu de alta, dar moșneagul acela urîcios îl gonea acum pînă și din pat.

Simți deodată un dezgust feroce față de dezbaterea judecătorească de azi. Oare n-ar putea fi amînată ? Să simulez o boală ? O plecare urgentă ? Să născocesc o prevestire divină ? Nu, nu. Nu-mi pot îngădui să dau înapoi. N-am voie !

Zări statuia Atenei. Și pe tine te-a jignit, atunci cînd la gimnaziu a făcut socoteala cîte Atene sînt ! Binecuvîntează-mă și dă-mi putere să duc totul cu bine pînă la capăt. Diseară te voi răsplăti pentru asta cu o jertfă bogată.

Dar, de fapt, de ce mi-e frică ? După ce-l vom condamna, toți îi vor întoarce spatele și vor pune pe seama lui tot ce-i mai rău — adevăr sau calomnie — și, pe urmă, s-a zis cu dragostea față de „favoritul“ atenienilor. Sau poate voi pierde și eu această dragoste ! Dar, oare, mă bucur de ea ?

— Machinos ! strigă deodată agitat. Şi cînd sclavul apăru, îi porunci : Anason ! O cupă mare !

Apolodor şedea la masă în faţa cănii cu lapte ; mama lui sta în picioare lîngă el şi, îngrijorată, se uita la băiatul ei, pe ai cărui obraji se prelingeau şiroaie de lacrimi. Îl mîngîie pe cap şi-i spuse :

— Nu plînge şi mănîncă ; ai să vezi că totul se va sfîrşi cu bine.

— Tu n-ai fost în agora, scînci el, ca un copil. Tu n-ai citit circulara arhontelui basileus. Tu n-ai de unde să ştii toate astea...

— Nu plînge, băiete, stărui mama. Sînt sigură că el va şti să-şi dovedească nevinovăţia şi tribunalul, cu siguranţă, îl va elibera...

— Cumplit !, izbucni Apolodor. Cumplit ! Te îngrozeşte numai gîndul că un asemenea om poate fi adus în faţa judecăţii ! Un om atît de drept ca el !

— Nu plînge, băiete ! Dacă tu ştii că e un om drept, atunci nu i se poate întîmpla nimic rău.

— Da, dar de unde ştim noi cît sînt de drepţi cei ce urmează să-l judece ? izbucni din nou adolescentul şi mai violent. Cine sînt acuzatorii ? Parazitul Meletos, cameleonul Licon şi răzbunătorul Anitos.

— Pe Hera ! Taci ! se speric mama. Ştii doar cîţi sicofanţi mişună prin Atena. Te mai aude vreunul, te denunţă şi te trezeşti şi tu în faţa tribunalului.

— Dar bine, mamă, îi răspunse băiatul, de data asta, cu o voce mai potolită, eu nu sînt singurul care gîndeşte aşa. Ideile astea clocotesc mereu în jurul meu... Şi atunci cum vrei tu să scap de ele ? Ieri, pentru prima oară de cînd îl cunosc, l-am văzut pe Socrate cu ochii trişti.

Socrate și ai săi urcară pe areopag, pînă la intrarea judecătorilor. Pe drum, femeile vorbiră puțin, la fel și oamenii din preajma lor. La început, Socrate se apucă să povestească tot felul de întîmplări hazlii din tinerețea lui dar, văzînd că nimeni nu rîde, amuți și el și merse mai departe tăcut, ronțăind obișnuitele sale boabe de năut. Sus îl așteptau Lamprocles cu tatăl Xantipei și o mulțime de prieteni. Erau toți aici, oamenii lui dragi și apropiați.

— Fiți fericiți, dragii mei, îi salută el cu voioșie. Sînteți buni că ați venit să împărtășiți cu mine această clipă...

— De nerușinată jignire ! explodă Antistene.

— Nu, nu, dragul meu, replică filosoful strîngîndu-l ușor de umăr. Legea e dator s-o respecte orice cetățean onest. Și, întorcîndu-se spre femeile lui, adăugă : Vă încredințez pe voi amîndouă și pe Lamprocles, prietenilor mei. Vă vor duce acolo, pe ridicătura aceea, de unde se vede și se aude cel mai bine. E destinată rudelor.

— Nu ! strigă Xantipa. Soția are dreptul să-și însoțească bărbatul pînă în fața tribunalului. Ce, tu știi să te aperi ? Pe alții, da, te pricepi, dar pe tine, nu ! Cine altul vrei să-i roage ca să nu fii condamnat, dacă nu eu ? !

— Ce tot vorbești, Xantipa ? Ar putea oare să-l condamne cineva pe Socrate ? interveni Faidon.

Plînsete. Văicăreli. Tînguiri. Rugăminți. Zadarnic însă. Socrate nu cedează.

— Cu mine, în fața tribunalului, vor merge numai Criton și Platon.

În clipa aceea însă surprinse ochii rugători ai junelui Apolodor. Îl luă de mînă și se grăbi să adauge :

— Și tu, micuțul meu prieten.

Prietenii o înconjurară pe Xantipa, pe Mirto și pe Lamprocles, pregătindu-se să pornească spre colina numită „Masa lui Solon".

— Cum adică, de la mine nu-ți iei rămas bun ? ! întrebă Xantipa, cu mirare.

Le sărută pe cele două femei, își îmbrățișă fiul și le spuse, zîmbind :

— De ce să-mi iau rămas bun ? Doar o să ne mai vedem...

Grupul porni. Xantipa continua să se văicărească. Mirto avea ochii înecați în lacrimi.

Socrate rămase singur cu cei trei prieteni.

Unul dintre sciți îi arătă respectuos o piatră, spunîndu-i să se așeze, pînă va fi chemat.

— Șezi tu, frățioare, îl îndemnă Socrate. Mie îmi place să stau în picioare.

Mulțimile se împrăștie pe colinele și movilele ce împrejmuiesc toată întinderea areopagului. Jos e rezervat un loc pentru *dikasterion* — adică pentru o zecime din cinci mii de membri ai tribunalului popular. În fața porților ce dădeau spre locul rezervat curții cu juri, era cea mai mare înghesuială. Jurații se buluceau unii peste alții, absolut fără nici un rost. Porțile erau închise și păzite de străjeri înarmați pînă în dinți.

— Pe Hercule ! se auzi deodată o voce deznădăjduită. Mi-am pierdut pinakionul. Dați-vă la o parte ! Ajutați-mă ! să-l găsesc ! De ce să pierd trei oboli ? !

În sfîrșit, străjerii au deschis porțile și controlînd fiecare pinakion în parte, îi lasă pe jurați să pătrundă unul cîte unul. Ultimii au sosit, coborînd din luxoasele lor lectici, aristocrații și îmbogățiții, demonstrînd în felul acesta că bogatul nu se grăbește niciodată.

În fața rîndului celui mai de jos, rezervat juraților, se înălța tribuna completului de judecată, cu o intrare specială. La mijloc, o masă mare pentru judecători, grefieri și crainici, în dreapta, un loc pentru acuzatori, în stînga, unul pentru acuzat.

Curînd își făcură apariția scribul, crainicul, secretarul și doi străjeri. În urma lor, intră arhon basileus — președintele tribunalului — în ținută festivă. Se așeză la mijlocul mesei, cu fața spre mulțimea juraților, dictă grefierului introducerea dării de seamă a dezbaterilor de azi și, după ce își pregăti ciocănelul cu ale cărui bătăi avea să asigure liniștea, porunci să fie introduși acuzatorii.

Meletos, principalul acuzator, trebuia să intre primul, dar, galant, acordă prioritate lui Anitos, conducătorul obștii, și mai vîrstnicului său coleg, Licon.

Anitos purta la el o mantie albastră, Licon una cenușie. Atenția cea mai mare o stîrni Meletos, în hlamida lui verde, de culoarea ierbii, prinsă pe umăr cu o agrafă mare de aur și țesută cu motive ornamentale, tot în fir de aur.

— Cine e ? răsună o voce, din rîndurile juraților.

Arhon basileus îl prezentă pe poetul Meletos, principalul acuzator. După care, porunci pe un ton autoritar :

— Să fie introdus acuzatul !

Peste întreaga întindere a dikasterionului și peste miile de spectatori ce împînzeau colinele din preajma areopagului se lăsă deodată o tăcere apăsătoare. Toate privirile erau ațintite spre poarta de la intrarea tribunalului, deschisă larg de cei doi sclavi. În poartă se ivi peste puțin timp statura mare, puternică, impunătoare și maiestuoasă a filosofului Socrate. Mergea, ca de obicei, desculț, cu pasul domol și legănat ; țeasta pleșuvă, arsă de soare, lucea ca arama. Și, ca întotdeauna, era îmbrăcat în mantia lui ponosită, aruncată peste chitonul alb, din pînză aspră.

În clipa aceea se petrecu un lucru fără precedent la dezbaterile tribunalului. Majoritatea juraților se ridică în picioare și-l întîmpină pe Socrate cu aplauze furtunoase.

Filosoful rămase descumpănit. Nu-i venea să creadă. Se uită cu sfială la Criton, care venea în urma lui, împreună cu Platon și Apolodor.

— Vezi cum te primesc atenienii tăi ? ! spuse Platon cu emoție în glas.

— Ai răbdare, bunul meu prieten, să vedem cum o să fie la despărțire, îi răspunse Socrate, zîmbind.

Aplauzele încetară, jurații se instalară comod pe locurile lor și arhontele basileus îi împinse el însuși un scăunel acuzatului Socrate. După aceea bătu cu ciocănelul în tăblia de marmoră a mesei și anunță cu voce solemnă :

— Deschidem dezbaterea procesului intentat cetățeanului atenian Socrate, fiul lui Sofroniscos din demosul Alopeche. Actul de acuzare împotriva lui sună așa : Socrate se face vinovat de încălcarea legilor prin aceea că nu recunoaște zeii recunoscuți de autoritatea statului, propovăduind cultul unor noi zeități, necunoscute pînă acum, precum și prin aceea că aduce prejudicii educației tineretului. Acuzatorul principal în acest proces — poetul Meletos.

2

Meletos își trase pe spate, cu ambele mîini, părul său lung de culoarea ruginei, apoi își înalță brațele spre cer :

— O, tu, Zeus cel atotputernic ! Stăpînitor al tunetelor ! Evoc atotputernicia ta în numele tuturor bărbaților adunați aici și cer ca bunăvoința ta să coboare asupra faptei noastre prin care vrem să redăm azi cinstirea și dragostea oamenilor față de măreția ta și a celorlalți zei din Olimp, cinstire și dragoste de care a încercat să vă lipsească acest bărbat, aici de față. Acest Socrate te batjocorește nu numai pe tine, o, Zeus, ci și pe Atena, pe Afrodita, pe Eros și pe mulți alții dintre zeii nemuritori. Și, întorcîndu-și fața către Acropolă continuă : O, voi, zei din Olimp, zei ai pămîntului, stăpînitori ai apelor și subpămînteni, fiți cu toții martori la judecata acestui acuzat ! Vă chem pe voi toți, ocrotitorii și binefăcătorii

noştri, pe voi toţi care vă îngrijiţi de cîştigul şi bunăstarea noastră, adresîndu-vă rugămintea : nu vă supăraţi pe noi, păcătoşii ! Nu ne lipsiţi de favoarea voastră pentru greaua vină de a fi trecut cu vederea şi de a nu fi împiedicat atîta vreme răspîndirea unui rău atît de primejdios. Căci Socrate, aşa cum confirmă mărturiile, a vrut să vă răstoarne pe voi şi să înscăuneze în locul vostru alte zeităţi !

Peste spaţiul întins al tribunalului şi peste colinele din jur, unde se îngrămădeau miile de spectatori, trecu deodată un suflu al groazei, aidoma rafalei năprasnice de vînt ce străbate cîmpia înainte de a se dezlănţui furtuna. Xantipa îşi înăbuşă plînsul în suspine, strîngîndu-l la piept pe Lamprocles, de parcă ar vrea să ia de la el puterea ca să suporte această grozăvie.

Grozăvia însă creştea pe măsură ce Meletos îşi grada concluziile. Cu voce sporită rosti, folosind formula juridică :

— Socrate se face vinovat prin nerecunoaşterea zeilor, de obşte recunoscuţi, propovăduind în schimb cultul altor zeităţi. Şi se mai face vinovat prin aceea că aduce grave prejudicii educaţiei tineretului.

Mulţimea e atît de încremenită şi atît de mută, încît, peste tăcerea ei de groază, se aude zgomotul stîrnit de căderea acelor din pinii ce străjuiesc zidurile vechi ale cetăţii. Din gîtlejul sugrumat de emoţie al unuia dintre juraţi, se furişă o voce gravă :

— E pierdut !

Socrate priveşte spre soare. În toiul amiezii, în plină dogoare a soarelui, se spune că s-a născut. Iubea soarele ca pe un frate. Ce se va întîmpla azi, dacă atunci cînd va ajunge la zenit nu va arunca nici o umbră ? Lui Socrate i se pare că azi, din primele clipe ale dimineţii, soarele frige mai tare ca altădată. „Îmi dă puteri, îmi încălzeşte oasele uscate, bunul şi bătrînul meu frate. Ce bucuros sînt că eşti azi cu mine, tu, capul meu de aur !“

Xantipa se sprijină de Mirto şi se tînguie :

— Nu pot îndura să văd şi să aud toate astea despre el, un om atît de bun, un copil nevinovat...

— Un copil mare, neprefăcut... murmură, în şoaptă, Mirto.

Meletos savura din plin groaza care cuprinsese mulţimea. Numai ochii binefăcătorului său Anitos nu-i plăceau în clipa aceea. Căci în locul aşteptatei mulţumiri, citea în ei spaima şi necazul. Clipi nervos, şovăi un timp, dar ştia că aici nu-i era îngăduit să discute cu Anitos şi să cadă la o înţelegere cu el. La ultima întîlnire cu cei doi demagogi — Anitos şi Licon — i s-a spus limpede : Acuză-l de cutare şi cutare lucru. Ce altceva face el acum ? Şi aşa cum reiese din ecoul pe care-l are actul său de acuzare în rîndurile asistenţei, o face cu succes. Aşadar, calm, şi dă-i înainte ! Avea o memorie bună şi ştia pe dinafară ce trebuia să urmeze. Ridică mîna în sus. Brăţara lui de aur sclipea violent în bătaia soarelui, ca atunci cînd fulgerul lui Zeus brăzdează văzduhul. Cu acest fulger începu jocul cu viaţa unui om.

— O să vă prezint dovadă după dovadă despre vinovăţia lui Socrate. După aceea, în propria sa apărare, Socrate se va strădui să răstoarne dovezile mele, dar vă atrag dinainte atenţia că fondul apărării lui va consta în afirmaţia că acuzaţiile mele constituie un act de răzbunare pentru faptul că a declarat adeseori în public că sînt un poet lipsit de talent.

Un jurat din rîndul al doilea, îmbrăcat într-un himation de mătase, îşi acoperi gura cu un colţ al veşmîntului.

— De ce rîzi ? îl întrebă încet vecinul său.

— Pentru că ştiu ce versuri scrie Meletos.

— Asta însă nu mă poate împiedica, îşi ridică glasul Meletos, fără să ţină seamă că inflexiunile sale vocale scîrţîiau dezagreabil, să-i apăr pe preamăriţii noştri zei de limba lui defăimătoare.

Socrate stătuse pînă atunci față în față cu soarele. În clipa aceea însă se întoarse spre Meletos. Se scotoci prin buzunare, scoase de acolo îndrăgitele sale boabe de năut și începu să ronțăie, scuipînd cojițele pe jos. Deși nimeni nu luă în seamă acest lucru, realizînd totuși unde se află, se nelinişti un pic și se uită la arhonte cu un aer de vinovăție. Arhontele cunoștea bine această slăbiciune a filosofului și-i zîmbi, îngăduitor, clătinînd din cap în semn că totul e în ordine. Socrate, la rîndul său, dădu din cap, în semn de mulțumire și își aținti privirea asupra lui Meletos. Își aduse aminte de o poezie a lui, bombastică dar lipsită de duh și zîmbi. Cîți ani să aibă prefăcutul ăsta ? Treizeci ! Mda, la treizeci de ani, omul ar trebui să fie stăpîn pe meșteșugul lui...

Meletos continuă :

— De tînăr, Socrate se plimba în fiecare dimineață cu dascălul său pe malul Ilisosului și sorbea cu nesaț învățătura lui. Și cine a fost acest dascăl, distinși bărbați ai Atenei ? Filosoful Anaxagora, condamnat la moarte de tribunalul atenian pentru neîncredere în zei. Numai datorită lui Pericle a izbutit să fugă de pedeapsă și să se ascundă la Lampsac. Cartea lui *Despre zei* a fost arsă de față cu toată lumea în agora, dar nelegiuirea lui a rămas în Atena !

Rostind aceste cuvinte, îi aruncă lui Socrate o privire provocatoare. Bătrînul filosof scuipă o coajă de năut și spuse foarte calm :

— De ce-aș tăgădui un lucru care mă onorează ! ?

Drept care, Meletos izbucni :

— L-ați auzit ? Recunoaște ! Pe unde a umblat, a răspîndit ideile lui Anaxagora...

— Nu ideile lui le-am răspîndit, îl corectă filosoful, ci pe ale mele...

Meletos rămase uluit de felul în care Socrate îi ușura misiunea de acuzator.

— Cu atît mai rău pentru tine, se grăbi el să spună ; pentru că ideile pe care le împrăştii împotriva zeilor noştri sînt demne de a fi afurisite. Aşa cum în Abdera, necredinciosul Democrit, îndrăgitul tău, îşi bătea joc de broaştele sacre ale zeiţei Leto, tot aşa îţi baţi joc şi tu de zeii noştri. De cîţi ani gluma ta preferată este aceea de a socoti încurcăturile lui Zeus — cum le numeşti tu — cu zeiţele şi femeile muritoare, cărora li se arată fie sub propria sa înfăţişare, fie sub chipul lebedei, al taurului, al lui Amfitrion, al ploii de aur şi aşa mai departe ? !

— Şi nu-i adevărat ? răsună o voce din rîndurile juraţilor.

— Asta-i jignire ! Blasfemie ! strigă o voce.

— Nu e !

— E !

Un bărbat distins la înfăţişare se ridică de pe scaunul său şi se adresă arhontelui :

— O, tu, arhonte basileus, care eşti chemat de obşte să desluşeşti toate treburile religioase, spune-ne dacă e jignire sau nu...

Descumpănit de întrebare, arhon basileus roşi pînă peste urechi. Se temea să-l privească pe Socrate, bănuind că acesta avea să zîmbească ştrengăreşte, şi se apucă să răsucească în mînă ciocănelul, de parcă îl vedea pentru prima oară în viaţa lui, cînd, deodată, din rîndurile juraţilor se ridică un bărbat şi spuse :

— Îmi dai voie, arhonte, să răspund eu la întrebarea pusă ?

Deşi nu ştia dacă solicitantul avea să-l izbăvească ori să-l bage într-o belea şi mai mare, arhontele dădu din cap, aprobator, iar mîna în care ţinea ciocănelul începu să-i tremure atît de tare, încît, pînă la urmă, coada ciocănelului prinse să bată darabana în marmora mesei.

— A discuta despre natura legăturilor lui Zeus cu oricare dintre zeiţe, cînd şi unde s-a petrecut acest lucru, nu constituie deloc o jignire adusă divinităţii, începu ju-

ratul, pe un ton moralizator. Doar este vorba de acel zeu, cu care, a se împreuna, a fost socotit întotdeauna, mai cu seamă de femeile muritoare, un prilej de mare cinste pentru ele.

— Şi mai face Zeus... această treabă... şi acum ? întrebă brutarul Merinos.

— Gîndiţi-vă, spuse juratul, cu toată seriozitatea, gîndiţi-vă că aceste legături au avut drept urmare, aproape întotdeauna, naşterea unui semizeu, ba, adeseori, chiar a unui zeu. Oare printre zeii supremi ai Olimpului nu se află şi cei doi gemeni Artemis şi Apolo, pe care Zeus i-a zămislit cu zeiţa Leto ?

Aplauze puternice îl răsplătiră pe vorbitor. Arhon basileus clătină din cap, dîndu-i a înţelege că părerile sale coincid întru totul cu cele ale vorbitorului.

Între timp Meletos, prefăcîndu-se că la acest punct victoria îi aparţine, reluă :

— Cum a vorbit Socrate, pentru asta sînt aici mulţi martori care aşteaptă să fie ascultaţi, cum vorbeşte şi cum îşi bate joc de strălucitoarea noastră zeiţă Afrodita ! Una e prea puţin, spune el — trebuie să avem două : una cerească şi una obştească, adică pămînteană. Cea obştească ocroteşte prostituatele din Pireu, cea cerească fecioarele eleusine şi distinsele hetaire ale distinşilor atenieni, în timp ce ea însăşi îl înşală pe soţul ei, Hefaistos, cu Ares, zeul războiului...

Rîsete.

— Astea le ştim cu toţii, strigă Lustratos. De ce n-ar putea să vorbească despre ele şi bătrînul Socrate ?

Meletos se face roşu ca para, frămîntă nervos marginea hlamidei şi bîiguie, încurcat :

— Desigur, cetăţeni, aveţi dreptate. Se pune însă întrebarea cum a vorbit despre asta bătrînul Socrate şi pe ce ton !...

— Şi ai putea să ne dovedeşti că tonul lui a fost răuvoitor ? Poţi să ne redai acest ton ?... Nu poţi !

— Martorii... bolborosi Meletos, dar arhon basileus nu mai voia să umble pe o gheață atît de subțire și în niște zone atît de perfide.

— Ajunge, îi spuse lui Meletos, cu bunăvoință. Altă dovadă ! Apoi, pe un ton aspru și categoric, se întoarse și se adresă asistenței care fremăta de rîs. Liniște !

Ochii lui Anitos se congestionară. „Ce să zic, își spuse în sinea lui, grozav palavragiu mi-am ales. Trăzni-l-ar fulgerul lui Zeus !"

— La un ospăț dat de moșierul Kalios, Socrate a declarat că puternicul nostru zeu Eros nu e zeu, ci un simplu demon.

— Ei și ! Din partea mea, să fie și demon. Mie mi se fîlfîie, iar tu du-te și te îneacă !

— Mai departe, mai departe, îl îndeamnă pe vorbitor arhontele, observînd că interesul juraților pentru proces se risipește.

Îi vedea cum se foiesc pe locurile lor ca înțepați de tăuni, cum li se umflă fălcile în timp ce-și mestecă dumicatul și cum trag din clondir, ascunzîndu-se în spatele celor așezați în fața lor. Prietenii lui Socrate se agață de o mică speranță. Du-te de te îneacă, l-a biciuit pe Meletos o voce tăioasă. Să fie numai una ? Cu siguranță că la fel gîndesc și ceilalți, chiar dacă nu se încumetă să strige acest lucru cu aceeași vigoare. Xantipa încearcă să surprindă privirea lui Socrate, care lunecă pe povîrnișurile stîncoase ale colinelor. De încordare, Mirto nici nu-și dă seama că-și înfige unghiile în peplumul de sărbătoare și îi sfîșie țesătura.

Meletos se lasă pe genunchiul drept, își înalță brațele spre uriașa statuie a zeiței Atena și strigă pe un ton declamator :

— O, tu, Atena, iubirea noastră, cît ai fost de jignită și de defăimată de acest nelegiuit ! Mi se rupe inima cînd îmi aduc aminte cum a stat să socotească acest necredincios, cu veșnicul său rînjet de batjocură pe buze, toate

denumirile tale divine : Partenos, Polias, Nice, Promahos... Douăsprezece Atene avem ? ! De ce nu douăzeci ? ! Să fie și una pentru măturători, și una pentru proprietarii de catîri...

— Minți !

— Așa ceva n-a spus Socrate !

— Cînd ? Unde ? Cui ?

Meletos simți că a sosit momentul să-i aplice lui Socrate o lovitură de moarte : „acum trebuie să scot în evidență ce înseamnă zeița pentru acei negutători veșnic însetați de profit, dintre care mulți se află aici, pe băncile juraților, și pe ale căror uși atîrnă inscripția cu deviza vieții lor : «Fii preamărit și bine-venit, cîștigule !».

— Cine a întemeiat și a dăruit Atenei livezile de măslini ? Cine ocrotește cetatea noastră împotriva calamităților naturale și o ferește de urgia dușmanilor ? Cine are grijă de cîștigul tuturor atenienilor ? Unde ați fost acum, voi, cei rămași fără de pămînturi, cei ale căror recolte și gospodării au fost arse de dușmani, ale căror turme și cirezi au fost împrăștiate și gonite pe alte meleaguri, dacă iubita noastră zeiță nu v-ar fi deschis brațele ei generoase și nu v-ar fi primit în cetatea a cărei stăpînă este ? Unde ar fi averea voastră, bărbați atenieni, dacă zeița însăși n-ar fi ajutat la eliberarea cetății de cotropitorul spartan ? !

Jurații și mulțimile risipite pe colină deveniră mai atente : la orice elen, asemenea vorbe au întotdeauna efect. Anitos îi zîmbi lui Meletos cu bunăvoință. Socrate, care tocmai urmărea cum o șopîrliță verde trecea peste picioarele lui, tresări și își ridică privirea.

Cunoștea greutatea cuvintelor. Deși nu era nici gramătic, nici retor, stăpînea totuși la perfecție forța cuvîntului. Îi cunoștea bine pe atenienii săi. Pe acei dughenari, traficanți, și zgîrie-brînză, care adeseori cinstesc mai presus de orice banul. Pe toți demonii ! Ce altceva s-a străduit el să facă timp de cincizeci de de ani, decît să schimbe în

ei această sete de profit cu valorile spiritului și ale gîndirii ?

Profit... avere ! Iată cuvintele de care s-a izbit toată viața și de care și-a spart capul ori de cîte ori a vrut să-i facă pe oameni mai buni decît sînt. Cuvinte misterioase, tainice, ca formulele neînțelese ale magilor orientali ce se mistuie în fumul de nepătruns al focului de jertfă. În Atena însă mulți oameni le înțelegeau.

Se uită la jurați : unele fețe, cu cîteva clipe înainte încă disprețuitoare și batjocoritoare față de tînărul poet și actul său de acuzare, s-au schimbat pe neașteptate. Pierzîndu-și expresia originară, căpătară deodată o expresie uniformă, încremenită, cu privirea flămîndă, a ochilor și a gurii deschise, gata să înghită. Ce ? Pe toți demonii ? ! Ce să înghită ? Orice ? Orice înseamnă să am mai mult decît am și decît are vecinul ? Un dumicat, o dușcă, un obol, un strugure, o bucată de carne, sau chiar și un os ?

Îl urmări cu atenție pe Meletos cînd acesta începu să spună că acuzatul o profanase nu de mult pe patroana cetății, cu dansul său batjocoritor, și să-l învinuiască, arătînd că în timp ce cei mai mari sculptori eleni — Fidias, Miron, Policlet — au făurit cu dragoste și respect chipurile venerate ale zeilor, Socrate, dimpotrivă, a aruncat dalta și ciocanul, ca să nu fie silit să-i cioplească.

— Noi toți, în convorbirile noastre, evocăm numele zeilor, cel mai des pe Zeus, care se bucură de cel mai mare respect. Dar Socrate ? Precum știți, el nu cunoaște decît o singură evocare : „Pe toți demonii !“ Oare din asta nu reiese limpede că pentru el Zeus și demonul e totuna ? O, zei, apărați-mă pentru aceste cuvinte ale adevărului ! Oare nu constituie numai acest amănunt o expresie clară a blasfemiei ? Mai departe : în fiecare dimineață, Socrate așteaptă răsăritul soarelui, i se închină și-i înalță rugăciuni. Dar să nu vă închipuiți cumva că în felul acesta ar practica cultul zeului Helios, care iese pe

cer cu carul de aur spre a-l străbate în drumul său celest, de toate zilele. Nu ! Socrate, la fel ca și dascălul său, necredinciosul Anaxagora, vede soarele ca pe o materie incadescentă, cum ar fi, de pildă, o bucată de lemn în flăcări, sau un cuptor încins ! Cît e de ridicol, de stupid și de nelegiuit în gîndirea lui acest Socrate, care nu respectă atitudinea dorită față de zei, așa cum o impune și o păzește statul nostru ! Dimpotrivă, se încumetă cu nerușinare să stea de vorbă și cu ei, așa cum face cu oamenii, folosindu-se de știința lui de a moși !

Criton, Platon și Apolodor, auzind cu cîtă iscusință îngrămădește Meletos cele mai grave învinuiri și cu cîtă dibăcie le leagă între ele; sugrumîndu-l pe Socrate în lațul lor, își înconjoară dascălul, de parcă ar vrea să-l ferească de o primejdie rea.

— Ce s-a întîmplat, dragii mei ? îi întreabă Socrate. De ce mă ascundeți în fața acestui om ? Nu-l auziți cum mă ridică în slăvi ? Nu vedeți ? Am și roșit de sfială...

Meletos zîmbi triumfător și reluă :

— Mai departe : Ce răspuns i-a dat Pitia lui Hairefon la întrebarea care dintre eleni e cel mai înțelept ? Vi-l redau textual : înțelept e Sofocle, mai înțelept e Euripide, cel mai înțelept e Socrate. Și cum își arată Socrate recunoștința față de oracolul lui Apolo, pentru o asemenea cinstire incomensurabilă ? Explicînd mulțimilor în agora că numai proștii cer să li se facă prevestiri despre niște lucruri asupra cărora oamenii pot hotărî singuri, pe calea cunoașterii ! În felul acesta, el diminuează faima oracolelor, le astupă gura și ridică deasupra lor, da, închipuiți-vă, bărbați atenieni, acest om ridică deasupra zeului, omul muritor și mintea omului deasupra oracolului ! Și, în același timp, îndrăznește să-l transforme pe om, care este creația cea mai frumoasă și mai perfectă a divinității.

Printre jurați și spectatorii mai îndepărtați se produce rumoare. Neîncrederea față de Socrate începe să fie dată

în vileag : va să zică e adevărat că el vrea numai noutăţi, aşa cum a arătat şi Aristofan, ridiculizîndu-l în comediile lui ?

— Mi-e teamă pentru Socrate, îi şopteşte lui Criton, Apolodor.

Socrate îl urmăreşte pe Meletos, cum îşi umezeşte gîtlejul, sorbind, pe îndelete din cupa cu apă. Incinta tribunalului miroase a sudoare omenească şi a peşte uscat. Gîzele cicălitoare coboară din văzduh, întrecîndu-se, care mai de care, să înţepe şi să sugă sîngele.

Din gura lui Meletos, cuvintele curg gîrlă :

— Acest necredincios nu-i laudă pe zei pentru că ne ocrotesc sau au grijă de soarta noastră, ci pentru felul în care l-au creat pe om. Omul, după el, a fost creat atît de bine, încît aduce cu opera unui meşter înţelept şi afectuos ! Aşadar, nu Zeus, bărbaţi, atenieni, nu Atena, Apolo ori alt zeu trebuie preamărit, aşa cum se închină cu admiraţie în faţa lor Homer, ci omul. Iar creatorul lui, acel meşter misterios, e iertat de Socrate numai pentru că l-a făcut pe om atît de bine. N-o fi oare, pînă la urmă, acest meşter o nouă zeitate, pe care o cunoaşte numai el ? Socrate obişnuieşte să spună despre propria-i persoană, fireşte, cu ipocrizie : „ştiu că nu ştiu nimic". În schimb, despre această nouă zeitate noi nu ştim nimic, iar el ştie totul. Să fie vorba oare despre tainica zeitate cu care Socrate se află în legătură atît de strînsă, încît vorbeşte cu ea ca de la egal la egal ?...

— Demonionul ! Demonionul lui Socrate ! răsună strigăte din toate părţile.

— ...iar această zeitate e o forţă străină zeilor noştri, se grăbi să precizeze Meletos. Această nouă zeitate, demonul lui Socrate, e un demon negru, care se împotriveşte cu duşmănie zeilor recunoscuţi de statul nostru, de atîtea secole...

— Un moment ! răsună, în tăcerea apăsătoare, o voce iritată din rîndurile juraților : Cui i-a făcut vreun rău demonul lui Socrate ? S-auzim ! Cui ? Vedeți ? Nimănui !

— Nimănui ! Nimănui ! se repetă cuvîntul ca un ecou, pe povîrnișurile înconjurătoare.

Arhon basileus bate furios cu ciocănelul în masa de marmoră. Ce obrăznicie ! Cînd s-a mai pomenit așa ceva ? ! Să se răcnească în halul ăsta în timpul unei dezbateri judiciare ? !

— Liniște ! Nu faceți gălăgie ! Nu întrerupeți ! strigă el cu disperare.

Dar vacarmul nu se stinge. În locul ordinei, pretutindeni se extinde bunul plac. Și iată că nici arhontele-basileu, curios să afle cu ce vor mai întrerupe jurații dezbaterea, nu intervine destul de energic.

— Cer dreptate pentru Socrate ! intervine un bărbat în vîrstă, îmbrăcat mai sărăcăcios. Pentru asta am venit aici !

— Vei avea parte de ea, îi răspunde arhontele-basileu.

— Și eu cer dreptate pentru Atena și pentru zeii săi ocrotitori, strigă un eupatrid. Cetățeni, izbăviți Atena de o cîrtiță care și-a săpat drum sub temeliile ei și-i ronțăie rădăcinile cu care Atena își soarbe trăinicia din tradițiile străvechi, moștenite din străbuni.

— Bărbați atenieni ! se adresă Meletos juraților, pe un ton foarte stăruitor. Înainte de a introduce în urnă bobul vostru, țin să vă mai spun : cercetați-l cu atenție pe Socrate, ca să vedeți un lucru ciudat. Un om, vi se pare, dar aveți grijă să nu vă înșelați : în Socrate sînt doi oameni !

Tulburare în rîndurile asistenței.

— Care din cei doi e cel adevărat ? continuă Meletos : cel ce crede în zeii noștri și în cazul ăsta nu-i va batjocori și nu le va tăgădui existența, ori al doilea, care nu crede în ei ? În cazul ăsta, n-ar trebui să le înalțe jertfe

față de toată lumea ! Jertfa lui, ce-i drept, e săracă : pe jertfelnicul public depune o legătură de buruieni de leac din grădina lui, iar din plosca de piele, picură întru cinstirea lor doi-trei stropi de vin...

Aici, Meletos se lansă cu o patimă înflăcărată :

— De cincizeci de ani își întocmește singur propriul său act de acuzare, nelegiuitul Socrate, păgubitorul Atenei și al nostru, al tuturor ! Avertizat de sentința pronunțată împotriva filosofilor Anaxagora și Protagora, filosoful Socrate, periculos propovăduitor de noutăți, se ascunde de ani de zile, spre a scăpa de aceeași pedeapsă, în spatele oracolului de la Delfi și în spatele jertfelor sale amărîte, depuse pe altarele publice.

Judecători atenieni ! Cîntăriți bine această duplicitate a filosofului Socrate, judecați drept și deslușiți cum se cuvine ce e adevărat și ce nu e adevărat ! își încheie Meletos avîntatul său cuvînt acuzator.

Aplauze răzlețe răsună peste locul viran. Din băncile bogaților, sînt mai pătrunzătoare, din altele, destul de sfielnice, dar erau și rînduri întregi unde nu se vedea nici o mișcare. Arhon basileus cercetă poziția soarelui, anunță că mai au de vorbit încă doi acuzatori și luă hotărîrea ca dezbaterea să continue fără nici o întrerupere.

3

La un semn al arhontelui, de marginea tribunei se apropie înaltul și ciolănosul Licon. Își acoperi fața cu un colț al mantiei și începu să se vaiete. Dispunea de o voce bine exersată, în stare să urce, să coboare, să murmure încet, să tune, ba chiar să înduioșeze cu inflexiunile sale de un colorit sentimental.

— Bărbați atenieni ! Încep prin a vărsa lacrimi și vă rog să-mi iertați această slăbiciune. Plîng. Plîng pentru faptul că datoria mă obligă să-l învinuiesc în fața obștei pe acest bătrîn... Să începi prost și să sfîrșești bine, așa

ar trebui să arate cursul vieții. A începe însă promițător și a sfîrși în fața tribunalului, a sta în fața a cinci sute de jurați și prieteni, dezgolit și hulit, vai, ce soartă !... Și cu atît mai adîncă este compasiunea mea față de omul care nu mai poate îndrepta răul săvîrșit o viață întreagă.

Își descoperi fața lungă și gălbejită cu ochii de o culoare ștearsă :

— Repet. Nu mai poate îndrepta ce a săvîrșit, pentru că sămînța ideilor lui dăunătoare a și prins în sufletele tinere ; ea încolțește și crește, dînd roade noi și împrăștiind mereu altă sămînță de buruiană vătămătoare. Atena e contaminată de ideile acestui bătrîn. Mulți dintre adolescenții noștri au fost alterați sufletește, iar nouă ne-a rămas ca moștenire delicata muncă de a curăța și de a stîrpi acest rău pustiitor. Vedeți, bărbați atenieni, cum îl deplîng pe Socrate, alături de prietenii lui dragi, alături de soția sa, Xantipa, și de fiul său, Lamprocles...

De ce mi se strînge inima și gîtlejul de durere, mi se pun noduri în gît de emoție, aflîndu-mă în situația de a-l învinui pe acest om ?

Pentru că acest om rătăcit are în el un fond bun. Pentru că el urmărește, într-adevăr, să vă vadă fericiți pe voi și pe copiii voștri. Pentru că el e încredințat că vă dăruie înțelepciunea lui și-l face pe om să fie mai bun. Sînt sigur, cetățeni atenieni, că, în forul său interior, Socrate e convins că prin discuțiile sale neobosite face ca Atena, orașul cel mai frumos din lume, să fie totodată și orașul cel mai înțelept din lume.

Licon făcu acea cunoscută pauză oratorică, pentru a-și umezi gura cu o înghițitură de apă.

Un tînăr jurat i se adresează în acest timp vecinului său :

— Îl auzi ? Chipurile, mare orator și bocește aici ca o babă miorlăită.

Vecinul, mai vîrstnic :

— Tu nu vezi că o mulțime de jurați stau gata să plîngă, necăjiți de soarta lui Socrate ?

Tînărul :

— Și e bine oare acest lucru, atunci cînd e vorba de un om care a săvîrșit niște crime pasibile de pedeapsa cu moartea ? De ce nu-l strivește Licon așa cum trebuie ? Îl cocolosește, îl compătimește, îl laudă, mă mir că nu-i pune pe țeasta pleșuvă o coroană de lauri, ca pînă la urmă acest moșulică să se aleagă numai cu o amendă amărîtă !

Mai vîrstnicul :

— Păi de fapt așa s-ar cuveni. Și o amendă ar fi prea destul pentru acest sărăcan.

Tînărul :

— Mie asta nu mi-ar plăcea. Am pus rămășag pe zece drahme că-l condamnă la moarte și îmi și lasă gura apă la gîndul cum o să petrecem cu banii ăștia eu, nevasta și copiii.

Mai vîrstnicul :

— Da ? Atunci, poftă bună. Va să zică pentru astă seară voi vă pregătiți să mîncați carnea lui Socrate. Bravo ! Noroc că obștea mai are și bărbați deștepți și, pe chestia asta, socot eu, tu o să te ștergi pe bot de carnea lui Socrate, canibalule !

Atenția lor fu captată de strigătul plin de emfază al retorului :

— O, nefericitul meu Socrate ! Ce ochi mari ai și cît ești de orb ! Cum și cu ce vrei tu să-i faci mai buni pe cetățenii atenieni, care cu instruirea, arta și virtuțile lor au ajuns celebri în toată lumea ? Ai pornit pe calea cea mai greșită, ai profitat de faima ta în rîndurile tineretului, prin aceea că favorizezi noul, că ești, ca să mă exprim în limbajul orientalilor, idolul tinerilor și acționezi asupra lor cu toate procedeele și poate și cu vraja, pentru a-i înstrăina de noi pe proprii noștri copii, pentru a

picura în sufletele lor otrava noului păgubitor și a-i ademeni în felul ăsta pe panta unui drum periculos !

Bărbați atenieni, credeți-mă, în numele supremului Dios, vă rog să-mi dați crezare că eu însumi am stat mult timp la îndoială asupra celor rostite de mine aici. Dar în spatele afirmațiilor mele stau niște mărturii ce nu pot fi șterse din memoria nimănui : Alcibiade, Critias, Harmides — fii ai unor neamuri de-ale noastre străvechi. Părinții lor l-au cunoscut pe Socrate, pe omul care disprețuiește cîștigul și averea, ridicînd mai presus de toate virtutea, care poate fi deprinsă prin ramificarea bogată a acelui *areté* ce conține în el bărbăția, credința în dreptate și adevăr, devotamentul față de patrie, moderațiunea și cumpătarea, a acelui *areté*, care îl formează pe om în spiritul înaltei misiuni de a dobîndi în timpul vieții sale pe pămînt fericirea supremă și de a fi în stare să-i conducă spre ea și pe alții, ba chiar întregul sat.

Cine n-ar fi vrut să-și încredințeze fiul unui asemenea dascăl și creator ? ! Cine n-ar fi dorit ca fiul lui să fie educat în așa fel, încît să știe să guverneze și să conducă statul ?

Din păcate însă, în acest bătrîn, aici de față, se îmbină modestia cu megalomania, moderațiunea cu neînfrînarea, smerenia cu trufia și bunătatea cu ura. Cu intuiția sa poetică, Meletos a văzut foarte bine că în persoana lui Socrate sălășluiesc doi oameni. Călcîndu-mi pe inimă, iau în mînă cuțitul spre a-l reteza pe lîngă Socrate-virtuosul, pe Socrate-păgubitorul-tineretului.

Părinții au trimis la el niște copii inocenți, cu sufletele curate și cu dorința de a-și cîștiga merite în folosul patriei. Și cum i-a redat Socrate ? Aroganți și încrezuți, vanitoși și indecenți. Cum se face că el, modestul, nu i-a învățat să-și însușească modestia lui ? El, cumpătatul, cumpătarea lui ? Nu vi se pare ciudat ?

În rîndurile juraților se stîrni un vuiet ce aducea cu zumzetul albinelor într-o stupină. Licon sorbea îndelung

din cupa cu apă. Discipolii lui Socrate, aflați lîngă Mirto și Xantipa, discutau aprins, făcînd tot felul de presupuneri. Platon se uita cu încordare la Socrate, în timp ce acesta ronțăia cu poftă boabele sale de năut. Deodată, Platon se încruntă. Îi lua în nume de rău dascălului său comportarea nepăsătoare într-un moment în care peste capul lui se rostogoleau bolovanii ciclopici ai învinuirilor.

— Desigur, cunoașteți răspunsul la întrebarea mea, continuă Licon. Modestia lui Socrate e numai de suprafață, înlăuntrul lui însă sălășluiește trufia. Și cu această trufie el a alterat tineretul nostru, molipsindu-l cu batjocura și lipsa de respect față de zei, împingîndu-l, în cele din urmă, pînă la disprețul față de proprii părinți. Și toate astea el le-a făcut nu cu moderația pe care el însuși o ridică la rangul uneia dintre cele mai de seamă virtuți ale omului, ci dimpotrivă, cu un zel neobosit și cu o pasiune sălbatecă a semănat răul pînă în zilele noastre. Cîtă abnegație și cît spirit de sacrificiu pare a dovedi ! În realitate, a preferat să nu doarmă, să nu mănînce, numai să-și poată sătura nestăvilita voluptate perversă de a semăna răul prin așa-numita sa discuție cu oamenii. Așa se face că unii dintre discipolii săi ce mai înzestrați, avînd toate condițiile să devină mîndria Atenei, au devenit, cu timpul, rușinea Atenei.

Prietenii lui Socrate începură să se revolte.

— Deformezi adevărul, Licon, îl întrerupse Criton, cu o voce calmă, dar fermă.

— Asta-i ticăloșie sofistică ! Defăimare mincinoasă ! strigă Faidon.

Dar Licon nu ținu seama de intervenția lor și continuă să atace :

— Numai datorită artei de a convinge a lui Socrate, a putut Alcibiade, marea speranță a statului nostru, să decadă în asemenea hal, încît să devină un profanator insolent al sacrelor statui ale zeului Hermes, un desfrînat

în mantie de purpură și, în cele din urmă, un trădător de țară.

Și ce a educat Socrate în persoana lui Critias? Un monstru sîngeros, un depravat pervers fără egal, de care se rușinează întreaga omenire...

Antistene se postă pe locul cel mai înalt al „Mesei lui Solon" și de acolo strigă peste întreaga incintă a tribunalului :

— Minți, sofistule ! Critias l-a părăsit pe Socrate și a devenit discipolul profesorului tău, Gorgias !

Licon nu dădu răgaz asistenței să reacționeze la observația lui Antistene :

— Ce trebuie să vedem noi, acuzatorii ? Niște picioare desculțe, o mantie ponosită, o căsuță sărăcăcioasă, dărăpănată, gurile flămînde ale întregii familii ? Și gura lui vorbind despre bunele intenții, despre dreptate, despre înnobilarea sufletească a omului ? Nici vorbă de așa ceva. Obștea așteaptă de la noi să judecăm drept și să arătăm dacă Socrate i-a adus foloase sau pagube. Atena adresează tinerilor bărbați chemarea de a o ajuta să-și recapete fericirea, gloria, bogăția și puterea de odinioară. Dar asemenea bărbați n-au ieșit din „școala gîndirii" lui Socrate. Socrate n-a dăruit cetății sale asemenea bărbați.

Prietenii și discipolii bătrînului filosof sînt din ce în ce mai indignați și mai revoltați. Dar Licon vorbește acum precipitat și, cu vocea sa puternică, acoperă strigătele și obiecțiile.

— Îi învață arta moșitului, care vatămă, nu înnobilează. Și, în același timp, ne acuză pe noi, sofiștii, aici Licon duse amîndouă mîinile la piept, care ne străduim să ridicăm tineretul nostru, să-l desprindem de mulțime, ca să conducă mulțimile și să strălucească în fruntea lor !

Și brațele sofistului se desprind avîntate de pe pieptul său.

Socrate, mereu în bătaia soarelui, se uită la el și gîndește : „Ce bine s-au înțeles cum să mă încolțească ! Ce

bine îmi arată cum e în stare sofistica să răstoarne, să răstălmăcească și să profite de toate! În ce lumină se pricep ei să pună tot ce am făcut și am afirmat vreodată! Văd cum îi impresionează pe jurați. Un poet și un retor încercat! Eu nu mă pricep să arunc cuvintele așa cum face jonglerul cu mingile. Ce sînt eu în fața lor, cu simpla dreptate, goală ca un prunc fără cămășuță! Cum aș putea, într-un timp atît de limitat să răstorn toate aceste răstălmăciri? Și încă n-a vorbit cel mai rău dintre ei, Anitos, care mă urăște de moarte...

Sper că nu voi fi silit să părăsesc Atena! Pe toți demonii! Asta nu se poate! Eu fără Atena nu pot trăi — și ce se face Atena fără mine? Dar familia? Prietenii?..."

Firul gîndurilor sale fu curmat de vocea și strigătul puternic al oratorului:

— Nu eu! Întreaga Atenă îl acuză pe Socrate că le-a luat părinților tot ce aveau mai scump — speranțele patriei. Tu, Socrate, ce-ai jefuit de fiii noștri! Cine ni-i dă înapoi!?

Conștient de efectul ultimei fraze a actului său de acuzare, Licon se întoarce la locul lui, fluturînd din mînă binevoitor spre cei care-l aplaudă cu ostentație. Se preface că nu aude vociferările altor jurați:

— Rușine, Licon! Rușine!

În timp ce Licon discută în surdină cu următorul vorbitor, demagogul Anitos, Socrate se străduiește, fără succes, să-l liniștească pe indignatul Platon.

Împotriva obiceiului său, tînărul se răstește la dascălul său:

— Treaba asta, dragul meu, nu te privește numai pe tine, ci și pe mine, în aceeași măsură. Licon ne jignește pe amîndoi, deopotrivă. Vocea lui sonoră umple nu numai incinta tribunalului, ci se revarsă și în afara ei: De ce-aș

veni eu să învăţ la tine, dacă ar fi adevărat că pe rudele mele apropiate, Alcibiade, Hermides şi Critias, le-ai ispitit pe panta unui drum primejdios ? Asta ar însemna că sînt pun prost, orbit de patimă ! Dar toată lumea ştie, şi ştie prea bine şi Licon, că ei au avut un sfîrşit atît de jalnic tocmai pentru că te-au părăsit pe tine, bunul meu Socrate.

În rîndurile juraţilor, căci aceştia au auzit foarte clar cuvintele lui Platon — se produse rumoare :

— Lăudat fie numele lui Zeus ! Mare încurcă-vorbă mai e şi lunganul ăsta de Licon ! Ne împuiază capul că Socrate strică tineretul şi, cînd colo, Platon, acest tînăr destul de avut ca să-şi poată plăti o mulţime de alţi dascăli, se duce de bună-voie la bărbatul ăsta. Şi, pe deasupra, mai e şi neam cu cei trei ticăloşi, aşa că ştie el ce face... Dar ce ne facem noi acum cu tărăşenia asta ? Cum ne descurcăm ?

— Aşa e ! Cum ne descurcăm ?

Din rîndurile în care foşneşte mătasea, se aude :

— Mă mir că nu-i e ruşine lui Platon ! Poftim, să se declare în public adeptul unui coate-goale !

— Aşa e ! Un tînăr dintr-un neam atît de distins, să se bălăcească în asemenea murdărie...

— Tocmai aici se vede ce putere are acest moşneag.

Socrate îi spuse lui Platon, schiţînd un zîmbet firav :

— Eşti bun, dragul meu, că apărîndu-te pe tine, mă aperi şi pe mine.

— Da, mărturisi Platon, tremurînd încă din tot corpul de atîta iritare ; nu mă gîndesc numai la mine, ci şi la tine, bunul meu dascăl. Am sentimentul că tocmai azi tu uiţi de tine cu desăvîrşire.

— O, nu, răspunse Socrate. Dimpotrivă, mă gîndesc foarte mult ce fel de om sînt şi ce fel de om voi rămîne, după toate probabilităţile.

Cu pasul omului deprins să meargă întotdeauna în frunte, Anitos se apropie de marginea tribunei. Mirosul de argăseală nu l-a părăsit nici în fața completului de judecată ; cine știe, poate nu-l mai simțea, ori poate era mîndru de el.

— Cetățeni ! începu el cu o voce aspră, ridicînd nepăsător brațul, în semn de salut. Adeseori veniți la mine cu doleanțele voastre. Azi mă prezint eu cu o doleanță în fața voastră, cerîndu-vă să fiți în dezbaterea de azi cît mai cumpăniți și cît mai drepți. Nu aveți de hotărît într-o chestiune de mică importanță și, de aceea, misiunea voastră nu e deloc ușoară. Toate învinuirile aduse pînă acum lui Socrate, și aceea pe care i-o aduc eu — cuvîntul e greu, dar trebuie să-l rostesc, ca să-l puteți cîntări cu grijă — cuvîntul meu acuzator sună așa : Socrate se face vinovat de crima cea mai gravă ! Socrate submineză și distruge autoritatea statului !

Se auziră țipete de spaimă. Ba, unii jurați din primele rînduri se ridicară în picioare cu mîna întinsă, ca să-i vadă Anitos și să-i țină minte. Nu de alta, dar de favoarea lui depindeau multe.

Socrate îi cercetează cu atenție pe jurații care, la numai cîteva clipe după aplauzele adresate cuvintelor lui Platon, au făcut o întoarcere bruscă și-i joacă acum, puternicului demagog, o scenă de nețărmurită credință și devotament.

Pe bătrînul filosof îl cuprinde deodată o cumplită senzație de sete și foame. Simte pe buze gustul sărat al unui strop de sudoare. Simte cum soarele îi frige țeasta pleșuvă și-l orbește în asemenea hal, încît fețele juraților se contopesc în ochii lui într-o masă de carne trandafirie. E uluit, nu se cunoștea în asemenea postură, asemenea senzații nu mai avusese pînă acum. Oare tocmai azi să fi depășit el granița rezistenței sale fizice ? Dar nu, nu tre-

buie să se lase răpus de slăbiciune. Trebuie să apere nu numai propria sa persoană, ci, mai cu seamă, ideile sale, pe prietenii și urmașii săi! Ceru să i se dea o înghițitură de apă. Nu se uită la Anitos, se temea de propria mînie care se năștea în el ori de cîte ori dădea cu ochii de chipul acestui demagog.

În schimb Anitos constată, cu satisfacție, că atacul său direct și violent împotriva lui Socrate avea darul să frîngă pe loc dispoziția îngăduitoare și înclinația spre împăciuitorism a juraților; chiar de la prima lovitură îl smulsese pe Socrate din brațele lor binevoitoare. Dar nu se lăsă amăgit de acest prim succes și nu se liniști întru totul. Știa că Socrate are mulți dușmani, îndeosebi printre cetățenii cărora le-a smuls masca ignoranței, dar că se bucura și de numeroase simpatii, în calitatea sa de sfetnic bun și dezinteresat și tocmai sentimentul acestor oameni binevoitori trebuia răpus cu orice preț. Acum se pricepea și el în jongleria sofisticii. Auzise aici și demonstrația lui Licon. Cu toate acestea, era circumspect. Avea în spatele său destule procese, ca să știe cît de labilă și de înșelătoare e opinia mulțimii. Un fleac, și în ultima clipă dispoziția juraților înclină în cealaltă parte.

Pentru persoana lui, Anitos nu se temea. Principalul acuzator, care ar avea de suportat consecințele morale și materiale ale unei eventuale înfrîngeri — și în privința asta ar putea fi ajutat cu ușurință — era Meletos. Da, dar în cazul ăsta demagogul Anitos nu s-ar mai descotorosi de adversarul său cel mai temut; Socrate ar continua să ridice om cu om împotriva lui și l-ar lipsi de liniștea și somnul de care are atîta nevoie. Apoi, încet-încet, neobositul Socrate l-ar dezbrăca de piele în fața alegătorilor. De aceea începu să vorbească, domol, cu blîndețe, ba chiar cu bunăvoință:

— Prieteni! Știți cu toții foarte bine că Socrate a abuzat de influența sa și în educația fiului meu...

— Îl auziți ? Nu ascunde nimic ! Om și jumătate, acest Anitos ! se auzi un glas din primul rînd.

— Așadar, eu însumi sînt afectat de „grija" lui Socrate pentru tineret. Nici nu știți cît am de furcă pentru a readuce pe drumul cel bun, în cel mai scurt timp, mintea unui tînăr rătăcit ! Și totuși, vă jur aici pe toți cei douăzeci de zei principali, că nu există nici un fel de legătură între cuvîntul meu de acuzare împotriva lui Socrate și nefasta lui influență asupra fiului meu !

Aplauze descumpănite.

— De mai multă vreme, băiatul meu este discipolul sofiștilor, al acestor dascăli merituoși ai înțelepciunii Și, luînd poza protagonistului, în timp ce-și declamă monologul, continuă : Dar ce este fiul meu pe lîngă înflorirea obștei noastre, în slujba căreia mă dăruiesc din tot sufletul ? !

Aplauze furtunoase, dar și glasuri răzlețe de nemulțumire.

— Vedeți, deci, reluă lin demagogul, că nu sînt pornit împotriva lui Socrate din motive personale și, ca să întăresc spusele mele, vreau să mă refer acum la cele mai bune fapte ale sale, cu care a binemeritat de la patrie. Prin acte de o pilduitoare vitejie, Socrate s-a afirmat în bătăliile de la Poteidaio, Amfiopolis și Delos. Nu vreau să-l lipsesc de nici un merit, oricît de mic ar fi el și, de aceea, trebuie să amintesc aici rezistența lui la poruncile guvernului celor treizeci de tirani, fără să-i pese că în felul acesta își punea în primejdie însăși viața, în fața fiorosului ucigaș, Critias.

Simpatizanții lui Socrate se înviorează și prind curaj — cei ce nu-l agrează, înclină în sinea lor de partea mărinimosului Anitos care, cu atîta obiectivitate, scoate în evidență meritele adversarului său, tocind în felul ăsta tăișul ascuțit al actului de acuzare rostit de vorbitorii precedenți și al celui propriu. Ba mai mult, în ciuda afirmației sale anterioare că Socrate subminează statul,

el elogiază faptele cele mai bune săvîrşite de Socrate în folosul statului.

Unii dintre prietenii filosofului îşi manifestă bucuria; alţii însă, îndeosebi Platon, se întunecă la faţă. Îşi dă seama că din clipa în care meritele cele mai mari ale dascălului său au ajuns în gura lui Anitos, ele au fost smulse din gura lui Socrate. Cu ce se va apăra el acum?

Se uită cu atenţie la dascălul său şi surprinde pe fruntea lui cuta adîncă a îngrijorării. Vede pe chipul lui o schimbare; nelipsitul zîmbet, întipărit pe chipul lui parcă pentru totdeauna, capătă deodată trăsătura durerii. Îi întîlni privirea. Era o privire stinsă, dar în clipa atingerii cu ochii lui Platon, îşi recapătă obişnuita lumină scînteietoare. Platon îşi birue teama pentru soarta bunului său dascăl şi, înăbuşindu-şi în el valul de scepticism care îl asaltează, îi zîmbeşte bătrînului, încurajator.

În acest timp, Anitos striga peste spaţiul întins al tribunalului în aer liber:

— Dacă democraţia n-ar fi dobîndit la timp victoria asupra tiraniei, Socrate s-ar fi numărat acum, fără îndoială, printre cei o mie cinci sute de cetăţeni atenieni executaţi sub domnia teroarei...

Văzînd că scribul nu pridideşte cu scrisul, Anitos încetini ritmul discursului său şi făcu o mică pauză, ca să-i repete cuvintele, în surdină. Apoi, întorcîndu-se cu faţa spre juraţi, spuse concis şi răspicat:

— Dacă democraţia noastră n-ar fi ieşit la timp biruitoare, Socrate nu s-ar mai fi putut închina soarelui în fiecare dimineaţă, aşa cum face şi acum. Tocmai faţă de această democraţie, care i-a salvat viaţa, el se arată nerecunoscător!

Introducerea plină de elogii avu darul să facă de două ori mai puternic efectul acestei lovituri. Nimeni nu mai spunea nici pis, doar bîzîitul gîzelor mai vibra deasupra asistenţei înspăimîntate.

Şi Anitos continuă cu indignare :

— Da, își manifestă nerecunoștința față de acea democrație care dă poporului libertatea fără margini, pe care nici un guvern din altă țară nu i-o asigură.

Vocea demagogului se îndulcește, pe măsură ce lingușirile lui îi cuceresc pe jurați :

— Față de acea democrație care împarte cu atîta dărnicie, din visteria statului, ajutoare tuturor nevoiașilor și celor lipsiți de orice mijloace.

Jurații, expuși dogoarei soarelui, se răcoresc pe ascuns cu cîte o dușcă de vin. Dar vinul înșelător îi provoacă unuia o veselie nestăpînită, altuia pofta de a crîcni, iar altuia un dezgust fără margini :

— Cum ? ! Lăturile acelea ? Sunătorii aceia de aramă ! strigă acesta din urmă cu înfocare, sucindu-se nervos pe locul lui.

Şi astfel sparse stăvilarul, şi aşa şubred, al respectului față de tribunal :

— Noi vrem de lucru !

— Vrem înapoi pămînturile noastre !

Arhon basileus are serios de furcă, pentru a menține o linişte relativă.

— Mai bine i-ar lăsa să-şi facă puțin de cap, bolboroseşte în şoaptă un îmbogățit, la urechea prietenului său.

— Ştiu şi eu...

— Dacă ei își pot permite orice, atunci și noi ne putem permite să facem ce vrem. Ne convine, așa că să-i lase !

Anitos tună de se sperie toți jurații :

— Și totuși, s-a găsit printre noi un om care, zi de zi, bate în lung și-n lat străzile oraşului și, unde se oprește, adună în jurul lui pîlcuri de oameni spre a le ține predici împotriva noastră, a demagogilor. Auziți, bărbați atenieni ! Iar predica lui, presărată numai de idei dăunătoare, prinde și se răspîndește.

Aici Anitos a atins conştiinţa juraţilor, iar aceştia amuţesc ca din senin. Nu de alta, dar cine ar dori ca din jurat să devină, pe neaşteptate, acuzat ?

— Şi le-a vorbit miilor de cetăţeni chiar şi de pe scena Teatrului lui Dionysos ! mai tună demagogul. Vă miraţi, cum, nu-i aşa ? Ei, bine, am să vă spun. Prin gura actorilor, insuflîndu-i prietenului său, tragedianului Euripide, ideea năstruşnică de a lua în versurile sale apărarea sclavilor şi de a milita pentru egalitatea în drepturi a femeii !

Şi fără să mai aştepte izbucnirea altor vociferări din rîndurile asistenţei, unde nemulţumirea începuse iar să clocotească, încheie brusc, într-un ritm cadenţat :

— Frumos ar mai arăta Atena dacă în fruntea obştii ar fi ridicate femeile şi dacă noi, cetăţenii liberi, ar trebui să spălăm picioarele sclavilor !

Ideea că în locul lui Anitos ar sta o femeie atrăgătoare şi că Anitos însuşi ar fi acela care ar spăla picioarele sclavilor stîrni printre nevoiaşi un hohot de rîs nestăvilit.

— Trăiască Socrate ! . Glorie lui, strigau ei, fără astîmpăr.

Proprietarii de sclavi, şi ei mulţi la număr, începură să răcnească abia la îndemnul lui Licon :

— Ruşine lui ! Ruşine !

Anitos, stimulat de succesul său în rîndurile bogătaşilor care, în sfîrşit, se urniră şi ei, reluă cu multă agerime :

— Socrate vede neajunsul în faptul că bărbaţii care se află azi în fruntea obştii noastre au casa lor şi poartă o îmbrăcăminte demnă. De bună seamă, le cere să ducă o viaţă de sclav ! Să umble desculţi şi să trăiască aşa cum face el, mîncînd boabe de năut !

Înţepăturile prevăzute să se transforme în rîs, izbutiră numai în parte. Mulţi dintre cei prezenţi îşi dădeau seama în ce hal de prefăcătorie trăieşte Anitos, cum îşi schimbă îmbrăcămintea şi comportarea în funcţie de împrejurări : unul e atunci cînd împarte supa amărîtă, ori

în consiliu, şi altul atunci cînd îşi ospătează prietenii în casa lui elegantă.

Sesizînd repede acest punct vulnerabil, demagogul interveni cu iuţeala fulgerului :

— Socrate obişnuieşte să spună cu ipocrizie : „ştiu că nu ştiu nimic". Atena e plină de aceste vorbe ale sale. Dar el ştie, şi aş zice că e singurul care ştie cum trebuie să arate un om drept şi nepărtinitor, un adevărat conducător de stat. Da, Socrate e singurul care ştie cum trebuie să arate un stat desăvîrşit şi în sensul ăsta îi învaţă pe discipolii săi. El cere ca în fruntea statului să stea un iubitor al gîndirii ! Poate un filosof ? Poate chiar el ! ? Iar peste tăcerea ce se lăsă, aruncă întrebarea : Şi ce vă oferă el în schimbul celei mai mari cuceriri pe care am dobîndit-o vreodată, în schimbul libertăţii noastre neţărmurite ? O falsă libertate, îngrădită de ceea ce numeşte el disciplina liber consimţită, care, chipurile, ne izbăveşte pe toţi de sclavia religioasă.

Socrate s-a întors cu faţa spre el şi se uită direct în ochii lui de şopîrlă. Anitos se nelinişteşte, fuge cu privirea spre juraţi şi, deodată, îi cuprinde iar acea monstruoasă senzaţie că în rîndurile din faţa lui nu vede decît Socraţi, sute de Socraţi...

Îl treceau toate năduşelile. Avusese de gînd să mai spună o mulţime de lucruri, în susţinerea actului său de acuzare, dar în noua situaţie, hotărî să-şi încheie cuvîntul cît mai repede.

— Bărbaţi atenieni ! spuse el, precipitat ! Aţi auzit actele de acuzare rostite aici de Meletos, de Licon şi de mine. Luate în parte, fiecare din ele dovedeşte vinovăţia lui Socrate. Sînt însă trei şi, într-o perfectă corelaţie, ele demonstrează în ce măsură „discuţiile" lui Socrate cu oamenii au adus statului mai multe pagube decît foloase. E în căderea voastră să hotărîţi dacă, intenţionat sau nu, Socrate a încercat să smulgă Atena de sub influenţa noastră şi s-o atragă sub influenţa sa. Aveţi de luat o

decizie de maximă greutate pentru obşte, de soluţionat un caz de mare importanţă !...

Un cutezător, ameţit de băutură, îşi încordă glasul şi se încumetă să strige :

— Distinsul nostru Anitos ! Mărite demagog... Şi, trecînd de la patosul iniţial, la un ton intim, continuă : Uite ce, frăţioare, dacă e vorba de un caz atît de important cum spuneai, nu crezi că trei oboli e cam puţin ? Ce zici, n-ar merge să urci la cinci ?

Şi, numaidecît răsună isonul :

— Şi cinci e puţin pentru truda asta. Mai dă ceva ! Mai dă !

— Astîmpăraţi-vă ! Ţineţi-vă gura ! îi admonestă un alt nemîncat. Ori vreţi să vă lingeţi pe bot pe toată viaţa de un alt proces.

La un semn al arhontelui, aprozii strigă răstit :

— Linişte ! Linişte acolo !

Şi, cu pas domol, se apropie de locul cu pricina. Juratul ameţit de băutură, deşi vedea doi Anitoşi — şi asta mai real decît vedeau acuzatorii doi Socraţi — se uită totuşi într-o direcţie precisă şi, făcînd palmele pîlnie, le duse la gură şi răcni :

— Ei, Anitos, ce zici ? Mai pui ceva ? Ori te pomeneşti că visteria statului e pustie şi bate prin ea vîntul ?

Vocea cutezătorului se stinse într-o furtună de ţipete, rîsete şi înjurături, pe care arhontele o potoli numai sub ameninţarea evacuării acelor rînduri în care a izbucnit această scandaloasă tulburare.

Scena i se păru penibilă demagogului Anitos. Pînă şi din vorbele acestor neobrăzaţi îl auzea vorbind pe Socrate. Iar aceste vorbe îi arătau în ce hal de descompunere se afla întreaga ordine ateniană, iar în sinea lui îşi spunea că bună a fost hotărîrea sa de a organiza acest proces. Să-l încheiem cît mai repede ! Ridică braţele spre cer şi izbucni :

— În numele zeilor din Olimp și al orînduirii străbune, îl acuz și eu pe cetățeanul Socrate, care se face vinovat de nerecunoașterea zeilor recunoscuți de obște, de propovăduirea cultului unor noi zeități, de daunarea educației tineretului și de subminarea autorității statului !

5

După epuizarea învinuirilor, cei trei acuzatori se retraseră spre spatele tribunii.

Arhon basileus își îndreptă pe cap cununa de mirt, se ridică în picioare și, întorcîndu-se cu fața spre acuzat, rosti cu voce solemnă :

— A sosit momentul apărării tale, Socrate. Vorbește !

În clepsidra cu apă începură să curgă picăturile timpului.

Socrate tăcea. Își lăsă capul ușor într-o parte, ca și cînd ar fi ascultat ceva. De jur-împrejur, o liniște adîncă. Părea că nu tace numai Socrate, ci toată colina lui Ares, toată Atena, tot cerul și pămîntul. Și totuși, Socrate continua să asculte, de parcă urechea lui ar fi vrut să deslușească, din această liniște, ceva anume. Tăcerea se prelungea, apa în clepsidră picura, dar nimeni nu se încumeta să pătrundă măcar cu o vorbuliță de îndemn în timpul lui Socrate.

Cît au vorbit acuzatorii, jurații i-au urmărit pe ei, pe arhonte, pe asistenții acestuia — crainicul și pritanul —, iar la Socrate s-au uitat doar în treacăt. Acum însă, în fața lor nu se afla decît Socrate. Cinci sute de perechi de ochi îl încercuiau, își plimbau privirea de la picioarele desculțe la brațele sale vînjoase, și-o opreau pe chitonul alb de pînză aspră, mulți se întîlneau pe chipul lui, iar cei mai mulți, pe buzele sale încleștate. Cînd se vor deschide ! ? De ce tace ? De ce pierde din timpul lui atît de prețios ! ?

Abia acum Socrate e cercetat temeinic de privirile juraţilor şi îndeosebi de ale noilor strămutaţi. Atenienii de baştină compară tot ce s-a spus aici împotriva lui cu acel Socrate pe care îl cunosc de cînd lumea.

Prin înfăţişarea lui, Socrate nu stîrnea în sufletul nimănui compasiunea. Nu era, aşa cum s-ar fi aşteptat unii, acel amărît umil şi gîrbov, acel bătrîn speriat şi prăpădit, care numai cu aspectul său exterior să fi reţinut mîna cu bobul negru a juraţilor. La cei şaptezeci de ani ai săi, Socrate e un bărbat robust şi puternic, lăsînd impresia unui om mult mai tînăr. Pielea sa, făcînd casă bună mai des cu soarele decît cu umbra, are culoarea humusului din via lui de la Gudi, şi cum pe ea sclipeşte acum chitonul alb, pare şi mai întunecată. Iar asta îl face pe Socrate să pară şi mai tînăr decît e în realitate. Dar în cea mai mare discordanţă cu vîrsta lui e faţa, faţa sa plină, pe care n-au brăzdat-o cutele bătrîneţii, faţa sa luminoasă, împodobită de o barbă deasă, uşor cîrlionţată. Despre această faţă de voinic nu se putea spune totuşi că rîde ; dar nici că nu rîde nu se putea spune. Răzbea din ea puterea voinţei, însoţită de lumina bucuriei şi a veseliei.

Un filosof hoinar, un om ciudat... Cum să-l tratezi ?

Mîna lui Socrate, sprijinită pe braţul celeilalte mîini, nu se clinteşte. Mîna arhontelui, lăsată pe masă, tremură de zor. Ce se întîmplă ? Cînd are de gînd să vorbească ? Mîna arhontelui e gata-gata să apuce ciocănelul, dar tocmai atunci, schiţînd un zîmbet larg, Socrate începu cu vocea sa calmă :

— Bărbaţi atenieni ! În clipa asta de tăcere, am înţeles că luînd cuvîntul aici, nu mă ameninţă nici o primejdie. Am stat mult timp, trăgînd cu urechea să aud dacă nu cumva demonul meu mă avertizează să nu iau cuvîntul aici, în faţa voastră.

Din rîndurile juraţilor, răsună strigăte înăbuşite, trădînd indignarea :

— Îl auziţi ? De la primele cuvinte, mărturiseşte adevărul !

— Asta-i curată nebunie !

— Ruşine !

Socrate ridică braţul, spre a-i linişti pe juraţi, apoi reluă :

— Sînt mulţumit de voi că aţi lăsat mîncarea şi băutura şi urmăriţi cu atenţie cuvîntul meu. Dar aş fi bucuros, dragii mei prieteni dacă v-aţi domoli un pic exagerările. Vouă vă este totuşi mai uşor decît mie. Căci eu sînt călcat aici pe beregată, nu voi, iar eu nu strig. Şi dacă voi aţi striga, m-aţi sili şi pe mine să strig şi, recunoaşteţi, asta mie nu mi-ar sta prea bine.

Mai rău e însă că nu ştiu ce-aş putea să vă spun în apărarea mea. Acuzatorii mei, cum se zice, mi-au golit iazul de peşte. Meletos, Licon şi Anitos s-au ocupat de mine cu preţul unor eforturi remarcabile. Unde-aş fi găsit eu toate amănuntele cu care au zugrăvit ei viaţa mea ! Numai că discursurile lor, pe lîngă actul de acuzare, au inclus şi apărarea mea. Gestul lor nobil apare cît se poate de cinstit faţă de mine, iar în voi, bunii mei judecători, a stîrnit, fără îndoială, o părere bună despre distinşii mei acuzatori. Gîndiţi-vă însă că mă aflu aici, tîrît în faţa tribunalului, de aceeaşi oameni nobili şi drepţi ! Şi, ascultînd actul de acuzare, nu mi se pare deloc probabil că, de pildă, acuzatorul principal, poetul Meletos, de mine hulit, m-a tîrît în faţa voastră spre a-mi aduce laude pentru grija mea faţă de cetăţenii Atenei şi să mă încununeze cu o glorie pe care lui nu-i este dat să o dobîndească. După cum nu-mi vine a crede nici de ceilalţi doi acuzatori ai mei că au binevoit să-mi preamărească în faţa voastră meritele faţă de statul atenian, numai spre a-mi răspîndi celebritatea sau pentru a-mi îngădui atîta glorie şi faimă la capătul vieţii mele, din respect şi dragoste fără de persoana mea. Toţi trei au inclus în cuvîntul lor acuzator şi apărarea mea, însuşindu-şi, de fapt, ceea

ce s-ar fi cuvenit să spun eu spre a mă justifica în fața voastră. În felul ăsta au făcut din mine, în această clipă, un neputincios lipsit de apărare.

Socrate tăcu și o mînă îi alunecă moale de-a lungul trupului. După o scurtă pauză, reluă :

— M-au surprins cu acest șiretlic, cu această dexteritate oratorică, demnă de sofiștii zilelor noastre. Limba mea, care trudește întotdeauna din greu spre a rosti adevărul, nu e atît de dibace și, credeți-mă, nu are nimic din agilitatea țiparului ori a șarpelui.

Dacă aș repeta acum, după ei, tot ce-au spus despre mine și despre meritele mele pentru binele Atenei, s-ar crea desigur, prin însuși faptul că ei au făcut-o înaintea mea, impresia penibilă că eu nu fac altceva decît să continui și să întregesc, cu bună știință, actul lor de acuzare împotriva mea. Căci fiecare merit, scos de ei în evidență, au avut grijă, în aceeași clipă, să-l calce în picioare și să-l tăvălească în noroi în asemenea hal, încît mie să-mi fie teamă acum să-l ridic din noroi, ca să nu mă murdăresc.

Principalul meu merit pentru patrie, care depășește cu mult actele mele de vitejie în războaie și chiar și faptul de a mă fi împotrivit samavolniciei celor treizeci de tirani — adică ideile pe care le împrăștii în oraș — au uitat însă cu desăvîrșire să-l pomenească în cuvîntările lor. De aceea, mă adresez acum vouă, bărbați atenieni.

Nu se spune oare despre Socrate că poate fi găsit întotdeauna acolo unde se adună mulți oameni ? Și că acolo își pune în practică arta moșitului, ca să scoată din mințile oamenilor judecăți despre bine și rău, despre frumusețe și urîțenie, despre virtute și viciu, despre justiție și injustiție ? Se spune despre el că e de-a dreptul posedat de această îndeletnicire. Și atunci vă întreb : Cum să nu se fi grăbit să vină încoace, de vreme ce știa că aici va avea șansa să fie ascultat de cinci sute de oameni ? Putea el oare să lase să-i scape o ocazie atît de rară la cei șaptezeci de ani ai săi, cînd a acumulat atîtea cunoștințe și cînd e

animat, mai mult ca oricînd, de dorința de a le discuta cu oamenii de bună-credință ? Vedeți deci cît de firesc era să răspund neîntîrziat la acest îndemn ispititor și să mă grăbesc să vin aici cît mai repede, fără să caut nici cel mai mic pretext care să-mi permită să evit această plăcută întîlnire cu voi. Iată de ce îi sînt profund recunoscător distinsului Anitos și prietenilor săi, Licon și Meletos, pentru această invitație. Se știe despre mine că nu sînt pesimist și nu văd nimic în negru. Îmi spun asta pentru că, vorba ceea, cine știe ce-i poate aduce fiecăruia dintre voi ziua de azi. Mie, acuzatului, acuzatorilor mei sau vouă, juraților, bărbați ai Atenei.

Să cercetăm împreună măcar acele cîteva firimituri care au căzut din discursurile acuzatorilor mei și, în felul ăsta, au rămas pentru mine. Și să vedem — iertată să-mi fie sinceritatea — și confuziile care s-au strecurat în cuvîntul lor. Și înaintînd un pas în direcția juraților, își desfăcu brațele și continuă : Eu sînt totuși — și asta nimeni nu poate să-mi conteste — un om simplu, care nu excelează în nimic, de aceea socotesc că nu e deloc nimerit ca unul ca mine să fie compart de Meletos cu un bărbat celebru cum a fost Homer. În zeii zugrăviți de Homer clocotește mai multă viață decît în mulți dintre pămîntenii noștri. Acești zei sînt plini de sentimente și pasiuni omenești. Iată unde se înșală Meletos : nu eu am poetizat acele vechi legende despre zeii recunoscuți de obștea noastră ; și nici autorul acelor savuroase povești amoroase despre ei nu sînt eu. Eu sînt doar un curios, un însetat de cunoaștere, care nu fac decît să reflectez la toate astea și să stau de vorbă despre ele cu oamenii. Să nu fie oare asta un subiect interesant de discuție ? Vă închipuiți că n-am văzut cum v-ați înviorat cu toții numai cînd am pomenit un singur cuvînt despre aceste povești ? Da, e adevărat că le-am numărat pe acele pămîntene pe care Zeus le-a făcut fericite cu favorul lui. Le-am numărat și pe Afrodite și pe toate Atenele. Chiar și în această numărare

este un fel de voluptate divină pe care, din păcate, poetul Meletos nu o simte. Voi știți cu toții să numărați și să socotiți, și mulți chiar mai bine ca mine. Iar acești mulți mai știu că cifrele finale ce țin de acest cerc larg al lui Eros n-am apucat să le socotesc pînă la capăt, în ceea ce-i privește pe zei. Dar de ce să-l condamnăm pe socotitor ? Nu face nimic altceva decît să socotească mereu. Eu însă constat aici cu uimire că Meletos nu-l condamnă doar pe Homer, ci și pe însuși Zeus, stăpînitorul trăsnetelor, pe motiv că nu arată cuvenita pudoare și reținere.

Mănunchiuri de rîsete țîșnesc din toate părțile. Socrate însă, netinînd seama de nimic, continuă nestingherit.

— Și prin mine, un socotitor sec, poetul Meletos îi reproșează zeiței Atena că apare în atîtea înfățișări și destine diferite.

Rîsul se întețește. De ciudă, Meletos se face roșu ca para focului. Strigă :

— Cum poți să glumești pe seama...

— Pe toți demonii ! îl întrerupse Socrate. Eu nu glumesc ! Eu mă desfăt doar cu bogăția teologiei noastre. Acuzatorii mei au amintit aici că mi-e drag Democrit, cel mai vesel dintre filosofi. Da, mi-e drag. Lucrarea lui *Despre buna-dispoziție* constituie lectura mea preferată. Cînd omul bea la ospăț cu prietenii și se distrează privindu-i pe jongleri și pe scamatori, nu trebuie să facă nici un efort ca să-și mențină buna-dispoziție ; se ține ea singură de el. Democrit e de părere, și eu sînt de acord cu el, că omul trebuie să-și păstreze buna-dispoziție tocmai în clipele cele mai grele ale vieții sale. Și cred că nimeni dintre noi nu vrea să mă amăgească, mințindu-mă că aș sta aici și aș sorbi pe îndelete din cupa cu vin de Chios și mi-aș desfăta ochii cu sprinteneala și îndemînarea jonglerilor. Veți admite, desigur, că sub ochii mei, clepsidra îmi picură aici picăturile destul de amare ale vieții și, în măsura în care în mijlocul nostru se află și niște jongleri, bănuiesc că nu le arde să mă înveselească. Iertați-mă deci dacă

nu evoc ajutorul zeilor, așa cum a făcut Meletos, că nu vărs lacrimi de balaur, așa cum a făcut Licon și nici nu răcnesc cu autoritatea de stăpîn a distinsului Anitos. Și, peste larma care se stîrni, spuse îngăduitor : Dar, oare, nu ne-am îndepărtat un pic de subiectul nostru ?

Deodată, senzația lui de fierbințeală lăuntrică devine mai puternică. Arșița începe să-l stingherească. Își ridică privirea spre cer. Soarele lucea mereu. Ce mai e și asta ? Doar n-oi fi vrînd acum să fii și tu rău cu mine, bunul meu frățior ! ? Își șterse cu palma sudoarea de pe frunte. Un lucru neînsemnat. Un gest obișnuit. Dar în rîndurile prietenilor săi, care nu cunosc la el acest gest, are darul să stîrnească spaima.

— Știu, reluă Socrate, acuzatorilor mei și poate și acelora dintre jurați care stau azi aici cu amintirea clipelor de odinioară, cînd i-am călcat pe bătătură, transformată acum, în ani de zile, cînd mă văd în postura celui mai slab, într-o rană purulentă, știu că acestora le-aș fi mai pe plac dacă aș sta și mi-aș plînge singur de milă. Dacă mi-aș aduce aici soția, ca să-i înduplece cu văicărelile și tînguirile ei și dacă aș jura aici, în fața atîtor urechi, fie și pe demonii mei, că nu voi mai hoinări prin agora, prin gimnazii și piețe, și că nu voi mai sta de vorbă cu nimeni despre ideile mele. Scumpii mei Meletos, Licon și Anitos, treaba asta mi-au mai cerut-o și alții, înaintea voastră. Și să nu vă supărați pe mine că trebuie să spun adevărul, dar acești alții au fost tiranii Critias și Harmides care, pînă la urmă, văzînd că nu respect poruncile lor, au emis o lege anume pentru mine, prin care mi se interzicea să stau de vorbă cu tineretul și să-l învăț arta dezbaterii...

Un val de înduioșare îi cuprinde deodată pe toți.

Socrate continuă însă, dezlănțuit :

— Dacă această potrivire între ucigașii blestemați ai atenienilor și voi trei este întîmplătoare, sau dacă ea corespunde unor legături mai adînci de continuitate...

— Protestez ! izbucni furios Anitos, făcîndu-se roșu-vinețiu la față. Este inadmisibil să ataci în felul ăsta... îi cer arhontelui să...

Dar Socrate tăbărî asupră-i cu o voce și mai puternică decît a lui :

— Eu îi cer arhontelui să nu-i mai permită demagogului Anitos să vorbească în timpul rezervat mie... Și, întorcîndu-se spre Anitos, reluă : Ce fel de atac ? Îmi amintesc doar de niște evenimente îndepărtate și, după vechiul meu obicei, meditez asupra lor cu voce tare. Stînjenește asta pe cineva ? De ce ?

— Cer arhontelui !... țipă din nou Anitos.

— Acum e prea tîrziu să-ți ieși din fire, speriat de faptul că cinci sute de atenieni vor auzi aici ceea ce ție nu ți-ar face plăcere. Întreabă-te pe tine, pe Meletos și pe Licon de ce ați fost atît de neprevăzători și lipsiți de perspicacitate, încît să mă siliți pe mine să vorbesc în public ?

Cu o mișcare a mîinii, arhontele îl reținu pe demagog, care se repezise iar spre masa vorbitorilor.

— Iartă-mă, distinse Anitos, dar potrivit legii, acum e dreptul acuzatului să vorbească.

Anitos își mușcă buzele de furie. Are dreptate acest moșneag. Acest demon cu chip de om ! Eu l-am tîrît aici ! Prostul de mine ! Dar nu-i nimic, ultimul cuvînt eu îl voi avea...

Socrate continuă, nestingherit :

— Trebuie să revin la Meletos. Distinsul poet a afirmat că mă vede ca pe o creatură cu două capete, din care o gură spune : cred în zei, iar cealaltă : nu cred.

Să le luăm pe rînd. Într-adevăr, am aruncat dalta de sculptor. Dar nimeni nu poate ști mai bine ca mine de ce am făcut-o. Din tinerețe mă obseda ideea ca în locul unor trupuri încremenite, să frămînt și să cioplesc suflete de oameni vii. Doream ca în frumosul cadru de marmoră al Atenei, să trăiască oameni la fel de frumoși și de impunători. Precum se vede, periculoasă obsesie, nu-i așa ! ?

Ce copilăros am fost ! Dacă mi-aş fi dat atîta silinţă cu statuile, aşa cum mi-am dat şi îmi dau cu oamenii, aş fi putut fi un sculptor prosper, aş fi putut trăi în linişte, iubit şi respectat de toţi, şi nici n-aş fi fost nevoit s-o chinuiesc pe Xantipa mea, pe mine însumi şi nici pe voi, bărbaţi atenieni. Dar eu eram copleşit de acel sentiment obsedant, de parcă s-ar fi înfipt în mine un scorpion, că grecii, care au dat un Fidias şi un Miron, au nevoie şi de un Socrate al lor.

— Excelent, Socrate ! Bravo ! vui asistenţa.

— Din asta poţi vedea, dragă Meletos, că n-ai înţeles cine este Socrate şi de ce atenienii înşişi i-au impus altă muncă decît aceea de pietrar. Îmi cauţi nod în papură, Meletos. Mă învinuieşti că am depus pe jertfelnicul public doar cîteva mănunchiuri de buruieni de leac din grădina mea şi am picurat întru cinstirea zeilor vin roşu de la via mea din Gudi.

Mă îndoiesc că e spre ruşinea mea faptul de a nu cîştiga de la nimeni drahmele de pomană şi că din această pricină sînt sărac. Dealtfel, Anitos şi Licon manifestă cel mai mare interes faţă de mine, tocmai datorită sărăciei mele. Ei îşi dau perfect de bine seama că, deşi mută, sărăcia mea le spune atenienilor ceva, nu numai despre Socrate, ci şi despre ceilalţi şi, deşi oarbă, se uită la ei chiorîş.

Juraţii încep să se agite. Unii murmură morocănos, alţii, dimpotrivă, îşi manifestă încuviinţarea.

— Dar tu, Meletos, nu vezi decît ceea ce se vede cu ochiul. Vezi mănunchiul de buruieni, în schimb, nu vezi că pe jertfelnicul public mi-am depus tot ceea ce am mai de preţ — viaţa mea. Şi dacă nu mă înşel, afirmaţia nu e numai o simplă metaforă poetică, ci poate chiar adevărul gol-goluţ, spuse Socrate, desfăcîndu-şi braţele.

Ultimele cuvinte le rosti cu o voce uşor sporită, întrucît simţise, în timp ce vorbea mai încet, că începea să tremure. Apoi tăcu

Tăceau acum și jurații, cufundați într-un fel de meditație asupra soartei lui Socrate și asupra rolului pe care-l aveau ei aici. În liniștea fierbinte și mormîntală, nu se auzeau decît de departe niște sughițuri de plîns, înăbușite. Dacă în clipa aceea s-ar fi trecut la vot, urnele ar fi înghițit mult mai multe boabe albe decît negre.

Dar clepsidra, cu neînduplecata-i regularitate, picura încet, strop cu strop, și Socrate continuă :

— Tu, Meletos, pentru că n-ai știut cum să mă iei pe mine, pătimașul slujitor al cetății mele iubite, te-ai legat de demonul meu. Îl numești demon negru, ca să mă lovești și să-mi faci rău. Eu însă n-am ascuns niciodată că-l numesc voce divină. Dvină, pentru că a fost întotdeauna o voce înțeleaptă, cumpătată și grijulie cu binele meu. M-a avertizat întotdeauna în fața primejdiei spre care mă avîntam pripit. Veți spune : Socrate și pripit ? ! Cum rămîne atunci cu cumpătarea lui, cu acel vestit *sofrosyné* ? Să nu vă înșelați în privința mea, bărbați atenieni ! Eu n-am sîngele rece, așa cum poate își închipuie unii. Și nici călduț nu sînt. Inima mea se aprinde repede, ca un șomoiog de paie, atunci cînd e vorba de un lucru frumos și bun. Am îmbinat frumosul și binele într-un singur cuvînt, într-o singură noțiune : *kalokagathia.*

Bunul meu demon ! De cîte ori nu m-a ocrotit de mine însumi ! Voi, acuzatorii mei, vă puteți convinge, chiar și în această clipă, că nimeni nu-i poate face omului atîta rău cît își poate face el singur. V-ați gîndit voi, cei trei, cît rău v-ați făcut voi singuri, din lipsa unui demon bun care să vă ocrotească ?

Tu, Meletos, consideri că demonul meu e un demon negru. Se pune deci întrebarea : de ce eu, Socrate, am discutat de atîtea ori despre el cu tîrgoveții, cu pantofarii, cu salahorii, cu toți cetățenii și cu discipolii mei dragi ? Credeți-mă, nu pentru a oferi prilejul de a se alcătui actul de acuzare împotriva mea. Ci pentru ca orice om de

bine, care știe să asculte și să deslușească ce ascultă, să poată auzi acel glas ce răsună încet în forul său lăuntric. Pentru asta însă e nevoie de multă răbdare, pe care oamenii n-o au întotdeauna, lăsînd la o parte faptul că acest glas prevenitor îl trădează adeseori pe om, împiedecîndu-l de la o faptă spre care tînjește nespus de mult și la care îi vine greu să renunțe. Cine poate ști cîți oameni nu alungă de lîngă ei această voce, nebănuind că tocmai ea este aceea care stă de veghe la fericirea lor ?

Poate că și tu, Meletos, auzi adeseori o asemenea voce prevenitoare. Poate că ai auzit-o și azi, cum îți atrăgea atenția să nu proferezi acuzații strîmbe și mincinoase împotriva lui Socrate, dar tu n-ai ținut seama de ea !

Aceste cuvinte stîrniră o mare agitație în rîndurile juraților :

— Ce tot caști ochii așa ? Unde te uiți ? îl întrebă brutarul Merinos pe vecinul său, Lustratos.

— Nicăieri. Ascult să aud dacă n-am și eu în mine niște glasuri...

— Deșteptule ! Asta se aude numai atunci cînd te afli în fața unei hotărîri importante...

— Și asta de acum nu e importantă ? Ce, e de glumă oare să judeci un om, dacă e vinovat sau nu ?

— Așa e, ai dreptate, oftă Merinos.

În acest timp, Socrate continua dialogul cu Meletos :

— După tine, am două capete. Se apropie și mai mult de poet care, speriat, sări într-o parte : Nu-ți fie teamă de mine, băiete, spuse el rîzînd. Se vedea limpede că se distra cu toată sinceritatea, uitînd probabil unde se află și cui îi vorbește : Nici unul dintre capetele mele nu te va înghiți. Hai, uită-te de aproape, să vezi că nu am decît un singur cap ; ce-i drept, e destul de mare, încît pe mulți îi supără, aflînd ce coace în el. Dar, de bine de rău, în capul ăsta, am o rînduială, căci în fiecare zi mă îngrijesc de el ; gunoiul îl mătur afară cu regularitate și am obiceiul

să dau cu mătura și ceva mai încolo de mine. Bun obicei, Meletos, dar uneori pe vecin îl stingherește, nu ți se pare ?

Mai făcu un pas înainte. Meletos întinse brațele, să-l oprească. Socrate se opri și începu din nou să rîdă.

— Mereu ți-e frică de mine, de parcă aș vrea să te azvîrl în groapa cu lei, cînd, de fapt, eu nu vreau decît să-ți explic și să te fac să înțelegi cît de încîlcite și de bîjbîitoare sînt gîndurile tale. Ascultă-mă, deci ! Fără să-și dea seama, vocea lui creștea, devenind din ce în ce mai pătimașă : Ce este așadar acel demon despre care tot vorbesc ? Ceva mîrșav sau josnic ? Socotești că divinul, justiția și înțelepciunea sînt noțiuni ce nu se împacă între ele ? După tine zeii nu sînt drepți și înțelepți ? Numai oamenii ? În halul ăsta de necredință ai ajuns ?

Ironia crudă a filosofului, care-l zdrobi pe Meletos, avu darul să-i înveselească pe jurați, dar, totodată, să-i înspăimînte pe prietenii și discipolii săi. Îi cunoșteau înflăcărarea și entuziasmul, atunci cînd se apropia de concluziile discuțiilor sau cînd era pasionat și amețit de un lucru frumos și măreț. Aici însă, în acest loc, se temeau de această pasiune a lui.

— N-am spus așa ceva... bîigui Meletos.

Dar Socrate nu mai contenea :

— Pe mine, Meletos, mă interesează să descopăr perfecțiunea divină, deși știu că perfecțiunea deplină nu există nicăieri.

— Iar păcătuiești ? Nelegiuitule ! îl asaltă Meletos, mișelește. Singur îți pronunți pedeapsa !

— Cum așa ? ! îl luă Socrate, cu prefăcută mirare. Oare nu mă aflu în Atena, în care, așa cum spuneți voi, domnește libertatea absolută ? A da, continuă el rîzînd ; uit că libertatea voastră deplină merge pînă acolo, încît permite orice abuz... Citind indignarea pe chipul acuzatorului său, întreabă : Altfel cum aș fi putut să stau aici, în fața a cinci sute de cetățeni și să ascult acuzațiile voastre veninoase, dacă în Atena n-ar fi existat într-adevăr libertatea

absolută ? Zău aşa ! Eu însă nu-mi doresc libertatea voastră nelimitată şi, mai cu seamă, nu i-o doresc Atenei. Pentru această libertate, vor avea de plătit foarte scump cei care sînt mai cinstiţi decît adversarii lor.

Vocile iritate ale juraţilor se contopesc într-un vacarm confuz, peste care bate ciocănelul arhontelui.

Socrate se întoarse din nou cu faţa spre Meletos :

— Şi, ca să fie clar, dragă Meletos, eu nu adun numai de la zeii şi eroii lui Homer, aşa cum pretinzi tu, ci îndeosebi de la oameni, ca să aflu ce face bine fiecare, şi în felul ăsta să descopăr în ce constă bunătatea, justiţia şi omenia. Iată felul de a gîndi al iubitorului de filosofie, ca şi felul de a munci al sculptorului.

Mă simt dator să te corectez, atunci cînd afirmi că adunînd de pretutindeni tot ce e bun, nu fac decît să propovăduiesc cultul altor zeităţi ; aş fi bucuros să pot dărui obştii noastre alţi cetăţeni mai buni şi mai desăvîrşiţi decît cei de azi ; de fapt însă aici am intrat în discuţie cu Licon, care mă deplînge pentru nereuşita mea. Dar, pe toţi demonii ! Tare aş vrea să-l văd pe omul care s-ar necăji mai mult decît mine de insuccesul meu. Chipurile, stric tineretul, se văicăreşte Licon. În felul ăsta, ce-i drept, îmi atribuie o putere supranaturală. Eu pot să admit că nu tot tineretul atenian e aşa cum am dori să fie. Cînd e vorba de o ştrengărie, se înviorează, cînd e vorba de un lucru serios, ori de o treabă mai grea, aţipeşte. Dar ăştia sînt cei mai puţini şi, cinstit vorbind, nici adulţii nu le sînt întotdeauna o pildă din cele mai bune. Şi, pînă la urmă, trebuie să mărturisesc că destui tineri sînt mai stricaţi azi, decît înainte.

Ce n-aş da să pot împlini golul din cunoaşterea mea şi să pot să aflu de ce s-a întîmplat aşa şi nu altfel şi ce anume îi strîmbă pe atenieni în halul ăsta ? ! Din clipa în care Licon mi-a pus în spinare toată decăderea morală a tineretului atenian, stau şi-mi frămînt mintea, întrebin-

du-mă cîtă vină au pentru asta împrejurările și ceilalți oameni și cîtă vină îmi revine mie.

Mi-e teamă, distinse Licon, că dacă ai începe și tu să-ți frămînți mintea, plînsul tău, de data asta sincer, n-ar mai conteni, cu atît mai mult cu cît în mulțimea aceea ai găsi numeroși cetățeni care îți sînt mai apropiați decît mine.

O voce cunoscută alunecă de departe spre Xantipa ; nici un cuvînt nu se pierde și fiecare cuvînt o înspăimîntă.

— Îndurați-vă, zei ! Căci omul ăsta, în loc să se apere, vorbește împotriva lui.

Mirto, care o sprijinea pe Xantipa, simțea cum trupul ei devine o povară din ce în ce mai grea.

— Dacă părinții se plîng de nereușita fiilor lor, continuă nestingherit Socrate, ar fi, cred, mai mult decît ciudat ca din pricina asta să fie ponegrit un singur om și, în plus, tocmai acela care ceasuri întregi discută cu ei despre virtute, el însuși nefiind certat cu virtutea prin felul său de a trăi și, în același timp, să fie lăudați cei care se pricep să țină discursuri despre virtute, dar de trăit, trăiesc în minciună și necinste.

Grupul de jurați care, de la începutul dezbaterii, îl susținuseră cu murmure, gemete și rîsete pe Anitos, considerat de ei, pe bună dreptate, inițiatorul și conducătorul acuzării, simțindu-se parcă învinovățiți de afirmația, filosofului, se ghemuiră într-o tăcere mută. În schimb, celelalte grupuri, alcătuite din jurați cărora vorbele lui Socrate le mergeau la inimă și cărora vinul le dădea din ce în ce mai mult curaj, strigau radiind de bucurie :

— Pe nume ! Pe nume !

Anitos tremura de mînie.

— Vrei să le cunoașteți numele, spuse Socrate, voios. Nu, oameni buni, asta nu trebuie să vreți ! Nu se poate ! Gîndiți-vă bine ! Dealtfel, oriçe cetățean îi cunoaște, așa că nu văd de ce ar trebui să aduc bufnițe în cetatea Atenei ?

Din nou se aud hohote de rîs. Platon se uită cu îngrijorare la Criton. Acesta îl înțelege. Dar pe Socrate nu-l mai poate opri nimeni, chiar dacă în ochii juraților apărarea lui aduce din ce în ce mai puțin cu un cuvînt de apărare.

Criton îl atinse ușor cu brațul, dar filosoful se dădu un pas înapoi și iar se avîntă :

— Cugetătorii înțelepți, străini și eleni, s-au ocupat de veacuri de problemele cosmosului ; au cercetat mai mult cerul decît pămîntul și, în acest timp, deși oameni, toți — cu excepția cîtorva — au ocolit problemele omenești, problemele omului.

Și iată ! Eu, care m-am consacrat întru totul acestor cercetări și am sperat că voi fi mai mult iubit decît urît, îmi dau seama acuma că dacă aș fi vrut să trăiesc în liniște și pace, ar fi trebuit, și eu, să ocolesc problemele omenești. Căci dacă se leagă cineva de tainele stelelor, ale atomilor, de scurgerea timpului și a spațiului, de numărul elementelor și altele asemănătoare, nu-și atrage niciodată asupră-și atîtea necazuri ca atunci cînd se leagă de tainele omului.

O adevărată furtună de aplauze și strigăte aprobatoare însoțiră cuvintele filosofului. Miezul sănătos al cetățenilor ce alcătuiau juriul era mereu alături de el.

— Anitos și-a ascuțit bine pumnalul pe care mi l-a înfipt în inimă. Excelentă lovitură și, desigur, lovitura lui vi se pare a fi cea mai grea cu putință.

Eu însă mă simt atins doar de surpriza acestei lovituri, nicidecum de justețea ei, căci ea nu constituie deloc un act de justiție, și de aceea inima mea nu simte nici o durere. Mă înțelegeți, nu-i așa ? Căci eu mă aflu aici, în fața tribunalului, din pricina dragostei mele față de Atena, acuzat totodată că aș fi păgubitorul ei ! De bună seamă ați sesizat singuri această contradicție în actul de acuzare rostit aici de Anitos : toată viața își iubește patria și, în același timp, subminează ce iubește !...

Manifestări mărunte de simpatie și solidaritate îl năpădesc din toate părțile : aici un ochi luminos, clipind de bucurie, dincolo o mînă fluturînd prietenos și de pretutindeni, zîmbete încurajatoare. Se produce, pentru a doua oară alt moment în care mîinile celor mai mulți dintre jurați pregătesc bobul alb.

Cei ce vor să-i fie pe plac lui Anitos, sau cei prea sincer intenționați să încheie azi cu Socrate o veche răfuială, se foiesc neliniștiți pe locurile lor, așteptînd din partea demagogului un nou imbold pentru o decizie neagră.

Anitos urmărește cu toată atenția evoluția situației.

Nu-i place. Răsuflă din greu. „Apărarea lui Socrate mai mult răstoarnă acuzațiile noastre decît le recunoaște. Așa cum se prezintă lucrurile, ne putem aștepta la o pedapsă de gradul trei : o amendă și, ținînd seama de dispoziția juriului, poate chiar eliberarea. Meletos s-a repezit prea tare, cerînd pedeapsa capitală. În felul ăsta, popularitatea lui Socrate i-ar face pe toți să stea în cumpănă. Dar în fond, cel mai bine ar fi să nu fie nici una, nici alta. Da, da, pedeapsa de mijloc ar fi cea mai bună. Asta vreau ! Asta-mi convine : surghiunul."

Nici nu-i trecu bine prin minte această idee și schiță un rînjet răutăcios. „Da, în Macedonia să te duci, la Pela, ori în Lidia, la Sardes, acolo să stai de vorbă cu monarhii și să le explici cum trebuie să arate un monarh ! Deodată tresări : Da, dar cum să ajungem la această pedeapsă de mijloc ?"

Meditația lui fu curmată de glasul lui Socrate :

— Anitos a exemplificat activitatea mea nelegiuită cu propriul său fiu. Mă rog, facă-se voia lui, și la fel voi face și eu. Căci băiatul unui demagog atenian m-a interesat nu în mică măsură. Se pune însă întrebarea : ce fel de educație i s-a dat tînărului Anitos, de către tatăl său, înainte de a fi fost adus la mine ? Mulți dintre voi ar putea da răspunsul în locul meu. Bunăstarea excesivă, libertatea fără margini și desfrîul au stat la temelia edu-

cației lui. Deci toate aceste exagerări de care încerc să-i feresc pe tinerii noștri. M-am supraapreciat însă, nutrind speranța, fie ea și de scurtă durată, că voi izbuti să schimb în bine un asemenea om. Dacă s-a deprins cu depravarea vrea să continue cu ea, iar pe cel care încearcă să-l dezguste de acest mod de viață, începe să-l urască și, în loc să i se atașeze, ori să-l urmeze cu modestie, fuge de el mîncînd pămîntul.

Dar nu numai tînărul Anitos, mai sînt și alți tineri răsfățați, cu bunăstare, care au venit la mine nu ca să-i învăț cum să-și disprețuiască metehnele și să renunțe la ele, ci au venit cu gîndul ca, în calitate de discipoli ai lui Socrate, să dobîndească onorurile și funcțiile cele mai înalte. Atena are ochi și urechi bune și de multă vreme știe că discutînd cu tineretul, Socrate nu urmărește decît să-l facă mai bun și astfel să-și dea singur seama ce e bine și ce e drept și, în funcție de asta, să se conducă în viață nu după vorbe, ci prin fapte și, eventual, cîndva să conducă destinele întregii noastre colectivități. Căci țelul învățăturii mele a fost și este ca fiecare să-și trăiască viața sa pe pămînt în fericire și armonie sufletească, legată de aceea a întregii colectivități ! Admit că a trecut prea mult timp, pentru ca întreaga obște să poată trăi în fericire și perfectă armonie. Dar socot că a trecut destul timp și pentru ca Tartarul atenian — nu am pretenții exagerate — să se transforme, deocamdată, dacă nu într-un Eleusis pe pămînt, cel puțin într-o lume în care oamenii să nu trăiască mai rău ca animalele.

Anitos urmărește dezbaterea cu și mai multă încordare : se descurcă bine acest vrăjitor bătrîn ! Pe noi ne înfundă — iar el merge din succes în succes. Cu cîtă pricepere și dibăcie reușește să-i convingă pe toți ! Au amuțit toți, pînă la unul ! Și cu cîtă evlavie îl ascultă !

În înflăcărarea sa, Socrate nu se mai oprește :

— Gîndiți-vă că cetățenii atenieni sînt alegători și că în fruntea obștii ar prefera, desigur, să vadă un om

modest, ca mine, nu un profitor trufaş şi însetat de glorie. Acum aţi putea să vă închipuiţi despre mine că sînt un al doilea Sisif. Îi învăţ pe discipoli cît îi învăţ, şi cînd aceştia termină cu învăţătura, sînt mai răi decît au fost, iar eu încep din nou aceaşi trudă cu alţi discipoli. Dar nu-i aşa, eu nu fac de fiecare dată această muncă anevoioasă şi fără rost. Ştiţi voi cu cîţi oameni am stat eu de vorbă în aceşti cincizeci de ani, bunii mei prieteni ? Nu ştiţi. Ei bine, aflaţi că nici eu nu ştiu. Şi credeţi voi că toţi aceştia au devenit nişte Critiaşi ? De bună seamă că nu. Căci dacă aţi avea această credinţă, ar însemna să vă judecaţi aspru pe voi şi pe fiii voştri. Dar să nu fim pesimişti !

Protestele celor vizaţi sînt acoperite de aprobările ce se aud din toate părţile.

— Îi auziţi ? Sînt aici, cu mine !

Anitos simte fiori de groază pe şira spinării. O sută de Socraţi ! Acum nu numai că-i vede, dar îi şi aude !

— Şi tocmai prin faptul că nu m-au părăsit pe mine, bătrînul, în aceaşi zi a judecăţii mele, cînd asupra mea se rostogolesc cele mai grave învinuiri, ei dau cea mai convingătoare dovadă a integrităţii lor morale.

Şi printre voi, juraţii, se află unii din acei care mă cunosc de mult şi cred că nu au ce să-mi reproşeze. În voi am martorii cei mai buni ai activităţii mele de o viaţă întreagă. Şi cu voi am împărţit fiecare cunoaştere, aşa cum îşi împart cei flămînzi un codru de pîine. Cine poate şti, deci, mai bine ca voi, ce fel de om sînt ? Şi cine va putea judeca mai bine ca voi dacă am adus pagubă Atenei sau dacă, dimpotrivă, am contribuit măcar cu o firimitură la întărirea forţei sale spirituale. Iată de ce voi nu sînteţi numai judecătorii mei ci, în acelaşi timp, sînteţi şi martorii mei !

Oamenii se ridicară în picioare şi îşi înalţă braţele :

— Aşa e ! Sîntem martorii tăi !

Pe neașteptate însă, un jurat din grupa lui Anitos se smulse din mulțime și își croi drum pînă în dreptul lui Socrate :

— Și eu sînt martorul tău ! răcni el. Cu proprii mei ochi am văzut cum ai jignit-o și ai batjocorit-o pe zeița Atena în agora, cu dansul tău nerușinat ! Și tu ai vrea ca noi să ne îndurăm acum de tine și în felul ăsta să chemăm asupra noastră pedeapsa zeiței ? Bărbați atenieni...

— Încetează ! îl întrerupse autoritar arhontele. N-ai dreptul să intervii în dezbaterea judecătorească.

Dar Socrate interveni, cerîndu-i arhontelui :

— Timpul e într-adevăr al meu, dar dă-i, te rog, cuvîntul, arhon basileus. Să vedem dacă îmi poate dovedi că dansul meu a jignit-o pe zeiță.

— Pot ! strigă juratul. Să danseze Socrate aici, de față cu toți, așa cum a dansat în agora, în fața zeiței, a statuii ei !

Nebunească idee ! Valuri de proteste și dezaprobare.

— Cum ? ! Să danseze la tribunal ? ! Să minimalizăm în felul acesta actul judecății ? îl struni pentru a doua oară arhontele pe jurat.

— Ba să danseze, insistă Meletos.

Socrate nu era în stare să se urnească din loc. Țeasta sa mare și pleșuvă, și toată fața îi luceau de sudoare.

— Hai, dansează ! Dansează ! se cutremură văzduhul de strigătele asistenței.

Socrate nu se clintește.

— Îl vedeți ? Nu vrea ! Se teme ! urlă juratul, mai-mai să i se rupă coardele vocale.

Deasupra lui Socrate stă soarele de amiază, care a urcat pe creasta cea mai înaltă a drumului său celest. Același soare sub ale cărui raze fierbinți s-a născut în urmă cu șaptezeci de ani...

Ce clipă minunată e amiaza ! Culmea zilei, cînd nicăieri nu se întinde nici o umbră.

— Dansează ! Dansează !

Arhontele începu să bată cu ciocănelul în tăblia de marmoră a mesei, dar în aceeaşi clipă surprinse un gest al lui Anitos, care-i făcea semn să nu intervină. Pe chipul arhontelui se citeşte nedumerirea, dar pînă la urmă ciocănelul se odihneşte iar pe masă.

Socrate face supus cîţiva paşi înainte şi se pregăteşte de dans.

— Te rog, dragul meu, nu dansa ! îl roagă Platon, cu vocea scăzută.

Socrate se uită la el cu mirare. Nu-l înţelege.

Xantipa îl vede pe Socrate cum se topeşte sub loviturile strigătelor înfierbîntate şi ale soarelui dogoritor. Dar şi cum li se împotriveşte, amîndorura, cu toată îndîrjirea.

Începu să ţipe, deznădăjduită :

— Pe Helios, strălucitorul ! Fie-vă milă ! Nu mi-l chinuiţi în halul ăsta ! Ah, nefericitul meu ! Nu le da ascultare ! Hai acasă ! Hai !

În clipa aceea, Socrate ridicase însă piciorul înţepenit, pentru primul pas al dansului.

— Nu dansa ! îl roagă şi Criton.

Dar el a mişcat acum şi mîna. Mai întîi una, apoi şi a doua. Îşi ţine mantia veche cu degetele groase şi începe să ţopăie, într-un ritm tărăgănat.

Picioarele desculţe şi păroase saltă tot mai sus şi, în această mişcare, chitonul alb flutură falduri, falduri, în jurul trupului cărnos ; burta rotofeie prinde şi ea să salte.

Duşmanii lui Socrate înghit cu nesaţ acest spectacol nemaipomenit. Ici, colo, izolat, apoi din toate părţile, izbucnesc rîsete răutăcioase şi răuvoitoare. Rîsetele acestea se contopesc, se înteţesc, devin tot mai primejdioase ; în cele din urmă îi cuprind şi pe cei ce rîd din inimă, fără intenţii rele, nebănuind însă că în felul acesta îi agravează situaţia lui Socrate.

Socrate sare, se mişcă greoi, se împleticeşte istovit de dogoarea soarelui, se clatină şi bîjbîie cu mîinile întinse înainte, ca un om ameţit de băutură...

— Ia te uită ! Figura asta e cunoscută ! Da, e tovarăşul acela al lui Dionysos, sfătosul acela burduhănos şi chel !...

Unul dintre juraţi nu se mai poate stăpîni şi, sărind în sus de pe locul lui, răcneşte asurzitor :

— Asta-i Silen cherchelitul ! Tăticul nostru. Bravo ! Aşa ! Dă-i înainte, tăticule !

— Frumos o cinsteşti tu pe zeiţa Atena ! îl dojeneşte un vecin.

— Dă-i înainte, nu te lăsa ! Hop, hop !

Asistenţa urlă şi se tăvăleşte de rîs. Puţini sînt cei care nu uită că dezbaterea judecătorească îşi desfăşoară cursul normal şi care înţeleg ce dans interpretează Socrate.

Anitos stă proţăpit, cu picioarele răscrăcărate, ca să poată admira mai în voie încîntătoarea privelişte. Silen ! Ce-a fost actul lui de acuzare, întocmit cu atîta ingeniozitate, faţă de acest dans, prin care Socrate se acuză singur în faţa judecătorilor săi !

Prin valul de rîs nestăvilit, răzbate plînsul Xantipei. Socrate ţopăie şi se clatină din ce în ce mai mult. Răsuflarea lui e anevoioasă şi şuierătoare. Dar nu se lasă. Ridică mantia zburătoare şi o flutură tot mai sus, se învîrteşte mereu, ca hipnotizat, şi sare stîngaci, în bătaia arzătoare a soarelui care, încet-încet, coboară de pe culmea celestă.

Furtuna de rîsete slăbeşte. Unul cîte unul, bărbaţii atenieni încep să-şi amintească de actul de acuzare al lui Meletos, care-l învinuieşte pe Socrate de necredinţă faţă de zei.

Mulţi stau în picioare, tăcuţi, cu ochii ţintă la înfricoşătorul spectacol, mulţi şed pe locurile lor, acoperindu-şi faţa cu un colţ al mantiei.

Rîsul se potolește, se pierde, se stinge ; numai în aripa dreaptă a asistenței, un grup de vînduți, cu ochii mai mult la Anitos decît la Socrate, continuă să rîdă convulsionat.

Criton și Platon tac. Pe chipul lor mohorît se citește o îngrijorare fără seamăn. Apolodor a căzut cu fața la pămînt și bîiguie, în surdină :

— Socrate, bunul meu dascăl, de ce ai cedat ?

În clipa acea, arhontele se sculă în picioare și, apucînd ceasul cu apă, îl ridică în sus și spuse :

— Din Clepsidră s-a scurs ultima picătură. Apărarea ta, Socrate, a luat sfîrșit.

Socrate face o mișcare împleticită și, cu sufletul la gură, se sprijini de masă. Îl privi pe arhonte o clipă, apoi rosti încet :

— Dar eu... eu încă n-am terminat cu apărarea mea !

6

Arhon basileus bătu cu ciocănelul în tăblia mesei, atît de tare, încît ciupi din ea o bucățică de marmoră și cînd, în cele din urmă, pătimașii jurați se liniștiră, îi chemă pe toți să purceadă la vot. Le atrase atenția să judece cazul lui Socrate cu cel mai înalt spirit al dreptății și cu conștiința cea mai curată. E în căderea lor acum să decidă dacă Socrate este sau nu vinovat de cele ce i s-au imputat în actul de acuzare.

Jurații începură iar să se agite și să se manifeste gălăgios. Erau expuși, deopotrivă, dogoarei solare și celei pămîntești, radiată de colina încinsă și își potoleau setea cu cîte o dușcă de vin. Nu era deci de mirare că și mințile lor se aprindeau la iuțeală.

Nu știau cum să se descurce cu acest proces, în care cuvîntul lor devenea acum hotărîtor. Se împărțiră în mai multe grupe : una era gata să-l pună pe acuzat în libertate, socotindu-l pe Socrate bărbatul cel mai folositor

cetății ; a doua — gata să-l pedepsească, socotindu-l bărbatul cel mai dăunător cetății ; a treia grupă, care oscila între primele două și, în sfîrșit, a patra, căreia nu-i mai ardea de nimic.

În zgomotoasa asistență, unde unul se străduia să-l cîștige pe celălalt de partea sa, se agitau de zor mîinile și bastoanele lungi — însemnele puterii judecătorești.

Martorul ocular al dansului executat de Socrate în fața zeiței, Atena se furișa în vălmășagul bărbaților atenieni înfierbîntați și, cu lăudăroșeniile lui, mai puse un pic de sare pe rana lui Socrate :

— Eu, eu l-am demascat ! Eu l-am făcut să vă arate cum a dansat în jurul zeiței. Și, înăbușindu-și glasul, se grăbi să adauge : Dar în fața ei a făcut și mai urît, nerușinatul !...

Un jurat, mirosind a parfum, îl apucă de mînă :

— Cum a făcut, prietene ?

Martorul ocular își desfăcu chitonul și-i arătă curiosului ce are fiecare bărbat sub chitonul său.

Urletele de rîs se amestecau cu urletele de indignare ; în timp ce martorul ocular se strecura printre jurați, gluma sa cîștiga din ce în ce mai mulți admiratori.

Jurații frămîntau boabele, cu nehotărîre, în palmele lor nădușite.

Cineva îi strigă, peste două rînduri, unui cunoscut :

— Pune-i albul, Laridon !

— Nici nu mă gîndesc ! îi răspunse zgomotos Laridon. Boșorogul ăsta a făcut odată din mine, în piață, în fața tejghelei mele...

— Hai, nu fi chițibușar. Pune-i albul, cînd îți spun ! Măcar pentru dansul lui ! Pe Zeus ! Viața îi atîrnă de un fir de păr și pîntecosului bătrîn nici nu-i pasă că în felul ăsta și-a îngreunat și mai mult situația. Spune și tu, dacă ar fi un ticălos, așa cum zic ăia, ar fi făcut el asta ?

Bătrînul pietrar Panteios, prietenul lui Sofroniscos, tatăl filosofului Socrate, stă tăcut în ultimul rînd al

juraților. Stă acolo și urmărește de sus animația și forfota ce nu mai contenesc sub ochii lui. Deodată, un băiețandru se saltă peste zid și se așeză lîngă el :

— Spune-mi, bunicule, tu ce crezi : a făcut Socrate ceva rău ?

— Nu cred, fiule.

— Atunci înseamnă că va fi eliberat ! spuse, bucuros, băiatul.

— Nici asta nu cred, replică moșneagul.

Băiatul holbă niște ochi cît cepele.

— Cum așa ? Nu înțeleg !

— Nici eu nu înțeleg fiule. Poate cînd o să fii bătrîn, ca mine... sau, știu eu, poate cînd o să fie băiatul tău bătrîn, ca mine, o să înțeleagă...

Printre jurații săraci se aflau și din aceia ce speculau situația, făcîndu-și tot felul de socoteli : De la Anitos capăt o supă, cîțiva oboli și, mă rog, ce mai pică. La ce ne putem aștepta de la un bătrîn sărac și flecar ?

— Eu îl sprijin pe Anitos.

— Și eu. Și o să arunc bobul negru așa fel, încît să-l vadă.

— Ce v-a apucat ? N-aveți pic de suflet în voi ? Aici e vorba de soarta unui om...

— Cînd soarta ta va fi foamea, vei cînta altfel, iubițelule !

Cetățenii avuți gîndesc și ei în legea lor : De la Anitos putem obține onoruri, funcții și cîte și mai cîte. Ce putem aștepta de la un bătrîn sărac și flecar ?... Și mîna îngrijită pregătește bobul negru.

Cineva face presupuneri.

— Degeaba. Meletos n-o să plătească amendă pentru acuzații false. Litigiul ăsta îl plătește Socrate.

— Cu ce ? E un amărît.

— Și un amărît are destule de pierdut.

Glasul puternic al crainicului, amplificat de pîlnie, îi cheamă pe jurați să se prezinte neîntîrziat la urne spre a-și depune votul.

În urne încep să cadă bobii — alb, negru... negru... alb...

După ce corpul juraților termină votarea, funcționarii supravegheați de pritan începură, cu toată gravitatea, ceremonialul numărătorii. Mai întîi verificară dacă numărul bobilor corespunde cu cel al juraților. Astăzi se aflau aici toți membrii dicasterului : cinci sute plus unu. Constatară apoi că nu lipsește și nu prisosește nici un bob, după care separară bobii albi de cei negri.

În acest timp, înconjurat de prietenii săi, Socrate se odihnea pe o banchetă de piatră, în așteptarea rezultatului. Apolodor se așeză la picioarele lui și-i mîngîie gleznele vînoase. Criton și Platon îl întrebară dacă nu-i obosit și-i oferiră pește prăjit, friptură de miel și alte bunătăți, ca să-și împrospăteze forțele. Platon se postă în așa fel, încît să-i facă umbră și să-l ferească de arșiță.

Socrate refuză mîncărurile de carne.

— Mulțumesc Pe căldură nu mănînc niciodată lucruri sățioase. Și azi, soarele frige, nu glumă ! Și desfăcîndu-și bocceluța lui, adăugă : Turta îmi ajunge. Nu pare prea atrăgătoare, dar cînd o mesteci mai mult începe să se îndulcească. Și azi e deosebit de bună. Xantipa și Mirto s-au străduit... Dar ce-i cu voi ? Ce s-a întîmplat ? Mă cocoloșiți, încercați să mă hrăniți, dar o vorbă ca lumea nu mi-e dat să aud din gura voastră. V-am dezamăgit cu ceva ?

— Nu, dragă Socrate, răspunse Criton.

Deodată, Socrate începu să rîdă.

— Vina mea și vina ta, scumpe Criton. Îți amintești cum m-ai introdus, în taină, în biblioteca tatălui tău ? Ce vîrstă aveam noi pe atunci ? Cincisprezece, șaisprezece, nu-i așa ? Și pe urmă, te-ai îngrijit tu de mine și cum m-ai mai ajutat ! Dacă nu erai tu, nu puteam eu să mă consacru cu totul înălțătoarelor idei ale schimbării omului

în bine şi nici n-aş fi ajuns azi să stau aici. Iar tu, într-o zi atît de fericită pentru amîndoi, te uiţi la mine cu ochi întunecaţi, ca un moşneag posac şi urîcios ! Nu da din mîini ! Nici tu, Platon. Ştiu, nu v-am plăcut.

Criton aruncă o privire spre masa la care funcţionarii numără boabele negre. Din cînd în cînd, vîntul purta spre ei glasul funcţionarului :

— Două sute unu, două sute doi...

Criton şi Platon înlemniră de groază.

Socrate îşi petrecu palma peste fruntea brobonită de sudoare şi începu să rîdă de ei :

— Ce faceţi ? Învăţaţi să număraţi ? Foarte bine. Şi asta trebuie să ştie omul. Merge iute în sus, nu-i aşa ? Vă iau şi eu pe voi aşa cum îi lua mama pe sugari, ca să vă liniştesc. Vă miraţi că sînt vesel. Păi cum să nu fiu, cînd trei acuzatori unşi cu toate alifiile mi-au oferit prilejul să spun, pe adevăratul lor nume, atîtor lucruri, care pe orice om cu scaun la cap îl împing ca nişte coarne de ţap, dar despre care toţi se tem să vorbească. Hai, mîncaţi cu mine, prieteni ! Mai scoase o turtă din tolbiţa lui, o frînse şi le-o împărţi. Te uiţi cum îmi tremură mîna, Platon ? Ce să fac, îmbătrînesc, drăguţule.

— N-au voie să te condamne ! spuse Platon.

— Ba da, dragul meu. Mă condamnă. Dar nu vă gîndiţi numai la mine... E vorba aici de ceva mult mai important. În clipa asta, atenienii îşi văd în oglindă propriul lor chip, iar peste puţin timp, eu voi afla rezultatul oglindirii lor.

— N-au voie să te condamne ! repeta Apolodor, cu vocea înecată de lacrimi, cuvintele lui Platon.

Socrate zîmbi.

— Vă închipuiţi, probabil, că am dat în mintea copiilor — mă rog, se poate, anii i-aş avea —, dar eu vă mărturisesc, dragii mei prieteni, că tot ceea ce fac ei cu mine mi-ar îndulci viaţa ca mierea, dacă aş şti că şi aici, în acest loc, am izbutit, ca un bun undiţar, să agăţ

cîţiva oameni pentru ideile mele. Undiţa mea s-a îngreunat din cînd în cînd, iar eu am simţit că peştele s-a prins. Sînt sigur că nu veţi rămîne singuri. După procesul ăsta o să fiţi mai mulţi.

— Cum, maestre, pînă şi aici ai vînat suflete ? ! întrebă Platon, plin de mirare.

— Păi ce altceva ştiu eu să fac ? rîse Socrate, cu poftă.

— Dar bine, tu... rosti Platon măcar ceva din ceea ce îl înspăimîntase atît de mult : tu te-ai luptat aici cu acuzatorii tăi, ca în palestră. Le-ai frînt gîtul, i-ai tăvălit pe jos, le-ai împărţit pumni cu nemiluita... Şi cu cîtă pasiune ai făcut-o ! Pur şi simplu ne-ai uimit...

— Şi vreţi poate să spuneţi că ei m-au răsfăţat, aşa cum fac unii cu iubiţeii lor ? întrebă Socrate.

Criton, care în calitatea sa de cel mai vechi prieten al lui Socrate îşi putea permite faţă de el cel mai mult, îi spuse :

— Şi totuşi ai fost prea îndărătnic. Juraţii sînt deprinşi ca acuzaţii să fie umili în faţa lor, de la ţinută şi pînă la limba care cerşetşe compasiune, indulgenţă, blîndeţe, consideraţie pentru familie.

— Asta aţi aşteptat voi de la mine ? se minună Socrate.

— Categoric nu, răspunse Platon, dar tu ai fost întotdeauna un adept al cumpătării, al moderaţiunii. Unde au rămas azi toate astea ?

...Două sute patruzeci şi patru, două sute patru zeci şi cinci — se aude de departe. Jumătatea fatală se apropie.

— Cumpătare la plăceri, la mîncare şi băutură, cumpătare în voluptatea amoroasă, da, asta am recomandat întotdeauna, şi eu însumi m-am ţinut şi mă ţin de ea. Dar cînd e vorba de dreptate, dragă Platon, da, cînd e vorba de dreptate, alungaţi de lîngă voi cumpătarea, aşa cum alungă ciobanul lupul de lîngă turma lui !

Socrate își pierdu suflul. Pe tîmple, vinele întortocheate îi zvîcneau cu putere, întunecate de sîngele ce pulsa năvalnic. Răsuflă din adînc și reluă, cu și mai multă pasiune :

— Adevărul nu-l veți apăra cu vorbe binevoitoare. Nici cu pasiunea cea mai pătimașă nu poate fi impus adevărul, dacă împotriva lui se ridică puterea. Și acum, vă întreb : Despre ce-i vorba aici ? Despre Socrate, ori despre adevăr ? Păi vedeți ? !

— Dar ei n-o să-ți ierte ție această pasiune, interveni Platon. Și dacă nu vei ieși nevinovat, va trebui să faci totul ca, dintre pedepsele care te amenință, să te alegi cu cea mai mică.

— Și tu știi care e pentru mine pedeapsa cea mai mică ? întrebă Socrate, zîmbind. Fii pe pace, băiete, am eu grijă.

Numărătoarea voturilor luă sfîrșit. Pritanul îi întinse arhontelui tăblița cu cifrele exacte. Arhon basileus se ridică în picioare. Se ridicară și Socrate și prietenii săi. Tremurînd de îngrijorare, Apolodor îl cuprinse pe dascălul său de mijloc și își lipi obrazul de umărul lui.

— Socrate a fost găsit vinovat ! anunță arhontele.

Apolodor simți un fior puternic strecurîndu-se prin trupul lui Socrate și începu să plîngă.

— Nu ! Nu ! Nu ! strigă el, deznădăjduit.

— Ce-i, băiete ? îi spuse Socrate, cu bunătate în glas. De ce te necăjești ? La urma urmei, trebuia să te aștepți la asta, așa cum, dealtfel, m-am așteptat și eu.

După ce arhontele aduse la cunoștință rezultatul exact al numărătorii voturilor — 281 boabe negre și 220 albe — chipul lui Socrate se însenină :

— La asta nu mă așteptam ! Ați auzit ? 220 de oameni cinstiți ! Aproape jumătate din numărul juraților ! Încă treizeci și unu de voturi și eram achitat.

— Da, rosti Platon cu tristețe în glas : Într-adevăr, cîteva voturi. Văd că te bucuri. Probabil pentru că ți-ai

dat seama că începînd de azi, ai mai mulţi prieteni decît te aşteptai.

— Da, aşa e, dar de fapt, asta ar trebui să vă bucure mai mult pe voi, decît pe mine, bunii mei prieteni.

Din clipa în care numărul bobilor negri îl depăşi pe cel al bobilor albi, Meletos — realizînd că el va trebui să propună pedeapsa ce urma să i se aplice lui Socrate — îşi pierdu, pe neaşteptate, combativitatea. Lui, poetului, să-i revină misiunea de a-l pedepsi pe acest bătrîn de care erau ataşaţi atîţia oameni şi a cărui bunătate era limpede ca lumina zilei ? De ce-l părăseau acum puterile, cînd în urmă cu cîteva ceasuri avusese atîta tărie ca să-i arunce în cap bătrînului tot ce se putea folosi împotriva lui ?

Îşi plimbă privirea peste şirurile de juraţi, la care ar fi vrut să găsească sprijin, dar în felul ăsta i se întări şi mai mult convingerea că se afla aici în captivitatea unor ziduri vii. Iar aceste ziduri vii parcă se apropiau de el, tot mai mult, gata să-l strivească. Pretutindeni, tăcerea moartă din jurul lui, în care auzea o unică răsuflare grea. Să vrea oare acea mică majoritate a juraţilor acelaşi lucru, cerut de Anitos în şedinţa de ieri a consiliului restrîns ? Înlăturarea lui Socrate ? Ori se tem să se atingă de viaţa lui ?

Tîrzie această teamă. Chiar azi se va răspîndi în toată Atena şi mîine în toată Elada şi de aici mai departe, în insule şi dincolo de mare, înfiorătoarea veste : Meletos l-a acuzat pe Socrate, cerînd pentru el pedeapsa cu... La gîndul acesta, se cutremură : „Cine e acest Meletos ? Ca tînăr năzuiam spre altă intrare în viaţă : ca Alceu sau Anacreon. Deodată avu senzaţia că din spate îl strînge cineva ca într-o chingă. Se răsuci brusc. Surprinse privirea ameninţătoare a demagogului Anitos, aţintită asupra lui. Pricepu : Da, îmi spune «să nu dai înapoi !»

N-o să dau !..."

Arhon basileus își îndreptă spinarea, apoi se ridică în picioare. De sub coroana de mirt — însemn al inviolabilității rangului său — i se prelingeau, pe frunte și pe obraji, stropi groși de sudoare. Acum, cînd toți ochii erau îndreptați asupra lui, nu se cădea să se ocupe de un lucru atît de neînsemnat. Lasă sudoarea să-i curgă șiroaie și-l invită pe Meletos să propună, în calitate de acuzator principal, pedeapsa pentru Socrate.

Acesta mai apucă să audă strigătul înăbușit al temutului demagog :

— Meletos !

Dar nu-și întoarse privirea. Făcu un pas înainte și, desfăcîndu-și brațele, cu un gest teatral, începu :

— Bărbați atenieni, distinși jurați ! Nici un cuvînt de regret față de crimele sale nu a ieșit din gura lui Socrate. Dimpotrivă, ne-a fost dat să auzim numai împotrivirea și îndărătnicia lui înverșunată. Ați judecat bine și ați dat cîștig de cauză dreptății. Prin majoritatea voturilor voastre, ați confirmat pe deplin că Socrate nu v-a convins de nevinovăția sa. În consecință, mă supun și eu hotărîrii acestei majorități și, cu deplina conștiință a responsabilității mele, declar cu cugetul curat : Socrate se face vinovat de necredință în zeii recunoscuți de obște, încercînd să introducă și să impună cultul altor zeități și, în afară de asta, se mai face vinovat de grave prejudicii aduse educației tineretului. În concluzie, activitatea sa criminală urmărește un singur țel : subminarea și destrămarea statului nostru.

Iată de ce propun condamnarea sa la pedeapsa cu moartea prin otrăvire !

Asistența se cutremură de fiorul rece al groazei. Mulți dintre jurați își acoperiră fața cu palmele.

Socrate se uită îngîndurat spre Acropola inundată de soare. „Orașul meu natal. Cetatea mea dragă ! Iar îți văd capul încununat de cupola albastră a cerului, fața polcită

de aurul soarelui şi trupul alb, sclipind de albeaţa marmorei de Meletos. Frumoasă eşti, solemnă şi măreaţă. Ici, colo, ţîşneşte din tine cîte un chiparos. Adoratorul tău Socrate e şi el un chiparos al dărniciei tale — o creangă desfrunzită, ce biciuieşte, dar nu se rupe. O fărîmă dintr-un gînd, pe care bătrînii o transmit mai departe..."

Îşi întoarse capul spre arhonte şi acesta îi spuse :

— Potrivit legii, Socrate, ai dreptul acum, după propunerea acuzatorului principal, să propui tu însuţi pedapsa care socteşti că ar fi cea mai potrivită.

Cutele de pe faţa lui Anitos se risipiră ca prin farmec : te pomeneşti că Socrate îndreaptă ceea ce a stricat Meletos, îşi spuse demagogul, în sinea sa. Da, sînt sigur, că va vorbi în favoarea lui şi, în felul ăsta, şi în favoarea mea. Socrate iubeşte viaţa. Îi va înduioşa pe juraţi, iar aceştia nu vor vota pentru propunerea lui Meletos, ci pentru a lui Socrate, care, de bună seamă, va propune pedeapsa cea mai blîndă. Pe urmă va fi uşor să se stabilească pedeapsa de mijloc : exilul, aşa cum s-a întîmplat pînă acum cu mulţi dintre predecesorii lui Socrate. Da, asta pare o soluţie umană, care nu va sfîrşi inima nimănui şi, totuşi, în felul acesta, Atena va scăpa de Socrate.

Cu pas domol şi în cea mai desăvîrşită linişte, Socrate îşi tîrşii tălpile goale, apropiindu-se de juraţi, apoi începu :

— Legea spune : acuzat, propune tu pedeapsa care, după judecata ta, ar trebui să ţi se aplice. Grea treabă, nespus de grea. Cum să mă pedepsesc singur, bărbaţi atenieni, de vreme ce n-am săvîrşit nici un rău ? V-am arătat doar cît se poate de limpede şi pe larg că nu sînt vinovat de nimic ce ar putea să dăuneze statului şi că m-am străduit întotdeauna să fiu de folos obştii şi fiecărui membru al ei. De aceea, dacă n-aş vrea să tăgăduiesc ceea ce v-am spus şi felul în care am trăit, ar trebui să vă declar că nu merit nici o pedeapsă, nici mare, nici mică.

Eu însă știu ce vreți de la mine. Presupuneți, de bună seamă, că dispun de o scară în gradația pedepselor destinate unui nelegiuit fără credință în divinitate, care prin întreaga sa activitate aduce prejudicii grave intereselor statului.

Neputînd face considerații în ceea ce mă privește, le voi face despre un răufăcător imaginar, așa cum se obișnuiește în exercițiile matematice. Mă voi ține de acest răufăcător fictiv, care într-adevăr aduce daune statului, deci un răufăcător fără nume, pentru care acuzatorul principal, Meletos, a propus pedeapsa cu moartea.

Să facem raționamentul împreună și să ne întrebăm : ce pedeapsă ar trebui să li se aplice bărbaților care au în sarcina lor grija pentru bunăstarea și fericirea poporului și nu procedează în consecință ? Se feresc de lumină, ca de răul cel mai primejdios și se ascund în beznă, unde nu-i chip să deslușești o față de cealaltă...

Jurații, ale căror priviri, în timp ce vorbea Socrate, se întorseseră spre Anitos, încep să se agite furtunos. Se aud strigătele trepădușilor săi, dar și cele ale adversarilor săi.

Arhontele înlemnește, văzînd ce întorsătură capătă procesul.

— Ridic ședința ! strigă el, cu disperare, dar nimeni nu-l mai ascultă.

Se încheie pariuri : cinci drahme pe Meletos, zece pe Socrate.

Anitos încercă să vorbească în acest vacarm infernal :

— Îi cer arhontelui basileus să...

— Scumpe Anitos, îl întrerupse vocea clară și puternică a lui Socrate, liniștește-te și nu-i lua în seamă pe turbulenți, am spus doar că mă refer la un răufăcător imaginar, atacat aici cu acuzații grave de Meletos, Licon și de tine însuți. Și tocmai tu, Anitos, te-ai plîns că acest om subminează și distruge statul. Eu, bineînțeles, mă simt dator să-i determin, acestui om plăsmuit de mine, o

anumită poziție civică, dacă vrei socială, care să-i ofere prilejul de a aduce prejudicii intereselor statului. Căci, spune și tu, cum ar putea un moșneag desculț, trăind în sărăcie și neocupînd nici o funcție oficială — și aici, ia-mă de exemplu pe mine — cum ar putea un asemenea om să săvîrșească un lucru atît de mare, cum ar fi, de pildă, acela de a aduce pagube importante statului ? Socotiți, bărbați atenieni, că ar putea face asta, umblînd de la om la om și îndemnîndu-i să devină mai buni decît sînt ?

Să rămînem deci la exemplul meu, cu bărbații care, în locul muncii pline de abnegație în folosul obștii, se cațără tot mai sus, îndesîndu-și bine punga și buzunarele, în timp ce în jurul lor cresc haosul, samavolnicia, decăderea și descompunerea totală...

Poate vă puteți închipui o astfel de situație și, în cazul ăsta, va trebui, fără îndoială, să-mi dați dreptate că un asemenea stat, slăbit din toate punctele de vedere, devine curînd cea mai mare ispită pentru un dușman rapace și sîngeros și o pradă ușoară pentru acesta. V-ați gîndit la această cumplită posibilitate, bărbați atenieni ?..

Atena, o pradă a dușmanului ? !... Bărbații atenieni se înspăimîntară.

— Dar, să revenim la chestiunile noastre, reluă Socrate. Îmi pare rău că la invitația arhontelui nu pot să mă pronunț în privința pedepsei ce ar trebui să i-o aplic unui asemenea răufăcător, pe care noi ni l-am propus doar ca un exemplu imaginar, deoarece am impresia că, în cazul ăsta, nici pedeapsa cu moartea n-ar ajuta la nimic.

Vîrtejul de zgomote ce se stîrni atunci îl împiedică pe Socrate să mai vorbească. Se opri și așteptă să se liniștească spiritele agitate.

Anitos își umflă pieptul și, ridicînd fruntea sus, arboră o poză trufașă, ca și cînd cuvintele filosofului nu l-ar fi privit cituși de puțin.

Cînd vacarmul se mai potoli, Socrate continuă cu acea simplitate cu care obişnuia să vorbească în piaţă :

— E foarte bine, bărbaţi atenieni, că vă revoltaţi atunci cînd stăm de vorbă despre asemenea demnitari, chiar dacă aceştia nu reprezintă decît o ficţiune.

Dar juraţii pricepuseră la cine se referă cuvintele bătrînului filosof şi indignarea lor nu mai putu fi stăpînită. Se dezlănţui o furtună de strigăte, ameninţări şi înjurături. Pe toţi zeii, omul ăsta spune tot ce gîndeşte ! În faţa lui Socrate se ridică mîini ameninţătoare şi mîini aprobatoare. Vocea crainicului, amplificată de pîlnie, cere să se facă linişte.

— Acum trebuie să ne întoarcem la mine, care m-am pripăşit aici, zeii ştiu cum, reia Socrate, cu calmul său netulburat. Dar, dacă tot mă aflu aici, atunci trebuie totuşi să luaţi o hotărîre în ceea ce mă priveşte. Dacă vreţi, bărbaţi atenieni, vă dau şi eu o mînă de ajutor. Vreţi ? Foarte bine. Uitaţi-vă, s-a întîmplat un lucru ciudat : Anitos, aşa cum obişnuieşte să spună şi cum dealtfel a spus şi aici, are grijă ca obştea noastră să înflorească şi să prospere cît mai mult. Şi eu, la rîndul meu, mă îngrijesc de obştea noastră şi îmi dau silinţa ca voi să trăiţi o viaţă fericită. Asta înseamnă că atît eu, cît şi Anitos, vrem acelaşi lucru şi, deci, sîntem prieteni... Ştiu şi eu... S-ar putea. Dar, categoric, situaţia noastră nu e aceeaşi. Lui i-aţi dat în mînă puterea, îi faceţi plecăciuni şi-l veneraţi. Îi doresc toate astea din toată inima. Dar pentru că şi eu aş putea să am o mică dorinţă, o voi spune. Cîteva merite mi-am cîştigat şi eu pentru binele Atenei, în bătăliile cu duşmanii, dar şi în bătăliile împotriva necunoaşterii omului de către om. Eu nu sînt prea pretenţos. Aş dori ca buna mea Xantipa să n-aibă, la bătrîneţe, griji din pricina mea. De aceea, v-aş propune următorul lucru : să adoptaţi prin votul vostru hotărîrea ca statul să mă întreţină şi pe mine, pînă la sfîrşitul vieţii, în prita-

neu, așa cum procedează și cu ceilalți bărbați merituoși ai cetății.

O clipă, asistența rămase înmărmurită. Apoi tăcerea adîncă fu răscolită de o furtună de răcnete, dominată de un hohot de rîs homeric. Zgomotul asurzitor, tropotele, huiduielile și fluierăturile se amestecau cu strigăte de acest gen :

— Ce neobrăzare !

— Slavă ție, Socrate !

— O zei ! Cîtă neobrăzare !

— Rușine ție, Socrate !

Jurații se simțeau în elementul lor și, în toiul înflăcărării pătimașe, unii începură să folosească un limbaj mai grosolan :

— Ia te uită ce socoteli îți face, boșorogul !

— N-are gusturi rele, firoscosul !

— Anitos, dă-i și lui zeama noastră cea de toate zilele !

— Lăturile alea ? Da, n-ar fi o pedeapsă rea.

— Tacă-ți fleanca ! Să nu te audă Anitos.

— Degeaba, bătrînul ăsta nu-i venit din țara fricoșilor. Îi atîrnă viața de un fir de păr și tot el vă ia în răspăr. Dați-i această cinstire și hrăniți-l în pritaneu !...

— Are dreptate ! Și-a cîștigat de mult acest drept !

— Așa e. Are mai multe drepturi decît cei ce stau acolo și hrănesc, chipurile, întreaga obște.

— Nu zeamă de cucută, ci tocătură de ficat și de vin merită să-i dați !

Rîsul se stinge. Mulți dintre jurați stau înmărmuriți pe locurile lor, cu sentimentul că aici s-a petrecut un lucru de o necuviință inadmisibilă. Bătrînul pietrar Panteios își strînge nepotul la pieptul său și barba lui albă se umezește de lacrimi.

— De ce plîngi, bunicule ?

— Cum să nu plîng, cînd îl aud pe Socrate spunînd că vrea să moară.

— Cum ar putea să vrea una ca asta ? ! Nimeni nu vrea să moară ! răspunde băiatul, în culmea mirării.

— Dar el vrea. Știe prea bine că adevărul lui îl poate ucide și, totuși, spune adevărul.

Arhontele, care nu mai cunoscuse pînă atunci o dezbatere atît de furtunoasă, tremura de emoție. Era și el plin de îndoieli ; simțea de partea cui era dreptatea, dar n-avea încotro, trebuia să respecte legea. Se ridică în picioare și începu :

— Judecători atenieni ! Meletos a propus condamnarea lui Socrate la pedeapsa cu moartea. Socrate își propune cinstirea pe viață în pritaneu. Acum este rîndul vostru să vă spuneți cuvîntul. Pregătiți-vă pentru votare. Potrivit legii, se pune la vot prima propunere — propunerea acuzatorului Meletos.

Al doilea scrutin e mult mai greu pentru jurați. Povara deciziei — viață sau moarte pentru Socrate — îi apasă cu toată greutatea și mulți simt cum îi doboară.

— Ce ne facem acum ?

— Pentru ce moartea ? A omorît pe cineva ? A trădat patria ? De ce să-l ucidem ?

— Și de ce pritaneul ? Cu ochii noștri am văzut cum a batjocorit-o cu dansul lui pe venerata noastră zeiță. Și tot așa ne batjocorește și pe noi, jurații. Pentru asta să-l ospătăm toată viața ?

Se duc la urne, unul cîte unul și lasă, în silă, să le cadă bobii din mînă : alb, alb, negru, alb, negru, negru...

Funcționarii se apleacă deasupra urnelor ! Pe dinăuntru se înnegreau, iar la numărătoare ieși la iveală că de data asta, bobii negri erau cu douăzeci mai mulți decît în primul scrutin.

Arhon basileus se adresă juraților :

— Socrate e condamnat la pedeapsa cu moartea. Chiar azi, după apusul soarelui, i se va da să bea o cupă cu zeamă de cucută.

Juraţii se ridicară în picioare şi rămaseră încremeniţi, cu feţele înnegurate de cele auzite. În tufişul din spatele zidului se opinti o rafală de vînt, lăsînd impresia că întreaga colină ar fi oftat din adînc.

Nu. Erau suspinele şi plînsul înăbuşit al oamenilor.

Apolodor căzu în genunchi şi începu să strige, deznădăjduit :

— Nu ! Nu ! Asta nu trebuie să se întîmple ! Nu-l ucideţi pe Socrate ! Ucideţi-mă pe mine în locul lui ! Ucideţi-mă pe mine.

Prin ascuţimea sa, strigătul băiatului se însingură ca un ţipăt de pasăre rănită, în murmurul tărăgănat al juraţilor care, dimpotrivă, speriat de această voce ascuţită, amuţi ca din senin.

Socrate îşi ascultase în linişte sentinţa şi acum sta nemişcat. La un moment dat, el spuse prietenilor săi :

— Uitaţi-vă la băiatul ăsta. Nici nu ştiam că mă iubeşte atît de mult.

Criton şi Platon se oferiră să depună, în aceeaşi zi, cîte treizeci de mine fiecare, pentru comutarea pedepsei cu moartea în amendă.

Majoritatea covîrşitoare a asistenţei aplaudă cu însufleţire propunerea lor.

— Primeşte ! Primeşte, arhonte !

— Salvează onoarea Atenei ! strigă bătrînul pietrar.

Acuzatorii se făcură galbeni ca ceara.

Arhontele îşi desfăcu braţele, descumpănit, şi abia izbuti să bolborosească :

— Nu pot ! Legea !... Legea nu-mi...

Socrate îi înşfăcă pe cei doi prieteni şi, trăgîndu-i de lîngă arhonte, se răsti la ei morocănos :

— Ce-i cu voi ? V-aţi pierdut minţile ? Vreţi să mă cumpăraţi ca pe un butoi cu scrumbii ?

Arhontele se apropie de Socrate şi, pe un ton ceremonios, îl întrebă dacă acceptă pedeapsa.

— Bineînţeles, răspunse, calm, filosoful.

Arhontele îl mai întrebă dacă vrea, potrivit legii, să-şi rostească acum cuvîntul său de încheiere.

— Bineînţeles, răspunse Socrate, pe acelaşi ton.

De obicei nu se mai ajungea la cuvîntul de încheiere, căci după pronunţarea sentinţei, juraţii se repezeau buluc la casele de bani, să-şi încaseze obolii, ca s-o şteargă cît mai repede de-aici. Acum însă, cu excepţia cîtorva, rămaseră toţi pe locurile lor.

Socrate se întoarse cu faţa spre soare. În bătaia razelor aurii, chipul său mohorît se lumină ca prin farmec. Trăsăturile sileniene se îndulciră şi un zîmbet vesel îi însenină din nou fruntea. Într-o clipită, soarele avu darul să-i întinerească faţa şi să-i redea buna dispoziţie.

— Îi salut, bărbaţi atenieni, pe acei dintre voi care mi-au dorit cinstirea din partea obştii, cu toate că eu însumi cred că n-aş fi meritat-o, deoarece în intenţia mea era să fac pentru Atena mult mai mult decît am izbutit să fac. Vă spun asta ca să vă distrez un pic, dar şi pentru a vă da a înţelege că pedeapsa cu moartea mie nu mi se potriveşte. Dar onoarea pe care mi-aţi făcut-o mai mult mă fericeşte decît mă necăjeşte. Iar dacă mă necăjeşte, e numai pentru că, alături de voi, se află aici şi acei care n-au înţeles că înlăturîndu-mă pe mine, se descotorosesc de un bătrîn care le-a ţinut întotdeauna partea, le-a stat întotdeauna la dispoziţie cu sfatul şi ajutorul lui. Pe mulţi vă urmăresc de azi-dimineaţă, şi-i desluşesc printre voi şi pe cei ce m-au condamnat, ceea ce, la drept vorbind, nu-i prea greu de recunoscut. Pînă nu demult, eraţi aprinşi de o patimă ucigătoare, iar acum vă văd palizi şi abătuţi, iar eu simt că nu vă e deloc uşor. Şi, vorba aceea, acum sînteţi între voi. Ce va fi însă cînd vă veţi întoarce acasă şi ai voştri vor întreba de ce n-aţi împiedicat această crimă ? Care dintre voi va mărturisi că a intrat în incinta tribunalului ca un om cinstit şi a ieşit de acolo ca un asasin ? Votul secret asigură un privilegiu

neobişnuit de plăcut : pot ucide, dar nimeni nu mă poate arăta ca pe un ucigaş.

Un mormăit sumbru străbate băncile juraţilor.

Anitos nu mai rezistă în poza lui trufaşă.

— Pe urmă mai vine şi dialogul ucigaşului cu el însuşi, reluă Socrate. Şi asta se întîmplă după ce se lasă întunericul. Secret e, fireşte, şi acest dialog, dar, tocmai de aceea, cu atît mai chinuitor, Fiţi însă pe pace, vă uşurez eu sufletul şi vă aduc tuturor alinarea : Ne vedem deci pentru ultima oară, bărbaţi atenieni. Aflaţi însă că dacă procesul meu se încheie azi, tot azi el reîncepe. Nimic în natură nu rămîne în nemişcare. Nimic nu încremeneşte, nici noul, nici vechiul. După un timp, pînă şi judecata e supusă altei judecăţi.

Printre juraţi se stîrni un nou val de nelinişte. Socrate însă nu se sinchisi de neliniştea lor. Sta cu picioarele uşor depărtate, în bătaia soarelui ce cobora în amurg şi cu vocea lui agreabilă şi melodioasă, continuă la fel de calm :

— Bărbaţi atenieni ! Dragii şi nedragii mei concetăţeni ! Ţineţi minte că atunci cînd timpurile viitoare vor rejudeca acest proces, prea puţin va trage în cumpănă disputa noastră verbală de azi. Împotriva mea va fi pronunţată o nouă sentinţă, cu totul alta decît cea de azi, dar şi voi veţi avea parte de osînda voastră. Eu, bărbaţi atenieni, nu mă sperii de această judecată. Ba aş zice că pe mine mă fericeşte gîndul că voi continua să scormonesc conştiinţa lumii — chiar dacă voi sta de vorbă cu prietenii pe cealaltă lume — şi, din această pricină, voi fi tîrît mereu-mereu în faţa altor judecăţi.

Ce va însemna însă sentinţa voastră ?

Pentru mine, nimic, căci pînă şi în acest loc eu m-am ferit de lucrul cel mai urît care-l poate lovi pe om — ruşinea.

De aceea, bărbaţi atenieni, plecaţi de aici cu mintea veselă, şi cînd se va lăsa întunericul, să vă gîndiţi la mine.

Va fi clipa în care eu voi cina pentru ultima oară și voi picura nu numai întru cinstirea zeilor, ci și întru cinstirea voastră, a tuturor acelora care m-ați cinstit pe mine, oferindu-mi această cupă cu zeamă de cucută...

Și, în timp ce Socrate continua să vorbească, în incinta tribunalului dădu buzna un trimis special care, cu sufletul la gură, îi transmise arhontelui basileus următoarea veste :

— S-a ivit un semn favorabil și oracolul a prezis ieșirea cu bine în larg a trierei oficiale, pregătită să plece cu un mesaj sărbătoresc la festivitățile anuale de la Delos, închinate lui Apolo. Preotul oficiant al zeului Apolo a împodobit pupa, și triera a pornit în larg...

Animație în rîndurile juraților : Ce semnificație avea această veste ! ?

Arhontele se ridică în picioare și, înălțîndu-și brațele spre cer, rosti cu o voce solemnă :

— Legea spune : Atîta timp cît nu se întoarce corabia de la Delos, obștea trebuie să fie curată și nimeni nu poate fi ucis prin puterea obștii. Sentința pronunțată împotriva lui Socrate va fi executată în amurgul zilei în care trierea se va întoarce în portul Pireu.

Consternare generală, ca atunci cînd fulgeră și tună din senin.

Singurul în stare să spargă încremenita tăcere fu căruntul pietrar Panteios :

— Însuși Apolo, dăruitorul vieții, a intervenit și l-a luat pe Socrate sub aripa sa ocrotitoare ! strigă el.

Freamătul ce se stîrnește în rîndurile asistenței se revarsă valuri-valuri, crește și se întinde în toate direcțiile, transformîndu-se, în cele din urmă, într-o uriașă învolburare de glasuri :

— Un miracol !

— S-a produs o minune !

— Febus Apolo, discul strălucit al soarelui, căruia Socrate i se închină în fiecare dimineață, a intervenit !

— De aceea s-a uitat el la soare !

— De aceea demonul lui nu l-a avertizat !

— De aceà a vorbit el aici cu atîa curaj !

O amînare de o lună ! Cîte nu se pot întîmpla în acest răstimp ! ?

Anitos tremura ca varga. El n-a vrut asta. Presimţirea lui s-a adeverit !... Ah, rîiosul ăsta de Meletos !...

Înspăimîntatul arhonte sesizează cîtă groază a avut darul să provoace această veste unora şi cîtă bucurie altora. Aceştia din urmă se ridicară de pe locurile lor şi strigă neîncetat :

— Febus Apolo cere o nouă judecată !

— Vrem o nouă judecată !

Descumpănitul arhonte basileus le răspunde :

— Judecata s-a terminat. Plecaţi !

Dar nimeni nu-l aude, nimeni nu-l ascultă. Şi totuşi ! La un moment dat, cei ce au introdus în urnă bobul negru se scoală de pe locurile lor, se furişează tăcuţi spre poartă, şi de aici, cîrduri-cîrduri, o rup la fugă spre oraş, uitînd să-şi mai încaseze cei trei oboli. Şi în timp ce gonesc, simt în jurul capului şuierul năprasnic al săgeţilor divinului Arcaş şi ţipă, îngroziţi.

În ţipetele lor, se strecură afară din incinta tribunalului acuzatorul Meletos, şi iată-l acum alergînd în direcţia opusă ; lovituri de trăsnet îi sparg ţeasta — păleşte, cade, se ridică şi iar aleargă. În faţa lui apune, sîngeriu, soarele lui Socrate. Bolta cerească pare o uriaşă cupă străvezie cu vin roşu, în care se dezvoltă o perlă, prevestitoare de rele.

Aceeaşi privelişte o contemplă şi Socrate. Pentru el însă, soarele este un cerc de aur, care-l împiedică pe condamnat să pătrundă în sfera sîngelui.

Xantipa, Lamprocles şi Mirto, plîngînd de bucurie, îl îmbrăţişează şi-l sărută, iar prietenii numai că nu-l strivesc de atîta fericire. Socrate îşi înalţă braţele spre cer şi exclamă, cu însufleţire :

— Pentru fiecare zi de viață, îți mulțumesc ! O, Soarele meu iubit ! Iar o să te văd !

Întreaga colină se cutremură :

— Cinstire zeului Apolo !

— Rușine lui Meletos !

— Glorie curajosului Socrate !

— Rușine lui Anitos !

— Glorie curajosului Socrate !

Mirto surîde printre lacrimi și pune coroana de trandafiri pe capul lui Socrate. Acesta acceptă coroana din mîinile ei și o sărută cu duioșie.

La un semn al arhontelui, doi sciți îl flancară pe bătrînul filosof.

— A, garda de onoare ! zîmbi Socrate. Foarte bine, puteți să ne însoțiți, dacă altfel nu se poate. Dar nu vă fie teamă, băieți, eu nu fug.

Și, rostind aceste cuvinte, porni încet, cu pasu-i legănat, desculț, încununat de gloria trandafirilor roșii, înconjurat de sute de prieteni și salutat de mulțime, ca un triumfător întors dintr-o mare bătălie. Și merse așa, pînă în pragul închisorii.

VII

1

O mînă de ciclop și-a înfipt cîndva, cu secole în urmă, degetele în stînca de la poalele colinei Pnyx, smulgînd din ea un bolovan uriaș. Așa a luat naștere în Atena temnița sortită condamnaților la moarte. Șederea lor aici era de obicei de scurtă durată și abia apucau să se familiarizeze cu chilia prevăzută cu o ferestruică tăiată sus, în stînca înaltă și să se lungească un pic pe pat, ca apoi o

cupă cu zeamă de cucută să le trimită trupul spre pacea eternă...

Socrate pătrunse în chilie și, fără să sesizeze scîrțîitul zăvorului în spatele său, începu să privească în jur. După arșița zăpușitoare din areopag, aici domnea o răcoare plăcută. Soarele în asfințit încremenise pe amfora de culoare neagră-cafenie, plină cu apă. Frumoasă amforă, forma aleasă, aidoma unei libelule cu aripile retezate, iar partea netedă împodobită cu gravurile celor trei Carite, dansînd.

Socrate cercetă cu atenție desenul și-l pufni rîsul. Pe toți demonii ! Aș zice că ale mele erau mai bune. În toate trei era întruchipată Corina mea, mîngîierea inimii mele de efeb. Astuia i-a izbutit cel mai bine Aglaia. Ești cu adevărat strălucitoare, îi spuse filosoful. Dă-mi voie să te sărut.

Apoi își turnă apă într-o cană, bău cu poftă, după care se întinse pe pat într-o rînă și, cu voluptate, continuă să le privească pe tinerele dansatoare gravate pe amforă, cărora zeii le-au hărăzit destinul de a înfrumuseța viața oamenilor și de a le bucura inima.

După ce poarta de fier se închise zgomotos în urma filosofului, prietenii săi le înconjurară pe cele două femei, Xantipa și Mirto, care abia se mai țineau pe picioare și le conduseră spre casă. Pe drum avură prilejul să citească inscripții proaspăt desenate pe ziduri, cu vopsea albă :

„Să piară Meletos, ucigașul mișel !"

„Glorie lui Socrate !"

Asemenea inscripții puteau fi văzute în toată Atena, asemenea strigăte puteau fi auzite în fața temniței în care se afla închis Socrate. Pe măsură ce sporea întunericul, sporeau și oamenii cu torțe aprinse în mînă.

Dintr-un colț al grădinii lui Anitos, se zărea revărsarea de flăcări pîlpîitoare și un murumr din ce în ce mai amenințător răzbea pînă acolo cu tot mai multă claritate. Oamenii cereau să-l vadă pe Socrate. Un vacarm asurzitor făcea să se cutremure zidurile ciclopice ale închisorii.

Temnicerul aruncă o privire în celula arestatului.

Socrate dormea liniștit.

În acest timp, în curticica lui de acasă, un păr bălai face să scapere albastrul întunecat al nopții. Mirto nu poate dormi. Rătăcește prin curte, alunecînd de la o piatră la alta și, din atingerea lespezilor încinse și acum de căldura soarelui, încearcă să dobîndească pentru el puțină omenie, un pic de dreptate, o fărîmă de îndurare.

De departe se aude vuietul orașului și răcnetul furios al mării dezlănțuite ce izbește cu furie în stîncile de pe mal. Și din toate se deslușește numele lui, în timp ce mulțimile împresoară temnița și dau năvală pe străzile orașului, îndreptîndu-se spre vila lui Anitos și spre casa arhontelui basileus.

— Îl vrem pe Socrate ! Al nostru e Socrate !

Socrate al lor, zîmbește Mirto, cu amărăciune. „Socrate al meu !“ Și își întinde în beznă brațele albe, jinduitoare.

— Socrate al meu ! rostește cu voce fermă Xantipa, din pragul casei.

— Mai e timp. Mai există o speranță, spune Mirto, ca o mîngîiere pentru Xantipa și pentru ea însăși.

Cu o pasiune pătimașă, vorbind parcă direct spre adîncul deschis al pămîntului, Xantipa le evocă pe cele trei Erinii, zeițele răzbunării :

— O voi, Erinii ! Fiicele neînduplecate ale neînduplecaților Hades și Persefona, stăpînitorii infernului ! Vouă vă adresez chemarea : nu lăsați nepedepsită fărădelegea săvîrșită împotriva lui Socrate !

Mirto s-a lipit de trunchiul gros al platanului și ascultă, cu groază, chemarea Xantipei.

— Ieșiți din adîncuri! Desfaceți-vă aripile și grăbiți-vă să ajungeți la Atena, ca să-i sfîșiați cu ghearele voastre necruțătoare pe ticăloșii Meletos, Licon și Anitos!

Deodată glasul ei capătă o tonalitate sălbatică:

— Alecto, Tisifone, Megara! Uite, Mirto, vezi cele trei mănunchiuri în ceață? Vezi? Ele sînt! Au și pornit în zbor, ca să-i urmărească pe ucigași!

Mirto tremură din tot corpul, dar nu-i răspunde.

— Uite, Mirto! îi poruncește Xantipa. Ceața se rărește. Acum se văd veșmintele lor negre, părul lor — un ghem de șerpi, ochii lor înecați în sînge. Și Xantipa țipă ca ieșită din minți: Fiți binevenite, Erinii, și pedepsiți încălcarea justiției...

Mirtei i se pare că vede, într-adevăr, în văzduh, trei arătări înspăimîntătoare, îndreptîndu-se în zbor împleticit spre Atena!

2

Cețurile se risipiră, transformîndu-se în zdrențe palide, străvezii; un timp se mai legănară încet între cer și pămînt, apoi se lăsară peste străzile cetății. Cînd soarele se săltă peste culmile Himetului, Mirto îi spuse Xantipei:

— Mă duc acolo.

— N-o să te lase să intri la el.

— Nu-i nimic. Eu tot mă duc.

— Du-te, Mirto.

Gardă întărită stă înșirată, ca un zid de nepătruns. Abia s-au revărsat zorile și închisoarea e iar încercuită de mulțime.

Mirto:

— Aș vrea...

— Dați-mi voie...

— V-aş ruga...

Zidul e surd şi neclintit ! Soseşte comandantul gărzii. Acesta aude, dar nici pe el nu-l înduplecă rugăminţile şi plînsetele Mirtei.

— Cel puţin spune-i că...

Frumoasă femeie, îşi spune, în sinea lui, comandantul şi se grăbeşte să-i spună, zîmbind batjocoritor :

— Că drăguţa lui a venit la bătrînul ei, să-i dea sărutarea de dimineaţa...

— Da ! Că iubita lui a venit să-l sărute ! se răsti la el Mirto, cu fruntea încreţită de mînie.

Comandantul încetă să mai rîdă şi răspunse, sec :

— Vizitarea arestaţilor e interzisă !

Mirto se îndepărtă un pic, se sprijini de peretele de stîncă şi se odihni, gîndind. Aici e totuşi mai aproape de el şi se simte mai bine ca acasă.

A doua zi totul se repetă. Mirto umblă de colo pînă colo, se opreşte, adresează rugăminţi. Zadarnic. Nu e lăsată să intre la Socrate.

Anitos nu s-a dus nici ieri, nici azi să-şi supravegheze sclavii în atelierul său de pielărie. Acum are alte griji. Hoinăreşte prin capătul grădinii de unde vede oraşul, se uită într-acolo şi îşi ascute auzul. Din cînd în cînd, se anunţă sicofanţii lui şi toţi îi raportează acelaşi lucru : nemulţumirea faţă de condamnarea lui Socrate creşte. Închisoarea e permanent împresurată de mulţime şi oamenii cer să-l vadă pe Socrate.

Să-l vadă ? ! reflectează pe Anitos. De ce nu ? Asta s-ar putea. În felul ăsta ar mai slăbi încordarea...

Deodată i se anunţă vizita poetului Meletos. Acesta solicită recompensa promisă pentru actul de acuzare. Se aşteptase să fie întîmpinat de o faţă surîzătoare, dar văzu un nor întunecat.

— Nu-ți dau nimic ! se răsti la el, furios, demagogul Anitos. Pentru ce să-ți dau ? Procesul l-a cîștigat Socrate, nu eu. Vezi doar cu ochii tăi și auzi cu urechile tale. I-ai ridicat pe atenieni împotriva mea.

Ușor amețit de băutură, Meletos nu se intimidează și își apără cauza lui.

— Și tu, și Licon mi-ați spus : Socrate trebuie înlăturat !

— Da, înlăturat, dar nu ucis, imbecilule ! Exilul ar fi fost de-ajuns.

— Ați spus să fie înlăturat ! o ține morțiș pe a lui poetul Meletos. V-am dat ascultare, acum plătește !

Furios la culme, Anitos își pierdu cumpătul și chemă sclavii să-l dea afară pe bețiv.

Pînă se întoarce triera de la Delos mai e timp, își spuse Anitos. Da, mai e timp. Și ceru să fie primit de arhontele basileus.

— Ai aflat ce se întîmplă, dragul meu ?

— Da, Anitos, știu totul.

— Eu nu i-am vrut moartea, ci numai exilul.

— În cazul acesta, actul de acuzare ar fi trebuit să sune altfel.

— Da, de vină e Meletos.

— Și tu, Anitos.

— Și ce s-ar putea face acum, ca să îndreptăm lucrurile și să liniștim spiritele ?

Arhontele basileus îi răspunse, oftînd :

— A săvîrșit un lucru urît, Anitos, iar eu îl plătesc acum alături de tine. Să liniștim spiritele nu va fi deloc ușor. Știu și eu, poate găsim o soluție. De pildă, o evadare...

— Da, se bucură demagogul Anitos. Grozavă idee ! După aceea, nimeni nu-i va putea numi drept ucigașii lui,

nici pe noi, acuzatorii, nici pe jurați, nici pe tine, scumpe arhon basileus. Îți mulțumesc, dragul meu !

— Nu te grăbi cu mulțumirile, îi răspunse, sec, arhontele.

Anitos însă nu se mai opri :

— Mai întîi să i se aprobe să fie vizitat. Acest lucru va fi prețuit deopotrivă și de el, și de întreaga obște, iar de rest vor avea grijă prietenii lui.

Arhontele privi îngîndurat draperia de Tir care se undui în urma demagogului, și gîndi : „Ticălosul ! Mai întîi mă bagă în mocirlă și pe urmă..."

Îl chemă pe scrib și-i dictă o scrisoare către comandantul gărzii, prin care îi poruncea să lase oamenii să-l viziteze pe Socrate.

Abia se crăpase de ziuă și Mirto se afla din nou în fața închisorii. Învăluită din creștet pînă în tălpi în mantia sa lungă, îi repetă comandantului rugămintea de toate zilele. Inima i-o luă razna, să-i spargă pietpul nu alta cînd, în locul cuvintelor aspre și dure „Nu se poate", auzi : „Poți să-l vizitezi pe arestat !"

Făcu o ușoară plecăciune, în semn de mulțumire și se duse la temnicer.

Deși era atît de devreme, Socrate stătea așezat pe marginea patului. Cînd o zări, se ridică în picioare și ea se aruncă în brațele lui.

— Mirto ! Mirto ! repeta el, strîngînd-o cu putere la pieptul lui. Ei, dar ce mai e și asta ? Eu jubilez și tu tremuri din tot corpul, de parcă te-ar fi cuprins groaza.

— Nu de groază tremur, ci de bucurie că sînt lîngă tine.

— Ah, Mirto, Mirto, în chilia asta ai venit tu să mă vezi ?

— În fiecare zi am fost în fața închisorii, dar pînă azi nu m-au lăsat să intru la tine.

— Nu mi-au spus nimic, păcătoșii, păgubindu-mă în felul ăsta de două zile fericite. Dacă aș fi știut că ești pe aproape !...

— Poate, totuși, ai bănuit.

— Cum, Mirto ?

— Ieri am mai zăbovit un pic pe aici, după apusul soarelui. Eram singură, plecase toată lumea și eu te-am auzit cîntînd.

— Da, așa e, am cîntat cu gîndul la tine, draga mea. Se așeză pe pat și o trase lîngă el : Știi, Mirto, am eu o putere anume, pentru care oamenii m-au pizmuit de cînd eram copil.

— Ce fel de putere, Socrate ? ! întrebă Mirto.

— Fii liniștită, nu e vorba nici de magie, nici de mistică, îi răspunse zîmbind. Ci doar de o fantezie nemărginită. Uite, e întuneric, închid ochii, mă gîndesc la o persoană îndepărtată și, în aceeași clipă, ea stă în fața mea, în carne și oase, cu mișcările ei, cu glasul ei...

— Au de ce să te pizmuiască. Și eu te pizmuiesc pentru asta. Și, spune-mi, de cînd te afli aici, te-ai gîndit la cineva în felul ăsta ?

Nu-i răspunse, îi zîmbi doar cu duioșie.

Mirto își lăsă capul în palmele lui.

— Știu. Plăceri sînt o mie. Una o simt și eu, acum...

— Bucuria mea, îi spuse filosoful, mîngîindu-i cu gingășie părul auriu. Apoi, odihnindu-și brațul pe umerii fetei, se grăbi să adauge : În felul ăsta, pot fi văzute și întîmplări întregi. Uite, vezi drumul acela din fața noastră ? Tu stai călare pe măgar și eu îl duc de dîrlogi și urcăm împreună încet-încet. Soarele meu ne scaldă în

razele lui, care fac să tresară aerul. Simți cum ne încălzește ?

— Simt, rosti ea încet și de teamă parcă să nu destrame imaginea, continuă cu aceeași voce șoptită : Mergem la Gudi, viișoara ta e verde, cîrlionțată și sub foile ei atîrnă strugurii încărcați de boabe roșii-vineții. Strugurele cel mai mare, cu boabele cele mai mari, l-ai rupt pentru mine. Ah ! Ce dulce e zeama lor ! Și acum, da, și acum o simt cît e de dulce !

Își visau visul, aducîndu-și aminte de fiecare amănunt.

— Îți amintești ?

— Mai ții minte ?

Cine știe acum mai bine ca ei, cîtă plăcere e într-o amintire frumoasă ! Și au mers așa împreună multă vreme, cu visul lor, pînă cînd a venit temnicerul să-i anunțe că vremea vizitei a trecut.

— Ce să-ți aduc ?

— Un cuțit.

— Cum ? Un cuțit ? Pentru ce ?

— O, nu te speria, o liniști el, zîmbindu-i ștrengărește. Ți-ai închipuit că-mi trebuie cuțitul ca să-mi deschid venele ? Nici prin gînd nu-mi trece. Atîta timp cît mai vii la mine, n-am nici un chef să mă duc în Hades. Vreau doar cuțitul de crestat și cele cîteva bucăți de lemn pe care le-am tăiat din teiul lui Simon. Și mai adu-mi și celelalte unelte de cioplit.

— Cum ? Tu vrei să sculptezi ?

— Corabia n-a ajuns nici măcar la Delos. Mai am atîta timp în fața mea ! Da ! da ! Și spune-i lui Criton să-mi aducă fabulele lui Esop. Începu să rîdă. Vreau să încerc să le versific. Acum, la bătrînețe, mă apuc de poezie. Ce zici, o să mă pricep mai bine decît Meletos ?

— O să-i spun lui Criton. Chiar azi o să-i spun.

Se îmbrățișară și Mirto se grăbi să iasă înainte ca el să-i vadă ochii.

Dădură buzna în chilie, care într-o clipită se înțesă de lume. Criton îi întinse lui Socrate sulul cu fabulele lui Esop și-i spuse :

— M-am mirat de dorința ta. Dar iată, ți-o satisfac.

— Vreau să încerc să versific cîteva din ele ! Ce părere ai ?

— Bună idee ! exclamă Criton, fericit că și în felul acesta Socrate se agață de viață. Foarte bine ! Versifică !

După ce se îmbrățișară, ieși la iveală că musafirii stăteau așezați în jurul lui și numai el se afla în picioare.

— Bravo, frumos din partea noastră, spuse Faidon. Noi ne-am așezat, în timp ce personajul principal stă în picioare.

— E obișnuit să stea, îi replică Socrate. Și apoi, scumpii mei prieteni, trebuie să înțelegeți că acum personajele principale sînteți voi. Să vă aud.

Musafirii se întreceau care mai de care cu știrile lor.

— Atena e încărcată de mînie împotriva acuzatorilor tăi. Cere răsturnarea lui Anitos. Jos cu Anitos ! așa strigă oamenii pe străzi și în agora.

— Agentul de schimb, Mamaon, s-a lăudat de față cu toată lumea că ți-a dat bobul negru și oamenii l-au bătut în asemenea hal, încît a trebuit să fie dus acasă cu targa.

— Bunul meu Socrate, izbucni Apolodor, cu însuflețire. Vei fi pus în libertate !

Socrate ascultă, ascultă și rîde :

— Cu ce vă frămîntați voi, drăguții mei copii ? ! Cînd, de fapt, s-a întîmplat ceea ce trebuia să se întîmple.

— Nu trebuia ! izbucni Platon, nemaiputîndu-se stăpîni. Tu singur i-ai ațîțat pe jurați împotriva ta.

— Dragă Platon, la judecata mea n-au participat decît cinci sute de oameni și ăstora, într-adevăr, n-am vrut să le fiu pe plac ; am vrut doar să-i neliniștesc. Să-i neliniș-

tesc cu aceeaşi nelinişte care mă frămîntă şi mă zbuciumă şi pe mine. La judecata asta, am cîştigat mai mult decît dau, în schimb, pentru acest cîştig.

— Aşa de puţin îţi preţuieşti tu viaţa, scumpul meu dascăl ? întrebă Platon.

— Tu, îi răspunse Socrate, tu şi Apolodor sînteţi încă prea tineri şi de aceea vi se pare că, dintre toate, lucrul cel mai cumplit e moartea. Pentru mine însă ar fi fost mai rău decît moartea dacă, de teamă, la judecată aş fi vorbit altfel decît am vorbit toată viaţa.

În clipa aceea, pătrunse în chilie un foarte bătrîn admirator la filosofului Socrate: Arehedemos, paznicul de noapte al vechiului său prieten, Criton. A adus un coş încărcat cu mîncare şi băutură.

— Ce bine îmi pare că te văd, bătrînelul meu, îi spuse Socrate, îmbrăţişîndu-l cu afecţiune. Şi deodată izbucni, rîzînd : Vedeţi, în sfîrşit, e aici cineva, căruia eu, moşneagul, să-i pot spune bătrîne. Nouăzeci, nu-i aşa ?

— Încă nu, dragă Socrate, dar nici mult nu mai e.

— Apolodor, le împarţi tuturor din toate. Peşte fript, scrumbie, friptură de miel, plăcinte cu miere, pîine de orz, măsline, smochine...

În timp ce mîncau, reluară discuţia întreruptă.

Socrate :

— Platon are dreptate. Dacă în faţa tribunalului aş fi minţit şi aş fi întors lucrurile în favoarea mea, acum aş fi putut să umblu iar pe străzile Atenei, dar nu ca acel Socrate pe care-l cunoaşteţi. Ar fi un alt Socrate, un Socrate deformat, un pipernicit schilodit sufleteşte. Cum v-ar plăcea un asemenea dascăl ? Dacă el însuşi se reneagă — v-aţi întreba, şi pe bună dreptate — n-ar fi oare cazul să facem şi noi la fel, ca să ne ferim de un Meletos, de un Anitos şi de alţii de teapa lor, care, eventual, ar veni după ei ?

— Iartă-mă, îi spuse Platon, cu o voce rugătoare.

Criton umplu cupa cu vin și i-o întinse lui Socrate. Celorlalți le turnă din amforă într-o ulcică de pămînt, care trecu de la o gură la alta.

Socrate sorbi din cupă și reluă :

— La procesul ăsta a fost judecat oare Socrate, sau măcar un om ? Da de unde ! Acolo a fost condamnat la moarte adevărul ; de aceea sînt revoltați atenienii. Oamenii cinstiți nu pot trăi fără adevăr, iar Atena a dovedit că oamenii n-au pierdut încă noțiunea de cinste și virtute. Mai sorbi un pic de vin și continuă : Să mi se dea mie cupa cu otravă, asta, de bine de rău, mai merge, dar să omori adevărul, nu știu zău dacă se poate... Cine ar fi în stare ?...

— Acum ai o speranță, il întrerupse Criton. Dar pentru asta trebuie să te aperi, nu să te expui...

— Voi vorbiți mereu despre mine și mă priviți cu niște ochi plini de groază, îl întrerupse Socrate, dînd din mînă nepăsător. Eu însă vă vorbesc despre speranța obștii noastre, pentru ea trebuie să ne fie teamă, ca nu cumva s-o lovească cea mai mare dintre toate nenorocirile : robia veșnică.

— Iar vorbești despre acest lucru înfiorător ? Înrobirea Atenei ? strigară de-a valma, tulburați de cuvintele filosofului.

— Ce vă mirați ? le răspunse. Oare n-am mai avut parte de această nenorocire ? Robie a fost domnia celor treizeci de tirani, confiscarea bunurilor, execuțiile, lichidarea unor familii străvechi. Și ăștia au fost, cu toții, greci de-ai noștri, atît Lisandrii cît și Critiașii, dar acum ar putea să fie și niște străini, și încă pe lungă durată. Atunci, știți singuri prea bine, tirania a fost chemată aici de oligarhi, prin eteriile lor și, vă închipuiți, oare, că azi, aceiași oligarhi nu se întîlnesc iar pe furiș, în vizuinile lor și nu pun din nou la cale, prin tainic jurămînt, distrugerea statului democratic atenian ? Și pe cine cheamă ei azi în ajutor ? Numai Sparta ? N-am auzit iar tot felul

de glasuri ? Glasuri străine, glasuri ale înstrăinării care se pierd în deșert, dar care lasă în urma lor haosul și decăderea spirituală...

Cuvintele lui Socrate mai stăruiră un timp în chilie, izbindu-se de pereții de piatră, ca aripile unei păsări ce-și caută drum spre lumină.

Antistene spuse, posomorît :

— Lamentabilă este starea noastră economică, lamentabilă e starea noastră morală. Ce e mai rău ? Nu știu. Una o condiționează pe cealaltă. Îmi vei reproșa, Socrate, că sînt pesimist, dar ce să fac, eu nu pot să fiu atît de tare, încît să țin în minte un lucru de care mă tem. Da, mă tem că loviturile primite de Atena în ultima vreme nu mai sînt vindecabile.

Discipolii îl țintuiră pe Socrate cu ochi întrebători. Și ei aveau temerile lor.

Cu o mișcare lentă, Socrate își întoarse mîinile cu palmele în sus și rămase așa, de parcă ar fi ținut ceva în ele :

— De două ori pînă acum, din cît îmi amintesc eu și cîțiva dintre voi odată cu mine, oligarhii au izbutit să se strecoare și să pună mîna pe putere. De ce ? Pentru că au fost tari ? Nu, dragii mei ! Pentru că democrația era slăbită. Și cum stau lucrurile azi ? Într-o vreme cînd legile nu mai sînt respectate, cînd, în numele libertății nețărmurite, cel tare îl oprimă pe cel slab și nicăieri nu se vede nici o îndreptare, eu, unul, dragii mei, n-am sentimentul că în asta constă — așa cum afirmă unii — tăria zilelor noastre ci, dimpotrivă, o slăbiciune periculoasă. Își întinse brațele spre prietenii săi apropiați și continuă : De ce nu ne împăcăm noi cu sofistica și o atacăm cu toată convingerea, indiferent unde o întîlnim, la oamenii simpli sau la cei puternici ? Pentru plăcerea oratoriei ? Pentru voluptatea dialogului ? Nu, prieteni, nu pentru asta, ci pentru că sofistica e arma oligarhilor și cu ea sîntem noi datori să încrucișăm armele noastre !

— După mine, interveni Platon, răul cel mai mare al sofisticii stă în faptul că ea nu recunoaște valorile și înăbușă în om orice avînt. Cu alte cuvinte, dărîmă binele și înalță răul.

Socrate cîntări spusele lui Antistene și ale lui Platon, apoi începu :

— Vedeți voi, băieții mei, ceea ce aș dori eu să vedeți : primejdia ! Dar asemenea primejdie nu poate fi înfruntată de nimeni altul decît de acei oameni care știu de existența ei și vor s-o înfrunte. Democrit spune că omul e un mic univers. Asta înseamnă cunoașterea unui lucru măreț, și mare e efortul de a cîrmui acest mic univers, căci, deși mic, e totuși un univers... Antistene spunea că rănile Atenei nu ar mai fi vindecabile. Nu împărtășesc această părere. De ce sînteți aici voi și viitorii voștri discipoli și discipolii acestor discipoli ? Duceți-vă să-i învățați pe oameni să se cunoască pe ei înșiși, să se schimbe, să se facă mai buni. Dealtfel, și aici glasul filosofului se lumină și se înveseli — după mine și după afirmația zeiței Aisa, care contrazice afirmația zeilor din Olimp, omul e făuritorul propriului său destin. De aceea socot că omul ar putea deveni și făuritorul destinului obștii sale.

4

Socrate stă întins, cu ochii închiși și de sub una din pleoape i se prelinge o lacrimă pe obraz.

În celulă a intrat Mirto. „Doarme", își spuse în sinea ei. Își scoase opincile și, desculță, se apropie de patul lui. Îi așeză la picioare chitara, iar bocceaua cu uneltele de cioplit și lemnul de tei le puse pe jos.

Ușor, abia atingîndu-l, îi mîngîie brațul dezgolit. Socrate știa că Mirto se află lîngă el, dar dorea să prelun-

gească această clipă a voluptății și astfel se prefăcu un timp că doarme.

— N-am pe nimeni pe această lume care să mă iubească așa cum mă iubești tu, scumpul meu. Nici nu știi cîtă fericire mi-ai dăruit. Surprinse lacrima ce sta să se usuce pe obrazul lui și, speriată, vorbi cu voce tare : Tu plîngi ?

Deschise ochii, absorbi cu ei toată frumusețea pe care Mirto i-o dăruia în clipa aceea numai lui, apoi spuse zîmbind :

— Mă aflu acum într-un moment de nespusă fericire.

— Și atunci, de ce această lacrimă pe chipul tău ? întrebă mirată, ștergîndu-i obrajii cu buzele ei.

— Lacrimă ? Nici n-am știut de ea. Păcat că nu sînt mai multe, ca să mi le ștergi pe toate cu sărutările tale.

— Va să zică tot te-a durut ceva !...

L-a durut. Și-a adus aminte de Xenofon. Îl iubea și își pusese în el multe speranțe. Zadarnic a încercat să-l convingă să nu se ducă la Cirus în Persia. Nu l-a ascultat. A dat ascultare oracolului de la Delfi și acum numai zeii știu pe unde e. N-o să-l mai vadă niciodată.

Mirtei însă îi zîmbi și-i spuse cu părere de rău în glas :

— Ce să-i faci, fetițo ? Palatul ăsta de piatră nu e viișoara noastră din Gudi, nici curticica noastră, nici agora. Îi lipsește ceva : soarele.

— De asta această lacrimă, pricepu Mirto, în felul ei, amărăciunea bătrînului filosof.

— Ia te uită ! Chitara ! Ca întotdeauna, mi-ai ghicit dorința, chiar dacă n-am exprimat-o.

Își petrecu degetele peste strunele instrumentului.

Mirto îi întinse bocceaua cu uneltele de cioplit.

— Cuțitul ? spuse el, privind-o stăruitor. Nu-ți mai este teamă ?

— Nu. Vin aici în fiecare zi să te văd și nu cred că ai fi în stare să-mi pricinuiești necazul de a nu mă aștepta.

— Ai dreptate. În visul pe care l-am avut, îl visam pe Xenofon. Tocmai se întorcea în Atena cînd, deodată, am simțit că nu mai visez și că tu ești lîngă mine.

— Știai că sînt aici ? Și ai auzit ceea ce ți-am spus în șoaptă ?

— Auzit.

Mirto își acoperi ochii cu palmele.

— Nu te sfii. Cuvintele tale m-au făcut fericit, îi răspunse Socrate și, trăgîndu-i mîna de pe ochi, o lipi de obrazul său.

— Cu tine, Atena îmi trimite aici tot ce are mai suav și mai curat.

Îl mîngîie cu duioșie.

— Sînt favorizat, continuă el, surîzător. Nedreptățitul atrage întotdeauna asupra lui mai multă afecțiune decît omul care trăiește o viață tihnită.

— Atenienilor le pare rău de fapta lor necugetată, spuse Mirto, cu vocea sugrumată de emoție. Dar părerea de rău e prea puțin. N-ar fi trebuit să te lase să...

— Eu și Atena, o întrerupse el, pe un ton vesel. Da, Mirto, eu și Atena vom rămîne pentru totdeauna legați într-un singur tot, indiferent ce s-ar întîmpla cu ea sau cu mine. M-am dăruit ei cu totul, fără nici o rezervă și, în ultimele zile ale vieții mele, mă bucur din partea atenienilor de mai multă dragoste decît aș fi putut să le închin eu, de unul singur. Urează-mi bună-dispoziție, Mirto.

Mirto însă rămase gravă.

— Tu îmi vorbești mereu așa, pentru ca moartea ta să nu mi se pară atît de cumplită. Dar eu vreau ca ea să ți se pară ție și prietenilor tăi mai mult decît cumplită. Vreau să i te împotrivești și să i se împotrivească și ei.

— Nu-ți fie teamă, fetițo. Prietenii mei au și început să facă acest lucru. Antistene a depus o plîngere împotriva lui Meletos, Licon și Anitos. Toți trei vor fi aduși în fața tribunalului.

Mirto își aduse aminte de chemările Xantipei, adresate Eriniilor.

— O să fim iar fericiți ?

— De ce să nu sperăm ? îi răspunse el, zîmbind. Omului speranța, îi stă mai bine decît deznădejdea.

Deodată, se auzi un zgomot de pași bocănitori. Mirto se înfioră și începu să se pregătească de plecare.

— *Chaire,* dragul meu, spuse ea, mergînd de-a-ndăratelea spre ușa grea de fier, ca să-i mai poată zîmbi lui Socrate, pînă în ultima clipă.

5

Triera de pelerinaj, neagră de smoală și vopsită de jur-împrejur cu roșu de miniu, se apropia de Delos. O goneau vîntul bun ce-i umfla pînzele și vîslașii așezați în trei rînduri suprapuse, cu bătăile ritmice ale vîslelor în apa înspumată.

Viața lui Socrate se stabiliză. Vestita sa „casă a gîndirii" se mutase în chilia închisorii și agitația era aici la fel de mare ca odinioară, în curticica lui înțesată cu lespezi de marmoră. Prietenii săi și discipolii îi aduceau tot ce găseau mai bun, iar el discuta cu ei, ca odinioară. În fiecare zi venea să-l vadă Mirto. Atenienii care se adunau în fața închisorii, pentru a fi măcar în felul acesta în preajma lui, auzeau cum răzbat de sus, prin fereastra chiliei, niște acorduri dulci de chitară. La auzul lor, pe unii îi podidea plînsul...

Temnicerul conduse într-o zi în celulă o femeie cu fața acoperită într-un voal de mătase de culoarea azurului. Văzîndu-l pe Socrate, femeia își scoase voalul și vru să-i sărute mîna filosofului. Socrate îi trase capul în sus.

— Timandra !

— Îți amintești de mine ! ? se minună femeia.

— Frumoasă ai fost în noaptea aceea, pe terasa casei mamei tale, cînd s-a îndrăgostit de tine Alcibiade, frumoasă ești și acum. Ce plăcere să te văd aici. Dar de ce n-a venit cu tine și mama ta ? Ei, ce e, ce s-a întîmplat, draga mea ?

— Știu, ție trebuie să ți se spună întotdeauna adevărul, rosti încet Timandra, lăsînd ochii în jos. Nu mai e frumoasă și nu vrea s-o vezi așa.

— Cît de naive sînteți voi, femeile, închipuindu-vă că bărbaților le place numai înfățișarea voastră exterioară. Teodate era frumoasă și prin acea frumusețe pe care vîrsta n-o alterează ci, dimpotrivă, îi dă și mai multă perfecțiune.

— Îți mulțumesc în numele mamei. Și acum te iubește și te respectă.

Socrate ametescă vinul adus de Criton și, umplînd două cupe, îi întinse una Timandrei.

Băură. Pe urmă, Timandra vorbea cu aprindere despre condamnarea lui Socrate.

— Ai stricat, zic ei, tineretul ! Și primul stricat pe care l-au pomenit acuzatorii a fost Alcibiade și, în felul ăsta, ți-au agravat situația.

Timandra clocotea de mînie și mîna ei îngrijită se înfipse în brațul lui Socrate :

— Știi măcar tu cum s-au petrecut lucrurile la Helespont ? !

Pielea ei parfumată împrăștia în celulă un miros ametitor. Socrate se uită înduioșat la chipul ei frumos, chi-

nuit de atîta zbucium. Paloarea obrajilor era scoasă în evidență de părul ei negru, strîns cu o diademă de argint.

Îi povesti bătrînului filosof cum a gonit Alcibiade călare în noaptea aceea vijelioasă, ca să ajungă la comandanții flotei ateniene, ancorată atît de nefericit în apele Helespontului.

— I-a strigat pe comandați, i-a rugat, i-a conjurat. Nimic. Nici măcar pe punte nu l-au lăsat să urce și l-au alungat ca pe un cîine. Și el nu voia nimic altceva decît să salveze flota patriei lui, și ar fi fost în stare să facă acest lucru. Izbucni într-un hohot de plîns cu sughițuri : Dacă l-ar fi ascultat, n-am fi avut parte niciodată de catastrofa de la Agospotamoi și nici de grozăviile ce au urmat.

— Aud bucuros ce-mi spui și te cred, o asigură Socrate cu voce blajină.

Timandra se uită la el cu o privire rugătoare și-i spuse :

— Iartă-l. A fost un om nefericit, hăituit de pasiuni și de dușmani, dar a avut în el și multă noblețe și, în cele din urmă, datorită ție, așa cum îmi spunea mereu, în sufletul lui a triumfat dragostea de patrie.

— De mult l-am iertat, Timandra.

Femeia se ridică în picioare și, îmbrățișîndu-l, se grăbi să spună :

— Acuzatorii tăi vor fi aduși în fața tribunalului. Eu mă duc chiar acum la arhontele basileus și, prin sacru jurămînt, voi întări tot ce ți-am povestit despre Alcibiade.

— Așa să faci, Timandra ! Va fi foarte bine dacă se va consemna și aspectul cel mai luminos al caracterului său.

— Tu, Socrate, te gîndești mai mult la mortul Alcibiade decît la tine ? ! întrebă Timandra, privindu-l cu nespusă uimire.

Triera ateniană a acostat în portul Delos, în a cărui radă se și aflau ancorate multe nave sosite din toată lumea elenă. De pe puntea trierii, coborîră preoții oficianți, cele mai frumoase fete și cei mai frumoși băieți, precum și bătrînii anume aleși pentru a participa la festivități. Erau adunați aici muzicanții instrumentiști, care urmau să se întreacă la chitară, liră și aulos, cîntăreții și poeții veniți să concureze cu odele și paianele lor.

Și, în sfîrșit, ansamblurile corale, de fluierași, precum și dansatorii care, cu arta lor, aveau să sporească splendoarea serbărilor apolloniene.

La tribunal, în fața dicasterionului format din jurații aleși prin tragere la sorți, s-au prezentat poetul Meletos și oratorul Licon. Nu demult, vorbiseră aici în calitate de acuzatori ai filosofului Socrate, acum erau ei înșiși acuzați.

Anitos nu s-a prezentat. A preferat să fugă peste mare și să fie judecat în contumacie.

Acuzatorul principal, un bărbat înalt și uscățiv, cu fața de ascet și în ai cărui ochi sălășluiește gheața neînduplecării : Antistene.

Festivitățile de la Delos începură cu o procesiune ce străbătu drumul sfînt pînă la locul sacru al zeului Apolo. În fața altarului — potrivit vechilor datini — fu înălțată o jertfă de sînge. Preotul oficiant, îmbrăcat în alb, purta pe cap o coroană cu bentițe multicolore. Juncana destinată sacrificiului, împodobită și ea sărbătorește, cu coarnele aurite, fu adusă în fața altarului. Pe capul și ceafa ei, preoții presărară boabe de orz pisat, iar șuvițele de păr, retezate de pe grumazul ei, le aruncară în foc.

Ecoul corului, evocîndu-l şi preamărindu-l pe Apolo, se stinse. Într-o tăcere desăvîrşită, mulţimea îl zări pe sacrificator înfigînd cuţitul în gîtlejul juncanei şi sîngele înspumat ce scălda cubul altarului începu să fie adunat în vase sfinţite.

Antistene sta la marginea tribunei şi în vocea lui se contopeau pasiunea şi mînia :

— Bărbaţi atenieni ! Cine e acest Anitos, pe care-l judecaţi voi acum ? De bună seamă, n-aţi uitat că el a mai fost judecat atunci cînd, din vina lui, în calitate de comandant al oştilor ateniene, acestea au pierdut bătălia de la Pylos. A pierdut şi a fost judecat — îl aştepta pedeapsa cu moartea, dar n-a fost condamnat. A scăpat de o pedeapsă dreaptă numai datorită faptului că a mituit juriul. Oare n-a mituit el o parte din juraţi şi în cazul lui Socrate ? Dar nu pentru a-l scăpa pe Socrate de o pedeapsă nedreaptă ci, dimpotrivă, pentru a i se face o nedreptate. Mulţi dintre voi l-aţi auzit, fără îndoială, pe Meletos strigînd la beţie pe străzile cetăţii că Anitos nu i-a plătit ceea ce îi făgăduise pentru acuzarea lui Socrate. În faţa tribunalului, Socrate nu s-a apărat. N-a avut de ce. Anitos, credeţi-mă, n-a declanşat procesul împotriva lui Socrate de dragul Atenei, ci a făcut-o pentru interesele lui. Spuneţi şi voi cum ar putea Socrate să aibă somnul liniştit dacă ar avea două feţe ? Nu, nu Socrate, ci Anitos are două feţe : una dulce, pentru popor, cealaltă la fel de dulce, pentru sofişti, pentru duşmanii poporului. Gîndiţi-vă numai pe cine şi-a ales el ca acuzator împotriva lui Socrate ! Pe sofistul Licon ! Să fie oare folositoare Atenei chemarea la haos, la samavolnicie şi anarhie a sofiştilor ?

Antistene sta la marginea tribunei şi vorbea mai departe cu aceeaşi pătimaşă mînie...

Pe altarul zeului Apolo se rumeneau hălcile de carne învelite în seu și stropite cu vin amestecat cu apă. Fumul gălbui și înecăcios, mirosul de carne friptă pe jertfelnicul altarului și aroma tămîiei arăbești se contopeau în aer și se lăsau purtate de o ușoară adiere de vînt spre mulțime și spre lumina albastră a bolții cerești, curată ca ochiul pruncului.

Oamenii cu fruntea îndreptată spre răsărit întindeau brațele spre cer, adresîndu-i Clarvăzătorului Apolo, protectorul vieții, al bunei rînduieli, chemarea de a veghea întotdeauna, cu bunăvoință, liniștea întregii Elade.

Cîntecele se dezlănțuiră, ansamblurile de dansatori prinseră să danseze în acompaniamentul sunetelor de aulos.

6

Cu multă trudă izbutiră să-și croiască drum pînă la închisoare prietenii lui Socrate. Îl găsiră înecat de darurile atenienilor: crenguțe verzi, flori, butelii de vin, gustări de tot felul.

Criton, cel mai în vîrstă dintre prieteni, îi îngădui celui mai tînăr să-i aducă la cunoștință rezultatul procesului.

Apolodor se lăsă în genunchi în fața dascălului iubit și, îmbrățișîndu-i picioarele, începu :

— Metelos a primit pedeapsa cu moartea. Licon și Anitos s-au ales cu exilul, dar Anitos, de teama judecății a fugit din Atena. Ți s-a acordat o mare satisfacție, dragul nostru ! La întoarcerea corăbiei de la Delos nu vei muri tu, ci Meletos.

Socrate rămase grav. Satisfacția primită, firește, îl bucura. Dar se gîndea la o anumită legătură, la tragedia Atenei după catastrofa de la Aigospotamoi, căreia îi co-

respundeau întru totul și aceste două sentințe tragice pronunțate împotriva lui și a poetului Meletos.

— Stau aici, înconjurat de trandafiri, ca o mireasă. Numai mirele nu se vede nicăieri. Hei, nuntașilor, serviți-vă. Gustați din vinul pe care mi l-au dăruit oamenii, alegeți-l pe cel mai bun și să-l bem împreună.

Se așteptau să discute cu el posibilitățile punerii lui în libertate, dar Socrate începu :

— M-ați auzit adeseori recomandînd pentru mulțumirea fiecăruia preferatul meu *sofrosiné*. Acum însă vreau să vă las moștenire pasiunea mea. Da, pasiunea mea. Nu vă speriați, știu ce spun. Și nu luați în seamă încruntarea lui Platon. Vă las moștenire pasiunea mea de a dezvălui din ce cauză ajung oamenii în nenorocire și, totodată, pasiuea de a-l face pe fiecare mai bun, mai desăvîrșit. Așa să faceți și să-i învățați pe oameni să deprindă nu viclenia, ci înțelepciunea, care e soră bună cu cinstea și virtutea.

— Gata, acum nu mă mai încrunt, interveni Platon.

— Ești un băiat nobil, cu purtări fine, dragul meu Platon, îi răspunse, zîmbind, Socrate. Dar, în ciuda faptului că de dragul meu te luminezi la față, eu sînt totuși pentru tine un necizelat. Pe mine nu mă înșeli...

Platon ar fi vrut să se împotrivească, dar Socrate nu-i dădu răgaz :

— O să-ți demonstrez îndată cît sînt de necioplit. Antistene a determinat tribunalul să-i pedepsească pe oamenii care m-au umilit, și eu îi mulțumesc pentru asta într-un mod ciudat. Văd mantia lui găurită azi cu mai multă ostentație ca altădată, asta desigur spre a se expune admirației pentru faptul că mă urmează în privința disprețului față de lux. Dă-le iertare, Antistene, ochilor mei pentru ceea ce văd înaintea lor : din găurile mantiei tale privește setea de a fi admirat.

Platon roși. La asemenea mulțumire nu se așteptase. În schimb, Antistene spuse cu zîmbetul pe buze :

— Înțepăturile tale, Socrate, n-au darul să-l jignească pe om, ci dimpotrivă, să-l înalțe.

— Îți mulțumesc, Antistene, îi răspunse filosoful și, arătînd spre darurile primite din partea atenienilor, se grăbi să adauge : Priviți, dragii mei, cît sînt de răsfățat. Inima mea bătrînă bate de bucurie, ca o inimă de copil. Prin ce credeți voi că-mi cîștig atîția prieteni ? Să nu vă închipuiți cumva că prin modestia mea în privința nevoilor de trai. Nu. Dimpotrivă. Prin pasiunea și stăruința cu care mă bat zi de zi pentru ideile mele. Dar ia să vedem, ce vin ați ales ? Ăsta ? Și după ce gustă, reluă : Bine ați ales. Aromat, ușor, dulceag, unge la inimă ca mîngîierea iubitei.

Începură să bea, împrumutîndu-și unul altuia ulcica și paharele de piatră.

Socrate mai sorbi o dată, plescăi de plăcere, apoi continuă surîzător :

— Preluați cu îndrăzneală această pasiune a mea pentru cercetarea omului pe dinăuntru, pentru descoperirea rătăcirilor lui și pentru căutarea îndreptării. Nu vă prostiți. Învățați-i pe toți care vă cad în mînă să știe să trăiască. Și, întinzînd mîinile spre cei ce stăteau așezați în jurul lui, adăugă : Să știi să trăiești e o mare artă, bunii mei prieteni : mai întîi să te împaci cu tine însuți, după aceea cu cei din preajma ta, apoi să te bați cu dușmanii și, în acest timp, să nu-ți pierzi niciodată buna-dispoziție. *Euthymia* lui Democrit, dragii mei, e una din temeliile artei de a trăi.

— Da, dar ăsta e lucrul cel mai greu, ținu să sublinieze Platon.

— Într-adevăr, e cel mai greu dintre toate, încuviință Socrate. Sofiștii sînt astăzi propovăduitorii a tot soiul de cunoștințe, dar mai presus de toate, ei pun propovăduirea vicleșugului. Vremelnic se bucură de succes, dar voi, prietenii mei, ar trebui să fiți dascălii vieții și succesul vostru va avea o valoare durabilă...

— Eu sînt pietrar, cum ai fost și tu cîndva, îl întrerupse, tulburat, Apolodor. Să mă las și eu de meseria mea ? Am început, ca tine, să cioplesc, și munca îmi dă satisfacții.

— Asta e o întrebare, dragul meu Apolodor, la care nimeni altul n-ar putea răspunde în locul tău și, cu atît mai puțin, propriul tău dascăl. Cunoaște-te pe tine însuți, băiete, potrivit oracolului de la Delfi, și vezi pentru care din aceste două lucruri arde în tine o flacără mai mare. Uneori se întîmplă să fie amîndouă egale. Dar rareori se întîmplă să fie omul atît de destoinic, încît să n-o păgubească pe una în favoarea celeilalte...

— În ceea ce mă privește, m-am hotărît, spuse Platon, cu un aer degajat. Mă las de versuri și mă consacru filosofiei. Și dacă pentru această dragoste a mea cetatea Atenei nu-mi mai oferă destulă liniște și siguranță, mă cuibăresc în altă parte, dar această dragoste n-o mai părăsesc niciodată.

Socrate apucă o crenguță de laur, frecă între degete una din frunze și trase adînc în piept mirosul ei aromat. După un scurt timp de tăcere, spuse din nou, mai mult în glumă decît cu aerul că s-ar despărți de cei dragi :

— Și vă mai las moștenire și arta moșitului, bunii mei prieteni. Știți ce înseamnă asta. Și în loc să rămîneți la mijlocul drumului, mai bine să exagerați !

— Asta îți promit, îl asigură Antistene. Dacă exagerez modestia la în asemenea măsură, încît se spune despre mine că mă deosebesc de cerșetor numai prin aceea că nu cerșesc, voi exagera, probabil, în tot ce faci, dragă Socrate.

— Exagerează, Antistene. Învățîndu-i pe alții să trăiască frumos, oricît ai face, tot n-ai să exagerezi, dragă prietene.

Apolodor se uita cu jind la crenguța de laur cu care se juca Socrate.

Filosoful i-o oferi și, clipind ștrengărește, le spuse prietenilor săi :

— Vi-l las moștenire și pe acel viclean demon al meu care m-a costat o bună treime din cupa cu zeama de cucută. Dacă îl aud eu, un om la care nu se vede nimic neobișnuit, e de neînchipuit să nu-l audă și alți oameni. Să-l ascultați și să vă sfătuiți întotdeauna mai întîi cu vocea pe care o veți auzi în voi. Și, privindu-l cu asprime pe Platon, îl întrebă : Mă urmărești cu atenție ?

— Da, îi răspunse discipolul. Dar nu înțelegi, dragul meu, că mă mir de ce ne vorbești și acum, ca și cînd te-ai despărți de noi ?

Socrate își desfăcu larg brațele și, cu un zîmbet la fel de larg, începu :

— Spuneți și voi, scumpii mei dragi ! Am mai avut noi vreodată atîta timp nestingherit pentru discuțiile noastre, așa cum avem acum, aici, în această celulă ? Trebuie să profităm de acest prilej. Mă știți doar cît sînt de profitor în asemenea treburi.

Fruntea lui Platon se încreți în cute dese, longitudinale. Putea să întoarcă vorba Socrate oricum ar fi vrut, și oricît ar fi vrut, el tot își dădea seama că vorbele lui erau de despărțire și își mai dădea seama că discută cu ei preocupat de grija de a nu se îndepărta de ceea ce discutase cu ei tot timpul.

Înțelegea îngrijorarea lui. Procedeul cu care obișnuia să înainteze în convorbirile purtate cu ei era întotdeauna plin de neprevăzut. Nu le conducea niciodată gîndirea după un plan de mai înainte alcătuit. Dorea ca fiecare să ajungă singur la un anume raționament și, dacă vreunul bîjbîia, îl îndruma spre el printr-o discuție neobosită.

Platon îl urmărea de mai bine de zece ani cum îi determina pe toți să-și croiască drum prin straturile neclarității, ale anchilozării și balastului de tot soiul, spre noi noțiuni despre ei înșiși și despre întreaga societate. Platon era fascinat de acest procedeu al dascălului său, adop-

tîndu-l pentru scrierile sale în pregătire. În același timp, era decis să rînduiască bine toate ideile auzite de la Socrate și, în felul ăsta, să lege concepțiile dascălului de propriile sale concepții.

Cu o adevărate voluptate urmărea acest procedeu de filosofare socratică. Ideile pe care Socrate le aducea deopotrivă lumii elene și lumii mai largi erau adeseori însoțite de ironii fine, de glume sau mușcături zdravene și nu odată se întîmpla ca el, pescarul, să lase prada să se zbată ca peștele pe uscat.

Ori de cîte ori se afla în preajma lui Socrate, Platon era cuprins de o stare de agitație. Cu puterea sa de fascinație, bătrînul filosof avea darul să-l neliniștească, și această neliniște Platon o aducea cu el, în casa lui. Pînă noaptea, tîrziu, nu izbutea să se calmeze, continuînd discuția cu dascălul său, notînd și corectînd ulterior dialogurile sale cu Socrate.

Cu înflăcărarea sa poetică și cu meditațiile sale de sine stătătoare, Platon îl captiva și-l cucerea de la o zi la alta pe bătrînul filosof. Nu se reprima pe sine prin dascălul său, ci prin sine începuse să-și reprime dascălul.

În timp ce bea cu prietenii săi vinul căpătat de la cetățenii Atenei, Socrate nu i se adresa lui Platon direct și nici nu-l sfredelea cu privirea ; și totuși, astăzi mai mult ca oricînd, se gîndea în primul rînd la el, cu toată insistența. Îl prețuia și se bucura de acest tînăr discipol, care era exact opusul neastîmpăratului Alcibiade, care uimea și ațița întreaga Atenă cu isprăvile sale îndrăznețe și nesăbuite. Platon era, încă din frageda-i tinerețe, un om echilibrat, meditativ și, în plus, tot ceea ce făcea, spunea sau scria avea un farmec aparte și o grație deosebită.

Atena va dobîndi prin el un mare poet-gînditor, își spunea Socrate, în sinea lui.

Chilia începea să se întunece. Florile și crenguțele rămase aici fără apă se veștejeau, răspîndind un miros dulceag.

Socrate vorbea cu prietenii săi despre prețul fericirii.
— Fericirea la gîndul că omul devine mai bun și cîștigă prieteni mai buni, e cea mai mare dintre fericiri.

Aici se întîlni cu privirea lui Platon. Cîntări în minte valoarea lui. În versurile și în proza sa, Platon știe să îmbrace ideea într-un veșmînt atît de frumos, încît ideea e acceptată cu însuflețire. „Pe cînd eu ? își spuse în sinea lui bătrînul filosof. Eu am bătut toată viața străzile Atenei, risipindu-mi ideile, cu mînă spartă, în dreapta și-n stînga. Unuia ceva, altuia ceva, oricînd, oriunde și despre ce venea vorba, dar eu însumi n-am scris nimic din cugetările mele despre oameni.

Cei șaptezeci de ani de viață și amenințarea morții mă surprind cu mîinile goale. M-am împărțit și n-am nici o garanție că din cunoașterea mea va rămîne ceva pentru viitor. Sînt fărîmițat în sute și sute de oameni, dar care dintre ei va ști vreodată cum sînt eu, nefărîmițat ? Tuturor le-am dat cîte o părticică din mine. Dar nici unuia nu m-am dăruit întreg. Să fie oare Platon ? Omul care cu cîteva clipe în urmă a declarat că părăsește Atena mea, dacă nu va găsi aici destulă liniște și siguranță pentru el ? Nu mă va părăsi oare și pe mine ?“

Socrate știa mai de mult că, încetul cu încetul, Platon îl absoarbe. Și acest lucru îl simțea și acum, aproape dureros. Îl privea cu ochii săi ieșiți din orbite și în același timp reflecta asupra existenței sale.

La judecată i s-a întîmplat pentru întîia dată un lucru care se repeta acum : se simțea slab și îmbătrînit. „Dar aici, în fața mea se află Platon, gîndi Socrate. Un tînăr ambițios, dornic de fapte mari, care se pregătește să urnească lumea din loc.“ Își aduse aminte de antipatia lui Platon, poate chiar de disprețul acestuia față de discipolii săi Xenofon, Antistene și Simion... Bătrînul filosof continua să-și pună tot felul de întrebări necruțătoare. Platon nu e cu nimic în urma lor și, zău, n-are nici un motiv de invidie. Dar nu se înțelege cu ei și le arată pe față acest

lucru. Dar dacă nu se înțelege cu ei, se înțelege oare cu mine ?

Deodată, i se făcu negru dinaintea ochilor, un negru mai întunecat ca bezna care se îngroșa în celulă. Încetă să-și mai pună întrebări. Știa că în puținele zile de viață ce i-au mai rămas, n-avea cînd să mai deslușească aceste probleme.

Platon sesiză că ochii bătrînului filosof se stinseseră un pic și, de aceea, începu cu însuflețire :

— Îți sînt recunoscător, dragă Socrate, că m-ai învățat să mă ocup de oameni cu o curiozitate, aș zice, aproape cicălitoare, așa cum n-a mai făcut-o nimeni înaintea ta. Cu un gest degajat, întinse mîna în direcția Acropolei : Tu, dragul meu, ai cioplit-o cîndva în marmoră pe zeița farmecului și a gingășiei ; pe urmă însă, ani în șir, n-ai mai cioplit zeițe fermecătoare, ci oameni cu gingășie sufletească.

— Bine spus, Platon, îl lăudă Criton.

— Spus numai, interveni Socrate.

— Nu ! Nu numai spus ! protestă Apolodor.

Platon însă nu terminase imnul de slavă închinat lui Socrate :

— Ai găsit sufletul omenesc prăbușit în adînc și apăsat de vechile obiceiuri, lăsat în paragină și neapreciat la adevărata lui valoare. Ai descoperit frumusețea sufletului și pentru papirusul meu...

În chilia întunecată intră temnicerul cu un felinar aprins.

— E timpul, spuse el.

— Da, plecăm numaidecît, încuviință Criton, ridicîndu-se cel dintîi.

Socrate, luminat de flacăra felinarului, își lăsă mîna ușor pe umărul lui Platon :

— Frumusețea sufletului e mare atunci cînd vorbim despre un suflet frumos ; urîțenia unui suflet urît e însă

mult mai mare. Sînt oameni care afirmă : în privința asta nu se poate face nimic, ăsta-i destinul, asta-i voința zeilor, dar voi, dragii mei, să spuneți : există un remediu, cinstea și virtutea pot fi învățate și deprinse.

7

În toți anii cît a trăit alături de Socrate, Xantipa a știut întotdeauna fiecare pas al lui, atunci cînd el ieșea în curticică odată cu revărsatul zorilor. Din ziua în care Socrate se afla în închisoare, bătea prin curte aceleași potecuțe pe care obișnuia să umble soțul ei...

Se împrospăta spălîndu-se cu apă rece, își arunca privirea spre soarele ce se deștepta din somn, apoi se apropia de statuia zeiței Artemis. Era supărată pe Socrate atunci cînd săruta genunchii Artemisei, îndeosebi după ce-i mărturisise că n-o săruta ca pe o zeiță, ci pentru simplul motiv că era frumoasă. Nu numai soarele, ci și frumusețea, spunea el, trebuie întîmpinată și salutată în fiecare zi.

Starea sănătății ei lăsa și acum de dorit. Umbla împleticindu-se printre lespezile de marmoră și se ținea de ele, întocmai ca bărbatul ei și, întocmai ca el, vorbea de una singură : „Fără el se duce totul de rîpă. Piatra își pierde netezimea, gardul de zid se năruie, ar trebui reparat. De treaba asta ar trebui să se apuce Lamprocles. Dar hoinarul ăsta fuge de învățătură și cînd te uiți, e cu ștrengarii lui în palestră. Zice că se face alergător și o să concureze. Mda, cel mult la năzbîtii și năzdrăvănii. Ce să facem, nu-i un copil reușit, care să ne aducă bucurii... Cine știe, poate după ce-o să facă armata... Dar ce-i gălăgia asta ? ! Să fi venit oare cineva la mine cu vești de la Socrate ? Nu. E alături, la vecini."

Respira greu, dar nu se întinse pe patul pregătit în curte de Mirto, ci se așeză pe pragul casei. Pe pat se afla un peplum alb, de sărbătoare. Îl luă în mînă și, frămîn-

tîndu-l, găsi pe el o agrafă frumoasă, de chihlimbar. „Peplumul mi l-a arătat, dar agrafa a ascuns-o de mine. De la cine o fi căpătat-o ?

Xantipa n-avea o viață ușoară cu Socrate al ei și, totuși, parcă era mult mai frumos cu el aici decît fără el... „Cînd aveam atîția ani cîți are Mirto acum, abia mă căsătorisem. Ea e tînără. Și frumoasă. Își ascunde în fața mea dragostea pentru Socrate. Ne-a adus, ce-i drept, aici, bucuria, îndulcindu-ne puțin necazurile de toate zilele ; e harnică, mă ajută să trăiesc și totuși, mă întărîtă... Să nu fi simțit ea oare cît de mult mă durea inima atunci cînd îi săruta mîna în timpul cinei ? Și el era gingaș cu ea. Mie nu mi-a arătat niciodată atîta gingășie. Ori poate am uitat ? Totul se ofilește și piere aici, numai ea e din ce în ce mai frumoasă. Zi de zi se duce la el, la închisoare, și se întoarce de acolo tăcută, de parcă nici n-ar vrea să mai stea de vorbă cu mine, după ce l-a auzit pe el."

Inclul de la poartă bubui deodată cu bătăi violente. Xantipa se tîrî pînă la gard și se uită o clipă prin ferestruică în stradă, apoi, trăgînd zăvorul, mormăi supărată :

— Ce lovituri ! Drept în cap le-am simțit !

— Iartă-mă, Xantipa, dar știi, Simias și Kebes au venit de la Teba, o înștiință Mirto, cu bucurie.

— Și ce-i cu asta, aiurito ?

Mirto o conduse spre pat și o sili să se întindă.

— Vrei o compresă rece pe inimă ? Ori să-ți dau fiertura de buruieni de la medicul Eriximahos ?

— Nu vreau nimic, i-o tăie scurt Xantipa. Oricum, nu-mi mai ajută cu nimic și voi știți prea bine acest lucru. Eriximahos s-a uitat ieri la mine cu atîta milă că...

— Oamenii se vindecă și de boli mai grele, o întrerupse Mirto. Și tu ai să te faci bine, Xantipa, ai să vezi...

— Lasă-mă cu promisiunile tale mieroase și du-te mai bine de mulge capra. După ce bău o cană de lapte, proaspăt, întrebă : Ce-ai vrut să spui de Simias și Kebes ?

Înainte veneau pe la noi şi întotdeauna cu lucruri frumoase : un pieptănaş, o pereche de opinci, o oglinjoară din argint lustruit...

La amintirea acelor vremuri, Xantipa zîmbi visătoare :

— Şi ne mai aduceau şi miei fripţi, şi tocături, şi brînzeturi, şi pîine albă... Socrate îi necăjea de fiecare dată cu poveştile lui despre moderaţie şi îmbuibare, dar singur se înfrupta din toate, ca un gurmand şi, între timp, plescăia de plăcere. Aşa a fost el întotdeauna — un vulpoi bătrîn. Dar spune-mi, de ce-au venit ?

Mirto îi povesti cu emoţie ce ştia de la bătrînul Arhedemos.

— Cei doi, Simias şi Kebes, n-au venit călare pe măgari, ci pe cai, închipuieşte-ţi ! Şi s-au dus direct la Criton. Acum se sfătuiesc cu el, să vadă ce-i de făcut. Atenienii ştiu că pedeapsa maximă hotărîtă pentru Socrate e nedreaptă. De aceea, Simias şi Kebes vor să-i obţină pedeapsa minimă ! Vor oferi, în schimb, o sumă de răscumpărare. Mirto jubila : Da, îl răscumpără ! Ni-l dau înapoi !

— Dacă e aşa, atunci du-te şi deretică un pic prin odaia lui, spuse Xantipa. Cu siguranţă că e plină de praf şi de pînze de păianjeni.

— Nici o pînză, se grăbi cu răspunsul Mirto. Am făcut curăţenie în fiecare zi.

— Va să zică te caţeri acolo în fiecare zi ? ! se bosumflă Xantipa, dar, deodată, deveni mai binevoitoare : ştii ce, încălzeşte o găleată cu apă şi spală-mă pe cap. Te rog, Mirto.

Mirto i-a spălat părul, i l-a uscat la soare, iar acum i-l piaptănă şi i-l strînge în coc.

— Ce păr superb ai, Xantipa !

— Crezi că mai e frumos, întrebă ea, apoi adăugă visătoare : Pe vremuri, Socrate îmi spunea că părul meu e cel mai frumos din toată Atena...

În van au bătut Kebes și Simias atîta amar de drum, de la Teba pînă la Atena. Nici un munte de arginți nu putea să schimbe decizia tribunalului și cu atît mai puțin să obțină un asemenea salt, încît pedeapsa maximă să fie schimbată într-o amendă bănească, adică în pedeapsa minimă.

Cei doi tebani nu găsiră în ei curajul de a se prezenta în fața bătrînului lor dascăl cu o veste atît de proastă și, de aceea, în loc să meargă la el, la închisoare, se duseră acasă la Criton.

— Mă îngrozește neputința noastră, spuse Kebes.

— Mi-e teamă pentru Socrate, spuse Simias.

— Și mie, îi împărtăși părerea Kebes.

— Teama mea e atît de mare, prieteni, le răspunse Criton, încît nu mă mai tem.

— Și ce-ai de gînd să faci ? întrebă Kebes.

— O singură soluție a mai rămas pentru salvarea lui : fuga !

8

Ecourile muzicii și cîntecelor s-au stins. Serbările de la Delos întru cinstirea zeului Apolo au luat sfîrșit. Triera de pelerinaj cu solia solemnă se afla în drum spre Atena.

Dansatorul Tindareos era întins pe o rogojină, în cala navei, împreună cu ceilalți artiști, dansatori, cîntăreți, recitatori și instrumentiști. Era epuizat după atîtea zile de țopăit, după atîtea petreceri și nopți pierdute. Pielea nădușită, unsuroasă și prăfuită îl mînca pe tot corpul.

Stătea cu mîinile și picioarele răşchirate în voie. În palma lui dreaptă zăcea capul cu părul răvășit al tinerei cîntărețe din fluier Anaxibia. Spre Delos călătoriseră indiferenți unul față de altul. Acum se întorceau acasă ca niște îndrăgostiți.

Ziua alterna ritmic cu noaptea, dar nu la fel alterna veghea cu somnul ; şi în noaptea asta cu atît mai puţin. De veghe stătea şi marea, de veghe şi cerul înstelat, de veghe stăteau vîslaşii, de veghe stăteau şi pelerinii.

Triera se legăna pe valuri. Degetele mării se jucau cu ea nişte copii neastîmpăraţi.

Capul cald al Anaxibiei se legăna molcom în palma ca un leagăn a dansatorului.

Tindareos se răsuci un pic şi, cu degetele celeilalte mîini, o atinse uşor pe la ochi, ca să-şi dea seama dacă sînt închişi. Anaxibia ţinea pleoapele strînse, dar buzele ei, înfiorate, murmurară în surdină :

— Tindareos...

— Tu nu dormi ?

— Ce superb ai dansat la serbare ; acum îmi imaginez că dansăm împreună şi e atît de frumos, încît nu pot nici să dorm, nici să fiu trează...

Unul dintre artiştii întinşi pe rogojină, întrebă cu o voce lîncedă :

— Se gîndeşte cineva dintre voi că de fapt corabia noastră duce la Atena moartea ?

Tindareos îl recunoscu după voce pe cîntăreţul Diomede.

— Da, ştiu, îi răspunse. Ştiu că plutim pe corabia morţii.

— Şi că sîntem ucigaşii lui, asta ştii ?

— Ştiu că va muri şi din pricina noastră, a tinerilor, pentru că vorba ceea — ne-a stricat. Dar nu e nevoie să exagerăm, dragă Diomede. Dacă sîntem ucigaşii lui, asta e numai pentru că sîntem tineri.

Anaxibia îşi săltă un pic capul, dar Tindareos i-l împinse înapoi, pe palma lui.

Diomede surprinse această scenă şi se gîndi la pielea înmiresmată, de culoarea santalului, a Anaxibiei :

— Ai dreptate, a fi tînăr nu e o vină, tinereţea înseamnă frumuseţe.

Noaptea trează ducea parcă dorul unor tovarăși de veghe și nu-i lăsa pe pelerini să adoarmă.

Tindareos se ridică în capul oaselor, și începu :

— El spune : Nu-i de-ajuns să ne bizuim pe zei, de vreme ce nici măcar nu știm dacă există. Și mai spune : Cunoaște-te pe tine însuți. Și are dreptate. Pe noi înșine nu ne cunoaștem bine și, necunoscîndu-ne pe noi, să-i ascultăm pe cei necunoscuți și nevăzuți ? ! Oare în felul ăsta nu ni se cere să plutim în spațiu, clătinîndu-ne ca niște fantome, fără să mai simțim pămîntul sub picioare ?

— Mucles, scumpule, îi atrase atenția chitaristul care-l acompaniază în timpul dansului. Asta miroase a blasfemie.

Anaxibia acoperi gura iubitului cu mîna ei micuță, în semn de avertisment... Tindareos îi sărută mîna și întrebă cu o voce aspră :

— Cine poate interpreta drept un sacrilegiu spusele mele ? Eu nu fac decît să întreb. Se zice că Apolo are grijă de tineri, iar eu întreb : căruia dintre voi i-a dat vreun sfat ? Pe cine l-a ajutat ?

— Așa vorbești tu, care mai simți și acum în picioare durerea după dansul închinat zeului Apolo ? izbucni mirată Nefele, din grupul somnoroaselor dansatoare.

— L-am preamărit pe Apolo, ocrotitorul vieții, al rînduielii și al justiției, inițiatorul armoniei și al frumosului; ca acum noi înșine să ducem la Atena o moarte nedreaptă, spuse Tindareos. Se armonizează una cu alta ? În asta constă frumosul ?

Dansatoarea Nefele, în care mai vibra și acum tulburarea serbării de la Delos, reluă :

— Încă n-a murit ! În timp ce dansam, l-am chemat pe Apolo și l-am rugat să spulbere cu săgeata lui cupa cu zeama de cucută, atunci cînd ea va fi apropiată de buzele lui Socrate. Și, în aceeași stare de extatică euforie, strigă și în cala corăbiei aducătoare de moarte : O, tu, Apolo, zeu al luminii și bucuriei, ascultă rugăciunea mea !

— Ascultă-ne rugăciunea ! i se mai alăturară cîțiva pelerini.

Se așternu o tăcere deplină, de parcă ar fi așteptat un semn de răspuns de la evocatul Apolo. Nimic însă. Triera se legăna mai departe pe valurile înspumate, iar pe vîsle se prelingeau lacrimi grele, încărcate de sare.

— O, tu, Apolo, țintaș fără greș ! Trimite săgeata ta în chilia lui și sparge cupa cu otravă ! strigă pentru a doua oară Nefele, cu o voce mai puternică.

— Ar fi de datoria lui divină s-o facă, interveni Tindareos, la obiect. Și se grăbi să adauge : Socrate iubește soarele, dar în chilia lui e întuneric. Și atunci, te întreb : Oare privirea și săgeata lui Apolo nu vor ocoli această chilie ?

— Rîzi tu, șuieră printre dinți Nefele, răpusă în toiul extazului ei. Dar, bagă de seamă, ție nu-ți joacă numai picioarele, ci și limba în gură. Ai grijă, să nu trebuiască să bei tu poșirca aceea otrăvitoare în locul lui !

— Ce-ți veni, dragă Nefele ! ? Eu nu sîn demn de cinstirea și gloria lui. Singurul lucru pe care-l am comun cu Socrate e tinerețea. Și, rostind aceste cuvinte, Tindareos petrecu brațul Anaxibiei pe după mijlocul său, cuprinzînd-o în același timp și el cu brațul lui vînjos. Apoi reluă : El ii învață pe oameni cum să trăiască. Cinstea și virtutea pot fi învățate, deprinse. El nu citește din stele și nici din lumea de apoi. Aici, pe pămînt, trăiește, omule, și caută să fii fericit. În definitiv, ce altceva dorim noi, tinerii ?

— Sîntem amîndoi oamenii lui, îi spuse, zîmbind, Diomede.

— Din clipa în care a devenit o primejdie pentru Anitos și ceilalți de teapa lui, care întorc democrația cu picioarele în sus, Socrate ne-a devenit folositor nouă ; da, el, tînărul, a devenit folositor tinereței noastre. Și așa va și muri : pentru noi !

Acum, cînd moartea lui se apropia tot mai mult, pe măsură ce corabia lor înainta spre țărmurile Aticei, se gîndeau la el cu crescîndă tristețe și îngrijorare.

Vîntul sufla pînzele trierei, vîslașii cufundau vîslele lungi în valurile agitate, bătînd apa cu toată puterea. În goana ei vertiginoasă, corabia înceta să se mai legene, despicînd marea în două, ca un cuțit uriaș. Trupul ei vibra acum într-o zmucire abia perceptibilă.

Cei întinși în cală simțiră acest lucru. Anaxibia începu să plîngă înfundat.

— Ce-i cu tine, șoricelul meu ?

— Plutim prea repede...

9

Discutau în timp ce beau vinul adus de sclavul lui Platon. Socrate știa că Simias și Kebes nu izbutiseră să facă nimic la arhontele basileus. Sorbea vinul pe îndelete, lăsînd limbii destul timp să se delecteze cu fiecare înghițitură.

— Încă nu v-am lăsat tot testamentul meu, începu el încet. Mai am ceva să vă las moștenire. Aici ezită puțin, dar pînă la urmă, totuși, le spuse : Durerea mea, dragii mei prieteni...

Prietenii tăceau.

— Nu ghiciți oare ? întrebă Socrate, zîmbind.

În fața ochilor li se ivi imaginea trierei aducătoare de moarte. Uriașa pasăre neagră cu aripi puternice, cu pîntecele pictat în culoarea sîngelui, zburînd cu viteză înapoi, spre portul ei matern.

— Nu știți ce durere aș putea să am ? Nu știți voi, prietenii mei cei mai apropiați, reluă Socrate. Și văzînd că nimeni nu-i răspunde, bătrînul filosof continuă : O singură durere e demnă de ființa omului : cunoașterea că n-a înfăptuit ceea ce ar fi vrut să înfăptuiască.

— Cum poţi să vorbeşti aşa, tocmai tu, Socrate ? se minună Criton. Cel mai mic dintre numeroasele tale merite ar fi de-ajuns ca să te facă mulţumit şi mîndru de tine.

— În rîndurile tineretului, se grăbi să intervină Apolodor, se spune că eşti părintele gîndirii.

— Ah, bunii şi naivii mei prieteni, spuse Socrate, desfăcîndu-şi braţele drăgăstos. Nu mă mai consolaţi şi nu mai ocoliţi problema. Hai, spuneţi, ce credeţi voi că mă doare ? Puneţi mîna pe rană !

— Nimic n-ar trebui să te doară ! exclamă Apolodor.

— Am fost şi eu tînăr ca tine, dragă Apolodor, îi răspunse Socrate. Multă vreme, pînă mai zilele trecute. Şi n-am privit decît înainte. Dar acum ştiţi şi voi prea bine că a sosit momentul să mă uit şi eu înapoi şi să-mi cîntăresc munca înfăptuită în decursul a cincizeci de ani. Cu ce s-o apreciez ? Cu ceea ce se spune despre mine ? Cu ceea ce am spus eu, cîndva ? Eu, care sînt neînduplecat cu alţii, să fiu părtinitor cu mine, aşa cum aş fi cu un neisprăvit ? Pe toţi demonii ! În felul ăsta n-aş vrea să vă părăsesc !

Criton îl cuprinse pe după umeri pe vechiul său prieten şi-l întrebă :

— Ce te chinuie, dragul meu ?

— Adevărul, îi răspunse Socrate. Şi dacă în ceea ce mă priveşte, nu-l voi rosti eu, vor veni alţii să-l rostească. Şi cine ştie cum îl vor denatura !

— Cu asta nu putem fi decît de acord, încuviinţă Criton şi, trăgîndu-l mai aproape de el, adăugă : Dar cu testamentul nu trebuie să te grăbeşti. Aşteaptă să ştim mai întîi ce e de făcut, după ce vom sta de vorbă despre un lucru mult mai grabnic.

Socrate nu ţinu seama de această observaţie. Nu mai suporta să amîne chestiunea care-l frămînta atît de mult :

— Uitaţi-vă la mine, dragii mei, începu el. Sînteţi sînge din sîngele meu ; şi unde am ajuns eu ? Întot-

deauna am socotit că virtutea poate fi învățată, deprinsă. Este așa ? Voi spuneți : Da. Ce am afirmat eu de atîtea ori ? Că omul poate fi drept, prin intermediul cunoașterii. Este așa ? Voi spuneți : Da ! Încă de pe vremea lui Pericle, mi-am dat contribuția, alături de primii sofiști, la instruirea mai profundă a atenienilor. Cu timpul, mulți dintre discipolii mei au devenit dascăli. Și voi, și eu ne-am adus contribuția, chiar dacă modestă, la înălțarea spirituală a Atenei, încît ea e numită și acum mama științelor și a artelor. Este așa ?

— Bineînțeles, interveni de data asta Platon. Și socot că tocmai acest lucru vorbește împotriva durerii tale.

— Asta e o iluzie, dragă Platon. Cincizeci de ani ! Adeseori am încasat în piață și ghionți, și picioare în fund pentru sfaturile date unuia sau altuia spre binele lor. Iar acum ? Acum, la sfîrșitul vieți mele, cu ce mă aleg ?

Tăceau. Antistene îi umplu cupa. Și, în timp ce Socrate o duse la gură, mîna începu să-i tremure și picuri de vin îi stropiră chitonul sclipind de albeață. El nu băgă de seamă, dar prietenii se îngroziră la vederea petelor roșii de pe chitonul său.

Bătrînul filosof întrebă, stăruitor :

— Rămîn valabile toate afirmațiile mele și țelul spre care v-am îndrumat și pe voi în decursul acestor ani îndelungați ?

Încuviințară, înmărmuriți de întrebarea lui.

— Rămîn, spuneți voi, și Socrate continuă să se apropie tot mai mult de marea sa durere. Afirmațiile pot fi aprobate sau dezaprobate, după bunul plac, dar justețea lor trebuie verificată de realitate. Și care e realitatea ? Ce am îmbunătățit ? Pe cine ? N-am vorbit noi oare în urmă cu cîteva zile despre descompunerea Atenei ?

Apolodor se uită la zidul chiliei, care acoperea frumusețea de marmoră a Atenei, și, în locul ei, văzu cumplitul Tartar.

Brațele lui Criton alunecară fără voia lor de pe umerii lui Socrate, de parcă ar fi amorțit într-o clipită.

Socrate îl apucă pe Apolodor de bărbie și-i întoarse fața spre el.

— Tu, dragul meu, o să-mi spui, de bună seamă, cu ce m-am ales...

— Nu, nu spun, îl întrerupse Apolodor, înspăimîntat ; nu spun nimic.

— Dar întrebarea mea ai înțeles-o ? insistă Socrate.

— Nu spun nimic ! Nu pot !

— Așadar, nici de la tine nu voi afla răspunsul ?

— Iartă-mă, dragul meu, că mi-a trecut prin minte ceva ce nu poate fi adevărat, spuse cu voce rugătoare Apolodor, acoperindu-și fața cu palmele.

— Nu-l chinui pe acest băiat, îl admonestă Criton pe bunul său prieten. De ce te-ai pus tocmai pe capul lui ?

— Pentru că voi, ceilalți, tăceți cu înverșunare, iar el va vorbi, se aprinse Socrate.

Tînărul Apolodor tremura din tot corpul la gîndul că strădania de o viață a dascălului său de a face ca omul să devină mai bun e spulberată de decăderea treptată a cetății ateniene. N-a fost oare zadarnică și inutilă munca lui ? Îi era îngăduit oare să rostească acest lucru, acum, cînd oricum nu mai putea fi schimbat nimic ? Avea el voie să-l întristeze cu o astfel de constatare ?

— Te voi iubi toată viața, se grăbi el să spună.

— În cazul ăsta, îi zîmbi Socrate cu duioșie, îmi vei demonstra această dragoste și acum și-mi vei răspunde : Le ajunge oamenilor cunoașterea, ca să fie drepți și onești, ca să trăiască bine și, o dată cu ei, s-o ducă bine și întreaga obște din care fac ei parte ?

— Nu ajunge, răspunse Apolodor, oftînd.

— Fii binecuvîntat, dragul meu, spuse Socrate, cu inima ușurată. Ești primul care ai preluat durerea mea, și dacă tu ai fost în stare să faci acest lucru...

Aici, bătrînul filosof își întoarse privirea spre prietenii săi...

— Bine, dar durerea ta e prea mare, se grăbi să intervină Criton ; pentru tine și pentru noi toți. De aceea ne-am speriat de ea.

— Nu, bunul meu prieten, îl contrazise Socrate. De durere nu ne este permis să fugim, ci trebuie s-o cunoaștem în întregime. Toată truda mea de-o viață n-a dat rezultatul sperat de mine și în care ați sperat și voi. Pentru binele și fericirea individului și a întregii obști, mai trebuie ceva... Cu totul altceva...

— Și tu, bunul nostru dascăl, nu știi ce ar trebui să fie acest cu totul altceva ? întrebă Platon.

— Nu știu, răspunse Socrate, stacojiu la față de tulburare. Și de ce mă poticnesc ? În ce constă reizbînda mea ? continuă el să se frămînte. Vechea mea afirmație : „știu că nu știu nimic", cîndva un îndemn pentru fiecare de a se strădui să afle și să știe cît mai mult, capătă azi, dragii mei prieteni, o altă semnificație... Azi... nu știu de ce, mă apasă.

Se strînseră și mai aproape în jurul lui, dar nimeni nu găsea pentru el un cuvînt de mîngîiere. Vorbea singur :

— Echilibrul lumii a fost tulburat. Demult. Iar acea contradicție, înainte doar o fisură, crește, transformîndu-se într-o prăpastie care rupe statele și oamenii în două.

Agitația lui creștea, neliniștindu-i tot mai mult și pe prietenii săi.

— Tartarul, despre care se spune că ar exista undeva în adînc sub pămînt și că ar fi destinat ca o pedeapsă eternă celor mai mari răufăcători, a ajuns aici, în Atena, și suferă în el oamenii vii, adulți și copii, ființe absolut nevinovate. E normal să fie așa ? Am înlăturat eu, cu discuțiile mele, acest buboi de pe trupul strălucitei noastre cetăți ? Pot trăi oamenii în Tartar bine și frumos, așa cum îmi închipuiam eu și voi odată cu mine ? Putem

împiedica noi, prin cuvîntul nostru, ca oamenii, mînați de mizerie, să se ducă să se angajeze la munci mai grele decît acelea la care sînt trimiși sclavii ? E normal ca sclavul să nu fie considerat om, ci doar o unealtă cu suflet ? Un obiect ? Şi dacă-l considerăm om — în definitiv, nu se deosebește de noi decît prin sărăcia lui — e normal să nu se bucure de drepturile omului ? Să nu poarte numele lui de familie și să aibă doar o simplă poreclă ? Să nu-i aparțină nici măcar propriii săi copii, zămislivi cu sclavele, iar acești copii să sporească doar averea proprietarilor de sclavi, așa cum se întîmplă cu vitele ? Ăștia sînt unii. Dar cum e cu cei aflați de partea cealaltă a prăpastiei ? Cu acei care trăiesc potrivit devizei „averea naște avere, banii nasc bani ?". E normal să stăpînească cineva o mie de sclavi, să facă negoț cu ei și, din ceea ce stoarce de pe urma lor, să trăiască și să huzurească regește ?... E normal ca într-o obște să existe între oameni un zid al avuției din pricina căruia oamenii nu se văd, ci mai curînd se pizmuiesc ? De atîta agitație, răsuflarea i se accelera : Da, continuă el, nestăvilit, răul mizeriei și răul aurului îl strică și-l înrăiește pe om deopotrivă. Şi ce pot face eu cu o asemenea inegalitate ? Vedeți, aici se sfîrșește înțelepciunea mea, aici începe durerea, zbuciumul meu chinuitor.

Toți simțeau durerea lui Socrate ca pe propria lor durere. Tăceau, așa cum se tace întotdeauna în fața nenorocirii.

Singurul care își veni în fire și prinse curaj, fu Antistene. El spuse :

— Tu, Socrate, discuți întotdeauna cu noi despre ceea ce e folositor și trebuincios. De ce să ne chinuim acum pentru un lucru ce nu poate fi schimbat ? La ce bun, de vreme ce așa trebuie să rămînă pentru veșnicie !?

— Cum ? ! izbucni Socrate, apucîndu-l pe Antistene de umeri și zgîlțîindu-l cu violență. Ce-ai spus !? Că

totul va rămîne veşnic aşa cum e ? Că situaţia asta nu se poate schimba ? Oare de asta discut eu cu voi despre toate astea, pentru că nu cred în posibilitatea unei schimbări ? De vreme ce cred în schimbarea omului, cum aş putea să nu cred în schimbarea întregii colectivităţi ? Nu ştiu din care parte trebuie stăruit pentru reuşită, dar ştiu că totul se va produce din nou şi din nou numai prin intermediul omului. De aceea cred că grija mea pentru om nu a fost zadarnică, după cum zadarnică nu va fi nici grija voastră faţă de el. De aceea, iubiţii mei prieteni, chinuiţi-vă cu moştenirea pe care v-o las şi nu-l părăsiţi pe om. Credeţi în el, aşa cum cred şi eu.

Strînsoarea degetelor sale cedă şi acum bătrînul filozof îşi aţinti privirea asupra lui Platon :

— Nu fiţi trişti şi nu vă speriaţi de ceea ce v-am spus. Eu am fost multă vreme singur împotriva Hidrei răului, acum însă voi sînteţi o mulţime de socratieni. Primiţi de la mine, voi tinerii, cunoaşterea mea, dobîndită la sfîrşitul vieţii mele. Şi porniţi de la ultima mea cunoaştere spre o cunoaştere nouă. Frămîntaţi-vă cu treaba asta mintea şi cîştigaţi pentru acest scop pe cine puteţi. Aşa cum s-a schimbat lumea înaintea noastră, aşa se va schimba şi după noi. Dar pentru asta nu-i îndeajuns o singură pereche de mîini şi un singur creier. Iar voi, sînge din sîngele meu, fiţi printre cei ce vor croi lumii drumul schimbării spre mai-bine.

Se uită o clipă la prietenii săi, care continuau să arboreze o mină tristă şi, petrecîndu-şi palma peste frunte, reluă :

— Ce se întîmplă cu mine ? Cu noi toţi ? Pe toţi demonii ? Am uitat să bem. Toarnă-mi, Apolodor !

Băură cu toţii, în afară de Platon. Socrate surprinse acest lucru.

— Ce-i cu tine, băiete? Eşti tare palid! Te doare ceva?

— Mă doare. Durerea ta mă doare, răspunse Platon, sprijinindu-se de zidul chiliei.

10

Platon căzu la pat.

— Vreau linişte. Plecaţi cu toţii, le ceru el celor din casă, care stăteau grijulii în jurul lui. Tu, Dido, rămîi!

Dido se aşeză pe o blană de leopard, în aşteptarea altor porunci. Platon zăcea întins pe o canapea suspinînd. Durerea lui Socrate devenise durerea lui, dar el nu era atît de tare ca Socrate. N-avea sănătatea şi rezistenţa lui. În cap i se cuibărise haosul prăpăstioaselor contradicţii ale Atenei — imaginea acesteia înfăţişată de Socrate. Ce moştenire cumplită ne lasă bunul nostru dascăl!

Îl scuturau frigurile. Picioarele îi erau reci ca gheaţa. Tînăra sclavă, Dido, înşiră în jurul patului său un cerc de vase pline cu cărbune de lemn încins.

Dogoarea care bătea asupra lui nu-i încălzea picioarele, iar fumul răspîndit de tăciunii aprinşi îl înneca. Începu să tuşească, şi-i ceru sclavei să scoată din odaie vasele cu cărbuni.

Dido umbla desculţă şi tălpile ei trandafirii se dezmierdau pe netezimea mozaicului alb-negru. Zgomotul paşilor ei nu-l tulbura pe Platon dar, la un moment dat, un vas îi scăpă din mîini, stîrnind un zgomot asurzitor.

— Ce faci, nefericito? gemu el.

— Iartă-mă, stăpîne. Dar cînd eşti tu bolnav, eu însămi sînt bolnavă şi tremur toată.

Îi zîmbi, dar el n-o văzu, se apropie de patul lui, dar el n-o auzi. Abia cînd îi atinse cu buzele ei piciorul, se înfioră ca de o sperietură şi murmură, în surdină :

— Eşti drăguţă şi bună, dar acum vreau linişte !

Se retrase supusă şi, aşezîndu-se la loc, pe blana de leopard, îl supraveghe pe suferind de la distanţă.

Răsufla din greu. Ceva îi strîngea capul ca un cerc. Vru să-l smulgă, dar degetele lui nu pipăiră decît părul năclăit de sudoare. Ceva îi apăsa toracele. Îşi plimbă mîna pe piept, dar nici aici nu găsi nimic în afara ţesăturii fine a chitonului.

Dido îl vedea luptîndu-se necontenit cu ceva ce-i provoca un chin insuportabil. Pleoapele i s-au înroşit şi roşu e şi albul ochilor săi. Da, şi ochii lui suferă acum. Cît e de firav şi de sensibil ! Pînă şi lumina îl supără ! îşi spuse Dido, în sinea ei. Se ridică şi, încet, avînd grijă să nu i se lovească inelele unul de altul, trase draperia. Apoi pulveriză în odaie un parfum înviorător. Aşa o să respire mai bine.

Platon era cu gîndul în altă parte. Din casa lui comodă şi luxoasă, se trezi în chilia închisorii, acolo unde nu de mult îi spusese lui Socrate : Dacă nu voi găsi în Atena destulă linişte şi siguranţă, voi pleca.

Îşi încreţi fruntea. Arhonţii au refuzat oferta bănească a celor doi tebani — Kebes şi Simias —, refuzînd astfel să-i comute lui Socrate pedapsa cu moartea prin otrăvire, în pedeapsa cu amenda. „E limpede că în Atena nu voi fi nici eu în siguranţă. Anitos n-a fost singurul împotriva lui Socrate. Mai sînt şi alte persoane influente, care vor să scape de el, aşa cum a vrut Anitos... Şi cînd acest lucru se va întîmpla, neînsufleţitul Socrate va trage după el alte victime, iar eu sînt ataşat de el prin legături trainice...

De aceea, trebuie ca eu, viul, să-l trag pe el printre cei vii și să nu îngădui ca el, mortul, să mă tîrîie pe mine, viul, printre morți.

Cam așa se prezintă lucrurile. De frică, se mișcă un pic. Vîrfurile ascuțite ale durerii îl pătrunseră pînă în adîncul creierului. Îngrozit, scoase un țipăt strident.

— Dorești ceva? îl întrebă Dido.

— Da, răspunse el, cu înfrigurare. Sărută-mă, Dido, sărută-mă pe obraji, pe tîmple, sărută-mi fruntea, părul — nu, nu așa — ușor de tot, ușor, doar atît cît să simt atingerea buzelor tale.

Fericită, Dido, îi împlinea toate dorințele.

Gîndul lui Platon plecă iar departe: Sicilia? Îl cunoștea bine pe Dionysos, tiranul Siracuzei. Să se refugieze la el, ca să lucreze? Ori în altă parte?

Dido îl sărută ușor pe frunte și cu tenul ei catifelat îi ștergea broboanele de sudoare.

— Da, spuse deodată Platon, cu voce tare.

Dido își închipui că acest da era o expresie a mulțumirii lui pentru mîngîierile ei și, într-o bucurie spontană, își lipi buzele de palma lui, ca o nevăstuică însetată de sînge.

— Da, Sicilia, rosti el, cu inima ușurată. Iar tu, zăpăcito, tu nu mai știi unde mi-e gura?

Îl sărută pe buze, apoi îl întrebă:

— Nu te chinuiesc?

Și, în aceeași clipă, Platon simți prin chitonul lui și prin peplumul din țesătura subțire al Didonei, sfîrcurile sînilor ei tari, care îi apăsau pieptul.

— Nu, răspunse el, de la tine nimic nu mă doare.

— Te pot face bine?

— Boala mea e o boală sufletească, şi pe asta trebuie să o birui eu singur. Dar tu îi îndulceşti violenţa.

— Şi sufletul meu e suferind, murmură Didona, cu sfială. Să nu mă pedepseşti pentru ceea ce îţi voi spune.

— Ştii bine, Dido, că pe tine nu te tratez ca pe o sclavă. Tu eşti prietena mea, dulcea mea prietenă.

— Tu însă, dragul meu, nu-mi îndulceşti suferinţa. Dimpotrivă, o sporeşti. Mi-ai arătat ce-i fericirea, dar pentru mine ea nu-i decît o nălucire.

Şi, rostind aceste cuvinte, Dido se ridică în picioare. Peplumul ei avea culoarea roşie-cafenie a trunchiului de pin, iar părul ei era împodobit cu panglicuţe verzi. De urechi îi atîrnau cercei de aur şi auzul ei era la fel de neliniştit ca şi toată fiinţa ei.

„E frumoasă şi se pare că a început să fie conştientă de frumuseţea ei“, îşi spuse Platon, în sinea lui.

— Nălucire ? Şi de ce suspini ? Nălucirea ţine de viaţă, ca o necesitate a ei indispensabilă. Iar uneori, e mai frumoasă şi mai strălucitoare ca realitatea.

— Şi cu cît e mai strălucitoare, cu atît mai rău trăieşte omul după ce nălucirea dispare, spuse Dido, cu ochii scăpărînd de o tainică mînie.

— Îţi pare rău că te-am luat lîngă mine ? ! întrebă Platon, posomorît.

— Şi da, şi nu, răspunse Dido, nemaiputîndu-se stăpîni : Tu, fericitul, îmi presari din fericirea ta cîte puţin, aşa cum arunci grăunţe porumbeilor tăi. Trebuie să gînguri mult pînă să capeţi un grăunte de fericire...

Socrate îi veni din nou în minte lui Platon. Ce bine ştie să vadă bătrînul meu dascăl în sufletul acestor oameni.

— Crezi despre mine că sînt un om rău, dragă Dido ? întrebă Platon, cu aceeaşi voce calmă şi binevoitoare.

— Pe Afrodita ! exclamă femeia. Jur că nu !

— Atunci crezi că sînt bun ?

— Da, cred.

— Şi totuşi nici omul bun nu poate face tot ceea ce altora li se pare că e bine. Sînt lucruri, frumoasa mea, care pot fi schimbate şi altele care trebuie să rămînă aşa cum sînt.

Dido pricepu. „Sclavul sclav. Stăpînul stăpîn. Şi el m-a înţeles pe mine : prea multe mi-am permis. Mă bucur de cea mai frumoasă nălucire şi nu sînt mulţumită. Dar mîine ? Mîine ce mă aşteaptă ? Cum să nu mă gîndesc la asta ? Cum să nu-mi fie teamă de ziua de mîine ?"

— Se întunecă, spuse cu voce blajină. Doreşti să aprind candelabrul ?

— Aprinde-l !

Dido ieşi supusă ; peste puţin timp se întoarse cu o torţă şi aprinse pe rînd toate felinarele candelabrului. Apoi se uită la Platon. Chitonul lui era doar un pic mai alb decît chipul său. Durera îi revenea. Îşi petrecu palma peste obraz, de parcă ar fi vrut să trezească la viaţă sărutările ei. Erau ultimele. Sărmana mea Dido !

11

O zi şi o noapte la pat, la adăpostul plăcut al casei sale, sub îngrijirea delicată a Didonei, şi Platon se simţea mai bine. O baie, un masaj uşor pe tot corpul, o gustare de dimineaţă bună şi nu se mai întoarse la pat.

Ieşi în peristil, unde întotdeauna se înviora. Se aşeză într-un jilţ, la umbra colonadei. Era locul său preferat. Aici cerea, de obicei, să i se aducă măsuţa şi uneltele de scris, aici îşi desfăta nările cu parfumul trandafirilor,

aici își scria meditațiile, aici își însușea ideile lui Socrate, formulîndu-le în stilul său propriu, ca apoi să le alcătuiască într-o formă literară integrală.

Așa se întîmplă și acum. Compara spusele lui Socrate despre durerea sa cu greaua îndatorire ce-i revenea lui din acest testament. Încerca. dar nu izbutea să ajungă la o concluzie fermă. De la ce depărtare vede bătrînul Socrate schimbările necesare în organizarea statului ! E ca și cînd ar întrevedea alcătuirea statului fără sclavi. E oare cu putință așa ceva ? Cine să facă toate muncile în locul lor ? De la ce distanță vede el toate astea ? Ori poate vede departe ? își spuse Platon, răsucind în mînă condeiul de papură. Zîmbi și își dădu singur răspunsul : bătrînul a dat în mintea copiilor !

Răcoare. De ce mi-e iarăși frig ? Am ajuns iar în chilia lui de piatră ? De ce trebuie să mă țin mereu de el ?

Își trase peste scurtul lui chiton doric o chlaină [1] lungă cu cusături înfățișînd tot felul de păsări de toate culorile. Să nu gîndesc. Să nu gîndesc ! Gîndirea doare. Apasă sufletul...

Își aținti privirea asupra fîntînii arteziene. Din copilărie se simțea bine în preajma ei. O botezase Surioara fermecătoare. Fîntîna susura. răsucindu-și în bătaia vîntului șuvița sclipitoare și stropind florile din jurul ei. În perdeaua subțire de ceață pe care o pulveriza în sus, se desenau dungile multicolore ale unui mic curcubeu.

Platon a crescut în mijlocul frumosului. Toate obiectele din casă, ornamentele sau utilitare, erau opere de artă. Îl privau de sentimentul fricii stîrnit de spațiile pustii. Prin formele și culorile lor, prin redarea unor figuri ș

---

[1] Îmbrăcăminte lungă bărbătească asemănătoare chitonului (n.t.).

întîmplări din vechile legende, aveau darul să trezească în el fantezia şi să-i sugereze o adevărată bogăţie de idei.

Ca adolescent, adorase aceste legende, căutînd în ele o semnificaţie mai adîncă. Erau pentru el un simbol al tainelor apariţiei şi existenţei Pămîntului şi a vieţii pe Pămînt. Îi înfăţişau acel mister al destinelor asemănătoare cu destinele oamenilor într-un amestec de real şi ireal.

Oriunde cădea privirea, pe draperii, mozaicuri sau pe fresce, orice atingea mîna — o cupă, un sfeşnic, un scrin pentru păstrarea giuvaerurilor — pretutindeni se întîlnea cu înaripaţii Hermes şi Pegas, cu eroii legendari încleştaţi într-o crîncenă încăierare cu nişte fiinţe monstruoase, sau bătîndu-se între ele. În fiecare zeu, zeitate, demon de pădure, de apă sau de munte, în fiecare Satir sau nimfă, sălăşluia o părticică din viaţa omenească, o părticică din dramele şi tragediile trăite de pămînteni.

Socrate tăgăduia existenţa olimpienilor şi a tuturor celorlalţi zei recunoscuţi de stat şi, împotriva acestor zei — vietăţi, unele de-a dreptul sălbatice — îşi făurea imaginea unei divinităţi de un nivel superior, iar această divinitate se contopea în mintea lui cu binele, cu frumosul şi cu virtutea.

Platon, care cunoştea din adolescenţă ideile lui Socrate, a mers cu ele şi mai departe, socotind această divinitate nedreaptă în afara sferei umane, şi a definit binele ca pe un zeu în sine. De aceea, în ciuda legilor care domneau, Platon vedea în Socrate, în afara omului bun şi drept, un om extrem de evlavios.

Oftă. Ce frumos ar putea fi pe această lume ! Dar pentru asta, tot ce e viaţă ar trebui să fie pătruns de armonie. Platon tînjea după linişte ; îi displăcea tot ce era furtunos, sălbatic, neorînduit. Personal, se simţea mai bine la

adăpostul singurătății sau într-o societate aleasă, decît în învălmășeala și vacarmul pieții, unde Socrate era în elementul lui. Considera că statul ar trebui să creeze un climat prielnic liniștii sufletești și socotea că dirijarea unui asemenea stat ideal ar trebui încredințat unui om înțelept, unui filosof. Dar în visul lui despre înțeleptul filosof-conducător, el nu-și punea deloc întrebarea ale cui interese ar trebui să apere un astfel de domnitor. N-avea perspectiva largă a lui Socrate, capacitatea acestuia de a-i cuprinde pe toți oamenii din jurul său. Împărțea populația pe principiul stărilor și îi avea în vedere pe toți locuitorii, cu excepția sclavilor pe care nu-i considera oameni în această societate, în ciuda faptului că în Atena ei erau aproape la fel de numeroși ca oamenii liberi. În același timp știa că unii sclavi erau mai instruiți, mai generoși și mai distinși decît stăpînii lor. Se întîlnea el însuși cu acest fenomen, îl cunoștea de la Socrate, dar pragul visului său sclavii tot nu-l depășeau.

Și iată, deodată Socrate îi înghesuie cu de-a sila în fața lui. Lasă pe masă condeiul de papură. Azi nu e în stare să se concentereze. Poate după ce povestea cu Socrate va lua sfîrșit, iar el, Platon va fi undeva, departe de Atena...

— Dido ! strigă el. Te văd. Stai ascunsă după tufele de lauri și mă urmărești din ochi. La ce bun ? Hai, ieși mai bine din ascunzătoare și dansează.

Dido se strecură din spatele crengilor de laur și, de la primii pași, începu să danseze. Aluneca printre statui și flori, arcuindu-și trupul mlădios, în timp ce peplumul neîncheiat se desfăcea, dezvăluindu-i coapsele zvelte pînă la solduri. Sînii ei, vizibili prin țesătura străvezie, nici nu se clinteau în timpul dansului.

Platon degusta cu nesaț această clipă, clipa melancoliei despărțirii de casă, clipa nostalgicei despărțiri de frumusețile vii și de frumusețile neînsuflețite din jurul lui.

O chemă pe Dido lîngă el. Fata se sperie, văzîndu-l cu pumnalul în mînă, cu toate astea se apropie supusă şi devotată, în acelaşi pas de dans şi, aruncîndu-şi cu o mişcare violentă capul pe spate, îi întinse gîtul dezgolit. Platon i-l sărută cu gingăşie. Reteză apoi cu pumnalul cîţiva trandafiri galbeni şi-i împodobi părul negru şi lucios.

— Dansul tău e o poezie a mişcării, spuse el adînc mişcat. Arta ta trebuie încununată.

Fata radia de bucurie. „Să bănuiască ea oare că aceste zile sînt zilele mele de bun rămas ? Nu, nu bănuieşte. Surîde şi asta e bine. Nu vreau s-o văd plîngînd."

În clipa aceea auzi zgomotul inelului de la poartă şi, numaidecît, o voce cunoscută. Se minună văzîndu-l pe bătrînul Criton, care bătuse drumul pînă la el, dar tot-odată îl cuprinse un fior de teamă.

Criton, înfăşurat într-un himation dintr-o ţesătură fină, cu falduri bogate, venea spre Platon, traversînd grăbit colonada de marmoră. În ciuda vîrstei sale înaintate, avea un mers energic şi cît se poate de sprinten.

— *Chaire,* dragul meu.

Platon îl întîmpină cu braţele deschise.

— *Chaire,* distinse oaspe.

— Am nevoie de tine, băiete.

— De mine ? întrebă Platon şi înfiorarea lui crescu.

— Da, de tine. Şi mă bucur că te-ai restabilit.

Şi, apucîndu-l de mijloc, Criton îl conduse — mai curînd ca amfitrion decît ca oaspete — spre o bancă de marmoră, adăpostită la umbra unei arcade. Chiar în faţa lor, zburdalnicul Eros, pe al cărui chip se citea o expresie ştrengărească, de copil, îşi încorda arcul, ţintind spre ei cu săgeata sa distrugătoare de inimi.

— Da, dragostea, zîmbi Criton. Multe e în stare să facă dragostea. Și, aplecîndu-se spre urechea prietenului, se grăbi să adauge : Îți aduc o veste secretă.

— Bună ? încercă să ghicească Platon, din intonația oaspetelui.

— Doar cu speranța de a fi bună, îi răspunse Criton, oftînd, după care îi povesti cum, împreună cu prietenii săi, a pregătit totul pentru fuga lui Socrate din închisoare. Fuga trebuie să se producă neapărat în noaptea asta, întrucît de la Egina a fost anunțată apariția la orizont a trierei de pelerinaj, aflată în drum spre Atena. Mîine, închisoarea va fi încercuită de oameni și paznici și fuga n-ar mai avea șanse de reușită.

— Și în noaptea asta va reuși ? întrebă Platon, cu nerăbdare.

— Sperăm. Temnicerii și paznicii au căpătat de la mine o răsplată îndestulătoare pentru cele cîteva clipe de neglijență întîmplătoare. Dealtfel, Socrate e păzit tot timpul cu neglijență și, firește, nu întîmplător.

— Asta înseamnă că nu întreprinzi un lucru primejdios. Dar, prin asta, nu te pui în primejdie pe tine și pe ceilalți ? mai întrebă Platon.

— Ba da, răspunse Criton. Și pe tine am de gînd să te pun în pericol.

— Asta o faci din dragoste ?

— Socrate o merită...

— Mă gîndeam la mine, scumpe prietene. Cerîndu-mi să fac ceva pentru salvarea lui Socrate, îți manifești un sentiment de dragoste față de mine, ținu să precizeze Platon.

Criton se bucură nespus de cuvintele lui. „Așa vorbește un adevărat prieten“, își spuse în sinea sa, după care îl

rugă să-i dea o mînă de ajutor, spre a-l convinge pe Socrate să accepte fuga. Platon se miră că-i cerea un lucru atît de mărunt, după el de-a dreptul inutil.

— Sînt sigur că nu va fi nevoie. Va accepta bucuros propunerea noastră.

— Eşti chiar atît de sigur ?

— Are de ales între două lucruri. De ce l-ar prefera pe cel mai rău, de vreme ce iubeşte viaţa ?

— Dar oare în timpul procesului său n-a dovedit că-i pasă mai mult de alte lucruri decît de propria sa viaţă ?

— Unul din principalele sale deziderate, în ceea ce priveşte individul şi societatea, este justiţia, spuse Platon, pe un ton atît de stăruitor, încît se părea că în faţa lui s-ar fi aflat Socrate însuşi. Şi tu, scumpe Criton, prin fapta ta, săvîrşeşti un act de justiţie, iar el, dacă ar rămîne aici, s-ar supune de bună voie nedreptăţii şi samavolniciei.

— Îmi dau seama de asta, tinere prieten, încuviinţă Criton. De aceea mă îngrijesc să nu se întîmple aşa. Din dragoste pentru el, dar şi din dragoste pentru Atena, ca să nu fie pătată de această crimă judiciară.

Platon simţi cum i se usucă gîtlejul şi, în felul ăsta, îşi aduse aminte că el, amfitrionul, lasă azi de dorit.

Bătu din palme şi după ce un sclav sosi în grabă, făcîndu-le o plecăciune celor doi stăpîni, îl întrebă pe Criton :

— Ce fel de vin doreşti, dinstinsul meu oaspe ?

— Alb, răspunse Criton.

Într-o clipită fu adus vinul, craterul de amestecat şi două cupe gravate cu bacante dansînd.

Criton învîrtea în mînă cupa, examinîndu-le cu atenţie pe exuberantele dansatoare. La un moment dat, întrebă :

— De ce crezi, dragă Platon, că te-am căutat tocmai pe tine ?

La privirea mirată a amfitrionului, oaspetele continuă :

— Tu, dragul meu, ești gata oricînd să părăsești Atena. Ai spus acest lucru. Și dacă ție asta ți se pare a nu fi un lucru dureros, ești singurul care ai putea să-i ușurezi și lui inima, determinîndu-l să facă acest pas. Ai mulți prieteni în toată Elada. Și eu la fel. Ar avea la cine să tragă. Dacă ar ști că o să vă puteți întîlni oriunde, chiar și în afara patriei și că prin tine ar avea și acolo o părticică din Atena, poate că s-ar decide mai ușor.

— Să părăsească Atena ? ! se aprinse Platon. Asta ar fi și pentru mine un pas dureros, scumpe Criton. Dar dacă vreau să o fac, îndeplinesc destinul filosofului, destinul unui fiu al lui Socrate, și voi pleca, dar cu durerea în suflet.

Și, arătînd cu mîna spre peristilul de marmoră — numai statui, flori și, la mijloc, îndrăgita fîntînă arteziană, numită de el Surioara fermecătoare —, Platon adăugă :

— Priveliștea acestei case primitoare îmi va lipsi ca aerul, fără ea voi sîngera, dar plec, fiindcă trebuie să-mi urmez destinul.

— Văd că am făcut o bună alegere, spuse Criton, strîngîndu-i mîna cu căldură. Și acum să ne grăbim, să ajungem cît mai repede la Socrate.

12

Se gîndește la moarte, se pregătește de moarte, mîine urmează să plece în lumea drepților, și ei vor să-l întoarcă din calea lui și să-l trimită înapoi, pe drumul vieții.

Şocul era prea mare. Se prinse cu mîinile de marginea patului, să nu se răstoarne. Gîndul întoarcerii la viaţă îi încinse inima. Nu mai putea să-şi tragă răsuflarea. Nu mai putea să vorbească.

Cei ce veniseră să-i ofere libertatea cu ochii luminaţi de bucurie se uitau acum la el înfricoşaţi, văzînd în ce hal l-a adus vestea lor cea bună. Te pomeneşti că-l doboară de tot...

Apolodor se aşeză lîngă el şi, cuprinzîndu-l cu amîndouă braţele pe după umeri, îl sprijini să nu cadă. Socrate nu se împotrivi. Răsuflarea începu să-i revină. Inima încinsă începu şi ea încet-încet să se liniştească.

Criton stabilise dinainte că la această convorbire pot fi prezenţi numai acei discipoli şi prieteni ai lui Socrate, care sînt iniţiaţi în pregătirile de evadare şi sînt dispuşi să-i dea o mînă de ajutor în acest sens.

Unii stăteau pe jos, pe himationul împăturit, alţii în picioare, dar toţi erau înmărmuriţi şi pămîntii la faţă de atîta spaimă şi încordare. Socrate îşi dădu seama că îi speriase. Apucă mîna lui Apolodor, care-l sprijinea din spate, o aşeză pe genunchiul său şi, după ce i-o strînse cu putere, începu :

— Bunii mei prieteni ! Sper că nu v-a prins mirarea că era gata-gata să fiu răpus ? ! Îi aduceţi bătrînului — căruia i se şi măsoară pentru mîine zeama de cucută — renaşterea, şi voi aţi vrea ca el să nu clintească nici măcar o geană ? ! Tu, dragul meu Criton, îţi închipui că sînt chiar atît de tare ? Şi tu, Platon, care inclini la a mă ridica deasupra oamenilor, te miri că povestea asta mi-a zdruncinat calmul în asemena hal ? Îi ameninţă prieteneşte cu degetul, apoi reluă : Tăceţi, tăceţi ! Cum văd, voi aţi vrea să faceţi din mine un erou legendar, un titan. Mi-a ajuns la ureche că aţi şi răspîndit în rîndurile tineretului

tot felul de basme despre persoana mea. Iar acum v-ar prinde bine, pentru școlile și papirusurile voastre, un alt lucru de necrezut : Socrate primește cu un calm imperturbabil, demn de un adevărat filosof, cea mai cumplită și totodată cea mai îmbucurătoare veste. Aiuriților — continuă el rîzînd — oare voi nu știți cît de mult iubesc eu viața ? Fiecare îmbucătură de pîine o mestec cu evlavie între dinți, pînă cînd se îndulcește, cu fiecare dușcă de vin îmi delectez mai întîi cerul gurii, înainte de a-i da drumul pe gîtlej...

Își ridică privirea spre mica deschizătură din zidul chiliei :

— Să văd soarele ! Să-l întîmpin și să-l salut iarăși în fiecare dimineață. *Chaire*, frățiorul meu de aur ! Razele soarelui de dimineață nu-s înțepătoare, știți ? Ne permit să ne uităm unul în ochii celuilalt...

— Ne așteptam să te bucuri, îl întrerupse Criton, cu duioșie în glas.

Socrate își birui emoția, cu un rîs zgomotos :

— De bucurie că va ieși de aici, moșneagul Socrate e gata-gata să-și piardă mințile. De bună seamă, în celula asta toate au început să-l ardă. Vrea să bată străzile iar și să stea cu fiecare la taifas... În toată Atena nu există palavragiu mai mare ca el... Înmărmuri, amintindu-și de Atena lui, dar numaidecît își reveni : Discuții cu meșteșugarii, cu tîrgoveții, cu veneticii, cu elevii, cu gimnaștii și, în plus, mai și bolborosește prin somn, așa cum mărturisește Xantipa lui.

Acceptă într-un chip ciudat reîntoarcerea la viață, își spuse Platon, în sinea lui.

Încet-încet Socrate se liniștea, fără însă să renunțe la tonul vesel, care-l ajuta să se liniștească.

— Se cuvine, dragii mei, să vă mulțumesc, spuse el făcîndu-le o plecăciune. Dar prin asta, vă atrageți niște

necazuri mari, și asta numai pentru ca eu să-mi pot desfăta gura cu toate delicatesele, la prietenii lui Criton din Tesalia. Cu alte cuvinte, eu tot nu scap de pritaneu, chiar dacă va fi vorba de unul, oarecum, diferit. Mda, ar fi frumos s-o duc în felul ăsta — și încă pînă la adînci bătrîneți...

— Ai merita-o din plin, după toată lipsa de recunoștință de care ai avut parte aici, interveni Platon.

— Da, zîmbi Socrate, ar fi altceva decît să mă ciondănesc cu Ramadante, undeva pe o pajiște presărată de asfodele palide, dacă sînt credincios sau necredincios. Oricum, nu va ști să se descurce cu mine. În Tartar nu va putea să mă azvîrle, pentru că sînt credincios, iar în Eleusis nu mă va lăsa să intru, pentru că sînt necredincios. Amuți și își spuse în sinea lui : „Dacă aș fugi din închisoare, m-ar aștepta același lucru. N-aș fi nici cetățean al Atenei, nici al obștii în care mă trimite Criton.“ Alungă însă acest gînd și isprăvi ce avea de spus : Va fi frumos să continui discuțiile mele cu Platon, care îmi promite că va veni să mă viziteze în Tesalia. Și sînt sigur că și mulți alții dintre voi vor veni la mine, călare pe măgari, ori pe cai — și astfel, „casa gîndirii“ mele care, vremelnic, s-a mutat aici, la închisoare, se va muta din nou, de data asta ceva mai departe. Întocmai așa vezi tu lucrurile, dragă Criton, și voi toți, nu-i așa, dragii mei ?

Se declarară de acord, și-i făgăduiră să nu-l părăsească și să meargă să-l vadă oriunde s-ar afla. Numai Criton îi răspunse altfel decît ceilalți :

— Bagatelizezi lucrurile, frățioare. Rîzi. Cum văd, te agăți mereu de veselul și zglobiul tău Democrit, și în felul ăsta îți recîștigi buna-dispoziție.

— Aș zice, replică Socrate, că niciodată n-a cunoscut bătrînul vostru dascăl fericirea pe care o cunoaște acum,

pentru că nici una n-a venit pînă acum să-i înlocuiască acea cupă... știți voi care.

Vedea cît se bucurau cu toții de bucuria lui, și cu un zîmbet discret, puțin visător, îl asculta pe Criton care, cu sufletul la gură, îi înfățișa cu cîtă grijă pusese totul la cale pentru evadarea lui. Temnicerul și ajutoarele lui au și fost mituite. La fel și slujbașii arhonților. Nici unul dintre ei nu va vedea și nu va auzi nimic. Iar cel care îi va deschide poarta închisorii și asupra căruia va fi aruncată vina pentru fuga lui, va fugi și el în această noapte. Ceea ce arhontele basileus a refuzat să ia de la Kebes și Simias pentru visteria statului, în schimbul eliberării lui Socrate, vor lua cu bunăvoință acești oameni simpli și, în plus, cu conștiința că libertatea lui Socrate este o cauză dreaptă.

— Da, totul se arată realizabil, de-a dreptul ispititor, interveni Socrate, complăcîndu-se în situația expusă de Criton. Nici nu e de mirare că așa vi se pare vouă, tuturor, și ție, scumpe Criton, bărbat cu atîta experiență. Dar să nu ne grăbim, îi ceru el vechiului său prieten: Nu știu cîtor oameni, sau măcar dacă există asemenea oameni cărora să li se fi întîmplat ceea ce mi se întîmplă mie. Hai să discutăm despre asta mai amănunțit. Căci, slavă zeilor, avem o zi întreagă înaintea noastră...

— Cu plăcere, scumpe prietene, încuviință Criton, în definitiv, despre altceva nici n-am fi în stare să vorbim.

— Bine, începu Socrate. Să admitem deci că totul se va petrece așa cum spune Criton și eu voi ieși cu bine din închisoare. Acum însă închideți cu toții un pic ochii și imaginați-vă această noapte și pe mine, în toiul ei. Da, eu, care toată viața am fost lipit de Atena ca o caracatiță, acum moșneag bătrîn, mă furișez pe porțile ei, ca un răufăcător. Aud pași în urma mea, mă ascund pe după stîlpi...

Dar, apropo, ce travestire mi-ați pregătit ? Dascălul vostru — așa se zice — e păstor. De bună seamă, intenționați să mă travestiți în păstor. Parcă văd ! Pe cap o să-mi vîrîți o pălărie de paie, cu boruri mari, și o să mi-o legați cu o panglică sub bărbie, o să mă înfofoliți într-o mantie lungă, în picioare o să-mi puneți ghete înalte cu șireturi, în mînă o să-mi înfigeți un toiag mare — și din mine ce-o să mai rămînă ? Doar barba, iar barbă poartă mulți bărbați ; o să mă mascați frumos, nu-i așa ? ! Atît de frumos, încît o să dispar cu totul de pe lumea asta...

— Nici vorbă de așa ceva, frățioare, îi curmă șirul vorbirii Criton. Niște oameni anume angajați te vor duce cu lectica, chipurile un medic care merge să vadă un bolnav.

— De medic ați avea nevoie, cred eu, voi, bunii mei prieteni, și asta chiar acum, interveni Socrate pe un ton dojenitor. De teamă pentru soarta mea, vi s-a înfierbîntat mintea. Fără glumă, luați spusele mele în serios și căutați să puneți față în față motivele în favoarea și împotriva fugii mele.

— Mă rog, fie, ăsta-i procedeul tău obișnuit, încuviință Criton și se grăbi să adauge tăios : Nu uita însă că ești dator să-ți păstrezi viața de dragul familiei tale, de dragul prietenilor tăi și de dragul Atenei.

Soția, fiul, Mirto, prietenii, Atena — o negură asemănătoare aceleia care-i întunecase vederea în timpul procesului, îl orbi și acum, fixîndu-i în minte același gînd : soția, fiul, Mirto... Își acoperi fața cu amîndouă mîinile și făcu o plecăciune pînă la genunchi.

— Bea, recunoscu el vocea lui Platon. Bea, să te înviorezi.

Socrate se îndreptă din șale. Negura se risipi și acum, ca atunci, la judecată.

— Mulţumesc, Platon, nu te refuz. Şi, luînd ulcica din mîna lui, spuse : Să mîncăm şi să bem împreună. Grijile şi necazurile îl istovesc pe om mai mult decît spartul şi căratul pietrei.

Îi făcură pe plac. El însă mîncă puţin. Se mulţumi cu un pic de brînză şi cîteva măsline murate.

La un moment dat, văzîndu-şi prietenii mîhniţi de tăcerea lui şi vrînd să le spulbere nerăbdarea, se grăbi să vorbească, mestecînd încă ultima măslină :

— Ceea ce îmi propuneţi voi, dragii mei, e un lucru frumos şi urît, bun şi rău deopotrivă. În enumerarea ta, scumpe Criton, ai uitat să pomeneşti personajul principal, adică pe mine. Şi, pe urmă, pe duşmanii mei...

— Foarte bine, adaugă-te deci pe tine şi adaugă-i şi pe duşmanii tăi în această enumerare, îi răspunse Criton. Asta nu va face decît să-ţi înlesnească hotărîrea de a pleca de aici cît mai repede şi cît mai departe.

Acum Socrate îl cuprinse pe Apolodor cu braţele pe după umeri.

— Aşadar, îmi oferiţi viaţa în locul morţii, adică lucrul cel mai frumos şi mai bun, din punctul nostru de vedere, prietenii mei credincioşi.

Se uită la Criton şi la Platon, care stăteau acum, unul lîngă altul, sprijiniţi de zidul de piatră al chiliei.

— Da, am o familie, Xantipa, Lamprocles şi Mirto vor fi fericiţi să ştie că trăiesc undeva, în siguranţă şi belşug. Dar am oare dreptul să le aduc o asemenea fericire ? După plecarea mea, va fi o familie proscrisă, familia unui fugar, care a săvîrşit o faptă împotriva legii. Toată lumea îi va ocoli şi nimeni nu va avea nici un pic de compasiune pentru ei. În schimb, dacă mi se va lua viaţa pe nedrept, oamenii nu vor mai şti cu ce să-i copleşească. Şi astfel, vor

trăi în siguranță și în belșug. Oare din asta nu reiese că de acest belșug și de această siguranță se poate bucura numai o parte din noi ? Ori ei — ori eu ?

Criton tăcea cu înverșunare.

— E greu să fii contrazis și totuși vreau să te contrazic, se încumetă Antistene să spargă liniștea penibilă ce se așternuse în celulă. Tu pui mai presus de viața ta belșugul și siguranța familiei. Viața însă înseamnă mai mult.

— Mi-e teamă, dragă Antistene, că în cazul meu moartea poate demonstra mai mult decît viața mea.

— De asta n-ai să izbutești să convingi pe nimeni dintre noi, izbucni Apolodor, smulgîndu-se din brațele lui.

— Mă rog, eu am să încerc, replică bătrînul filosof, cu fermitate. Moartea nu stă întotdeauna împotriva vieții. Oare nu o ajută adeseori să ajungă pe treptele unei mai înalte perfecțiuni ? Nu e ea născătoarea celor mai prețioase valori ? Ce părere aveți, iubitori ai filosofiei ? Mă înșel ?

Nimeni dintre cei prezenți nu putea să nu recunoască acest adevăr mereu verificat și reverificat de istorie. Cu toate acestea, erau ferm hotărîți să se bată pentru viața lui, pînă în ultima clipă. Deveniră zgomotoși.

Iritat de rezistența lui, Criton începu să-i strige în față :

— Ce fel de logică mai e și asta, dacă tu, Socrate, asupra căruia s-a abătut pe nedrept pedeapsa capitală, vrei să i te supui de bună voie ?

Prietenii îl aplaudară furtunos.

Încurajat, Criton își continuă vijeliosul cuvînt :

— Acum numai tu poți înlătura nedreptatea săvîrșită împotriva ta și nimeni altul. Ori poate mai e cineva ?

— Continuă, Criton, îl îndemnă Socrate. După mine, cuvîntul tău nu s-a încheiat aici.

Înfiorat mai rău decît Socrate, de parcă în joc ar fi fost propria sa viață, Criton nu știa în clipa aceea ce ar mai fi avut de adăugat. În disperare de cauză, explodă, ațintindu-și privirea asupra lui Platon.

— Ajutați-mă careva să-l răpun pe acest încăpățînat !

— Legile ateniene sînt sfinte pentru toți cetățenii, interveni Platon, palid la față. Fiecare dintre noi e dator să le respecte și să li se supună. Dar, în cazul lui Socrate, nu legile au fost acelea care au vrut să-l distrugă, ci oamenii. Iar acum, e de datoria lui și a noastră să soluționăm această dilemă.

Criton auzi un foșnet în spatele ușii și se duse să vadă cine trage cu urechea. Era temnicerul care urma să-i înlesnească fuga arestatului.

— Nu vrea să se învoiască ? îl întrebă el pe Criton, în șoaptă.

— Nici o grijă, se învoiește el, dar așa îi place lui, să mai chibzuiască nițel lucrurile.

— Păi da ! Un om deștept ca el...

— Dar tu ce faci aici ?

— Stau de pază. Faceți prea mult tărăboi. La o adică, vin peste voi și vă dau de veste.

În chilie răsună vocea melodioasă, caldă și captivantă a lui Socrate :

— V-ați încălțat cu legile ? Foarte bine. Voi, cei în viață, care vreți să trăiți — se uită la Platon —, n-aveți voie să vă ridicați împotriva lor. Nu mă voi ridica nici eu. Dar dacă azi vom ajunge la concluzia că e mai bine să mă supun acestor legi, atunci moartea mea va determina pe de-o parte nevoia de a fi schimbate, iar pe de alta, obligația de a nu fi încălcate. Am stat în fața Curții cu juri, care este, totodată, și tribunalul suprem, așa că nu mai

am cui să mă adresez, ca să fac apel, sau recurs. După ce sentința va fi executată, sub presiunea opiniei publice, un corp de judecători și experți în materie de drept, vor cerceta și vor reanaliza legile, și dacă vor găsi anumite lipsuri sau imperfecțiuni, vor întocmi un proiect de îmbunătățire, pe care îl vor supune spre aprobare adunării poporului. Este așa ?

Nimeni nu se încumeta să-l contrazică. Lui Socrate i se făcu milă de Platon :

— Vezi, vezi, băiete, tu însuți — și cu cît zel — mi-ai împins mai aproape de gură cupa cu zeamă de cucută.

Platon se făcu roșu ca para, dar nu se dădu bătut :

— Pentru îmbunătățirea legilor să se bată alții, nu tu, mielul destinat sacrificării !

I se alăturară și ceilalți și, un timp, nu-i mai dădură răgaz să vorbească :

— Tu n-ai voie să te sacrifici, de dragul meu !

— Te rugăm ! Gîndește-te atît la noi, cît și la tine !

— Nu ne întrista ! Ți-a mai rămas doar o noapte !

— Pe toți demonii ! se înfurie Socrate. Voi mă întristați pe mine ! Sicofanții mișună și pîndesc în toată Atena. Îi simt cum adulmecă pînă și zidurile închisorii mele, ca dulăii. Soarta mea e pecetluită, a voastră nu. Sfîrșitul vieții mele e determinat de însăși desfășurarea ei. Cum ar fi ca voi, tocmai voi, prietenii mei cei mai apropiați, să mă îndepărtați de țintă, prin nechibzuința voastră ? Să primesc eu de la voi o binefacere îndoielnică și, în felul ăsta, să risc ca din cauza mea să ajungeți voi în fața judecății ? Eu m-am dăruit vouă bucățică cu bucățică, pentru ca și voi, la rîndul vostru, să mă împărțiți, bucățică cu bucățică, altora. Ne iubim și trebuie să ne iubim și mai

mult tocmai în această clipă grea pentru mine și pentru voi. Dar fiți înțelepți, dragii mei ! Doar n-o să ne apucăm acum să ne facem rău unii altora.

De temnicerul cu urechea lipită de ușa bătută în fier a celulei, se apropie Mirto.

— Acum nu te las să intri, îi spuse temnicerul.

— Dar alții sînt acolo, îi aud vorbind. A spus el că nu vrea să mă vadă astăzi ?

— Așa-i porunca. Mai mult nu trebuie să știi.

— Mai tîrziu mă lași ? stărui Mirto, arătîndu-i în palmă ispititoarea agrafă de aur, cu pietre prețioase.

Temnicerul îi închise palma cu toată puterea, spre a nu fi silit să privească superba agrafă :

— Nu, n-o iau ! De la tine nu iau.

— Spune-mi atunci, om bun, cînd crezi că o să pot intra la el ?

— Mai întîi să se isprăvească povestea acolo, înăuntru.

— Despre ce discută ?

— Nu știu, tăgădui temnicerul.

— Cum nu știi, de vreme ce stai și tragi cu urechea în spatele ușii ?

— Nu prea pricep ce spun ei, o scăldă temnicerul.

— Lasă-mă și pe mine să ascult. Eu îi cunosc mai bine decît îi cunoști tu. Aș putea mai curînd să deslușesc ceva din discuția lor, insistă Mirto, încercînd să se posteze în dreptul ușii.

— Pleacă ! Pleacă de-aici, îți spun ! se răsti la ea temnicerul. Du-te și te așază pe banca de colo. Și dacă nu te astîmperi, o întinzi acasă, ai înțeles ? !

Mirto se așeză pe bancă, în timp ce temnicerul își lipi din nou urechea de ușa celulei.

13

Pe bocceluța desfăcută, mai zăceau cîteva măsline. Socrate, îngîndurat, începu să le adune la un loc. Măslinele murate erau aproape negre. „Bobii negri", își spuse Criton, în sinea lui, posomorîndu-se la față.

— Te joci cu moartea, i se adresă el și, în același timp, rîzi. Te-ai hotărît totuși să ne asculți și să fugi de ea ? Ori te joci și cu noi ?

— Un pic. Așa cum vă jucați și voi un pic cu mine, îi răspunse Socrate, rostogolind iar cu degetul o măslină din grămadă.

Pînă atunci timpul se tîrîse încet dar, odată cu trecerea amiezii, începu să zboare. Antistene, așezat pe mantia împăturită, lîngă Socrate, nu mai putea să suporte starea de tensiune care creștea tot mai mult în celulă. În culmea nerăbdării, atinse mîna lui Socrate, care nu contenea să se joace cu măslinele.

— Nu știu ce-i cu mine azi, de sînt așa greu de cap, spuse el. Ajută-mă să înțeleg și să clarific ce încheiere îți determină ție întreaga ta viață...

— Dacă îți închipui că am trăit bine, atunci nici încheierea vieții mele n-ar trebui să fie rea. Dacă ar fi trebuit să fie alta, atunci, categoric, una mai bună, îi răspunse Socrate.

— Mai ajută-mă, insistă Antistene. Tot nu înțeleg.

În chilia îmbibată de mirosul de laur pe cale să se usuce, se așternu o tăcere adîncă. Nimeni nu scotea o

vorbă, nimeni nu se clintea. Doar răsuflarea lui Platon şuiera întristător.

— Întrebarea mi-o pui tu, Antistene, dar răspunsul sau mai degrabă, spovedania mea, vreţi s-o cunoaşteţi ct toţii. Ei bine, dacă aşa stau lucrurile, atunci s-o cunoaşteţi Şi, încetînd să se mai ocupe de măsline, Socrate se apleca spre credincioşii săi prieteni : Toată povestea mea a început aici, în Atena, şi se cuvine ca tot aici să se ş termine.

— Nu ! strigă înspăimîntat Apolodor.

— Nu-l întrerupe ! îl dojeni Platon.

Socrate îşi ridică şi el glasul :

— Litigiul meu continuă, şi eu nu pot fugi de-aici în toiul procesului. Asta ar însemna să dau dovadă de slăbiciune şi, în felul ăsta, să întăresc poziţia duşmanilor mei.

— Vei sta la un prieten de-al lui Criton, obiectă Antistene.

Socrate îi replică, zîmbind cu amărăciune :

— Prietenul lui Criton nu mă poate descotorosi de duşmanii mei. Cu ăştia trebuie să mă răfuiesc eu singur. Uitaţi-vă, Meletos urmează să moară mîine în zori, ca şi mine. Cum va fi dacă între timp eu m-aş afla în libertate ? Meletos va fi executat pentru încălcarea legilor ateniene, iar eu, dacă aş fugi, m-aş face vinovat de aceeaşi încălcare, căci Meletos n-ar mai fi ucigaşul meu, iar pedeapsa lui ar fi, în cazul ăsta, nepotrivită, după cum, nepotrivită este, deocamdată, şi pedeapsa mea. Inimile drepte şi cinstite ale atenienilor se vor întrista şi întreaga Atena se va apleca mîhnită asupra cadavrului său. Şi atunci acest duh rău se va bucura de compasiunea poporului. compasiune care azi îmi aparţine mie. Asta aţi vrea ?

— Bineînțeles că nu, dacă așa prezinți tu lucrurile, răspunse Antistene, supărat.

— Nu eu le prezint. Așa stau ele în realitate. Să-l luăm acum pe Anitos și să facem cu el aceeași analiză. Proprietarul atelierelor de pielărie, Anitos, profitor fățarnic, fuge, așa cum ne-a ajuns la ureche — undeva, peste mare, ca să scape de pedeapsă. Dacă și eu aș fugi de pedeapsă, el nu și-ar săvîrși pînă la capăt crima împotriva mea. În schimb, dacă o săvîrșește pînă la capăt, pe orice țărm ar debarca, va fi întîmpinat ca ucigașul meu și va fi salutat cu o ploaie de pietre. Sofistul Licon, monstruosul trepăduș al demagogului Anitos... Dar ce-i cu tine, Antistene, ce s-a întîmplat ?

— Nu mai pot ! Nu mai vreau să te ascult, izbucni Antistene, astupîndu-și urechile și tremurînd din tot corpul.

— Acum n-aveți ce face, dragii mei, trebuie să rezistați.

— Vorbește, Socrate, îl îndemnă Criton. Vrem să auzim totul. Vrem să te înțelegem.

Socrate nu mai reveni la cazul Licon, care se asemăna cu al celorlalți doi acuzatori ai săi.

— Atena, spuse el, oftînd. La ea — mi-a atras atenția bunul meu Criton —, la ea ar trebui să mă gîndesc. Toți trebuie să ne gîndim la ea, nu numai eu. Tu, dragă Criton, nu te gîndești la ea. Mă trimiți pe mine în Tesalia, la un prieten de-al tău. Foarte bine. Dar întreaga obște de acolo, potrivnică Atenei și orînduirii ei de stat, ce va spune ? Nu ți-a dat deloc prin minte că toți cei de acolo își vor bate joc de prostia atenienilor, spunînd : Pe cel mai înțelept om al lor, care i-a sfătuit cum să devină fericiți, au vrut să-l otrăvească, în timp ce noi îl cinstim, hrănindu-l regește. Nu te-ai gîndit că acești răuvoitori se vor socoti

mai buni decît atenienii şi vor considera obştea lor superioară obştii noastre ? Şi eu să fiu pricina acestor denaturări ? Să fac la bătrîneţe jocul oricăror flecari care vor lovi în propria mea ţară ?...

Istovit, Socrate nu mai putea să vorbească. Se sprijini cu mîna de pat şi sub palmă i se învîrtiră măslinele, umede şi reci.

— Mi se pare, dragul meu, că zadarnic am încercat să te salvez.

În clipa aceea, Mirto se ridică de pe bancă şi repezindu-se la temnicier, începu să strige :

— Lasă-mă să intru ! Pe Zeus ! Lasă-mă !

— Ce-i cu tine ? Ţi-a sărit o doagă ?

— Lasă-mă ! Trebuie să mă laşi ! Eu îl iubesc.

— Şi eu îl iubesc, îi replică temnicerul, zîmbind misterios.

— Îl iubeşti, dar stai aici ca o bucată de lemn. Înăuntru se întîmplă ceva îngrozitor, i-am auzit glasul...

— Şi ai înţeles... ?

— Da, am înţeles. Îi este greu. Ar trebui să fiu lîngă el. Eu îl iubesc...

— Stai ! se răsti temnicerul, îmbrîncind-o de lîngă uşă şi se apucă să tragă iar cu urechea.

Socrate îşi ştergea palma umedă de ţesătura boccelei şi nu răspundea la afirmaţia lui Criton.

Apolodor lăsă capul pe spate, ca lacrimile care-i înecau ochii să nu i se prelingă pe obraji.

— Acum o lună, începu el, mă bucuram că o să vii la mine, să-ţi vezi bustul de marmoră. Tînjeam atît de mult să aflu părerea ta. Şi acum, acum tu...

— Pe chestia asta nu trebuie să te necăjeşti, drăguţule, se înduioşă Socrate. Important nu e să mă văd eu,

ci să vadă alții cît de caraghios a arătat omul care s-a ocupat cu un lucru atît de serios cum e sufletul omenesc. Își înfundă degetele în părul lui Apolodor și, scuturîndu-l ușor, se grăbi să adauge : Sper însă că dalta ta n-a mințit și nu m-a înfrumusețat, schimbîndu-mi nasul turtit și ochii bulbucați, potrivit indicațiilor lui Policlet cu privire la proporțiile bărbatului ideal.

— Ce-mi pasă mie de indicațiile lui Policlet ? spuse Apolodor, supărat. De pomădatul și ferchezuitul său Dorifor. Tu îmi placi așa cum ești și așa te-am și făcut.

— O pocitanie ? întrebă Socrate amuzat.

Nimeni dintre prieteni nu zîmbi la gluma lui.

— Îl auzi ? i se adresă temnicerul Mirtei. Socrate se ține de șotii, e vesel, și tu ai fi în stare să-mi faci aicea tărăboi și să-mi bocești de pomană. Ai răbdare și ai să vezi că totul se sfîrșește cu bine.

— Rămîne în viață ? izbucni Mirto, fără voia ei.

— Taci din gură, aiurito ! Uiți unde te afli ? ! o ocărî speriat temnicerul. Apoi îi șopti, la ureche : Rămîne, rămîne în viață...

Criton și prietenii săi erau deprimați. Socrate răsturnase toate argumentele care pledau pentru fuga lui. Mai rămăsese o singură speranță : Platon. Îi făgăduise lui Criton să-i dea o mînă de ajutor. De ce tergiversează ? Să aștepte oare, ca vorbitor încercat, să ia cuvîntul la urmă ? se întreba Criton în sinea lui. Văzînd însă că tot mai ezita, i se adresă direct, fără ocolișuri :

— Oratorul nostru cel mai bun aproape că n-a scos o vorbă.

— Da, așa e, Platon ! i se alăturară cîteva glasuri.

Platon așteptase, într-adevăr, să ia cuvîntul la urmă.

— Cu lauda voastră, bunii mei prieteni, mi-ați aruncat în spinare povara unui duel verbal cu Socrate, și cu asta, voi ați răsuflat ușurați. Argumentele lui sînt serioase, zdrobitoare, demne de omul cel mai înțelept dintre noi. V-au închis gura vouă, mi-o vor închide și mie. Și totuși voi mă siliți să vorbesc. Țintuindu-l apoi cu privirea pe Socrate, începu : Dacă nu vei fugi de cupa morții, vei face să se zguduie toată Atena și întreaga lume elenă. Moartea ta, Socrate, va fi un act eroic. Coroana vieții tale. Te vor admira deopotrivă oamenii simpli și regii, iar împotriva nedreptăților tăi acuzatori — vii sau morți deopotrivă — se vor ridica mulți oameni simpli și mulți oameni instruiți. Se vor socoti onorați să te apere și te voi apăra și eu.

Socrate simți deodată cum îl furnică șira spinării. „Mă absoarbe, își spuse în gînd, da, pînă la urmă, mă absoarbe de tot. Și eu o să rămîn mut în fața apărării lui."

Platon continuă :

— Există o singură cauză, cred eu, pentru care ar trebui să cauți ca această coroană să nu te împodobească : Destinul tău, da, destinul tău de dascăl al vieții. Toate argumentele tale merită respectul și admirația noastră ; nimic însă din tot ce-ai spus nu egalează destinul tău și totul ar trebui să dea înapoi în fața lui. De aceea te întreb, dragul meu, n-ar fi frumos și bine să sacrifici toate celelalte în favoarea acestui destin ?

Socrate asculta cu atenție. De teamă ca Apolodor, care se lipea mereu de el, să nu-l simtă că tremură, se trase un pic mai încolo și așeză între ei ulcica cu vin.

— Fac apel la dragostea ta pentru om, auzi vocea lui Platon și se întoarse cu fața spre el. Și mai auzi : Fac apel la năzuința ta nestrămutată și indestructibilă de a-l face pe om mai bun, mai onest și fericit. Oriunde te vei

stabili, glasul tău va răzbate pînă la Atena, pentru că nu puterea glasului tău contează, ci puterea ideilor tale.

Apolodor împinse ulcica de vin într-o parte și își sprijini capul pe umărul lui Socrate.

— Salvează-te, îi șopti el, înduioșător.

— Nu vei fi primul care părăsește obștea ateniană, reluă Platon. Adu-ți aminte ! N-ai fost chiar tu acela care l-ai ajutat pe Anaxagora să fugă ? Oare această faptă nu contrazice atitudinea ta de refuz de acum, cînd vrem să te ajutăm noi pe tine ?

— Salvează-te, îl rugă Apolodor, în timp ce Platon continuă :

— E drept că Anaxagora n-a mai rămas, după aceea, mult timp în viață, dar atît cît a trăit, a fost mereu folositor și a contribuit la înflorirea filosofiei. Tu de ce nu vrei să-i fii de folos ? Tu, care obișnuiești să spui : Mă aflu abia la începutul cercetării omului. Și aici Platon își intensifică atacul împotriva dascălului său : Partea mai mare a cunoașterii e abia în fața noastră, în depărtări aproape de necuprins, și tu, dascălul nostru, vrei să ne părăsești în loc să ne conduci ? Nu sînt sigur, bunul meu dascăl, dacă fără tine vom mai fi atît de uniți și de închegați, așa cum sîntem cu tine.

Ochii mari ai bătrînului filosof, fixați pe buzele discipolului său, se ridicară spre ochii acestuia. Pentru o clipă, ciocnirea verbală amuți, strămutîndu-se în cîmpul vizual.

Platon rezistă. Își duse mîna pe piept și continuă :

— În fața ta stă discipolul tău. Tu m-ai cîștigat pentru filosofie, tu mi-ai arătat utilitatea și frumusețea ei, pentru ea am renunțat la cariera politică și la poezie, pentru ea îmi părăsesc acum și casa, cochilia mea, pielea fără de care voi sîngera.

Criton dădu din cap, aprobator. Socrate sorbi o înghițitură de vin și dădu să se ridice încet de pe pat. Platon tăcu, așteptînd răspunsul bătrînului său dascăl. Acesta își netezi mai întîi chitonul, apoi rosti cu o voce molcomă :

— E cam zăpușeală aici. Laurul acela din colț ne înghite tot aerul.

Și, întorcîndu-se spre Platon, îi spuse pe un ton binevoitor, chiar afectuos.

— Ești bun, dragul meu că nu ai vorbit împotriva argumentelor mele, ci în favoarea lor.

Platon rămase înmărmurit. Prietenii îl țintuiau cu ochii lor, deznădăjduiți, îndemnîndu-l din priviri să vorbească, să mai încerce ceva, să nu se dea bătut. Dar Platon epuizase toate probele cu care ar fi vrut să-l convingă pe Socrate.

Profitînd de tăcerea lui, bătrînul dascăl îi spuse cu bunătate :

— Tu, dragul meu, nu-l dezminți pe discipolul lui Socrate. Pentru tine, ca și pentru mine, filosofia e mai presus de orice. Filosofia transpusă în viață. Un iubitor al filosofiei trebuie însă să aibă grijă ca faptele lui să fie în concordanță cu această dragoste. Destinul meu e destinul dascălului. Da, sînt întru totul de acord, iar moartea mea va fi și ultima mea învățătură pentru voi toți.

— Nu ! izbucni Apolodor. N-ai voie să vorbești așa !

— Tu, Platon, spui : casa ta e cochilia ta, pielea ta. Cochilia mea e Atena și fără ea n-aș fi numai fără piele, ci și fără ochi, fără urechi, fără limbă. Aș fi un ciot. Tu spui că ai renunțat la poezie și la cariera politică de dragul filosofiei. Nici una, nici alta nu corespunde adevărului. Poetului din tine i s-a alăturat filosoful și omul politic, dar tot poet ai rămas. Asta e avantajul tău. Spuneai că de dragul filosofiei vrei să părăsești Atena. Ce-i drept, Atena

de azi nu ți-ar oferi posibilitatea unei munci tihnite. Pleacă, dacă simți această nevoie. Fuga ta nu va fi o fugă nelegiuită, cum ar fi a mea. Cînd va sosi momentul, vei aprecia singur dacă e cazul să te mai întorci sau nu. Pe cînd eu, eu nu m-aș mai putea întoarce, niciodată ! Dar să nu-ți fie prea mare teamă de Atena. O să te sperie, dar rău n-o să-ți facă. Ție nu.

Platon sesiză că Socrate nu era pe deplin mulțumit de el. „Eu aș dori ca el să fie altul, iar el m-ar dori pe mine altfel. Fără îndoială, ar vrea să umblu desculț și să bat străzile Atenei de la un capăt la altul..."

— Începe să se întunece, băieți, spuse Socrate, rotindu-și privirea prin chilie.

Își ridicară cu toții ochii spre ferestruica prin care se strecura în celulă înserarea și fură cuprinși de o tristețe nemărginită. Curînd vor trebui să se retragă.

— Dragă Platon, reluă Socrate, păstrînd mereu același ton blajin, tu ai uitat să preiei din testamentul meu un singur lucru : avîntul meu pătimaș. Filosofiei îi stă bine, uneori, să nu raționeze speculativ.

Criton se aștepta ca Platon să se apere, să se explice, dar acesta tăcea cu îndîrjire.

— Așadar, te-ai hotărît ? întrebă Criton, abătut. Rămîi aici ?

Socrate își ridică ușor palmele, cu degetele răşchirate :

— Eu sînt o caracatiță și caracatița se agață cu toate tentaculele și se lipește cu toate ventuzele de care dispune. Poate fi desprinsă ? Nu. Adică da, dar numai atunci cînd i se sparge capul.

Apolodor apucă de pe pat himationul lui Socrate și, acoperindu-și fața, începu să plîngă sfîșietor.

— Cum ? Voi n-ați cunoscut dinainte hotărîrea mea, dragii mei ? întrebă Socrate, lăsîndu-și mîinile în jos.

Acum se întunecă. Păcat. Dar oricum, am petrecut iar o zi plăcută împreună, spuse el apoi, zîmbind. Şi, ridicînd în sus cana cu vin, adăugă : Să-i mulţumim din inimă lui Dionysos.

Temnicerul le ceru prietenilor să-şi încheie vizita.

Numai cu preţul unor eforturi uriaşe izbuti Platon să-şi biruie ameţeala care-l cuprinse pe neaşteptate. Din prag, îşi mai întoarse o dată privirea spre dascălul său. Cînd ieşi în faţa închisorii, o durere ascuţită îi străpunse inima şi simţi nevoia să se sprijine de zid. Criton îi oferi lectica sa. Ultimul părăsi celula Apolodor.

În clipa următoare, doi bărbaţi din corpul celor unsprezece funcţionari însărcinaţi cu executarea sentineţlor judecătoreşti, intrară în chilie şi-i comunicară ceremonios lui Socrate ceea ce el ştia dinainte. Mîine.

În acest timp, Mirto aştepta afară. Soarele în amurg împrumuta marmorei o lumină de culoarea ocrului-trandafiriu, întinzîndu-se ca o pojghiţă strălucitoare peste zidurile şi stîncile înalte ale Acropolei. Cel mai tare sclipea Partenonul.

Se lăsase aproape de tot înserarea cînd Mirto se înapoie şi izbi cu pumnul în poarta închisorii. Temnicerul o întredeschise doar şi întrebă :

— Ce mai vrei ?

— Să intru la el.

— E tîrziu.

— Ce-au spus ? Îi dau drumul ?

— De ce-ar face-o ?

— Păi, mi-ai spus.

— După mine să nu te iei, drăguţo. Aici e mare aiureală, aici nimeni nu gîndeşte ca lumea. Acum, du-te, copila mea şi vino mîine, să-ţi iei rămas bun de la el.

14

Pe povîrnişurile încinse de la poalele Pyknei, încreţite de salvie şi tufe mărunte, întunericul se îngroşa. Spre stelele ce prindeau să sclipească, se înălţa ţîrîitul de argint al cicadelor. Într-un platan cînta cu foc o privighetoare. Roua de seară căzuse, iar laurii şi oleandrii începuseră să-şi împrăştie parfumul.

Noaptea, învăluită în pînza-i neagră şi încărcată de zvonuri molcome şi de mirosuri ameţitoare, se strecura încet prin ferestruica strîmtă în temniţa lui Socrate.

Condamnatul la moarte stătea întins pe patul lui, trăgea cu nesaţ în piept miresmele nopţii şi, cu veşnicu-i surîs pe buze, se lăsa furat de un somn dulce, copleşit de un simţămînt plăcut : toţi mi-au rămas credincioşi, azi sînt ai mei mai mult decît oricînd. Despărţirea noastră, prelungită cu o lună întreagă de festivităţile de la Delos, s-a transformat într-o lună a dragostei reciproce mărturisite. Iată ce mi-a trebuit mie, ca să fiu fericit !

Temnicerul îşi lipi urechea de uşa celulei. Tăcere. În celălalt capăt al închisorii, Meletos se văicăreşte, ţipă şi izbeşte cu picioarele în uşă — iar aici, linişte desăvîrşită. Deschise uşa cu băgare de seamă şi îşi făcu lumină cu felinarul : Socrate dormea liniştit, cufundat într-un somn adînc. „Pe Zeus ! îşi spuse în sinea lui temnicerul. Omul ăsta ştie că mîine va muri şi totuşi doarme ca un copil." Camuflă felinarul cu trupul său şi ieşi din celulă, în vîrful picioarelor...

Ca de obicei, Socrate se trezi cu un ceas înainte de răsăritul soarelui.

Ferestruica de sus era acoperită de membrana vîscoasă a ceții matinale și prin ea pătrundea în chilie răcoarea dimineții. Undeva, pe aproape, țipă o bufniță.

Socrate coborî din pat și, înfășurîndu-se în mantia sa, începu să privească spre mica deschizătură, ce se lumina văzînd cu ochii.

Peste puțin timp se crapă de ziuă.

Ultima zi.

Ce anume mă amăgește, în adîncul sufletului, că acolo, undeva, voi continua să trăiesc ? Minciuna asta se preface a-mi fi o mîngîiere, dar ea nu face decît să-mi sporească teama de moarte. Tot timpul am întîmpinat-o cu mintea liniștită și acum, în ultmai zi, mă înspăimînt de acea amuțire și nemișcare...

Scobitura întunecatei chilii începu să pălească.

Socrate bătu cu pumnul în ușă. Temnicerul își făcu apariția într-o clipită și-l întrebă pe deținut ce dorește.

Socrate îl întrebă dacă îi este îngăduit să salute soarele, cînd se va ivi la orizont.

Temnicerului mai-mai să i se taie răsuflarea : va să zică, totuși...

— Desigur, Socrate, mai încape vorbă ! ? bîigui el, precipitat. Hai, vino să-ți arăt pe unde. Trecem prin curte, eu îți deschid poarta spre poalele dealului și, mai departe, vezi tu singur...

Ieșiră pe poartă. Nicăieri nici țipenie.

Deodată, temnicerul îl îmbrățișă și, după ce-l sărută, îi spuse la fel de grăbit :

— Așa, și acum, ia-o la fugă și zeii să te ocrotească, scumpe Socrate.

Apoi se făcu nevăzut în spatele porții și trase zăvorul repede, cu un scîrțîit răsunător.

Socrate sta pe loc, copleșit de uimire. De ce m-a îmbrățișat de pe acum? De ce a închis poarta cu zăvorul? O să trebuiască să fac un ocol. Urcă încet pe o moviliță, de unde se deschidea o frumoasă priveliște a Himetului. Deodată îl pufni rîsul. Ah, dragul meu binefăcător! Acum te înțeleg și o să-mi pară rău de ochii tăi întristați, cînd mă vei vedea întorcîndu-mă. Pe toți demonii! Cîți oameni buni și cumsecade or fi umblînd oare prin lumea asta zăpăcită și noi habar nu avem de existența lor!...

La răsărit, dincolo de spinarea Himetului, începu să se lărgească dîra învăpăiată a zorilor, din care țîșnea încet Stăpînitorul luminii. Iată-l, s-a și înălțat! Lui Socrate i se tăie un pic răsuflarea. Și-i pieri și graiul. Făcu o plecăciune adîncă și, îndreptîndu-și mîinile spre lumina aceea strălucitoare, murmură în surdină :

— De, frățioare, ce să-ți mai spun... Le știi tu singur pe toate...

Apoi, se întoarse repede cu spatele, ca soarele să nu-i vadă ochii ; în fața lui se arătă imaginea încețoșată a orașului marmorelor albe și a miresmelor de chiparoși, ce se întindeau sub cupola albastră a cerului.

Coborî liniștit la vale și, surîzător, intră în închisoare, pe poarta principală. Mîngîie cu dragoste obrajii înmărmuritului temnicer și, fără să-i spună o vorbă, se strecură înapoi în chilia lui.

La revărsatul zorilor, Mirto își tăia părul ei bălai. Xantipa, așezată pe marginea patului, urmărea comportarea ei și își spunea în gînd : asta o face în semn de doliu. Toată noaptea am auzit-o plîngînd înăbușit.

După ce termină cu părul, Mirto își înfășură capul și umerii cu un văl de pînză subțire. Cosițele retezate le legă cu o panglică, apoi le strînse într-o boccea. „O să i le dau cînd mă duc să-mi iau rămas bun de la el, își spuse în sinea ei. În felul ăsta, o să știe că sînt mereu în preajma lui. Da, o să zac cu el pe patul de moarte și tot cu el o să mă duc pe lumea cealaltă."

Palizi și muți au venit azi prietenii lui Socrate, de parcă pe ei i-ar fi așteptat soarta bunului lor dascăl.

Acesta îi întîmpină cu vioiciune și voioșie :

— Veniți, veniți, dragii mei. Nici nu știți cu cîtă nerăbdare vă așteptam.

— Ceva nou ? întrebă Criton.

— Trecerea timpului aduce mereu ceva nou, răspunse filosoful.

— Cum ți-ai petrecut noaptea ? întrebă Antistene. Am impresia...

— Că sînt într-o dispoziție mai bună ca voi, îi întregi fraza Socrate, cu fața numai zîmbet. Dar adevărul mai presus de toate, se grăbi el să adauge. Am avut un moment de apăsare, un fel de coșmar, dar n-a ținut mult. Cum a ieșit soarele pe cer, totul s-a schimbat și m-am simțit iar în apele mele. M-am gîndit, dragii cei, cei mai apropiați mie, dacă v-am predat tot ce aveam să vă predau. M-am scotocit peste tot, am întors pe dos pînă și buzunarele himationului, dar nicăieri, nici un grăunte. Și totuși, pînă la urmă, tot am găsit ceva și, deodată, acest „ceva" mi s-a părut a nu fi mai puțin important decît tot ceea ce v-am lăsat pînă acum. Iar acest „ceva" n-aș dori să-l iau cu mine !

— Ce anume ! ? întrebă Apolodor, plin de curiozitate.

— Privirea limpede spre viitor și rîsul, bunii mei prieteni !

În ziua execuției ? se întrebară în sinea lor, simțind cum îi trec fiori de gheață pe șira spinării. Nici unul nu izbuti să scoată o vorbă.

— Platon nu vine azi ? curmă Socrate penibila tăcere.

— E bolnav, răspunse Criton.

— Nici boala cea mai cumplită nu m-ar fi putut împiedica să vin aici ! izbucni Apolodor cuprins de indignare. În patru labe și tot aș fi venit !

— N-ai voie să judeci pe nimeni cu atîta asprime, micuțul meu prieten. De ieri nu s-a simțit bine, și cînd ați plecat de aici se clătina. Platon e o ființă hipersensibilă. Și, întorcîndu-se spre ceilalți, continuă : Odată veți înțelege și voi, dragii mei, că această zi e pentru mine o zi glorioasă și nicidecum o zi a tristeții. Credeți-mă că așa e și luați veselia mea cu amîndouă mîinile.

— Cum am putea să ne veselim, cînd în urmă cu cîteva zile ne-ai predat durerea ta ? întrebă Antistene.

— Păi, vedeți ? Știam eu că principalul l-am uitat : Durerea și veselia nu se exclud una pe alta. Grija serioasă și veselia — sînt cele două jumătăți ale inimii. Fără seriozitate, omul devine capricios, ușuratic, superficial, iar fără veselie, acru, neîntreprinzător, sever și neîncrezător în viață. Să porți flacăra eternă de la oracolul lui Zeus din Dodona la jocurile de la Olimpia, nu e chiar atît de greu — deși distanța e mare — și asta pentru simplul motiv că alergătorii se schimbă pe parcurs. Dar să poarte flacăra eternă din veac în veac și peste veacuri, asta poate s-o facă numai acel în a cărui inimă sălășluiește echilibrul. Așa că, aveți grijă, băieți și, prețuiți-vă rîsul. Căci rîsul nu e niciodată de prisos pe această lume. Iar proverbul spune : De te vei lăsa călăuzit de corbul croncănitor, la hoituri vei ajunge !

Luă mărul adus de Apolodor și mușcă din el cu poftă.

— Eu sînt un mare păcătos, dragii mei. Nu faceți din mine un sfînt. Cîte n-am dat eu peste cap! Dar niciodată n-am fugit de nimic și de aceea nu pot fi învinuit de cel mai mare păcat : de nepăsarea față de om și față de viață. Și asta îmi face acum o mare bucurie... Dar ce-i cu voi ? De ce vă uitați la mine cu atîta mirare ? Cu siguranță că în gînd vă spuneți : Ce om calm e acest Socrate, îi arde de glume acum, cînd îl mai desprat de moarte doar cîteva ceasuri. Calm ? Oare poate fi cineva calm atunci cînd știe ce-l așteaptă peste cîteva clipe ? Ei, dar un lucru trebuie totuși să recunoașteți ; Cît de atentă e Elada noastră cu condamnații ei. Gîndiți-vă numai cum e executat un condamnat la moarte în țările barbare ! Într-un loc, securea călăului îi retează capul ; în altul, e legat cu funii de patru tauri care trag de el pînă îl sfîrtecă ; într-un loc, e lapidat, în altul, e tras în țeapă ; în altul e aruncat în groapa cu lei sau răstignit de viu, pe cruce — și toate astea sub privirile a mii și mii de spectatori. Pe cînd frumoasa și buna Eladă îl cruță pe condamnat de asemenea spectacol fioros, și numai în prezența celor mai apropiați inimii sale, îi oferă o cupă cu splendide reliefuri... Recunoașteți și voi înaltul nivel al gustului și delicateții elene !

Socrate rîdea, și în rîsul lui, nu se simțea nuanța fricii care umbrea fețele prietenilor săi.

— Dar, deocamdată, să nu ne gîndim la asta, reluă bătrînul filosof. Și să rămînem la persoana mea. În mintea voastră s-ar putea să se nască gîndul : Mare vulpoi acest Socrate ! Și-a făcut socoteala că dacă trece prin otravă, acesta va fi singurul lucru bun pe care-l va săvîrși pentru Atena lui, pentru prietenii și urmașii lui, pentru familie și, în ultimă instanță, pentru amintirea lui.

Nimeni nu-i răspunse ; în schimb. din fața închisorii răzbi, pînă în celulă, un murmur înăbușit.

— Auziți zumzetul de afară ? spuse Socrate. Roiesc oamenii în jurul meu, ca albinele în jurul reginei. Atena va cinsti memoria mea și pe urmă eu voi ajunge nu numai în acea obște din Tessalia pe care tu, prea bunul meu Criton, mi-ai ales-o, ci și în multe — multe altele, de a căror existență eu însumi nu știu. Și credeți, oare, că asta e o mică bucurie pentru mine ?

Tăcu. Zgomotul de afară se întețea, apropiindu-se tot mai mult. Temnicerul deschise ușa și în celulă intrară Xantipa cu Lamprocles.

Prietenii se ridicară în picioare. Socrate își întîmpină soția și o conduse spre patul lui. Xantipa se așeză tăcută. Ședea pe marginea patului — spinarea dreaptă, fața suptă, ochii încercănați, iar părul negru și lucios, împletit într-un coc mare, de toată frumusețea... Chiar și în nemărginita ei durere, își păstra ținuta demnă și toată înfățișarea ei avea în ea ceva înălțător.

Criton îl întrebă pe Socrate, în numele tuturor, dacă nu era cazul să se retragă.

— De ce să plecați ! ? Rămîneți cu noi, răspunse Socrate și, împingînd înapoi o șuviță scăpată din cocul Xantipei, o întrebă : Să rămînă, nu-i așa, călutul meu ?

La atingerea mîinii lui și la auzul glasului său duios, Xantipa se înfioră. Și, totuși, nu izbuti să-și stăpînească supărarea :

— Ce ți-a trebuit ție povestea asta ? Toată lumea se întreabă și nici unui om cu judecată nu-i intră în cap...

Pînă la urmă reuși să-și înfrîneze avalanșa de cuvinte pline de amărăciune și de indignare. Îi porunci lui Lamprocles să-și ia rămas bun de la tatăl său și să se întoarcă

acasă. Socrate își pofti băiatul să ia loc lîngă el și-i ceru să aibă grijă de mama lui.

— Și să fii bun cu ea, Lamprocles ! Știi doar ce ți-am spus nu de mult și sper că ai înțeles cum trebuie să se poarte un fiu bun cu mama lui.

Băiatului îi veni în minte că nici o mamă nu e atît de aspră cu fiul ei cum e Xantipa cu el, dar nu se încumetă să abordeze această chestiune. Dădu ușor din cap în semn de aprobare și preferă să tacă.

Socrate îl sărută și-i spuse :

— Așa, băiete, și acum du-te și ai grijă să-ți meargă bine în viață.

Durerea și regretul răbufniră simultan din sufletul întristat al băiatului.

— Tată, strigă el, cu o voce deznădăjduită.

— Ce e, băiete, ce s-a întîmplat ? îl liniști părintele, mîngîindu-i părul cu blîndețe. Fii cuminte și nu-ți fie teamă, mie nu mi se întîmplă nimic rău. Ai să vezi, eu rămîn cu voi toți și cel mai mult cu tine. Cu cît vei înainta în vîrstă, cu atît mai mult vei auzi tot ce ți-am spus eu vreodată.

Lamprocles își acoperi ochii cu brațul și ieși grăbit din celulă. După ce ușa se închise în urma lui Xantipa izbucni într-un hohot de plîns sfîșietor.

— Nu plînge ! Nu plînge, călutul meu. Pentru mine e mai bine așa. Și pentru tine va fi mai bine, da, da, ai să vezi ; dealtfel, curînd o să înțelegi acest lucru și-o să-l înțelegeți și voi, ceilalți. Da, știu — zîmbi el înduioșat — ție îți făcea bine cînd puteai să te zbîrlești la mine și să mă bodogănești. Iar mie îmi făcea plăcere să te ascult cum te rățoiești la mine, adăugă el, strîngînd-o la pieptul său și sărutînd-o cu gingășie.

— Nu trebuia să îngădui asta ! Orice, numai asta nu, bîigui Xantipa, cu vocea sugrumată de plîns.

Socrate o mîngîie pe obraji și răspunse glumind :

— Ai răbdare, călutul meu, cînd o să ne întîlnim în Eleusis o să te despăgubesc pentru toate cîte le-ai pătimit din pricina mea...

— Multă vreme n-o să fii tu acolo fără mine — sînt tare bolnavă...

— Nu te speria, cum trece ziua de azi te liniștești și te faci bine. Și nu uita să îngrijești, împreună cu Lamprocles, viișoara noastră din Gudi. Așa, și-acum du-te și tu acasă, scumpa mea...

Xantipa tresări, speriată :

— Nu. Eu rămîn lîngă tine, se împotrivi ea.

— Nu, nu, te rog, întoarce-te, întoarce-te acasă... De mine să n-ai grijă ! Și nici de tine, totul e aranjat, nu-i așa Criton ? Și acum, du-te, în felul ăsta o să ne fie la amîndoi mai ușor. Uite, Apolodor o să te însoțească...

Apolodor o apucă de mînă și ea i se supuse, copleșită de plîns și de durere.

Socrate o conduse pînă la ușă :

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc pentru toate, călutul meu drag...

Xantipa se cutremură din tot corpul, apoi, scoțînd din boccea un chiton curat, i-l întinse și rosti în șoaptă :

— Ține...

Mirto se duse să rupă flori. Grădinița era împînzită de flori de toate culorile. Dar care din ele l-ar bucura, oare, cel mai mult ? Într-un colț printre lespezile de marmoră, descoperi o margaretă mare, galbenă : ochi de aur strălucitor — soare mic de aur.

Se apleca s-o smulgă, dar în aceeași clipă se răzgîndi : „Nu. Încă nu. E prea devreme, s-ar ofili. Mă duc la el abia după apusul soarelui.

Scumpul meu, vreau să fiu ultima care își ia rămas bun de la tine."

Soarele cobora în asfințit. Cei doi funcționari din corpul supraveghetorilor pătrunseră în celulă și-i cerură condamnatului să se pregătească ; după care îl poftiră într-o mică încăpere alăturată, ca să se spele.

Pe prieteni îi cuprinse groaza. Plînsul deznădăjduit al tînărului Apolodor ajungea pînă la urechile dascălului său.

Socrate își scoase chitonul și începu să se spele. De ce n-o fi venit Mirto ? se întreba în acest timp. Și deodată îl luă cu frig. Se șterse, își puse chitonul curat adus de Xantipa, apoi se întoarse la ai săi.

— Uitați-vă ce frumos m-am gătit, le spuse el, arătîndu-le chitonul ce sclipea de albeață.

Prietenii stăteau lipiți de perete.

În clipa aceea, în celulă își făcu apariția Mirto.

— Ce bună ești că ai venit ! o întîmpină Socrate. Toată ziua te-am așteptat.

— Cu gîndul am fost mereu lîngă tine, îi răspunse fata.

— Da de ce ți-ai acoperit capul ? Nici nu pot să te mîngîi...

În loc de răspuns, Mirto îi întinse o mică boccea.

— Ce-i asta ?

— Ai să te uiți după ce plec, spuse Mirto și scoase din sîn o floare de aur.

Socrate învîrtea floarea în mînă, cu ochii plini de duioșie.

— Cum ai ghicit că asta e floarea mea preferată ?

— Știam cît de mult iubești soarele...

Temnicerul se apropie de Mirto și-i spuse cu blîndețe :

— E timpul să-ți iei rămas bun.

Socrate lăsă floarea din mînă și o luă pe Mirto în brațe.

„N-am voie să plîng, își spunea fata, cu încăpățînare. Nici o lacrimă nu trebuie să vadă pe obrajii mei."

Se sărutară îndelung.

— Să fii fericită, draga mea.

Mirto nu scoase o vorbă. Porni spre ușă, de-a-ndărătelea, zîmbindu-i neîncetat.

Prietenii stăteau încremeniți lîngă perete, ca niște statui de piatră și rămaseră așa pînă cînd ușa se închise zgomotos în spatele Mirtei.

După aceea, se îngrămădiră cu toții în jurul lui Socrate.

Dar acum el nu mai vorbea. Desfăcu bocceaua adusă de Mirto și, deodată, părul bălai lumină toată încăperea. Bătrînul filosof se apropie de pat, cu mîinile tremurînde ; întinse pe pernă șuvițele de păr, cu toată grija, ca și cînd ar fi întins o ființă vie, apoi se întoarse și puse floarea aurie în amfora zveltă, plină cu apă.

Soarele asfințise și în celulă se cuibări clar-obscurul.

Socrate se duse la ușă și, pe neașteptate, spuse cu o hotărîre aprigă :

— Dați-mi otrava.

Prietenii, înșirați de-a lungul zidului, se cutremurară.

În chilie se auzea parcă un sunet subțire ca firul pînzei de păianjen, care învăluia prada capturată.

Otrăvitorul intră în celulă, aşeză felinarul aprins pe masă şi-i spuse condamnatului :

— După ce bei, plimbă-te ; aşa recomandă cunoscătorii în materie. Cînd simţi o greutate în picioare, te întinzi. Eu o să urmăresc efectul otrăvii, cum se întăresc picioarele, mîinile...

— Şi cînd ajunge la inimă, gata, spuse Socrate, aruncîndu-i o privire întrebătoare.

— Da, încuviinţă otrăvitorul. Pe urmă...

Şi fără să-şi mai rostească gîndul pînă la capăt, îi întinse cupa cu otravă.

Socrate o luă, îi cercetă îndelung desenul reliefat şi zîmbi satisfăcut ; dealtfel prevăzuse că otrava îi va fi servită într-o cupă frumoasă. Privi floarea soarelui, îi închină cîteva picături imaginare şi, în clipa următoare, dădu cupa peste cap, sorbind dintr-o dată licoarea ucigătoare. Apoi se plimbă un timp prin faţa prietenilor săi, împietriţi de groază.

Încet şi cu multă osteneală, ajunse în dreptul patului. Se întinse şi îşi lipi de piept şuviţele de păr bălai. Otrăvitorul verifică, prin apăsare, efectul otrăvii.

Prietenii se apropiară într-o linişte desăvîrşită de dascălul lor, care se uita ţintă la foarea galbenă căpătată de la Mirto. Corola întoarsă spre Socrate sclipea ca aurul, în lumina pîlpîitoare a felinarului.

În chilie răsuna cu claritate zvonul acela subţire ca firul pînzei de păianjen.

Apolodor îşi înăbuşea plînsul cu palmele. Ceilalţi îşi acoperiră faţa cu un colţ al mantiei, ca să-şi ascundă lacrimile. Criton stătea în picioare la căpătîiul lui Socrate. Otrăvitorul îi făcu semn că trupul condamnatului s-a răcit pînă aproape de brîu. Criton, palid ca ceara, era gata-

gata să leşine, dar în clipa aceea îl surprinse pe Socrate zîmbind.

— Mai vrei să ne spui ceva, dragul meu ? îl întrebă cu o voce stinsă.

Socrate îi răspunse, fără să-şi desprindă ochii de pe floarea de aur :

— În fiecare om sălăşluieşte un soare — totul e să-l lăsăm să ardă...

Sfîrşit

Lector : SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar 29.07.1987.
Coli ed. 16,38. Coli tipar 10.5.

Comanda nr. 70 022
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

josef toman • miroslava tomanová

«În acest ultim roman al său, închinat marelui gînditor umanist Socrate, scriitorul își dă întreaga măsură a posibilităților, a măiestriei la care s-a înălțat. Scheletul romanului, clădit dintr-un „metal" durabil, este îmbrăcat într-o formă literară trainică și foarte concretă, dincolo de care se ghicește profunda cunoaștere a spiritului Greciei antice, leagănul legitim al culturii europene. Bolta acestui edificiu rezidă în modelarea epică a vieții lui Socrate, iar coloanele de susținere sînt prologul și cele cîteva intermezzo-uri — convorbiri fictive, punctate cu eroul socratic, procedeu ce îngăduie introducerea în textura epică a vocii actualității. În cuvîntul introductiv la prima ediție, Josef Toman scria : „...Socrate al meu e colorat de prezentul zilelor noastre... Intenționat am întărit cîteva dintre trăsăturile de caracter ale acestui erou legendar..."»

JEAN GROSU

Vol. I—II, lei 16

editura minerva